

Дмитро Корчинський

СЯЮЧИЙ ШЛЯХ

Annotation

Роман для домогосподарок. Пригодницька історія про кохання з детективним сюжетом.

- [Дмитро Корчинський](#)
 -
-

Дмитро Корчинський

Сяючий шлях

Події вигадані, топоніми умовні, імена випадкові, співпадіння ненавмисні, автор божевільний

В Атлантичному океані є острів. У глибині його — могила. На плиті — напис: «Unhappy unknown» (нещасний невідомий). Так буде написано і на нашій спільній могилі. Українській. Я боюся цього. Я прагну слави.

Слава — це найважливіше. Найважливіші речі у світі — ірраціональні, невагомі, невловимі. Слава, любов, краса, душа і віра. Економіка лежить на них, як на скелі. 11 вересня було здійснено дослід, який підтверджує це. Тоді зруйнували три будинки та чотири літаки. Дуже важливі будинки і дорогі літаки. Проте економіка не мала б відчуті цих втрат, позаяк профіцит американського бюджету — десь 180 млрд. доларів США.

А втім, ми можемо підійти сьогодні до цього кіоску обміну валют і переконатися, що економіка США в нокдауні. Бо американці зневірені і розгублені. Цифри показчиків повзуть донизу під впливом явищ, які не можуть бути обчислені, лише відчуті. Економісти не зарадять. Потрібні поети, а вони, чорт забирай, всі сьогодні мусульмани.

Так восени 2001 року прорікав мій дядько Петро мені й дівчині, яку ми щойно підчепили в кондитерській на Леніна. Ми втрюх вешталися парком біля обласної Ради. Йому було вже п'ятдесят, десь місяць, як він звільнився з ув'язнення (шоста судимість), дівчина їла його очима і вухами (якщо вухами їдять), захоплена плавністю незрозумілої промови. Важлива якість шахрая — вміти безперервно

довго говорити, не давати слухачеві вставити слово, тоді терпіла гіпнотизується.

Утім, дядько Петро — не шахрай, радше авантюрик, ніж бандит. Далеко не красень, завжди без копійки, нечасто на волі, але набагато молодші жінки мліли від нього. Він продовжував:

— Буш — людина недалеко, однак, не позбавлена своєрідної селянської кмітливості. Він не займається економікою. На те є бухгалтери. Він переймається колективним підсвідомим. Він думає не про те, як підняти індекс Доу-Джонса, а про те, як підняти віру. Тому він і вийшов з договору по ПРО саме сьогодні. Це не таліби були противниками виходу Америки з цього договору. Їм усе одно. Проти були всі союзники США по антитерористичній коаліції. Це навмисна нетактовність. Американці мають відчутти, що вони, як і раніше, не залежать від світу. А світ від них залежить. Бажаючи витягти економіку, Буш не збирається вкладати в неї гроші. Натомість багато мільярдів він вклав у протиракетну оборону. Себто у віру.

«До чого тут ракети? — подумав я. — Дівчина — нівроку». До речі, я перший її помітив у кав'ярні. Старий рецидивіст-мрійник скористався тим, що мені незручно було фалувати її при Аллі Іванівні, яка була у цій кав'ярні менеджером. Я з нею жив. З іншими — лише спав. Вона була на сім років старша за мене, але мене то не обходило.

— Він тільки-но з Америки «посиленого режиму», тому так багато знає за американців, — сказав я дівчині.

— Не все одно звідки? — заперечив дядько. — Америка глобальна, тому вона скрізь. Америка та радикальні мусульмани наповнювали цей рік. Їхні стосунки ввійдуть до підручників. А ми лишилися «нешасною невідомою» землею. Настільки безвихідно «нешасною невідомою», що в цьому є надія. Річ у тім, що Бог навмисне тримає у нижній шухляді подібні занедбані землі. Час від часу він навмання дістає котрусь із них, коли хоче здійснити що-небудь по-правжньому грандіозне.

Ми — іграшки, занедбані в кутках,
Покриті порохом, чекаємо роками,
Щоб олімпійські діти склали нами
Трагедії сюжет на зламаних хребтах,

Намиста нанизали нашими серцями.

Він зупинився, щоб оцінити ефект. Деякі жінки здатні закохуватися переважно в розумників. Їх збуджують складнопідрядні речення. Ця була саме така (дядько не помилився) — «нещасна невідома», занедбана у своєму гуртожитку, де перемовляються мичанням. Ось вона зустріла людину з іншого, кращого, великого світу, можливо, з самого телевізора, вона ще не усвідомлювала, що вже була готова на все.

В останній передачі на зону, разом з салом, я передав йому Хадіси, тому продовжив він прикладом з історії ісламу:

— «Нещасною невідомою» була Аравія, поки Бог не згадав за неї. Вона лежала обабіч історії, і все важливе в світі відбувалося деінде. Життя розгорталося у стосунках між ромеями, Персією (Еран-Шахром) та варварською Європою. Якби хто-небудь тоді вирішив зробити прогноз на сьоме століття, то про Аравію навіть не згадав би. Єдиною людиною у світі, котра за щось здогадувалася, був не юрист, не економіст, не політолог, але самітник-монофізит, який тримав піст у аравійській пустелі. Не було, мабуть, тоді на землі менш поінформованої людини, аніж він. Саме тому він угадав у маленькому Мухаммаді майбутнього пророка. За особливими плямами на його тілі.

Араби заходилися молитися п'ять разів на день і завдяки цьому в неймовірно короткий час перевернули світ догори дригом. І коли він устатбувався, з'явилися нові «нещасні невідомі» монголи і перевернули його знову. Довгий час у шухляді валялися занедбані Македонія та Скандинавія, турки-османи та північноамериканські колоністи.

Проте кулька, на якій ми мешкаємо, дуже маленька, і в шухляді у Бога лишається дедалі менше занедбаних народів і земель. Це означає, що незабаром настане і наша черга. Побільше моліться і не сприймайте економіки занадто всерйоз. «Один снайпер є сильніший за сорок спікерів».

Між тим, ми наблизилися до обласної художньої галереї, в дитинстві мене водили сюди батьки (наївні інтелігенти!), а нині (як згодом з'ясувалося) привела доля. Я сказав:

— О, ходімо до музею!

— Ходімо до музею! — сказала дівчина.

Дядько Петро скривився:

— Погляньте, яка навколо чудова жива осіння імпресія! Навіщо нам той мертвий, вкритий пилюкою музейний імпресіонізм?

— Там трофейні німецькі романтики, — сказав я. — Нема імпресіоністів.

— Він антивізуал, як і більшість лакуз дискурсу, — повідомив я дівчині. — Але музейна пилюка — метадон джентельмена!

Дядько торкнувся її обличчя й розвернув до себе:

— Ваша меланхолійна краса така витончена, ви на тлі осені — найспокусливіша картина, крім вас не бажаю бачити жодної, тим паче у цьому провінційному зібранні.

(Лестоці на дівок перші два рази працюють не гірше за гроші, потім доводиться витратитися або визискувати віддалену перспективу одруження).

І тут нас надібрала її подруга. Років тридцяти, несимпатична, проходила випадково, вони рік не бачилися, вона знову, але вже остаточно, повернулася з Якутії, кимсь там працювала... Поки дівчата обмінювалися слиною та вигуками, дядько Петро раптом захотів до музею, але лише якщо всі разом.

— Дивись, яка каменяка в неї на пальці, — прошепотів він у моє вухо.

В її каблучці був справді великий, необроблений, певне, якутський алмаз. Вона десь поспішала, але я поцілував її руку з алмазом, і до музею ми пішли разом.

Дядько Петро, приобійняв дівчину (запам'ятати нарешті — Олена! — як ту контролершу ОТК з вагоноремонтного, — моєї першої й останньої роботи) і довго дивився на «Дош у паризькому передмісті».

— Як ти гадаєш, скільки це коштує? — він повернувся в мій бік.

— Полотно десь метр сімдесят на метр двадцять, — я знизав плечима. — Якби це був Пісаро! Проте розмір таки важить.

— Ні, не тільки вона, все це?

— Усі картини? — здивувалася дівчина Олена.

— Усі разом, мабуть, дорожче, ніж якщо продавати кожна окремо. Може, мільярд, — сказав я навмання і взяв подругу Олени за руку з

каблучкою. — Тебе як звуть?

— Наталка, — відповіла вона. Ну звісно ж, хто б сумнівався!

Як і більшість публіки в мистецьких зібраннях, мій дядько Петро й дівчата зберігали тупувато зосереджений вираз обличчя. Вони розглядали полотна, а я — їх.

Найбільш абстрактне людське мистецтво, яке до того ж потребує для сприйняття серйозного дрилу — музика.

Проте саме знавці та аматори музики, навіть класичної — найчисельніші. У мене є знайомий бариґа (невеликого польоту), він плаче в опері. Від розчулення. Я йому заздрю. Мені насолода від оперного співу недоступна.

Незрівнянно менше тих, хто здатен розуміти поезію. Хоча вона намагається досягти того самого ефекту, що й музика, але простішими засобами. Можливо, поезія важча від того, що, крім станів та інтонацій (які є матеріалом музики), утримує ще й думку. Наші одномірні брати в побуті обмінюються станами та інтонаціями, не думками. Думка — це зайве обтяження, ускладнення. Тому споживачів поезії мало.

— Утім, найменше таки знавців живопису. — Це я сказав уголос, і дівчина Наталка подивилася на мене зі здивуванням. — Живопис мав би бути найлегшим для сприйняття, але його мало хто сприймає.

— Я сприймаю, — збрехала Наталка. — Мені подобається.

Я подумав, що мені з нею буде дуже нудно й усміхнувся їй.

* * *

Наступного дня був понеділок. О дванадцятій ми зустрілися з дядьком Петром у кав'ярні Алли Іванівни. Я приїхав разом з нею. Вона пішла дресировати офіціанток, а ми присіли за столик у глибині зали. Мав підійти його колишній співкамерник, принести набойку на якогось жирного бариґу (як він поетично зауважував, «мутного, мов отара бродячих підарасів»). В очікуванні я допив каву, вивалив гуцу на тарілочку й розмазував ложечкою в жіноче обличчя з непропорційно товстими губами, які тоді саме ставали модними.

— Ти звернув увагу? — сказав я. — Там, у музеї, нема мусорів, ніхто не охороняє.

— У бабці, що на касі, десь має бути тривожна кнопка. Певне, сподіваються на те, що мусарня за кількасот метрів, встигнуть доїхати.

— Можна зробити вчотирьох: один за кермом, один притримує бабцю, двоє беруть картину в першій же залі від каси. Мабуть, той портрет на повний зріст з майстерні Лукаса Кранаха.

— Якщо ми візьмемо одну картину з музею, який не охороняється, нас не запишуть золотими літерами до історії мистецтва. Треба брати всі.

(Серед терпигорців не буває вповні нормальних людей).

Тим часом підійшов співкамерник дядька Петра, огрядний і років на десять старший за нього. Колись вони разом довго перебували в одному слідчому ізоляторі й потоваришували. У дядька Петра було здирництво та підробка документів, у співкамерника — хабар та зловживання службовим становищем. У першій половині дев'яностих він був заступником голови Одеської обласної ради, далі — працював у Мінсільгоспі, доки не посадили (селян колись арештовували за три колосини, його — за три мільйони), зараз мутить з «Нафтогазом».

Є люди, які коли з'являються, заповнюють собою весь простір. Цей був з таких. Нам довелося вислухати за його доньку, за його хвороби, за його будинок під Одесою, за його нову перспективну схему постачання газу, за його старого друга, принаймні, так він стверджував, — нового російського посла Черномирдіна, через якого ця схема мала реалізуватися. На десятій хвилині цього словесного потоку я домалював на тарілочці жіночу голівку й заходився пригадувати картини зі вчорашнього музею: деякі не підходили за розміром, деякі було б шкода псувати — вирізати з рами, а деякі мені не подобалися. Країна, що позбавлена значних художніх зібрань, приречена. Коли мені доводилося бувати закордоном (ми відбирали потримані автівки в співвітчизників, які ті купляли, щоб перегнати в Україну) я, як не було роботи, завжди безліч часу марнував у музеях.

Брів собі якось чималенькою пінакотекою й поглядав того разу переважно на портрети. А саме — на портрети XV–XVII століть, на всіх тих шляхтичів, кондотьєрів, вояків, полководців, переможців й зауважував у них задумливі інтелігентні обличчя й глибоку духовність в очах.

Аж раптом бачу брутальну солдафонську пику з тупуватим поглядом гопника (ні з чим не сплутаєш), нахиляюся прочитати

табличку — автопортрет Веласкеса!

Тим часом співкамерник згадав за зустріч, яка відбулася кілька років тому в Одесі й була присвячена проблемам урегулювання Придністровського конфлікту (тут я знову став слухати). Він відповідав за наїдки й бухло. Приїхали молдавський президент Снегур, тодішній український президент Кравчук, президент Придністров'я Смирнов та мер Одеси Гурвіц. Чекали на Черномирдіна, який тоді був москальським прем'єром. Снегур та Кравчук запропонували Смирнову розпочати розмову без Черномирдіна, щоб не втрачати часу. «Ні, — відповів Смирнов, — хай приїде дядя спонсор. Я маю спочатку перетворити з ним». (На той час Придністров'я було винне москальському «Газпрому» близько трьохсот мільйонів доларів).

— У призначенні «дяді спонсора» послом в Україну марно шукати прихованого геополітичного змісту, — продовжував співкамерник. — Сенс цього призначення — психологічний. Путін потроху розганяє московську тусівку.

В Москві — час чиновників. Однакові костюми, однакові краватки, однакові обличчя. Держдума структурується не по фракціях, а повзводно. Всім колоритним персонажам — час на пенсію або в Україну.

— Для нас це непогано, — сказав дядько Петро. — «Дядя спонсор» веселить своїми афоризмами вже не росіян, а киян (Черномирдін уславився казармено-адміністративними приповідками). Можна помріяти про утворення такого собі Київського клубу. Це, якби серби додумалися відправити до нас послом Мілошевича, чілійці — Піночета, поляки — Валенсу, афганці — Бін Ладена... Що ти там збирався розказати за якогось баригу?

Як ми почули далі, барига (заради якого і прийшов співкамерник) колись був його партнером. Нині на його рахунку зависло близько двадцяти шести мільйонів гривень, які можна було взяти. Якщо його вкрати, з великою долею ймовірності, жінка побіжить до нашого співкамерника. Номер автівки, адреса, офіс, розпорядок дня — все було відомо.

Я сприйняв пропозицію, як висловлюються наші колеги дипломати, «з розумінням і щирим зацікавленням», проте старомодний дядько Петро, попри свою революційну риторику, намагався уникати

занадто тяжких злочинів (можливо й слушно, враховуючи його схильність попадатися), тому сказав:

— Навіщо нам цей чеченський бізнес? Треба красти картини, а не людей, вони компактніші й більше коштують. Хто міг би купити картинну галерею?

— Яку?

— Нашу, обласну.

— Не сідай більше в тюрму, остаточно збожеволієш. Украти картинну галерею здатен лише директор картинної галереї. Або міністр культури. Або голова секретаріату президента. Лише поважний член суспільства, а не маргінал.

Я був цілком згоден з цією доброю людиною. До провалів найчастіше призводить гординя, а також схильність до решти смертних гріхів. Злодій має бути ліпшим християнином, ніж філістер, якщо не хоче, щоб останній зловив його. До речі, вчора я не сховався до церкви й останнім часом часто забуваю молитися перед їжею, це не добре, якщо плануєш брати заручника.

— Утім, — продовжував співкамерник, — у мене є один поляк, а в нього є тямущі англійці, які працюють з Сотбі. Можна штовхнути через них.

— Викликай свого поляка, — сказав дядько Петро.

— І покажи свого баригу, — сказав я.

— Я дам фото.

— По фото сам будеш красти. Завжди потрібна людина-палець.

Він був незадоволений (одне діло — наводка, завжди можна сказати, що просто, без умислу, теліпав язиком, інша справа — організація), але я наполягав, і ми домовилися на ранок післязавтра під'їхати разом під будинок бариги, щоб побачити його, а також машину та водія перед тим, як вони вирушать до офісу.

Коли співкамерник нарешті пішов, я зізнався дядькові Петру, що той мені сподобався: розумна й перспективна людина, з ним можна робити гроші.

— Давай і його посадимо до льоху! Навіщо віддавати йому половину?

— У тебе патерни типового українця, — суворо сказав дядько. — Коли зустрічаєш талановитого співвітчизника, одразу прагнеш його прикопати. Проблема України — не в дефіциті колоритних персонажів,

але у відсутності публіки, яка готова ними захоплюватися (це він не стільки за співкамерника, скільки за себе).

Наша земля завжди була родючою на таланти. У ХХ столітті вихідцями з Правобережжя Дніпра було утворено щонайменше дві держави: Радянський Союз та Ізраїль. Без українських імен не були б настільки яскравими такі досягнення людства, як літакобудування, анархія, симфонічний авангард, корупція та кінематограф.

П'ятсот років Україна віддає світові вроду і двісті років — таланти. По-перше, тому що у нас цього — перевиробництво, а по-друге, тому що немає внутрішнього споживача. Публіки немає. Нам не вистачає талановитого натовпу.

— Натовп — це скільки? — поцікавився я. Але він проігнорував питання й продовжував співати:

— Коли який-небудь француз раптом зіткнеться з чим-небудь талановитим французьким, він розкаже про це ще сотні друзів і знайомих. І вони будуть довго обговорювати це з притаманною французам екзальтацією та підвищеною моторикою. Так формується споживач і суспільна потреба на талановите. Коли українець зіткнеться з чим-небудь геніальним українським, він не розкаже нікому. У мовчанні він поховає майбутнє власної культури. Чого нам насправді не вистачає — так це розмов у партері.

З культурологічного погляду, бути нацією — це насамперед бути публікою. А бути публікою — це аплодувати, або свистіти — тобто гучно висловлювати своє захоплення або обурення. Я завжди так роблю. У вас із собою театральний бінокль, програмка та лібрето, але найважливіше — жваве обговорення в антракті. Який костюм! Який голос! Яке па!

(Я показав офіціантці, щоб ще принесла кави.)

Опера стає видатним культурним явищем не тоді, коли вона добре написана, а лише після того, як ми влаштували їй бурхливу овацію. Щоб стати великим тенором — голосу мало. Треба, щоб ложі та гальорка були заповнені людьми, здатними заплакати від розчулення, коли вони почують його!

Мене зрештою роздратував його пафос, і я сказав:

— До речі, за французів. У французькому кримінальному кодексі нема поняття «пограбування». Натомість є «кваліфікована крадіжка». У тебе та й у твоїх злобних рекетирів з буремних дев'яностих замість

пограбунку «обтяжене жебрацтво». Повір моєму досвіду, вкрати баригу — і безпечніше, і технологічніше, ніж просто лякати його. Він завжди буде більше сподіватися на мусорів, ніж боятися тебе.

* * *

О дев'ятій вечора ми зустрілися з новою дядьковою пасією Оленою та її некрасивою подругою Наталкою у клубі «Рів'єра». Музика «техно» неприємно була молотком у моє тім'я, але дівчат вона збуджувала. Наталка була без каблучки, мабуть, боялася надягати в такі місця. Тому довелося діяти за запасним планом. Її адресу ще вчора вночі дядько вивідав в Олени. З'ясувалося, що мешкає вона в приватному секторі. Сама.

Ми сіли за столик й замовили спиртне. Дядько, перекрикував музику — щось розповідав дівчатам, смішив їх, й вони сміялися, хоча майже не чули його. Я дивився на тих, хто танцює, п'є, волочиться, курить і думав: «Китайська легка промисловість здатна задовольняти найвибагливіші фантазії, продукувати будь-що для кожного, хто не висуває занадто великих вимог до якості. Тоді навіщо всі ці люди такі однакові? Навіть мені, поза сумнівом, особі видатній, було б ніяково прийти сюди, скажімо, в кюлотах і довгих білих панчохах, як належало б кабальєро. Чому ми маскуємося один під одного? Можливо, нам хочеться вирізнитися так, щоб не сильно виділятися, бо тоді самкам буде важко нас класифікувати й вони не виберуть?».

Дядько пішов до шинквасу за коктейлями для нас, а я залишився розважати дівчат, яким не хотілося мене слухати, а хотілося танцювати. Непомітно він влив їм до коктейлів бодяги.

Бодягу, яка спричинила технологічний переворот у нашій справі, винайшов мій друг дитинства Віталік. Його батько, дуже культурна людина, очолював обласну медицину, він улаштував синопка начальником одного з відділень психіатричної лікарні. В його відділенні перебували призовники, які косили від армії. Ми їх дресирували (на прохання Віталіка й для розваги), аби вони притримувалися дисципліни. Заодно вони нам мили машини.

У другій половині дев'яностих багато бригад паслися в Польщі, на Варшавській об'їзній. Там переганяли автівки в СНД, а ми їх

відбирали. В навколишніх лісах поховано так багато нещасних водіїв, що інколи, як копали яму для чергового «підсніжника», натикалися на гнилий труп попереднього.

А що ви хочете, виручена за відібрану автівку десятка доларів тоді була для нас шаленими грошима.

Так ось, «бодяга» дозволила з часом гуманізувати процес.

Віталік постачав нам препарати «групи А» й він же ж написав рецепт. У ста грамах спирту ми розчиняли 200 таблеток фінлепсину, стільки ж фенозепаму, ще додавали амінозину та галоперидолу. Настоювали зо два тижні й отримували чотири куби витяжки. Її непомітно підливали в горілку. Скуштувавши, людина дуріла, галюцинувала, невдовзі засинала, а потому — втрачала пам'ять. Спочатку ми експериментували на знайомих дівчатах. Це була жесть. Згодом на лохах. Бувало, доза виявлялася зовеликою. Я й досі інколи зустрічаю наших колишніх клієнтів — недієздатних, з повністю втраченою пам'яттю.

Після вдалих випробувань автівку з варшавської окружної вже не було потреби завозити глибоко в ліс, вистачало лісопосадки на узбіччі. Там я заспокоював воділу, буцімто хотіли б убити, завезли б подаль, навіть пропонував йому випити. Після того, його можна було лишати прямо там. За кілька хвилин він засинав, а прокинувшись, настільки не пам'ятав нічого, що не міг дати свідчень поліції.

Технології — справа молоді. Дядько був далекий від новомодних тем. Перед побаченням з дівчатами я проінструктував його влити їм зовсім трішки, по краплині. На сон їх потягне години за півтори, й вечір вони пам'ятатимуть смутно.

Ми залишили їх танцювати, а самі вискочили з клубу й схопили перше-ліпше таксі. Дядько назвав адресу Наталки. Я тримав ключі, які акуратно витягнув з Наталчиної сумочки. Ми їхали не більше десяти хвилин, але коли вже під'їзжали дядько став куняти. Я штовхнув його ліктем й прошепотів у вухо: «Ти що, дурень, переплутав стакани? Що ти їй влив?».

Так і сталося — один з флаконів, які він узяв, був не з бодягою, а з клофеліном (якби на Наталці була каблучка, ми дали б їй клофеліну) він помилково, бо квапився, влив його й згодом саме з цієї склянки примудрився відсморбнути.

— Я не сплю, не сплю, — казав він. Ми зупинили таксі так, щоб таксист не бачив хвіртки й наказали йому чекати. Я сунув одного, тоді другого ключа до замка, жоден не підійшов. Паркан, заввишки людського зросту, на щастя, нема собаки (принаймні, не чутно). Ми озирнулися навколо, я підсадив дядька, а тоді переліз й сам.

— Давай ліхтарик, — сказав я біля дверей будинку.

— У мене нема, я думав, ти візьмеш! Я відповідав за бодягу, а ліхтар мав брати ти!

У мене не було телефона, щоб підсвітити, я про всяк випадок залишив його, приховав за радіатором у клубі, щоб менти не відстежили нас по соті.

Доки я в темряві намагався встромити ключа в щілину замка, дядько притулювся до стіни й знову став засинати. Нарешті ключ прокрутився, двері відчинилися, я сильно вдарив дядька, й ми зайшли в хату.

Навпомацки я відшукав кухню й біля плити натрапив сірники. Підсвічуючи собі, я відкривав й закривав шухляди, коробочки, сумочки, копирсався в дешевих дівочих брязкальцях, але каблучки з алмазом не знаходив. Я намагався не лишати безладу, щоб вона не помітила нашого вторгнення. Минуло вже хвилин п'ятнадцять даремних пошуків, треба було вертатися. Дядько лежав на дивані вітальні й спав. Я бив його, а він спав. Я відкривав йому повіки й світив у зіниці сірниками, але він не прокидався. Я припалював йому пальці, марно! Волоком я витяг його з будинку (зачинив двері) й дотранспортував до паркану. Перекинути через паркан не зміг. Дядько був заважкенький і страшенно незручний, тіло, мов мертве.

Тоді я наважився! Переліз на вулицю й підійшов до таксі, таксист чекав.

Я спитав:

— Ти знаєш мене?

Переважна більшість таксистів мене знала. По загулах і мордобою.

Він відповів:

— Знаю, знаю.

Я нахилився до нього і сказав:

— Я тобі дам сто доларів. Допоможеш мені витягти того придурня. Він напився. Якщо в тебе виникнуть не ті думки й ти

луканешся до мусорів, я тобі вичавлю очі. Зараз ходімо.

Він мовчки пішов. Ми перекинули дядька через паркан й відвезли додому.

Вся пригода тривала з годину.

Коли я повернувся до клубу, п'яна, підбодяжена Олена танцювала, в її партнері я впізнав свого приятеля Вовчика.

— Вовчику, — сказав я, — у неї СНІД, я знаю. Заїдеш за мною післязавтра о восьмій, поїдемо цинкувати одного баригу.

Дівчина Наталка повисла на мені ззаду.

— Де ти був?

— У туалеті.

Ми ще потусувалися (я зловив момент й кинув ключі їй до сумочки), а після півночі поїхали до неї. Та сама хвіртка. Ключа від неї вона дістала з поштової скриньки. Подальша ніч не була занадто бурхливою: я швидко заснув.

На ранок вона сказала мені: «Про що ти думаєш?»

Вони завжди це питають.

— Один мій приятель, — сказав я, — жив півроку в Нью-Йорку. Лишень приїхав туди, пішов у лавку й одягнувся там, як мріяв, коли дивився американські фільми, мов негр баскетболіст. Згоден, коли відлітав до Неньки, вже перед посадкою на літак, звернув увагу, що всі чоловіки навколо одягнуті однаково — у джинси та чорні футболки. Найцікавіше те, що й він був одягнений у джинси та чорну футболку. Вони всі поверталися на Батьківщину. Люди не походять ВІД мавп, вони походять НА мавп. З любові до мавпування.

Вона замислилася над цим і сказала:

— Ти тільки не смійся, не знущайся, але в мене живе привид.

— Що ти мелеш?

— Він уночі розкидує по хаті попалені сірники.

* * *

Наступного дня накрапав дощ. О восьмій ранку ми сиділи в добряче побитому життям «Опелі», припаркованому між інших автівок на розі Постишева й Автозаводської.

Вовчик — за кермом, я й співкамерник — на задньому сидінні. Співкамерник мав показати баригу. Він казав:

— Спочатку під'їде «кубик» АН 1111 АА, водій залишиться в машині, охоронець підніметься до квартири й за вісім-десять хвилин спуститься з баригою.

Вовчик нудився, його темперамент не годився для зовнішнього спостереження. Знічев'я він діставав співкамерника розмовами:

— Якщо ти такий розумний, як ти лохонувся з цим фацетом, ти ж сам йому все віддав?

— Брате, кожного можна розвести на довірі, — відповів співкамерник (ми підняли його зарано й він весь час позіхав), — скрисятничав на двадцять шість, а заробити ми мали десь по п'ятдесят. Йому зовсім не вигідно було мене кидати... Проте людина зазвичай вчиняє не згідно з вигодою, але згідно зі своєю природою. Робить не те, що для неї було б краще, але те, що їй притаманне.

Ми схильні, наприклад, пояснювати підлощі наших друзів або власні страхом, нездатністю опиратися грошам чи спокусам.

Але найчастіше підлість — єдина справжня причина підлих вчинків. Крися крисятничає не від голоду, а від того, що крися.

— Дивись, яка тьолка! — сказав Вовчик.

Ні «кубик», ні барига все не з'являлися. Тьолка пройшла не обертаючись, а на протилежному боці вулиці зупинився чоловік у шкіряний куртці й дивився в наш бік. Мент? А може, охоронець бариги запідозрив нас? Він стояв кілька хвилин, тоді пішов. Але ззаду припаркувалася автівка, й з неї чомусь ніхто не виходив. Коли когось випасаєш, завжди здається, що всі випасають тебе.

Об одинадцятій, так і не дочекавшись, ми поїхали.

Співкамерник полишив нас біля обласної адміністрації (домовилися повторити спробу завтра), а ми з Вовчиком поснідали й пішли до картинної галереї, на рекогносцировку. Він мав зорієнтуватися, а я хотів обрати картину середнього розміру, максимально коштовну, але таку, щоб її неважко було продати.

У музеях треба розмовляти, обговорювати полотна, здійснювати гучну рефлексію. Враження одразу має перетворюватися на спонтанну концепцію. Так цікавіше.

— Блядь, Вовчик, — висловив я свій дискурс, — за що з тобою можна розмовляти? Для тебе й порнушний журнал контекстуально

заскладний.

— Чого ти доїбався! — парирував він контртезою.

Утім, мені поталанило: нині в музеї було людно — ще двоє, крім нас. Парочка чоловіків витончено гомосексуального вигляду, підараси, коротше. Й вони розмовляли за мистецтво.

Старший (активний) казав:

— Пейзажі другої половини ХІХ століття настільки нудні, що навіть веселі картинки імпресіоністів видаються вартісними.

Мистецтво цієї доби й ХХ століття (інколи дуже якісно) навчилося зображувати нецікаве, непотрібне й нудне. Побутова нудьга, щоденний безсенси — основний предмет тогочасного мистецтва. Вони не мали що малювати, тому малювали ніщо. Навіщо?!

Я переходив за ними по залах, молодший голубок зиркав на мене з цікавістю, але я хотів дослухати. Старший продовжував:

— Здавалося, з появою фотографії маляр мав би перейнятися тим, на що неспроможний фотограф. Натомість маляр викинув таємницю й сенс і заходився вчитися у фотокамери випадковому кадру на вулиці, дерев'яній позі та застиглому виразу обличчя клієнта фотосалону.

Малярство було вбите маляром, а не фотографом.

Лишилися декоративні експерименти «-істів».

Цікаво, що скульптура народилася раніше за малярство й померла на кілька хвилин пізніше за нього.

— Іноді справу рятують військові сюжети, — зауважив молодший. — У них проблискує колишнє натхнення. Певне від того, що війна протилежна буденності. Там митець буває захоплений ЗАВЖДИ НОВИМ буттям.

Він промовляв це вже зовсім відверто, дивлячись на мене. Я добре б'ю (спеціально тренувався) з нижнього положення рук, навіть з кишень. Я зробив до нього півкроку лівою, щоб підлаштуватися під правий бічний, але тут зазвонила моя мобілка. Це був дядько Петро.

— Під'їдь до Алли Іванівни, — сказав він. — Якнайшвидше.

Він зустрів нас з Вовчиком перед входом кав'ярні й повідомив, що за дві години Норік (останній з місцевих бригадних ватажків, який ще залишився живий і якимсь дивом на волі) матиме дуже конспіративну стрілку з чехами (чеченцями).

Предметом стрілки є ситуація півторарічної давності. Тоді Норіком були проплачені 50 тисяч доларів за вихід на волю двох

в'язнів (бригадних бариг) через механізм «умовно-дочасного звільнення». Чехи забезпечували правильного суддю. Ще один фігурант, знайомий дядька Петра, гарантував конструктивну позицію «кума». Справа зірвалася, гроші повернуті не були. Хоча не втрата грошей була основною прикрістю. Саме на тій зоні, з якої хотіли витягти людей Норіка, тоді сидів Дядько Петро. Він міг підтвердити або спростувати деякі обставини.

Він сказав: «Прокатися зі мною. І „пльотку“ прихопи». Видно було, що йому все це не до вподоби. Він занадто недавно звільнився.

Вовчик з'їздив до своєї матері й привіз ТТ. Пістолет 1943 року випуску, при відстрілі на кожній обоймі робив щонайменше одне «утикання», також, інколи не викидав гільзу. З арсеналом у нас тоді була скрута.

— У мене чомусь ніби попалені пальці, — сказав дядько, — болять.

— Мабуть, суєш дівкам куди не треба, — відповів я.

Стрелка відбувалася за містом, у великій дерев'яній лазні над ставком. Ще там був невеличкий ресторан і стайня. Все працювало лише в сезон, а нині стояло порожнє.

Вечоріло. Зовсім не було вітру. Жовті дерева й темно-сіре небо відбивалися в ставку. Вовчик залишився в машині, а нас з дядьком провели до лазні, до відпочинкової кімнати, де бухають, коли лазня працює. Він сів до столу, поруч з Норіком. Чехи сиділи навпроти — двоє літніх й один зовсім молодий. Ще кілька чехів та людей Норіка вмостилися навколо, було тісно. Я притулився до дверей. Мені було видно одного зі старих чехів та ставок у вікні.

Я не прислухався до слів, лише до тональності розмови. Вона підвищувалася. Я міркував за те, що війна між Чечнею та Москвою закінчилася на користь москалів, проте москалів у Чечні більше немає. А чеченців у Москві — хоч греблю гати. Оці, наприклад, московські.

Терли довго. Все це гнітило мене. Дядько мав би швидше вивалити все, що хотів від нього Норік, й вшиватися звідси. Аби відволіктися, я в голові складав слова у безсенсовий віршик:

Не намагайся бути таким, як усі, ти й без того — такий,
як усі.

Не прагни бути не таким, як усі — нині всі не такі, як усі.

Не бався бути самим собою, бо станеш мною.
Не копай в собі істинне «я» — там свиня
Скніє стати істинним ним,
Нічийним,
Нічним.

За вікном майже зовсім потемнішало. Дядько нарешті встав, попрощався й рушив до дверей. Норік щось плів за поняття. Хто б казав! Він тому й на волі, що примусорьонна потвора!

Тоді чех, якого я бачив з-за спин присутніх, спокійно та якимось ніби трохи посміхаючись промовив: «Всі ці ваші поняття нам глибоко чужі. Ми — мусульмани, й судити нас може лише Аллах, що він зараз і зробить».

Дядько зупинився біля дверей, а я витяг шию, щоб краще бачити. Чех дістав револьвер (здається, дешевий бразильський «Таурус»). Я, про всяк випадок, намацав свого пістолета в кишені, й гадаю, не тільки я. Чех, не підіймаючись з місця, витрусив з барабану набої, крім одного, й подав молодому. Той крутнув барабан й впер люфу собі під підборіддя. Як грім пролунав постріл! Усі відсахнулися. Куля вирвала частину черепа й вдарила у стелю. Труп молодого сунувся вбік, але чех його підтримав. «Ось бачте, — сказав він, — як ми вміємо відповідати за свої помилки. А тепер давайте поглянемо, як вмієте відповідати ви...»

Але останнє нас з дядьком не цікавило зовсім. Ми вислизнули з дверей й швидким кроком пішли до машини. Вовчик спав за кермом, постріл його не розбудив. Я штовхнув Вовчика й сказав:

— Поїхали, хутко!

— Що сталося? — спитав він, повертаючи ключ запалення.

— Вовчику, — сказав я, коли ми вже від'їхали на кілометр, — якимось у дитинстві я грався у пісочниці й мав там жваве спілкування на предмет «понять». Серед нас був один доросліший, який обвів нас, дітей, млосним поглядом й прорік: «Поняття — це такий комплекс правил, за яким ти завжди будеш неправий».

— А я весь час не міг уторопати, що мені нагадує комплекс європейських цінностей та практика міжнародного трибуналу в Гаазі, — спробував пожартувати дядько Петро.

Я ненавидів дядька Петра. Старого пердуна повсякчас тягне в тюрму, так він хоче туди й мене. Ненавиджу всю цю блатну романтику — тьорки, стрілки, качалки. Ми заїхали до кав'ярні Алли Іванівни, там на дядька очікувала закохана дівчина Олена.

Було б розумно деякий час не світитися в місті. До того ж ми не знали, чим там завершився урок ісламу у Норіка. Я зібрав в усіх мобілки й віддав Аллі Іванівні на зберігання.

— Куди поїдемо?

— Їдьмо до Віталіка! — запропонував Вовчик. — Він сам, батьки вшилися до села (психіатр Віталік не був задіяний у бригадних темах. УБОЗ не став би його трусити по результатах нинішньої стрілки).

Ми купили кілька курей-гриль та горілки в якості антидоту і вломилися до Віталіка.

Ми мовчки їли, рвали підозрілих курей й пили палену горілку. Нарешті дядько Петро вимовив загадкову фразу:

— Мій дідусь жартував сумно. Козу називав сталінською короною. Гадаю, офірний козел — то тоталітарна священна корова.

Я сказав:

— Нахуй твого Норіка, твоїх чехів і всю вашу йобану субкультуру.

А Вовчик сказав:

— Віталю, в тебе є музон?

Дядько шепотівся з дівчиною Оленою, Вовчик перемикав телеканали, а Віталік переконував мене дати йому грошей на якісь сервери, обіцяв подвійний підйом. «Я подібний на генерального інвестора? — перервав я. — Якщо хочеш підвищити мою самооцінку, почисти мої черевики».

Насправді, нині моя самооцінка ширяла низенько, й над безоднею її утримувало хіба що спиртне. Що я тут роблю? В цьому місті й із цими людьми? Старий пердун дядько Петро — мій єдиний співбесідник. І той незабаром сяде.

Мікроскопічно маленька кількість тих, з ким можна розмовляти. Відчуваєш себе ледь не ірландським ченцем з якогось шостого століття, що закинутий жорстокою долею в околиці такого собі, прости Господи, Аахена посеред дрімучих франків, й від Альп до Скандинавії знайдеться добре якщо десяток таких, які мають альянзи на св.

Августина, та й ті не здатні читати, щоб не ворушити при цьому губами.

Треба взяти картину, взяти гроші за баригу, якщо вдасться його вкрати, й перебиратися до Києва. Буду займатися політикою. Там більше грошей, більше дискурсу та й країну шкода, Кучму геть.

На екрані телевізора Президент давав інтерв'ю кільком журналістам. Чутно не було. Із сі-ді програвача лунав негритянський реп. Вовчик повідомив нам: він точно знає, що Гонґадзе замочили американці.

Дівчина Олена сказала, що Кучма занадто миршавий і що президентом має бути Ющенко, й подивилася на дядька Петра.

— Терпіння, браття! — вигукнув той. — Скоро, скоро вже з'явиться справжній вождь, лідер нації, омріяний новітній Вашингтон, і нам буде нарешті кому стріляти в спину, кого зраджувати і продавати — тобто, вповні реалізовувати свою національну природу!

Всі вже були добряче напідпитку (я теж, але алкоголь занурив мене в депресію), тому розв'язали політичну дискусію на найпопулярнішу тему: «Чи Кучма жид?».

Дядько зауважив:

— Євреї — це ідеологія світу останні 60 років. Заберіть євреїв — і від ісламізму, лібералізму, толерантності та антисемітизму нічого не лишиться. Тому їх треба берегти.

Вовчик був затятий жидоборець, тому абсолютно точно знав, хто стоїть за опозицією. І я зловив себе на думці, що ненавиджу його не менше за дядька Петра. «Ну що ти мовчиш?» — звернувся Вовчик до мене.

— Браття, — прорік я, — ділюся з вами вкрай важливим спостереженням, яке вам потрібно запам'ятати й використовувати у рефлексіях нищої буденності.

Отже, вже в пейзажах та ведутах XVIII століття їхніх авторів цікавило те, що цікавить нас. Вони тащилися з бурхливих потоків, химерних, дерев'яних містків над ними, гір, хмар, античних та середньовічних руїн, самотніх дерев на скелях тощо.

У пейзажах німецьких романтиків не було нічого нового супроти пейзажів французів та італійців попереднього століття, окрім того, що німецькі романтики у свої альпійські пейзажі вписували для масштабу

фігурку німецького романтика замість італійських пейзажів чи французьких дам.

XVII століття, якщо судити по портретах і подіях — це завершення Середньовіччя. Люди XVIII століття — наші сучасники.

Тут я помітив, що мене давно ніхто не слухає.

* * *

Я погано пам'ятаю наступні три дні загулу. Вранці четвертого повернулися батьки Віталіка. Батько, схрестивши руки на грудях, не поглянувши на нас, з високо піднятою головою прослідував до своєї кімнати. А мати спитала: «Де килим?»

У квартирі був розгардіяш, підлога залита якоюсь гидотою, і килима на ній справді не було. Я ще подумав: «От Вовчик молодець, мабуть, сховав, щоб не пошкодили». Він прошепотів мені на вухо: «Килим між ліфтом і сміттєпроводом».

Поки дядько Петро вдягався й ніяк не міг знайти штани, ми з Вовчиком і Віталіком вийшли до ліфту, там у ніші, ближче до сміттєпроводу, справді стояв згорнутий килим.

Я взявся за його верхній край і раптом з жахом відчув під долонею волосся! Жіноче. Дядькова Олена! Скільки я не бачив її — день? Два? У п'яному угарі ми вбили її та й закрутили в килим?

Я багато куди встрявав у житті, але вперше відчув такий жах. Я щось прохрипів хлопцям, ми схопили килим й потягли вниз по сходах. Де ми лишили машину?

Унизу я почув стогін. Ми кинули килим й розгорнули його. Гола скуйовджена Олена підвелась на ноги, огидно кутильгаючи вискочила на двір й побігла геть. Скільки вона стояла загорнута?

Ми повернули килим до хати, витягли дядька Петра (за дівчину він так і не згадав) й поїхали до психлікарні Віталіка прокапатися, щоб якось відійти від запою.

Коли я лежав під крапельницею, і фізрозчин поступово відновлював в мені людське єство, зі мною трапився інсайт. Я зрозумів, що треба красти лише голандське.

Спочатку чогось згадався Вермеєр, той що у Цвінгері. Гадаю, живопис нікому, крім нього, не пробачив би настільки нахабного

жовтого кольору та ще й в такій кількості, як на цьому полотні.

Все ж таки геній має право на злочин.

Менше з тим, у третій залі від каси висів чудовий, ідеального розміру натюрморт зі сніданком, написаний Кларою Петерс.

Голандське — це завжди якісно, солідно, зрозуміло, буржуазно, ліквідно.

Не кожен наважиться придбати італійське «Мучеництво святої Агати, в оточенні ангелів, св. Ієроніма й невідомого донатора» розміром 1,5 x 2,30. Натомість натюрморт пасуватиме колекції кожного гарвардського саудита.

Митців-жінок, народжених до двадцятого століття, можна перелічити на пальцях. Жіноче авторство полотна XVII століття підвищує вартість на третину, рівно на стільки ж, наскільки жіноче авторство опускає вартість витвору кінця XX століття.

Дядько був обурений:

— Одну? Лише одну картину?! Біс із ним, нехай не всі, давай намітимо десять найкращих!

— Слухайся мене, — злісно сказав я. — Всі твої творчі плани завершуються в тюрмі. Робитимемо завтра. Я начальник. Не згідні йдуть нахуй.

Ми полишили машину на Комсомольській й не поспішаючи йшли до центру. Холодне сонце нишком визирало з-за хмар, я ворушив ногами опале листя, і на цей звук, на цей запах з-під накопичених гріхів крадькома визирало моє дитинство.

Ображений, вмить постарілий дядько плівся ззаду й бубонів Вовчику:

— Якби Моцарт народився не в Австрії, а в Африці, він міг би до скону розповідати неграм за контрапункт й писати сонати для барабанів — це б нічого не змінило. А ви б питали його: «Ну і де твоя сорокова симфонія?».

Усе залежить не стільки від особистості, скільки від середовища.

Я — нещасний Моцарт в Африці.

* * *

Вовчик заїхав за мною о третій ранку. Холодно. В машині вже сиділи дядько Петро та п'ятнадцятилітній, але дуже здібний, брат Вовчика Ченя. Ми поїхали в бік новоселищного ринку.

В особі Чені дядько Петро надивав вільні вуха й вливав в них:

— Останні роки США були адвокатами палестинців. Вони в'язали руки ізраїльській армії та спецслужбам, вимагали поступок від уряду. Керівники «Хамас», демократичного фронту визволення Палестини, досі живі лише завдяки американській протекції.

(Ченя покійно слухав, але починав дрімати).

США довгий час розглядали «Талібан» як корисну противагу існуючим в регіоні старим загрозам. Американці свого часу не доби́ли Хусейна, бо вважали, що він буде противагою Ірану. Вони взагалі толерували ісламських екстремістів на відміну від, скажімо, слов'янських.

Тому з політичної точки зору теракти 11 вересня невідгідні своїм організаторам та натхненникам. Люди, які пішли на них, не думали про політику. Вони думали про Аллаха. Вони, як їм здавалося, протидіяли сатані. Це зіткнення світів. Пророк Мухаммад проти Мікі Мауса.

Не існує аргументів, які можуть переконати палестинця, що удар по Пентагону — це жахливо. Він знає, що це прекрасно. Він належить до іншого світу, іншої доби, у нього очі влаштовані інакше. Там де ми бачимо обгорілі трупи, він бачить Рай.

Ми зупинилися на погано освітлений вулиці. Вовчик з братом Ченею вийшли, щоб скрутити номери з якоїсь автівки, припаркованої на протилежному боці.

Я сказав дядькові:

— Що ти заціквився на тому 11 вересня?

— Ти не можеш оцінити масштаб, — відповів він. — Здійснено найграндіозніший терористичний акт усіх часів. І він буде найбільш «результативним» за своїми наслідками. Серйозно поранено кілька священних корів сучасної цивілізації. Перша постраждала корова — це відкрите суспільство. Тепер його доведеться трохи закрити. Наскільки? Демократію легко перелякати до фашизму. Друга поранена корова — це права людини. Їм доведеться наступити на горло в Сполучених Штатах і заплющити очі на їх порушення в багатьох інших країнах. Правозахисник — це терорист у профіль. Третя

напівздохла корова — це гуманізм у міжнародній політиці. Якщо Буш хоче залишитися президентом, а американці собою, то відповідь має бути страшною. Стертий з лиця землі Кабул, Багдад. Розв'язані руки Ізраїлю для знищення всіх у Палестині, хто має хоча б найменший стосунок до терору, всіх, хто має стосунок до тих, хто має стосунок, всіх, хто хоча б бачив їх по телевізору, членів їхніх сімей і свійських тварин. Проте...

Повернулися Вовчик з Ченею, й ми поїхали далі. Дядько Петро, збуджений ризиком, який нам незабаром доведеться пережити, продовжував:

— Проте після цього американцям доведеться суттєво згорнути свою зовнішньополітичну активність. Не лише Хеврон, не тільки Скоп'є, Вашингтон — теж прифронтове місто. Сполученим Штатам значно важче виконувати роль світового лідера, значно важче ухвалювати доленосні рішення, важче вчити кого б не було. Тепер вони знають, що не буває відповідальності без страждань. За блиском слави й медом лестоців забувають, що вождь — це жертва.

Ось «жигуль», здається, не зовсім убитий. Ми зупинилися метрів за вісімдесят поперед нього, так, щоб добре бачити дві вулиці й будинок, біля якого він припаркований. Посиділи кілька хвилин, щоб подивитися, чи хтось не вештається. Дядькове базікання нас заспокоювало, тому я не переривав його.

Американці втратили знахабнілість від безпеки. А вона не могла не виникнути у генералів, які, сидячи в Брюсселі, по супутниковому зв'язку спостерігали як палає Белград. Тепер вони знають, що їх можуть дістати і в Брюсселі, і в Пентагоні. Порівняйте душу брюссельського генерала і душі тих кількох людей, які самі призначили дату своєї смерті й 11 вересня довели всім, що неможливого не існує.

(Здається, все спокійно. Четверта ранку — час найміцнішого сну.)

Ось і настала справжня багатополярність. Бідні ущербні московські євразійці гадали, що багатополярність — це, коли крім Вашингтона, хтось у світі слухається ще Москви та Ісламабаду. А насправді, полюсом, не гіршим за будь-який інший, може бути десяток чоловік, які не бояться смерті і серйозно ставляться до того, що написано в Корані, Талмуді чи Євангеліях.

Ми вийшли. Ченя пересів за кермо нашої машини, дядько став на стрьомі, Вовчик порався з дверима «Жигулів», а я йому підсвітлював.

На двері й замок запалення у Вовчика пішло десь хвилини чотири. Ми з дядьком повернулися до нашої машини і їхали попереду, а Вовчик на «Жигулях» — за нами.

Ми замінили на «жигулівці» номери на крадені й полишили її біля музею. До відкриття лишалося кілька годин, і можна було поспати. Вирішили не розставатися й поїхати до дядька Петра, перечекати час. Вовчик і Ченя задрімали, а нам з дядьком не спалося. Він заварив чифір, я навіть трохи випив цього огидного пойла.

— Погано, що ти не завершив навчання в університеті, все ж таки важливо мати систематичні знання, — раптом сказав він.

Я подумав, відсьорбнув і відповів:

— Може й так... Хоча важливість академічної освіти трохи перебільшують. До прикладу, коли Флоренція ставала й була світовим центром культури, вона не мала університету. Університет з'явився згодом, коли вона припинила продукувати культуру й перетворилася на її сховище.

— Принаймні, купи диплом. Юридичний. Ти марно витрачаєш найкращі роки. Поглянь на мене — я розтринькав своє життя, замість того, щоб з молодих років присвятити його корупції. Освіта — це квиток у майбуття, в начальство. Перспективи тільки там. Блатні остаточно програли класову війну мусорам. Усі гроші в них. І саме з ними ти маєш бути.

Старий невдаха мав рацію. Взагалі, я багато чим був йому зобов'язаний. Я виріс на його розмовах.

* * *

Ми сиділи в краденій автівці й спостерігали, як літні музейні жіночки приходять на роботу. Дамо їм хвилин п'ятнадцять після десятої (часу відкриття) побазікати й розійтися по робочих місцях. Ми всі у рукавичках, аби вже в машині, не лише в музеї, не залишати пальців.

— Ченя — за кермом. Вовчик, ти контролюєш бабку на касі, щоб не натисла тривожну кнопку. Тільки не бий її, ти ж не Раскольников,

вона й так перелякається. Ось чорний кульок, одягнеш їй на голову, щоб вона не відразу зрозуміла, коли ми вшиємося. Балаклави одягаємо, коли заїдемо, двері від каси не видно, знімаємо там же ж, коли виходитимемо. Петро, ти зі мною, допомагатимеш мені брати картину. Там на кілька залів одна вахтерша. Якщо вона нас побачить, одразу йди до неї, лякай. Так, щоб не верещала. На тобі кульок для неї. Зараз усі перехрестяться. Поїхали!

Ми під'їхали до музейного порталу. «Ченя, стій тут, двигун не глуши». Заходимо. Одягаємо балаклави. Я беру біля стіни дощечку (вона завжди там) й просовую її між ручок дверей, щоб їх не можна було відкрити ззовні. Вовчик уже біля бабусі на касі. Як і було потрібно, вона розгубилася й заклала. Він однією рукою бере обидві її руки, а другою надягає на неї кульок і щось їй весь час каже.

Дядько заглядає у залу й робить мені знак, що вахтерші нема. Я швидко підходжу до натюрморту. Висить на окремій стіні. Дістаю бритву. Дядько притримує раму й дивиться в сусідню залу, чи хтось не з'явиться. Вирізаю, виходить неохайно, кривувато. Ніколи не був так інтимно-близько до живопису. Коли уявляв, як це буде, очікував на особливу рефлексію. Нічого не відчуваю, крім тривоги за невраховані несподіванки. Все, вшиваймося! На ходу скручую полотно. Не ховаю, несу в руках. Біля дверей: «Вовчик, балаклаву зніми! Спокійно, не бігти!» Залазимо до автівки. «Ченя, давай!».

* * *

Ми спалили «жигуль» за містом й увечері зібралися у мене. Алла Іванівна дивилася телевизор у спальні. А ми стояли над кухонним столом й розглядали картину.

— Темна і якась трохи порепана, — зауважив Вовчик.

— Щонайменше мільйон доларів, — сказав я поважно. — Це найбільш лафований мільйон у нашому житті. Дисципліна, скромність і добра молитва перед справою — ось рецепт нашого успіху.

— Алилуя! — вигукнув дядько.

— Вже по радіо передавали, — сказав Ченя. — Кажуть: збройне пограбування.

— Збройне пограбування — це зовсім інша стаття, — висловився дядько.

— От, падли! — Вовчик ударив по столу. — Це менти не організували нормальної охорони й тепер розповідають фуфло. Журналюги — поганці примусорьонні, обливають брудом громадян.

Я теж був украй обурений. Менти, натурально, гірші за підарасів, але чому наші журналісти гірші за ментів? В усьому світі преса — сторожовий пес демократії, й лише в нас журналісти — добровільні помічники міліції. Ні, щоб зробити журналістське розслідування, чому народне добро, культурні цінності зберігаються неналежним чином, чому мусора кришують ларьки, а не музеї, чому замість них ризикують життям перед відморозками, на зразок Вовчика, стародавні баби... Преса завжди проти нас, своїх читачів! Їхньому Гонгадзе менти голову відрізали, а вони й надалі розповсюджують ментівські версії.

— Давай їм зателефонуємо на радіо або підпалимо, — запропонував Вовчик. — Мають же ж вони зрозуміти.

— А ви розумієте тепер Кучму? — спитав дядько Петро. — Кому з нас хоч раз у житті не кортіло вбити бодай одного журналіста? І лише він наважився!

Але я поглянув на картину. Що б там вони не казали, вона у нас, і легко дісталася, і я заспокоївся і сказав:

— Наші вчителі — греки — вважали філософічне спілкування в колі друзів найбільшою з доступних людині насолод.

Саме ця насолода нам майже неможлива нині. Це не може не турбувати справжнього гедоніста. Коло притомних дуже вузьке. Нема з ким обсмоктати іспанських караваджистів, покепкувати з симфонічного авангарду, поглузувати з проблем онтології. Безлюддя!

Проте разом з вами, браття, ми — греки!

* * *

Співкамерник дядька Петра, який мав навести нас на смачного баригу, не дочекався мене, коли ми загуляли після стрілки Норіка з чехами, й повернувся до Києва. Я взяв картину й поїхав до нього, бо він щось казав за Сотбіс.

Я знайшов його в казино «Будапешт» біля Володимирського собору. Він саме завершував розмову з худорлявим чоловіком у краватці, золотих окулярах й чорній стриженій бороді. Чинивник, мабуть із комсомольців, старанно імітує породу. Коли я вмовився за стіл, упізнав у ньому Табачника — колишнього голову секретаріату президента. Він часто виступав по телевізору й щось солідно коментував, старанно імітуючи думку. По відчуттю — класово чужий. У нормальній хаті сидів би під нарами. Він розповідав (приглушеним баритонем): «За рік по тому, як Кучма став президентом, він захотів зробити мені подарунок на день народження. Й подарував мисливську рушницю за півтори тисячі доларів. Це була найкоштовніша річ у його будинку.

Рік тому він зробив подарунок своєму новому фавориту — першому віце-прем'єру Дубині. Штуцер за сто п'ятдесят тисяч доларів. Це приблизно відповідає зростанню його статків: у сто разів за шість років».

Видно було, що статки самого Табачника у сто разів не зросли, але він над цим наполегливо працює. Вони встали, щоб попрощатися, у цей момент до столика підійшов лисуватий огрядний, я чомусь одразу подумав, що одесит.

Табачник пішов, а одесит підсів до нас. Вираз обличчя співкамерника став відчуженим і пихатим, як у людини, котра збирається відмовити в грошах.

— Він, часом, не родич нашого Аркадія Табачника? — спитав одесит, який справді виявився одеситом.

— Льова, — роздратовано відповів співкамерник, — у всіх Табачників один праотець — Авраам.

— Вони подібні, ці Табачники? — навіщось поцікавився я (Вовчик таки заразив мене аматорським юдознавством).

— Аркадія Табачника вбили, — зі скорботним пафосом вимовив Льова. — Ще в дев'яносто восьмому. І зробили це на суто одеський манір. Справа в тому, що він полюбляв бігати рано-вранці. І ось він забігає на Тещин міст і за ним два тілохоронці. А на зустріч — теж двоє спортсменів зі спортивною сумкою. Витягають два коротких автомати й розстрілюють його разом з охоронцями. Під мостом на вбивць чекала машина, якою вони полишили місце злочину.

За п'ятнадцять хвилин у квартирі вбитого лунає телефонний дзвінок. Трубку бере дружина й чує (як вона згодом зазначала в міліцейському протоколі) ввічливий інтелігентний голос: «Добрий день. Вибачте за ранній дзвінок, але щойно мені з напарником довелося виконати замовлення на вашого чоловіка. Повірте, мені так незручно! По-перше, я дуже поважав Аркадія, по-друге, в мене самого діти. Частину свого гонорару я поклав під вашими дверима. Відкрийте, будь-ласка, там лежить пакет».

Там справді було п'ять тисяч доларів. Їй хіба що на косметику, проте яке витончене блюзнірство!

— Льова, — сказав співкамерник, — ти сам вигадав усі ці подробиці.

— Клянуся! — закричав Льова. — Сам чув від слідчого!

— Може й так, — сказав я, — неможливого не існує.

Мені історія сподобалася. Далі було нецікаво. Льова довго переконував співкамерника дати грошей на облаштування якихось хитрих парковок, розповідав за якусь ізраїльську парковочну фірму, мера Одеси, який вже майже погодився, неймовірні прибутки в подальшому тощо. Нарешті співкамерник здихався його доволі брутально, і я таки зміг перейти до справи.

— Що ви там поцупили? — спитав він.

— Голандський натюрморт, десь шістдесят на вісімдесят п'ять, сімнадцяте століття.

— Імпресіоністів не було?

— Я гребую імпресіоністами. Вони вульгарні, нудні, неконсервативні.

Історію живопису ХІХ століття неможливо розглядати окремо від історії революції, бо він — одне зі знарядь революції, засіб підризу вартостей європейської культури. Тільки-но живопис був очищений від релігійних асоціацій, він вмер і набув справжньої популярності. Бо маси споживають труп живопису. Від початку ХХ століття всі митці є постморталістами, а не постмодерністами.

— Ти грузиш, як Петро. Мабуть, то сімейне. Я зідзвонюся з поляками, вони мають вихід на тих, хто має вихід на «Сотбі». Приїдуть, поглянуть, якщо погодите ціну, заберуть. Я пливу в долі у них. Ти скільки ще в Києві?

— Та вже дочекаюся.

— А що з моїм баригою?

— Давай поляків, тоді займемося баригою.

Я полишив машину біля кабака, а сам пішов вештатися містом. Осінь найбільше пасує Києву, та я все одно люблю приїздити влітку.

Немає на Землі міста більш пристосованого до поезії та менш придатного для політики, ніж Київ.

Місто-парк. Млосність розлита в повітрі. Попереду — вічність... Тут можливі дівчата й морозиво, тільки не політика. Поетично-філософський дух міста визначає його історію. Захопивши Київ у 1240 році, татари розслабилися і незабаром припинили свої завоювання.

Уже з XII століття князі виносять свої замки з Києва у Вишгород, в Китаєве. Діяльне й агресивне козацтво влаштовувало свої столиці то в Чигирині, то в Батурині — де завгодно, тільки не в Києві. Сюди вони приїздили молитися.

Щоб не казали в Казані, Кацапляндія — це, насамперед, Москва. А Україна, передусім, щоб там не плели на Печерську, — Дніпро. Кацапія формувалася москвичами, навколо Москви. Україна осідала на берегах Дніпра. Хоча найкращі з нас повсякчас прагнули втекти за Дунай. Все стає зрозумілим, тільки-но усвідомлюєш, що Московія — це місто, а Україна — це річка. Київ — лише одна з пристаней на березі. Хоча, поза сумнівом, у нашій історії він значив не менше, ніж Черкаси.

Проте насправді Київ — поза політичною історією та фізичною географією. Часто цитують: «Київ — мати городам руським». І значущим є це насилля літописця над граматикою. Він не про історію казав. Про підсвідомість. І перекладати з церковнослов'янської це потрібно в юнгіанському сенсі: АНІМА містам руським. Ще повторюють, що Київ — новий Єрусалим. Новіший за той Єрусалим, з якого пішов до Риму Петро (Камінь) чи за Небесний Єрусалим, що його з волі Риму прагнув здобути Петро Пустельник? Другий Небесному та земному — підземний, підсвідомий, печерний.

Якимись вуличками я дійшов з тилу до Софійського монастиря, там, де Брама Заборовського, й вирішив спуститися на Хрещатик й просунутися далі аж до Лаври.

До цих роздумів мене спонукав дух міста, не забудова, адже траплялися будинки переважно часів будівельного буму початку XX століття — провінційний модерн та жалюгідна купецька еклектика.

Київ визначили: Андрій Первозваний своїм пророцтвом та Андрій Боголюбський своїм підпалом. Сакральна велич та політична нищість. Тому в Києві не зберігаються фортеці, на відміну від церков. Найдавніші топоніми — гори та печери (ніби й не про місто йдеться).

Київ люблять за провінційний шарм. За тишу і замріяність. Якимось дивом зберігся Маріїнський палац (я вирішив обійти його через парк) — дача імператриці-матері. У XIX та XX столітті Київ — уже не причал, а дача. В сімнадцятому році тут нарешті постав революційний уряд (який так і не спромігся нікого гільйотинувати) й одразу втік до Вінниці. Було б Скоропадському творити гетьманат нижче по Дніпру, може б і втримався. Через дев'яносто років українці знову зібралися до революції, та стали робити її чомусь знову в Києві — вийшов фестиваль. «Кучму геть» — співали вони на майдані, «і ім'я нам — легіон», — відлунювало їм з Лисої гори.

Коли більшовики ще сприймали свою революцію всерйоз, вони влаштували столицю радянської України в Харкові, тому що Київ несумісний із революцією. Ні з соціалістичною, ні з національною. Тому столиця Рейхскомісаріату була в Рівному.

Цікаво прилетіти до Києва з Москви (як із Содома в Гомору). Московський аеропорт (їх там п'ять) переповнений різноликими юрбами, суєтою і суїцидом, тонкий істеричний присмак у повітрі. І от ви приземляєтеся в Борисполі. Столичний аеропорт. Співають пташки, запах трав, тиша і спокій, як на сільському цвинтарі. Зараз його прагнуть добудувати, збільшити потік літаків. Це небезпечно. Замріяні диспетчери марять потойбічним.

Київ не виринув зі своєї сонної трансценденції і тоді, коли в Інституті шляхетних дівчаток розстрілювали одного за одним десятки тисяч людей. І тоді, коли мільйони гинули на Лютізькому і Букринському плацдармах. І люди в синіх петлицях, і спалені будинки, і підірвані заводи не цікавили духів тутешніх ярів і печер.

Я дійшов до Верховної Ради — головного центру політичних інтриг і скандалів. Де упрілі журналісти? Де депутати, що б'ються, де метушня царедворців, де життя? У коридорах — тиша, можна сісти і добре виспатися, ніхто не потурбує.

Аж ось всі забігають, закричать, напружаться, спітніють у вирі боротьби... і все залишиться як було, за литовців, за поляків, за

москалів, за совєтів, за німців, за перестройщиків... У Києві все як було...

Кияни — це селяни. В кращому випадку — дачники. Я знав одного шахрая, то він якимось чином виграв вибори в Дніпропетровську (місті міщан), а згодом вирішив на тих же понтах балотуватися у Києві. Пролетів зі свистом. Тут міські примочки не канають. Попередній мер був селюком. В адміністрації десять років стояв стійкий запах часнику. Мер подобався киянам. Він міг спотворювати Печерськ і Ярославів Вал, як хотів, проте злетів одразу, як замахнувся на Лису гору. Кияни не здогадувалися про небезпеку. Генеральний план розвитку міста був найсекретнішим документом країни, проте прабаба-відьмачка застогнала в душі кожного київського селюка.

Київ — новий Єрусалим. Тут добре молитися, правити звідси неможливо.

Якщо ми хочемо великого майбутнього для України, ми повинні подбати, щоб адміністративний, політичний, економічний центр держави був там, де неможливо відпочивати, неможливо займатися нічим іншим, окрім політики. Наприклад, у Кривому Розі. Це сьогодні він кривий, але коли ми з Вовчиком та дядьком Петром візьмемо його раптовою шабельною атакою, він перетвориться на «ріг достатку». Головне — нічого не переносити з Києва. Нехай залишаться там Президент і Верховна Рада. Нехай залишиться там уряд. Нехай продовжують займатися самокопанням, пошуком сенсу, оптимізацією карми, чим завгодно, тільки не управлінням державою, поки не зістаряться і не помруть.

А керувати, нав'язувати і боротися будуть нові люди, з нової столиці, де не буде місця для саморефлексії, а лише для наполеонівських задумів і грандіозних авантур.

* * *

Я зупинився біля бічного входу до Лаври, того, крізь який зазвичай заходять до приміщень театального інституту, й вивчав наклеєну на стіну об'яву:

«Центр православної терапії „Херувим“ надає послуги:

Безболісне позбавлення карми

Лазерне видалення чакр

Лікування синдрому нав'язливої аури

(Ідеальна пропозиція за реалістичними цінами)

Групові сеанси щочетверга о 19.00, вул. Сковороди, 2»

Я перечитав ще раз і різко обернувся. Близько за моєю спиною стояв чоловік і з-за мого плеча дивився на ту саму об'яву.

— О! — сказав він. — У вас чудовий кельтський череп! Чи ваші предки часом не з Житомирщини?

— З Полтавщини, — сказав я, — а ваші?

— З Луганщини. Хоча там цікава історія. Моя бабуся — з Чувашиї з села Разбойное, після революції перейменували в Первомайское. А дід — з Наддніпрянщини, село Злодіївка, після революції — Травневе. І це треба було їм зустрітись! Доля являє знаки, Бог римує співпадіннями.

Я зрадів, що одразу по приїзді до Києва зустрів людину, що не мичить, з якою можна потеревенити, наприклад, за френологію. Власне, саме для цього я сюди й навідувався.

Його звали Юрком. Невизначеного віку, з абсолютно сивим волоссям, наплечник, важкі жовті чоботи.

Він зірвав зі стіни об'яву, акуратно згорнув і поклав до кишені: «Я колекціоную. До речі, я їх знаю, цих херувимів. Можемо піти, повидаляти чакри. Нині четвер.»

Я із задоволенням погодився, хоча йти треба було аж на Поділ, саме йти, бо Юрко заявив, що не визнає таксі, а громадський транспорт — лише в міжміському сполученні, бо «сенс паломництва — шлях, тією самою мірою, що й святиня, до якої він веде».

— Ну й чому, на вашу думку, захлинулася революція? — спитав він, коли ми рушили. — Не думайте, я не співчуваю революції, але не підтримую й Президента, я поза вашою політикою, я давно громадянин Сполучених Штатів і все споглядаю виходячи виключно з інтересів Державного департаменту.

Він поліз до кишені й навіщось дістав паспорт. Справді американський. На світлині молодший, ніж нині, Юрко посміхався так, що було видно всі зуби.

— Мусора злі, опозиція продажна, — відповів я. — Гадаю, у вашій країні ефективною зброєю проти репресій є солідарність. Гасло «Свободу політв'язням!» — є архетипічним гаслом кожної революції, тільки не нашої. (Це я сплагіатив думку дядька Петра, але «ніщо не гріх взяти, якщо збираєшся колись повернути»). Велика французька революція почалася зі зруйнування Бастилії. Як з'ясувалося, там майже не було в'язнів, а серед тих трьох-чотирьох — жодного політичного. Але хіба то важливо? Штурм в'язниці визволив солідарність.

— До речі, на початку Лютневої революції в Петрограді відбулося подібне: натовп зібрався біля Петропавлівської фортеці, й начальнику варті самому доводилося водити екскурсії по камерах, щоб усі переконалися — порожньо! Нема нікого.

— Так отож! А в нас нині є аж 19 справжніх, смачних, класних політв'язнів (учасників березневих заворушень), а кампанії за їхнє звільнення нема. Це означає, що вожді опозиції, висуваючи гасла проти режиму, мають на увазі щось інше.

— Я приїздив сюди після тієї сутички біля секретаріату президента. Тоді були спроби спричинити якусь студентську активність. Хтось мітингував з гаслами про політв'язнів, але більшість — під гаслами підтримки Ющенка, якого ваша опозиція чомусь має за месію, хоча він навіть не заявив власної опозиційності.

— Вони вважали, що політика важливіша за солідарність, тому в них не вийшло жодної політики.

— Навпаки, саме тому, що вони кидають своїх, вони і є успішними політиками, депутатами, на відміну від вас, друже. Політика — це як дзюдо: хто кого перший кине. От Путін — дзюдоїст, президент! А Шаміль Басаєв — підпільник. Не кидає своїх, тому сидить у норі, а не в офісі.

Раптом він підійшов до літньої подружньої пари, яка трапилася нам на зустрічі, й прокричав: «Драймаль хох фюр Дойчлянд!» Вони збентежилися й зупинилися.

— Це німці! — кинув мені Юрко, а тоді заговорив з ними англійською, питав, як їм Україна і що вони думають за канцлера Шрьодера. «Ауф!» — вигукнув він їм услід, коли вони пішли далі.

— Я майже ніколи не помиляюся у визначенні національності, — похвалився він. — Є характерні особливості, навіть у м'язах обличчя, специфічно розвинутих мовою. Так ось, друже, коли йдеш у політику, мусиш гостро усвідомити власну екзистенційну занедбаність. Це евфемізм, який означає, що передачу в тюрму тобі ніхто не принесе. В цьому навіть можна знаходити якусь сувору естетику.

Доки ми допленталися до вулиці Сковороди, Юрко ще разів зоп'ять зупинявся й прискіпувався до випадкових перехожих й невеличких компаній. Допитував за політику, за життя, за їхніх предків, хвалив генетичні особливості, сварив національну недолугість. Він таки божевільний або агент ЦРУ, що прискореним темпом вивчає настрої та психіку місцевих мешканців. Він узагалі не мав психологічних бар'єрів між собою та жертвами своїх досліджень. Я — нахаба, проте навіть мені треба здійснити душевне зусилля, щоб заговорити з незнайомою людиною, яка з кам'яним обличчям поспішає повз мене далі, а тим паче — з перших слів з'ясовувати інтимні подробиці її родинних стосунків.

Юрко не здогадувався за існування сором'язливості.

— Слухайте, — попросив я, — нумо звузимо сектор вашого полювання. Зупиняйте лише дівчат.

Утім, паломництво вже завершувалося — ми просувалися Контрактовим майданом повз Могилянську академію, потрібна адреса була одразу за рогом.

* * *

Прямо з вулиці ми потрапили до великої кімнати, яка давно потребувала ремонту. Обшарпані стіни розмальовані графіті, серед яких зустрічалися хрести, риби, сердечка зі стрілами, а також стародавні написи, такі, як «AC/DC» та «Цой-жив», й певне, свіжі, з

яких мені найбільше сподобалися дві: «Коли опозиція зустрічається з революцією, вона кличе міліцію» та «Кожна філософія завершується хімією».

У кімнаті на різнокаліберних стільцях сиділо до десятка людей. Серед них я зі здивуванням упізнав одесита Льову. Невже він сподівається тут знайти фінансування своїх міфічних парковок? Ми присіли поруч з ним і я запитав:

— Ви тут уперше? Знайомтеся — це мій друг Юрко, з ЦРУ.

— Сподіваюся востаннє, — відповів він і сердито подивився на Юрка.

Відчинилися двері, через які ми щойно ввійшли, й двоє пикатих сек'юриті в чорній уніформі внесли велике дерев'яне «крісло Савонароли». За ними з'явився невисокий блідий чоловік у довгому чорному пальті й білому шарфі й усівся в це крісло. Сек'юриті стали позаду нього в кутках кімнати.

Усі замовкли й дивилися на нього. І він став говорити, ні, ректи!

— Браття й сестри! Я кажу так, бо всі люди — браття й лише деякі з них — сестри.

Ви зібралися тут, ті, кого я запросив прийти, ті, кого я просив не приходити (він подивився на Юрка), а також ті, кого попри мої наміри й бажання привела сюди доля. Саме останні є найважливішими, бо доля розумніша за нас. Так чи інакше, випадкових тут немає.

Спочатку я скажу за свою філософію, а тоді відкрию вам таємницю грошей. Гроші будуть результатом нинішнього зібрання. Вам поталанило, ви виграли, як казали вуличні продавці моєї першої фірми мережевого продажу.

Я створив її у цій кімнаті, напочатку дев'яностих, бачите, на що вона перетворилася! На те, що й усе людське:

Слова на стінах вицвілих під сонцем і водою
З усього, що було перед ордою.

Тут, у цій кімнаті, я волію завершити свій шлях у звичлому бізнесі й стати на сяючий шлях мрії у часі початку нової тисячолітньої війни неосяжного з незрозумілим.

У світі стало менше політики та більше філософії. І що характерно: філософів менше, а філософії — більше. Атака на Пентагон та Всесвітній торговий центр не увійде до політичної історії людства, але буде записана до історії філософії. Америка зараз воюватиме не з геополітичними супротивниками, а з філософськими поняттями та художніми образами.

Свого часу Бертран Рассел у своїй «Історії західної філософії» більше місця приділив Байрону, ніж Канту. Бо вірші, любовні пригоди та меланхолія Байрона спродукували більше філософії, ніж «Критика чистого розуму».

У добрі старі «політичні» часи на світовій шаховій дошці все було просто. Московія хотіла Босфор та Дарданелли. Німеччина — Ельзас і Лотарингію. Британія хотіла всі інші протоки й провінції, які бачила на глобусі. За це і воювали. Держави воювали з державами. Сьогодні прогресивне людство бореться з міжнародним тероризмом. Неосяжне воює з незрозумілим. У терористів немає політичних завдань. Американці ставлять перед собою лише символічні цілі. Для того щоб зрозуміти, що рухає талібами, доводиться розмірковувати за сенс життя. Америка буде програвати доти, доки не прояснить для себе категорію благодаті.

Телебачення демонструє нам вражаючу метафору. З одного боку, бородані з очима холодними і ніжними, як у Заратустри, стоять на тлі гірського ніцшеанського краєвиду. З іншого — авіаносці, літаки, танки, геометричні форми панорами Манхеттена. Особистість проти машини. Спільноти проти суспільства. Ідеологія проти технології.

Наймогутніший військовий блок світу оголошує війну кільком сотням людей, які здебільшого навіть не знайомі одне з одним. Пам'ятаєте, як барон Мюнхгаузен оголошував війну Англії? Виявляється, бувають жарти смішніші. Америка оголосила війну Мюнхгаузену. Чи то Бін Ладену. Втім, без різниці. Американсько-бінладенська війна. І не факт, що Америка її виграє.

Терористи стріляють не заради ураження конкретних цілей, а з метою з'ясувати свої стосунки з Богом. Американці починають війну не для того, щоб перемогти, а для того, щоб зрозуміти буття.

Не шукайте простих відповідей. Їх немає. Ми йдемо територією невизначеності. І ще трохи, і ми зневіримося у доларові. Впаде остання опора нашої незворушності.

Від часів релігійних воєн вперше світом рухають суто ідеальні мотиви. Це новий мейнстрім. А що рухає присутніми тут?

Справа в тому, що я був там, на Манхеттені, коли це сталося. Не в одній з башт-близнюків, але поруч. Я все бачив на власні очі, доки це страшне й грандіозне видовище не затьмарили дим і пилюка. Я бачив, як стається неможливе, як сила перетворюється на страх... він був всесвітнім, той центр. Я б навіть сказав — всезагальним, якщо ми шукаємо філософії. Чому всі вони були там? Від чого всі решта орієнтуються на нього, інвестують у нього, сумують за ним, ненавидять його й підривають? Бо прагнуть долучитися до всесвітнього й всезагального! Сенс і статус — ось чого хочуть люди!

Вони бажають грошей, але на здобуті гроші вони купують сенс і статус. Сурогат сенсу й сумнівний статус. Вони хочуть до клубу статусних людей.

Ми не здатні створити тут у Києві всесвітній клуб замість зруйнованого терористами у Нью-Йорку, так давайте створимо містечковий! Адже ми маємо дати свою маленьку, але рішучу відповідь Алькаїді.

В основі світової економіки — фінансова піраміда, а на вершині — спекулятивна піраміда сенсу (це та, що з оком).

Де відбуваються події — не народжуються ідеї. В присутності смерті проявляється лише просте первинне, примітивне, але гостре відчуття життя. Страх і великі потрясіння спрощують. Ми рефлексуємо згодом, коли за старовинним латинським висловом, як кожна істота, сумуємо після коїтусу. Вночі, після трагедії я зрозумів те, що відкриваю вам: люди готові платити за членство в клубі.

Членство саме по собі є сенсом, а статусність ми їм забезпечимо за їхні гроші.

Членський квиток коштує мінімальну з сакральних сум — тисячу доларів. Достатньо, щоб навіть людина середнього достатку цінувала придбане, й посилено навіть для жебрака, за умови його гострого бажання.

Квиток доведеться придбати й усім присутнім. Не шкодуйте, ви одразу компенсуєте це маленьке вкладення.

Льова хотів щось заперечити, але чоловік у «кріслі Савонароли» не дозволив:

— Зачекайте, запитання згодом! У нашому клубі НІКОЛИ не переривають модератора (я тут не лише мандрівний філософ, але й модератор).

Наступні збори відбудуться в дорогому ресторані. Ви будете в темних костюмах, краватках і новому взутті. Жінки — у вечірніх сукнях. Не вульгарних, без стразів. Від вас пашітиме парфумами, а не потом. Ті, кого ви переконаєте прийти, заплатять свою тисячу напередодні. Перед зборами всі підпишуть зобов'язання про нерозголошення того, що вони побачать і почують.

Кожен, хто приводить людину до клубу, отримує чверть його платні, одну восьму з кожного, кого приведе приведений, шістнадцяту — з наступних і так далі.

Згодом доведеться структурувати клуб, зробити двохрівневі збори й таке інше. Ви будете модераторами структурних ланок й отримуватиме не лише з приведених вами й приведених тими, кого привели ви, але й з загальних прибутків організації. Я вимагаю суворої дисципліни, конфіденційності, солідності. Я забезпечу вам статусність і багатство. Вважайте, що сенс і місія вашого буття знайдені. Іншого не шукайте. Далі — лише розквіт і вдосконалення. Я волів би почути оплески.

Дехто з присутніх справді зааплодував.

— Мало! — закричав чоловік у кріслі. — Так ви нікого не переконаєте! Оплески! Оплески!

Аплодували сильніше.

Він дозволив ставити запитання, ймовірно для того, щоб одразу позбутися скептиків. Юрко був вигнаний миттєво. Льову після деяких вагань, лишили. Я сидів мовчки, але гучно аплодував й випромінював захват — мене цікавили адреси телефони й подробиці.

Як казав один правозахисник, перед тим, як убити людину, спробуй їй сподобатися.

* * *

Я зустрів дядька Петра на вокзалі.

— Ave! — сказав він, ступаючи на платформу. — У потязі читав Буркхарда, то він вважає, що можливо, реформа влади, здійснена

Діоклетіаном, впровадження тетрархії, спонукалася його марновірством, зокрема попередніми пророцтвами. Вона вдалася, бо він спромігся зашугати своєю містикою інших генералів. Уже на прикладі цього експерименту Костянтин міг усвідомити необхідність нової сакральності для цементування Римського світу.

Цікаво, що на старих грузинських іконах Св. Георгія замість змія зображений Діоклетіан.

Я заперечив:

— По-перше, на іконах з поваленим Діоклетіаном не Святий Георгій, а Дмитро Солунський, і не лише на грузинських, але й на грецьких. По-друге, до нової сакральності Костянтина підштовхнув Христос, а не Діоклетіан.

Проте старий безбожник не здавався:

— Я все ж таки вірю в Діоклетіана.

Ще б пак! Він горітиме в пеклі за те, що каже, а я — за те, що слухаю.

Він хотів їсти, я повіз його до недорогої ресторації біля Бесарабського ринку. Там, зазвичай, харчувався Юрко, й там ми його і надибали. Я представив його дядькові як цеерушника, а він представив нам сорокарічну жінку — напівгрузинку, напівлитвинку, з якою, мабуть, був знайомий добре якщо хвилин тридцять, але вже все про неї знав.

— Я не з ЦРУ! — обурився він. — По-перше в Америці більше двадцяти розвідувальних організацій, крім ЦРУ, по-друге, я працюю в Державному департаменті, готую дипломатів та аташе.

— Ви повинні профінансувати нам заколот, — сказав дядько, — опозиція тупа, Ющенко ні на що не наважиться, але наша таємна організація має чіткий, погодинний план повстання.

— Мій любий френде, — зітхнув Юрко, — вам нині доведеться пережити болісний процес звільнення від ілюзій. Від ілюзій стосовно мене (бодай деяких — я ніколи не був ні розвідником, ні грантодавцем, ні Юрком), стосовно Штатів (вони завжди були за статус-кво) стосовно себе, можливо... Нині на вас очікує прощення з найголовнішою ілюзією юних українців, що нібито за Україну хтось може платити гроші. Отож бо й воно! Для неї все доводиться робити не тільки безкоштовно, але ще й ніхто не подякує, навпаки назвуть провокатором. «Що ти зробив для Неньки?» — питання облитих

пивом шмаркачів. «Скільки ти витратив на Неньку?» — запитання до правильних пацанів. От ви, наприклад, скільки витратили?

Питання було незручним, й дядько вдався до контратаки, він розійшовся й тикав у Юрка пальцем:

— Ви все у нас робите так, як робили у Сербії. Там ви звинувачували режим у пригніченні меншин, у нас — журналістів. Західна демократія має дві священні корови — меншини та журналістів, що часто те саме. Отже, режим пригнічує, а західна преса з цього приводу ридає. Далі, у сербській опозиції багато сильних осіб, проте за прапор ви вибираєте найбільш млявого. Те саме робите й у нас: Ющенко — це український Коштуніца.

І там, і там ви застосовуєте однакові заходи деморалізації репресивного апарату. В Югославії армія, якій не дозволяли воювати, зневажала Мілошевича, в Україні міліція, якій не дали в'язати, зневажає Кучму.

І в Сербії, і в нас всі заходи опозиції проти уряду координує американське посольство, й воно ж виступає арбітром між опозицією та урядом.

— Які ми підступні! — засміявся Юрко. — Але ваш детектив нецікавий. Це все одно, що закрутити інтригу, напустити туману й підозр, ввести в дію безліч персонажів, а наприкінці з'ясовується, що вбивця — дух попереднього господаря замку. Порушується чистота жанру — або це шпигунський трилер, або готичний роман про привиди й старі руїни.

Окрім того, навіщо воно американцям?

— Навіщо вам Ірак, навіщо Балкани?

— І все ж таки, життя — це не детектив, а трагедія. Дійсність — не спецоперація, але дивовижний збіг обставин. Причина — не американське посольство, а сонячна активність. Сценарист — не ЦРУ, а Господь Бог. Він, часом, заверне й покрутіше!

— Слухай, — сказав я Юркові, — в мене є картина, лишилася від прабабусі, зможеш перекинути її дипломатичною поштою до Штатів? Там продамо, поділимось.

Він енергійно покрутив головою:

— Дипломати на таке ніколи не підуть! Я навіть не пропонуватиму, ти собі не уявляєш, що то є — держслужба в Штатах! Вони всі один одного закладають.

— Шкода, що ти не з ЦРУ, — зітхнув дядько.

* * *

Підступні ляхи не захотіли їхати до Києва, й співкамерник домовився з ними про зустріч для нас у Львові, де в них були якісь інші справи. Юрко напросився до мене в авто: «Я не заважатиму й сам знайду де ночувати». Він розповів, що перші роки свого перебування у Вашингтоні, вже коли працював у Держдепі, аби заощадити, не орендував квартиру. Ночував у бібліотеках. Ховався у туалеті перед закриттям, тоді виходив й спав на столі. Полюбляв спати голяка. Каже, лише раз охоронець серед ночі помітив у вікні світло й зайшов до бібліотечної зали. Був дуже здивований побачити на столі під зеленою лампою голого чоловіка, що читає грубезну книжку, а інші — поклав собі під голову.

Жінки-мексиканки, які приходили прибиратися вранці, не звертали на Юрка уваги. Він йшов до того чи іншого готелю, а в них часто прямо з холу можна потрапити до туалету, де буває й душ. Там він мився, голився й вчасно з'являвся на роботі.

Велич Америки в тому, що вона кожному диваку дає найкращі можливості для реалізації. Як на мене, Юрко — неформатний екземпляр, неадекват і фашистюга. У нас би його не прилаштували навіть вахтером гуртожитку, а в Штатах не погребували взяти на нехилу посаду в Держдепі.

— У Львові я одразу пішов до палацу Потоцьких, куди перетягли частину скульптур Пінзеля. Тут вони гірше освітлені, проте, певне, краще збережуться.

Дух України — бароко. Пінзель і Ведель. Я пишу цей текст у жанрі «необароко».

Щоразу, коли буваєте у Львові, йдіть дивитися Пінзеля. Це наказ!

Крім Пінзеля, в палаці Потоцьких є кілька живописних шедеврів, які розчулюють. Хоча колекція непристойно маленька.

Я ще зазирнув до національної галереї неподалік, аби поглянути на провінційне мистецтво XIX століття. І замислився за імпресіоністів, яких там немає, попри те, що давав собі слово «не думати за білу мавпу». Вони та їхні епігони казали нам: «Звісно, у нас — примітивна

композиція й огидний силует, але подивіться, як ми пишемо світло й повітря, як кількома мазками ми запалюємо сонце крізь листя».

Так ось, поки нас ніхто не бачить, прокрадаємося до солодкавих картинок Семирадського або навіть Чахурського і з жахом спостерігаємо у сто разів більше сонця, світла, живих грайливих тіней, прозорого повітря, яке ніби вдихаєш і, страшно сказати, імпресії!

Ренуар, на відміну від своїх подільників, умів малювати, хоча намагався це приховувати. Я колись бачив написаний ним парний кінний портрет — дуже непогано! Проте найбільш цінний погляд на його полотна — перший. З першим поглядом ти береш найкраще, й далі це нецікаво розглядати.

Натомість тих самих Семирадського, який ще за життя став попсовим, й Чахурського, якщо ми вже за них зачепилися, хочеться споглядати довго, простежувати поглядом згустки тіней, несподівані світлові ефекти й дозволяти їм збуджувати собі уяву. У рамі світ, який втягує.

Вважайте це самовикриттям. Можете мене забанити після цього зізнання.

Якби мені рік довелося сидіти в підводному човні з єдиною краденою картиною на борту, я б хотів Семирадського, а не Моне. Моне набриднув би мені за годину, а Семирадського вистачило б принаймні на місяць.

* * *

Давній Львів, на зразок Єрусалиму, був поділений на чотири квартали — єврейський, вірменський, католицький та русинський (замість мусульманського).

З поляками ми зустрілися натурально в колишньому єврейському кварталі, в одній із квартир кагального будинку, під яким — ритуальна лазня з миквою (цікаво, як вони користувалися нею, не маючи ритуально необхідного попелу червоної жертвовної корови?).

Я полишив Юрка у кав'ярні поруч і сказав йому: «Вважається, що найбільш ранній з відомих нам фамільних портретів був написаний між 1400 та 1405 роками. На ньому у профіль зображена дочка Генріха IV англійського Blanche, яка в юному віці вийшла за Луї Баварського.

Портрет дуже гарний, нині у Вашингтоні. Згадай за неї перед шабатом».

Старший з поляків розгорнув на столі принесений нами натюрморт й схилювався над ним зі збільшуваним склом. Спочатку він здивувався, а тоді став старанно вдавати нудьгу й презирство.

З другим поляком дядько Петро теревенив за політику. Минулого тижня польський президент надіслав нашому відкритого листа, в якому пропонував посередництво в перемовинах між українською владою та українською опозицією. Дядько казав:

— Я запропоную йому посередництво між ним і його жінкою. Зрозуміло, чого нас зневажають американці. Людей, які добровільно відмовилися від ядерної зброї, не можна поважати.

Зрозуміло чому нас зневажають москалі. Людей, які терплять їхні військові бази в Криму, не можна поважати.

Але чому нас зневажаєте ви — поляки? Незрозуміло! Адже ви нічим не кращі за нас.

У вас вже ніколи не буде Пілсудського, а в нас завжди будуть гайдамаки.

— Отож! — зауважив поляк. — У вас завжди знайдеться, кому знищити вашу державність.

Старший поляк перегорнув картину й розглядав тильний бік. Нарешті він сказав:

— Можу дати панові сто тисяч доларів одразу або двісті п'ятдесят після продажу на аукціоні.

— За сто тисяч я в пана сам щось куплю, як є що цікаве, — відповів я, — а після аукціону мені потрібні дев'ятсот тисяч. І нехай пан радіє, же надібав таких лохуватих хлопів, як ми.

Ми торгувалися більш, ніж півтори години. Зійшлися на п'ятистах тисячах. Картину віддаємо завтра, але молодший поляк лишається в нас, доки старший не привезе грошей.

* * *

Уже темнішало, коли ми вийшли з будинку з миквою. Падав перший сніг.

— Нас надурили? — спитав я дядька Петра.

— Ми зробили лише перший крок на шляху до багатства, а наш мільйон уже зменшився вдвічі, — відповів він. — Воістину, людина завжди терпить збитки.

— Карл Маркс?

— Ні, Коран.

У кав'ярні, де ми лишили Юрка, було повно народу. Києво-львівський політик третього ешелону Дяківський презентував свою книжку «Естетика жебрацтва».

Колись він був телевізійним персонажем й авантюристом. Останні роки його призабули, але нещодавно він підрядився лаяти Ющенка й опозицію, тому його знову стали випускати на телеекран.

Аудиторія була налаштована неприязно, Ющенко був популярний.

Юрко, якому завжди було що спитати, підняв руку й спитав:

— Скільки вам платять за кампанію дискредитації? Виберіть щось одне — або бізнес, або пророцтво! Ми колись поважали вас як політолога й журналіста, але скільки б вам не платили за інформаційне кілерство проти Ющенка, дискредитуєте ви лише себе, а не його. А колись здавалося, що за вами можуть піти люди!

Якийсь хлопець поруч зі мною, непомітно, як йому здавалося, дістав з кишені яйце, але кидати ще не наважувався або вичікував ліпшого моменту.

Дяківський відповідав розважливо:

— Друже, якби ви і люди, яких ви згадуєте, раптом пішли б за мною, перше що я зробив би — спробував відірватися від хвоста. І, будь ласка, не називайте мене «політологом і журналістом», я ж не називаю вас інтернет-онаністом, бо відчуваю у вас звияжця, який, поза сумнівом, з висоти своїх заслуг перед Ненькою має право висувати моральні претензії до нездалих ближніх.

Поза тим ви підняли цікаву тему — бізнес і пророцтво. Багато хто з пророків таки не гребував бізнесом. Деякі з них були бедуїнами — вирощували овець на продаж, Гюрджиев гендлював килимами, Сковорода був постачальником італійських вин, Мухаммад довгий час вів бізнес своєї дружини, Гендель був чи не першим гендлярем від музики.

Боюся, в мене не склалося з лжепророцтвом з причини фатальної нездібності до бізнесу.

До речі, здійснити хіджру (втечу) Аллах дає пророкам багато разів, скажімо, св. Павло тікав неодноразово, але таки попався.

Слухайте, я міг би працювати вчителем у початковій школі!

— Пане Дяківський, як ви оцінюєте ситуацію в країні? — спитали із залу, певне, хтось із групи підтримки. А група така була, в тому числі й кілька дебелих хлопців у шкіряних куртках, подібні до бандитів, тому я вирішив, що вони — менти (з управління боротьби з організованою злочинністю).

— Ситуація в країні, — відповів Дяківський, — може покращитися двома шляхами: або всі, як один починаємо наполегливо й самовіддано працювати на благо Вітчизни, або з неба спускаються янголи й без нашої участі будують нам Царство Боже. Позаяк я раціоналіст і не вірю в чудеса, то буду чекати янголів.

(Десь я вже чув цей жарт).

У цьому жарті більше сенсу, ніж здається. Справа в тому, що янголи (і біси) присутні в наших справах (й у нашій історії) значно більшою мірою, ніж здається.

Ми мешкаємо на містичній території. В назві «Україна» приховано натяк на те, що це — Прикордоння. Між світом живих і світом духів.

Якби в будь-якій іншій країні (чи то Польщі, чи в Америці, чи у Саудівській Аравії) захотіли б убити водія та охоронця спікера парламенту, їх би застрелили з автомату, або ж підклали бомбу чи переїхали б машиною. У нас їм зупинили серця. І ми не дізнаємося ніколи, яким способом.

(Казали, що вони отруїлися неякісною горілкою або технічним спиртом. Хоча навіщо їм така екзотика? Халдеї спікера могли б собі дозволити й коньяк).

Загроза імпічменту у Сполучених Штатах. Президент кохався з дівкою. Дівка, як і всі вони, підступна. Він, як і всі вони, бреше конгресу. Все звично й зрозуміло.

Загроза імпічменту в нас. Таємниче зникнення маловідомого журналіста, тіло якого згодом з'являється невідомо звідки, без голови, шкіри та ДНК. Досі не зрозуміло, чи це тіло належало зниклому, чи воно не належало нікому. З-під президентського дивану вилазять майори, перевертні й упирі. І раптом усе закінчується, ніби хтось видер наступну сторінку роману жахів.

Як здобувають популярність на заході? Він молодий, енергійний, висловлює сподівання нового покоління. Або символізує консерватизм, повернення до вічних вартостей. У нього добре тренована усмішка, він виводить економіку на нові рубежі. Все предметно-конкретно.

Те саме на сході. Він відмовився від палацу, щоб жити в печері. Він не пропускає намазу й убиває американців. Він культова фігура. Зрозуміло чому, зрозуміло для чого.

Як набувають популярності у нас? Таємничо! За що ми всі любимо нашого бухгалтера (так називали Ющенко)? І слабак, і боягуз, і не усміхається, і не здійснював хаджу, і видно, що всіх здасть, а я його обожнюю!

Може, справа у підписі кров'ю на певному папері?

Чи міністр оборони! Це ж гоголівський персонаж! Ракети в нього не просто порушують ТТХ, вони поводяться з особливим блюзнірством, ніби на них верхи катається лукавий.

(Під час навчань, ракета ППО, випущена над Чорним морем, полетіла не туди й влучила в москальський літак, який віз євреїв з Тель-Авіву, здійснила мрію українського націоналіста з анекдотів. Під час інших навчань прострочена ракета влучила в житловий будинок у Броварах, дивом нікого не вбила. Після цього навчання сил ППО були надовго припинені, багато відділів розформовано).

Коли Гоголь писав на українському матеріалі, він мимоволі був містиком. Коли ж на москальському — сатириком. Там у нього маленькі люди в кумедних ситуаціях, зрозумілі люди у побутових пригодах. Але в Миргороді та Диканці — химерні персонажі у таємничих обставинах.

Нам тут усе трактують політологи. Соціологи здійснюють статистичні дослідження. І чим більше трактують, чим більше досліджують, тим більше каламуті. Все могли б пояснити циганки та бабки-ворожки, та в них не те питають.

Історики теж не потрібні. Вони своїми хронологіями гвалтують нашу національну бісівщину. Погляньте на українську минувшину неупередженим оком. Події без причин, без закінчень, очманілі персонажі, з очима повернутими в себе, упирі й святі.

Наша історія — астральна. Вона вся по той бік. Її мав би писати не Плутарх, а Св. Іоан.

Нам не вдаються раціональні вчинки. То, може, й не треба? Як не варто, наприклад, кочівникам картати себе за неуспіхи в рільництві, їм треба вдосконалюватися в обході лівого флангу землеробів, щоб мати те, що й вони, тільки швидше й більше.

Можливо, наше — це експорт не металопрокату, а містики? Вдається ж американцям експортувати сні — продукцію Голлівуду. А сто років тому ніхто не повірив би, що цей трюк зможе стати надпотужною економічною галуззю.

Кабінет міністрів, напевне, має змінити маніру своїх засідань. Їм треба придбати кришталеву кулю та споглядати крізь неї свічку. Або взятися за руки й утворити магічне коло. Або піти до церкви й помолитися.

Ми не Америка й не Афганістан. У нас янголи й біси почуваються краще, ніж економісти й терористи. Наша підсвідомість влаштована інакше. Марно шукати у співвітчизника едіпового комплексу. Натомість, як каже Топчій, він з вами привітається і усміхнеться, а за тиждень у вас нирки відвалляться.

Проте питань національної оборони ми торкнемося другим разом.

Тут у голову доповідачу полетіло яйце. Він, мабуть, чекав на щось подібне й встиг ухилитися. Хтось із групи підтримки кинувся на металника неподалік мене, того стали захищати, почалася сутичка.

— Валимо звідси! — гукнув я дядькові та Юркові. Я тримав тубус з картиною, не варто було потрапляти з ним до мусарні.

Ми вибігли й рушили до моєї автівки неподалік.

— Я не розплатився за каву, — згадав Юрко.

— Ти вчинив акт революційної непокори, — заспокоїв його дядько, — цей заклад надає місце антинародним презентаціям.

— Мені сподобалася ідея експорту містики, — сказав я.

Юрко пішов шукати старих знайомих, сказав, що в них і переночує, а ми поїхали до готелю «Жорж».

Ми взяли номер на двох. Я прийняв душ. Дядько Петро не зловживав зручностями, бо «гігієна — ворог спецназу». Він любив розповідати, що монголи ніколи не милися й завдяки цьому завоювали півсвіту.

— А ще вони їли воші, — додав я. — Можеш не йти вечеряти, я принесу тобі з кухні жменю тарганів.

Проте в ресторан ми спустилися разом. Він був майже порожній. В глибині зали самотньо вечеряв Дяківський. Певне, зупинився в цьому ж готелі.

Ми підійшли до нього, він подивися на нас насторожено. Було помітно, що йому трохи перепало в бійці — з носа стирчала вата.

— Були на вашій презентації, — сказав я, — дуже сподобалося, вдалий перформанс наприкінці, але нам не вистачило примірника вашого твору.

— Ці книжники й фарисеї розтоптали й розірвали весь презентаційний тираж, — сказав Дяківський. — Сідайте, — він кивнув на стільці біля свого столу.

І продовжував:

— Анаксіман казав, що з тиранами треба говорити або якомога менше, або якомога солодше. Нині так треба говорити з електоратом.

— Сонечко, — сказав дядько Петро офіціантці, — дай чорного чаю, а тоді — багато смаженого м'яса.

— Виберіть у меню.

— Не можу. Я читаю лише римовані тексти. Вибери сама.

— Пити ми не будемо, — сказав я дядькові, — хіба що три-чотири пляшки червоного вина.

— Важко вам захищати президента, — звернувся я до Дяківського, — в будь-якому місці за межами обласного управління внутрішніх справ?

— Мусить же ж бодай хтось прихистити змерзлу пташечку правди! — зітхнув він. — Справа не лише в грошах. Кучма — єдиний українець, який нині протистоїть бюрократичному Інтернаціоналу. Що зробиш! Справжні, не бутафорські, антиглобалісти — малосимпатична публіка: радикальні мусульмани, латиноамериканські наркомарксисты та пострадянські корупціонери.

Уявляєте, як було б чудово, якби він раптом розірвав ланцюги умовностей, подолав інерцію і видав, скажімо, такий декрет: «До зброї, браття! Вітчизна в небезпеці! Закордонні підривні центри ось уже тривалий час дестабілізують державу з метою розчленувати Кончу-Заспу, позбавити нас самостійності, газопроводу й мене. Зрада звилася собі гніздо у Верховній Раді. Тому я розпускаю її й беру на себе відповідальність за все! Тобто, за все добре, а за все погане я спитаю з них. Усі пораженці, панікери, ворожі інформатори будуть публічно

каятися. Порушено кримінальні справи на всіх, хто заважав нам підняти пенсії в чотири рази, зарплатню бюджетникам — у шість, дати кожній дитині по шоколадці. По дві шоколадки!».

— Якби він наважився на таке, я б вбивав для нього щомісяця по журналісту, — сказав я.

— Це поставило б опозицію перед вибором: тюрма чи революція, — сказав дядько. — Але що б там хто не казав, революційний потенціал є. З впровадженням диктатури, цей потенціал отримає справжню мету та добрий привід проявитися.

— Хай проявиться, — сказав Дяківський, — революційна диктатура — це ще краще, ніж контрреволюційна.

* * *

Дяківський не пив узагалі, але з цікавістю спостерігав, як напиваємося ми.

Мені була цікава його думка за останні події в Абхазії, я знав, що він колись партизанів там.

Він посміхнувся й сказав:

— Настала осінь і бомбардувальники потяглися в теплі краї. В Абхазію та Афганістан.

Абхазію намагається здобути Руслан Гелаєв — чи не найздібніший, у суто військовому плані, з чеченських командирів.

Пам'ятаю, одразу після завершення першої чеченської війни, я прилетів до Грозного, щоб зустрітися з ним. У новоствореному чеченському уряді він обіймав посаду віце-прем'єра з питань відбудови країни.

Заходжу до його офісу: «Пан віце-прем'єр є?» — «Нема». — «Можна зачекати?» — «Чекайте». Сиджу хвилин десять. «А давно його нема?» — «Місяці півтора».

Якби мені потрібно було написати конституцію Чеченської Республіки Ічкерія, я виклав би її в чотирьох параграфах.

1. Попереду вічність (себто нема куди поспішати).
2. Відпочинь перш, ніж втомитися.
3. Три дні — гість, на четвертий — заручник.

За параграф четвертий я взяв би правило життя Дато Туташхія: «Домовляючись про зустріч, прийди на день раніше. Або на день пізніше. Завжди залишишся живий».

Їду шукати Гелаєва далі. Знаходжу його будинок на околиці Грозного, яка дуже подібна до околиці, наприклад, Черкас.

Такі самі тополі, такі ж будинки, такі собаки, те саме вечірнє небо. Навіть не віриться, що це не Наддніпрянщина. В будинку кілька озброєних хлопців. «Гелаєв може з'явитися?» — «Може». Залишаюся чекати. Мене вчать грати в нарди. Марно. Розповідають, які погані вахабіти (гелаївці тоді конфліктували з хаттабівцями). За день Гелаєва вдалося знайти на якомусь хуторі за 40 км від Грозного. Пан віцепрем'єр перебував у молитовному єднанні зі Всевишнім і геть зовсім не цікавився цементом, трубами, рейтингом і кредитами.

Як послідовного супротивника міжнародного тероризму, мене бентежить те, що міжнародні терористи навдивовиж часто виявляються симпатичними хлопцями та дівчатами. Концепція боротьби цивілізації з варварством є не дуже правильною. Аби вона стала такою, її треба перевернути. Терористи, зазвичай цивілізованіші за нас, прихильників стабільності. Вони інтелектуальніші й зорієнтовані на вищі вартості.

Натхненниками європейського лівого екстремізму були Камю і Сартр. Оунівські провідники володіли непоганим літературним стилем. Філософська думка ХХІ століття розвивається в середовищі антиглобалістів та ісламістів.

— Так! — вигукнув дядько Петро й трохи не в тему додав: — Ті персонажі, які зображені на доларових банкнотах, не мали б жодних шансів перемогти на виборах у сучасних США. Це і є основна причина знецінення долара.

Мене, можливо від утоми, повело від якихось двох пляшок вина, тому я теж вирішив висловитися: «Якось вважається нормальним нехтувати італійським живописом та фехтуванням ХVІІІ століття та безбожно возвеличувати французькі. Проте, що не оцінено нині, може бути піднесене завтра. Не забуваймо, що й Мікельанжело не цінувався в проміжку часу від Базарі до Стендаля, або навіть до Делакруа». Це була передмова, але за що власне збирався казати, я забув. Дяківський уважно поглянув на нас, засумував і порадив йти спати.

Наступного дня об одинадцятій нас розбудив Вовчик. Він довго грюкав у двері номера. Я впустив його й спитав, чи він знайшов вантажного мікроавтобуса.

Він на ньому приїхав. За годину ми мали зустріч з поляками.

Старшому віддали картину, а молодшого Вовчик з дядьком Петром посадили до мікроавтобуса й повезли до нас на малу батьківщину. Виїхавши зі Львова, вони відібрали в нього паспорт й телефон та прив'язали до сидіння. Життя прикрашають сюрпризи. Найближчі тижні він буде мешканцем льоху під хатою матері Вовчика.

А я підхопив Юрка біля оперного театру й поїхав на Київ.

— Придбай, нарешті, мобільного телефона, — сказав я йому, — кумарить кожен раз тебе шукати.

— Я не користуюся мобільними телефонами, кредитними картками й комп'ютерами.

— Навіть в Америці?

— Особливо в Америці!

— Щоб масони не відслідковували?

— Щоб ніхто не відслідковував.

— І як же ж ти живеш без Інтернету?

— Поневіряюся, як Сократ, Ньютон чи Шпенглер. Інтернет спеціально вигадали для того, щоб люди все знали й нічого не розуміли.

— А телевізор?

— Телевізор — необхідне зло.

— Як просувається вторгнення в Афганістан? Кажуть, пуштуни сміливі...

— Я бував на афгано-пакистанському кордоні. Ще у вісімдесятих. Напевне, сміливі. Але дуже продажні. Всі ці діти природи — мешканці гір та степів — надзвичайно підступні. Вони люблять гроші не менше, ніж ми з тобою.

Талібів знищило те саме, що знищує нашу душу. Зовсім не бомбардування.

Коли морська піхота США десантується під Кандагаром, у руках цих мужніх хлопців не гвинтівка М-16А2, вони тримають валізи з зеленими папірцями. Хотів би я бути кимось з пуштунських вождів!

Вони всі сьогодні по шию засипані грошима. Їхні гареми засипані грошима. Їхні вівці засипані грошима. Зрозуміло, що Талібан приречений. За нього все ще воюють араби та чеченці — ті, хто прибув до Афганістану з багатих країн, з багатих родин, але відмовився від комфорту заради війни...

— А ми гадали, що після терактів 11 вересня американці всіх повбивають. А ти кажеш, вони всіх купили. О, бачиш цей генделик? (Ми проїздили село між Львовом та Олевськом). Колись у мене був джип «Черокі», я так само їхав зі Львова й отут він заглох. Це був вечір, і біля генделику — купа механізаторів. Коротше, вони всі зібралися біля капота й чим що в кого було стали тикати в двигун, поки з комп'ютера не повалив масний чорний дим. Там ще коробка-автомат. Довелося тут його й кинути. Класна була машина, крадена!

Проте співчуття від Юрка я так і не дочекався. Він продовжував своє:

— Нині жодна, навіть найслабша, країна не може бути переможена ззовні. Лише зо середини. Збулася рожева мрія більшовизму. Війна імперіалістична скрізь перетворилася на війну громадянську.

Більшовизація свідомості провідних світових політиків та військових стратегів уже відбулася. Зовнішні війни перетворилися на внутрішні конфлікти. Коли Ірак захопив Кувейт, він подавав це як відновлення суверенітету. Для Хусейна це була справа внутрішньої політики. Коли світове співтовариство карало Ірак, воно здійснювало поліцейську акцію, яка мала на меті спровокувати повстання на Півночі Іраку. Приборкуючи Чечню, Московія маніфестує це як свою внутрішню справу й може досягти успіху, лише спровокувавши внутрішньочеченський конфлікт.

— Юрко, але вже на Нюрнберзькому процесі переможці застосовували до своїх ворогів норми кримінального «внутрішнього» права.

— Все правильно, війну виграли полководці, а крапку поставили прокурори. Відтоді дедалі частіше не генерал, а прокурор ставав центральною воєнно-політичною фігурою. І найяскравіша ілюстрація нового стану речей — чергова балканська війна, коли НАТО здійснював зустрічну поліцейську операцію проти сербської

поліцейської операції в Косово. Дивись, дивись: оцей огидний кінь з будьонівцем, розкішний соцарт! Давай зупинимось!

Ми зупинилися біля пам'ятника Першій кінній армії над дорогою. Знову пішов сніг.

Коли рушили далі, Юрко серйозно, якось навіть суворо, сказав:

— Запам'ятай, ваші оборонні зусилля мають враховувати характер майбутньої війни. Вона буде громадянською. Саме в такій формі її нав'яже вам майбутній супротивник. Тому ви повинні мати засоби перемоги у внутрішньому конфлікті, а також — можливість спричинити внутрішній конфлікт на ворожій території.

У сімдесятих роках американський уряд, який підтримував південнов'єтнамську армію, дістав поразку не від бійців В'єтконгу, а від студентів американських вишів. Тож, вашим збройним силам потрібні не лише солдати, їм потрібні свідомі студенти в університетах супротивника.

Бо супротивник у ваших університетах своїх студентів має.

* * *

По приїзді до Києва я зустрівся з одеситом Льовою. Він змінився від часу нашої останньої зустрічі на Подолі, став більш поважним, випрямився, одягнув чорний костюм з червоною краваткою. На лацкані мав маленький золотий клубний значок. Значить, справа чоловіка в «кріслі Савонароли» просувалася. Я розпитував за це, але Льова відповідав неохоче, напускав туману: «Я дав розписку про нерозголошення».

— Льова, ти пам'ятаєш, я — майже засновник клубу, просто від'їздив ненадовго за клубними справами Нам, простим провінційним хлопцям, треба триматися разом, якщо ми сподіваємося на кар'єру в столиці!

Льові не сподобалося бути простим хлопцем, він повідомив мені, що був депутатом міськради й фактично керував Одесою, бо мер його слухався, але потім антинародний режим украв у них перемогу на чергових виборах. Окрім того, Київ — жодним чином не столиця, а столиця — лише Москва, й хоч «козли демократи та суки кооператори вкрали нашу Велику країну», але він був і лишається радянською

людиною. Ще він виявився письменником-фантастом, автором популярної, на його думку, трилогії «Сельва», «Сельва не любить чужих», та «Сельва завдає удару у відповідь». Проте він тимчасово припинив письменництво, бо: «Приїжджаю з новим розділом „Сельви“ до мого московського видавництва, а там саме відбувся перерозподіл видавничого ринку, бо через видавництва стало зручно відмивати кошти. Й мене запрошують у кабінет до нового директора. Бачу — кайдани капіталізму вже познімав, але пальці, за звичкою, все ще віялом. Й дивиться на мене свинцевим поглядом й каже: „Знаю, знаю, ви наш постійний автор, привезли, значить новий роман... а от скажіть мені, чи є у цьому вашому романі сюжет та метафора?“.

Я трохи охрініваю, але відповідаю: „В мене там не лише сюжет і метафора, але навіть інтродукція та гіпербола!“.

„Чудово, — каже він, — тоді з нетерпінням очікуємо й на ваш наступний витвір“.

Я вихожу, всі на мене чекають: „За сюжет й метафору питав? Це йому розказали, що без цього — фуфло, а не Роман. Й у чомусь такі прості роботяги-директори зі своєю народною мудрістю, мають більшу рацію, ніж Джойс!“.

Коротше, надрукували вони мою чергову „Сельву“, але грошей не виплатили. Отакий сюжет, така нецензурна метафора! Довелося зайнятися автостоянками. Проте в клубі я основний спікер. Наш лідер, ми лише так його називаємо, довіряє мені виголошувати мотивуючі промови!»

— От з лідером мені й потрібно зустрітися! — вигукнув я.

— Він уже ні з ким не зустрічається сам, спілкується лише через нас.

— Льова, послухай, московські чечени, які можуть вибити для тебе борг з твого видавництва, теж спілкуються лише через посередників, через мене, наприклад. Тобі й не треба з ними зустрічатися, ти зустрінешся вже зі своїми грошима, але мені треба потрапити на прийом до «лідера». Маю пропозиції щодо вдосконалення клубу.

Льова подивися мені в очі й пообіцяв влаштувати випадкову зустріч. Класики таки мали рацію: «Корупція — єдине, що утримує суспільство від остаточного краху».

Льова повідомив мені місце, де відбуватиметься аналіз помилок після чергового клубного засідання («структурних зборів», як вони їх називали).

Спочатку я під'їхав до ресторану «Аполон», щоб ззовні (всередину не пускали зайвих) оцінити кількість загітованих, які прибували на 19:00 (запізнюватися не дозволялося).

Нарахував близько сотні. Непогано! Трохи більше, ніж за три тижні, в систему залучено близько ста тисяч доларів. Відкинемо презентаційні витрати та перерозподіл коштів між поверхами піраміди, тисяч двадцять «лідер» вже заробив. За наступні три тижні заробить удвічі більше.

Години за чотири верхівка клубу зібралася неподалік у казино «Салют», як розповів Льова, «лідер» ніколи не бував в офісі, що, на мій погляд, свідчить про глибоке знання життя.

Лідер полишив зібрання першим, я перехопив його на виході.

— Дозвольте потиснути вашу руку! — закричав я.

— Іншим разом, — пробурмотів він, — я запізнююся в адміністрацію.

— Я щойно звідти. Там сказали зустріти вас отут. — Він нарешті зупинився. — Мені потрібно десять хвилин вашого часу, над вашим клубом нависла смертельна небезпека.

— Аж так? Я вас згадав. Ви були з тим божевільним Юрком.

— Ваша філософія справляє враження. Нарешті щось новеньке в пірамідобудуванні. Як чудово пише Томас Манн від імені одного з персонажів «Доктора Фаустуса»: Наскільки краще викликати у світу довіру, аніж збуджувати його пристрасть! Наскільки краще здаватися йому «добрим», а не «прекрасним»!

Утім, нині це знають уже всі політики, а ви вирішили застосувати у практичному монетаризмі.

— Добре, ви вдало підібрали автора для цитування, тому ходімо в авто.

Ми сіли на заднє сидіння «кабана», на передніх — сиділи водій та охоронець (певне, саме тому він і запросив мене сюди). Я перейшов до справи:

— Респектабельність — це те, що повсякчас потребує не лише вкладень і понту, але й захисту, ви згодні?

— Поїхали! — сказав він водію, мабуть, для того, щоб я змушений був гадати, куди ми рухаємося, й відчував себе менш впевнено. І я таки відчув себе невпевнено. Але продовжив:

— У мене є кілька друзів та кілька тисяч доларів, яких мені не шкода. Й ці друзі прагнуть проникнути до клубу, по черзі, один за одним, й скандалити на структурних зборах, викривати, критикувати, висміювати, лякати відповідальністю перед фіскальними органами... Мені дедалі важче їх стримувати.

Він помовчав секунд тридцять і сказав, правильним тоном, нудьгуючи:

— Ви щойно процитували «Доктора Фаустуса», найкращу книжку минулого століття, але потім видали таку простувату, пласку, передбачувану, не парадоксальну репліку.

Люди дотепні лише в своїй глупоті... Замість виводити генномодифіковану картоплю, яку не їсть колорадський жук, краще б вивели колорадського жука, який не їсть картоплю.

(Це, певно, про мене? Це я — жук?)

— Ви неправильно мене зрозуміли. Ні я, ні мої брутальні друзі, ніколи не дозволимо собі руйнувати ваш клуб. Я вирішив це одразу. Хоча б з поваги до фурнітурного генію Савонароли! Проте витонченим соціальним конструкціям справді потрібна зовнішня підтримка. Страховка. Той самий божевільний Юрко розповідав мені за американські синдикалістські профспілки. Чудова ідея солідарності трударів ніколи не була б втілена без силової страховки з боку еее... незалежної податкової інспекції. Розумієте? Штрейкбрехери, які завжди є, мають боятися. Силовому тиску працедавців теж має бути щось протиставлене. Ніч доповнює день. Але ви творите трохи в тіні. Не ніч і не день. А ми завжди поруч, щоб допомогти. Навіть більше від захвату, ніж від бажання збагачення. Ви наш беззаперечний лідер! Чим більш успішною буде ваша справа, в чому нема жодних сумнівів, тим більше налипатиме божевільних. Божевільні, ідіоти, завжди відчують перспективу й пруть туди, де майбутнє.

Треба щоб хтось тихо вирішував проблеми, так, щоб ви не мали до цього жодного стосунку. В ім'я Томаса Мана, милостивого, милосердного!

Він наказав водію зупинитися, ми були вже в районі Паньківської:

— Вам виходити. Колись до «Доктора Фаустуса» підштовхнув мене Курінський. Ви не знаєте його, бо він геній. А генії — це ще не ваше коло спілкування. Так ось, я пригадав розмову, де він згадав про правило Шьонберга, згідно з яким, наскільки я зрозумів, початкова музична тема не має бути повторена впродовж твору.

Щодо культури, буття — завжди становлення, інакше це не є буття в культурі. У зв'язку з цим мені подумалося, що якщо до Царства Небесного можна потрапити лише через Христа, то ворота до пекла, цілком можливо, прикрашені Буддою. Бо саме пекло влаштоване побуддистськи — як нескінченне повторення. Завжди повторення. Яка втома!

Я беру вас на роботу. Вірніше, на війну, на Ідіотомахію. Почніть з того, щоб захистити мене від ідіота Льови.

— Я б хотів, щоб це була не робота, але партнерство, де ви, звісно ж, старший партнер!

— Виходьте, я хочу спати. Наберіть мене в суботу, ось візитка мого водія. Він нас з'єднає.

* * *

Грошей лишалося мало. Поляк привезе виручку за натюрморт добре, якщо за місяць. Єдиним перспективним джерелом доходів міг бути лише Клуб. Проте для заходів з кришування потрібні бодай якісь люди, а в Києві в мене нікого не було. Дядько Петро мав рацію — менти перемогли бригадних у класовій війні. Ті люди, яких я знав колись, сиділи, бігали чи лежали. З кримінальними рештками я гребував мати справу, а з ментами ще треба було налагоджувати зв'язки, для цього теж доведеться переступати через себе.

Й тут я згадав за Дяківського. Навколо нього, судячи з преси, крутилася якась кількість мутної публіки — учасників регіональних конфліктів, футбольних хуліганів, активістів націоналістичних тусовок.

Я зателефонував йому й сказав, що хочу познайомити його з представником Держдепу США.

Представника Держдепу я знайшов у генделику біля Бесарабки, де він завжди обідав. Він знову був з панянкою литвинсько-грузинського походження, до якої, здається, встиг сформувати у себе серйозні почуття. Юрко ходив між столиками й приставав до відвідувачів зі своїми звичайними розпитуваннями. Я підсів до панянки, в її очах були сльози: «він з чужих столиків збирає недоїдену їжу, яка лишається, каже: щоб не пропадала».

Я заспокоював її: відсутність сором'язливості трохи дратує в ресторані, проте, певне, допомагає в ліжку. Якщо в людини нема комплексів, значить відсутні сублімації. Людина, яка здатна харчуватися недоїдками не під страхом неминучого розстрілу, і є ніцшеанською надлюдиною. Зрештою, користуємося ж ми жінками, надкусаними кимось іншим. Чим вони відрізняються від відбивної?

Я забрав Юрка, й ми пішли на Шевченківський провулок, куди мене запросив Дяківський.

Його офіс виявився страшнуватим підвалом з трубами теплотрас, невибіленими стінами й закапелками з низькими бетонними стелями. В одному з тих закапелків стояв диван, на ньому лежав Дяківський і медитував на дзюрчання води в трубах. Нас провів до нього нукер у камуфляжних штанах і чорному бомбері.

— Як ся має Держдеп? — спитав Дяківський.

— Ніби не скаржиться, — відповів Юрко, — а що Президент? Призначив нарешті нового міністра внутрішніх справ?

— Так отож! Вічно ці дослідники-слідопити все псують. Не встигнеш повірити в якого-небудь симпатичного привида, як з'являється знавець і пояснює все рухом повітря у вентиляційних шахтах. Не дає досхочу насолодитися страхом.

Тільки почнеш розповідати, що бачив у суботу летючу тарілку, як тут-таки з'явиться в компанії астроном-аматор і повідомить, що то був супутник.

От і цей міністр з таких. Не встигли призначити, а він уже все знає. Ну хто його просив розкривати це вбивство!

Це ж культурогенне вбивство, як у вас Кеннеді, без нього не уявити сучасної масової культури. Там необхідна таємниця. Таїнство!

Ми все життя читали Дюма та Стівена Кінга, і ось українці вперше зацікавилися УКРАЇНСЬКИМИ пригодами. Не тими, що в XVII столітті, але тими, що тут і зараз.

Гонгадзе, піддиваний майор, касетні голоси — це не факти політики, але факти культури, складові нового міфу.

Й тут з'являється такий собі Смирнов і каже, що нема жодної таємниці, все розкрито. Краще б він узяв бандуру та заспівав тужливу пісню. Бо націю та її душу формують не міліціонери, а поети. Все одно незабаром з'ясується, що вбивці вбиті до того, як вони вбили жертву, щодо якої ми ніколи не дізнаємося, чи насправді вона вбита.

Це вам не Фінляндія, це Україна. Вся наша політика — чистої води гоголівщина, отже — культура. В наших річках може не стати риби, а русалки в них будуть завжди.

— Це все чудово, — перервав його Юрко, — але те, що ви обсмоктуєте як українську містику, насправді є туманом у ваших головах. Ваш світ — це нестача волі й розфокусоване уявлення. Українцям потрібні чіткі покажчики вилову риби, а не поетичні рефлексії порожніх садків. Менше поезії, більше телеграфної прози воєнних наказів!

Дяківський привстав з дивану й гукнув кудись за наші спини, щоб принесли чаю. Тоді спитав в Юрка:

— Давно служите в Держдепі?

— Та вже років зо двадцять.

— Як поталанило виломитися в Штати?

— Сила волі та твереза уява. Тут у Києві колись, ще в шістдесятих був такий собі «Клуб творчої молоді» (я в ньому відповідав за спортивний напрямок). Певний час, з якихось причин, ідеологічний відділ ЦК КПУ та КГБ його терпіли. Там справді було занадто багато творчих людей, тому до виникнення підпілля він не спонукав. Результат його діяльності — звичний: посадки. Аллу Горську, навколо якої все це крутилося, кагебісти вбили сокирою. Я, коли відчув, що вже конкретно пасуть, познайомився на Хрещатику з американкою французького походження. За три дні ми одружилися й чим швидше виїхали на Захід.

— Для України це хепі-енд, — похвалив Дяківський, — одна людина врятувалася. Україна — не Штати. Між нами і москалями нема океану. Між нами і смертю нема безпечної відстані. Тому ми не любимо реальності, чіткості, дискурсу.

Визначення — це мертва метафора. Тому ми уникаємо визначень. Обмежуємося мелодіями. Розвинута саморефлексія, бодай інколи,

дозволяє перетворити невдачі на успіхи. Якщо поразка талановито оплакана — це вже перемога.

Прикий епізод загибелі такого собі Роланда було настільки добре проспівано, що відлунням тої пісні стала така собі європейська література.

Я ловлю себе на тому, що автоматично звертаюся до чужих аналогій. Ми всі — грішники, бо не вміємо користуватися українськими асоціаціями. Пробитий списом Роланд, а не підвішений на гачок Байда, першим спадає нам на думку.

Я мав би сказати, що згоден на поразку в черговій сутичці заради появи поеми масштабу «Слова о полку Ігоревім».

Ми переможемо наші поразки! Нехай ви, американці, змусили нас розрізати наш останній стратегічний бомбардувальник. Ми проковтнемо це приниження. А вам доведеться проковтнути кокаїн, який рекордними партіями завозять до Штатів наші хлопці.

Ви не хотіли української ядерної бомби? То отримайте «ядерну бомбу бідних», як це називав Мао. Хай живе українсько-колумбійська дружба!

— Який милий старомодний антиамериканізм, — сказав Юрко.

— Юрко насправді — український патріот, — про всяк випадок уточнив я. Не вистачало, щоб вони перелаялися. Дяківський був мені потрібен.

— Це не зовсім так, — заперечив Юрко (але, на щастя, спокійно, на сварки він був не налаштований), — я — патріот Європи. Уся грандіозна споруда Всесвіту створена заради людини й без людини не має жодного сенсу, а за твердженнями багатьох квантових механіків, й узагалі не існує без спостерігача — людини.

Подібно до цього, Земля виникла лише для того, щоб на ній могла з'явитися, розвинутися, панувати європейська людина.

Вся неєвропейська решта надбань людства цікава лише через європейську рефлексію й у європейських інтерпретаціях.

Європа має безліч недоліків. Але вона — найкраща.

Америка — це розширення Європи. Новітній Рим. Й чим скоріше Україна інтегрується до Рах Амерікана, тим краще для неї. Адже найбільше вам не вистачає римської адміністративної здатності. Тобто волі організовувати світ навколо себе.

Людей, наділених такою здатністю, катастрофічно не вистачає в уряді, в бізнесі, в опозиції. Всі поети! Але, на жаль, погані поети, бо римської адміністративної здатності вам бракує також і в літературному процесі.

— Друзе, — сказав я Дяківському, — тут один створив дуже цікавий гібрид фінансової піраміди й масонської ложі.

— Хто?

— Називає себе «Лідером».

— Вітя Туптало, — підказав Юрко. Виявляється, він знав його ім'я.

— А, Вітя, — добродушно посміхнувся Дяківський, — рідкісної душі підарас.

— Він здібний. Я не знаю, скільки тобі підкидають за п'ятихвилинки ненависті проти опозиції...

— Жалюгідні гроші...

— Але тут можна нормально, прибутково співпрацювати. У вас з ним протилежні підходи до побудови спільноти, й буде дотепно, коли підвал кришуватиме горище.

Я домовився з ним за кількох небалакучих хлопців у бомберах та камуфльованих штанах. Він покликав чотирьох. «Слава Ісусу Христу! — Навіки слава!». Я познайомився з ними, проінструктував, і ми з Юрком, з деяким полегшенням, полишили підвал. Він сказав:

— Ти помітив, що дріль у підвалі Дяківського відповідає принципам єзуїтського навчання: «Надання важливої ролі риториці, техніці використання суспільства, а також естетичний вимір, який визначає все»? До речі, привітання — теж єзуїтське.

— Ну то й що?

— Нічого. Але трохи бентежить: єзуїти — Алькаїда Середньовіччя. Втім, збережімо вдячність до них за чудову освіту козацької шташини, а найпаче за єзуїтський стиль — бароко!

* * *

Весь цей час у Києві я жив у дівчини, з якою познайомився минулого року під час антиурядових заворушень. Тоді вона щоночі працювала круп'є в «Салюті», а вдень ходила на мітинги. Згодом, з

«Салюту» її вигнали, й вона влаштувалася візажисткою у перукарню, яка мала огидну назву «Студія краси „Магія“», але не втрачала надії разом зі своєю подругою, яка мені подобалася більше, ніж вона, отримати від Сороса грант на моніторинг порушень свободи слова в Україні.

Наступного вечора після наших відвідин підвалу на Шевченківському провулку, Юрко зі своєю литвино-грузинкою завалився до нас у гості.

Я спитав, чи візьме він її з собою до Америки. Він відповів, що його настільки збуджує форма її черепа, що він запропонує їй руку й те, що дівчата помилково вважають серцем.

— Он твій Дяківський, — Юрко кивнув на екран телевізора. Я підсилив звук. У млявому ток-шоу (у записі) на державному телеканалі справді виступав Дяківський.

Здається, він не перевдягнувся, коли встав з дивана, на якому ми його лишили вчора. Він коментував новини з Афганістану:

— В тягу операції НАТО сталася видатна подія — наші друзі з Північного Альянсу звільнили Кабул від наших братів талібів. Можливо, цим буде започатковано нову добру традицію: відтепер щоосені з Кабулу виганятимуть талібів. Це як у нас посівна.

Ми спостерігаємо зародження нової, специфічно афганської галузі економіки, різновиду сільського господарства — боротьба з талібами. Це чи не єдине в них, що ще має попит у світі й що, на відміну від наркотиків, можна продавати легально.

Для Заходу це незабаром стане звичними обов'язковими видатками, подібно до витрат на розвідку корисних копалин, на боротьбу з озоною діркою чи на збереження популяції китів.

Захід буде годувати борців з талібами, а ті годуватимуть Талібан, для підтримки бренду й для того, щоб ця економіка справді не перетворилася на війну, щоб талібів вистачило відступати хоча б ще років на двадцять.

За те, що це таки економіка, а не війна свідчить і чисельність втрат. В Україні шахтарів гине більше, ніж борців з Талібаном в Афганістані. У нас частіші виробничі травми, ніж у них поранення.

Юрко відвернувся від екрану й сказав:

— Ви у протифазі москалям. Десять років по українському телебаченню транслювали невиразні обличчя вітчизняних політиків.

Особливо дратував контраст з телебаченням московії, яке демонструвало ціле сузір'я трагічних і комічних акторів — політичний театр, де навіть гардеробник виглядав генералом.

Нині українська політика дедалі менше нагадує поминки, а москалі з захватом повертаються до брежнєвізму.

— Як гадаєш, Дяківський реалізується в політиці? — спитав я. — Здається, для нього стиль важливіший за надії.

— У жодному разі. Він не трагик. Був такий актор Чехов, запросив Станіславського подивитися його в ролі Гамлета. Питає: ну як? Станіславський каже: ти не трагик. Розумієш, є комічні актори, драматичні, але найвищий клас — трагічні! Трагик пердне — стіни розваляться. А драматичний актор, навіть добрий, вистрілить з гармати — ніхто й не здригнеться.

У той спосіб, в який Дяківський прагне влізти до великої політики, треба бути трагіком.

Тим часом, безперспективний Дяківський продовжував з екрану:

— Не варто поспішати висловлювати співчуття афганським трудящим. Їхня економіка може виявитися ефективнішою за нашу. Конгрес США затвердив видатки на антитерористичну операцію в Афганістані — один мільярд доларів на місяць. Припустимо, що десь стільки ж разом витрачають всі інші члени антитерористичної коаліції. Ймовірно, з часом менші кошти йтимуть на бомбардування й дедалі більші — безпосередньо Північному альянсу. Бо на відміну від ракет «повітря-земля», північні моджахеди демонструють наочні успіхи, ті, що потрапляють у телевізор: футбольний матч у Кабулі, інколи навіть можуть показати жінку без паранджі.

Додамо до цього сотні мільйонів доларів різноманітних гуманітарних програм.

Гадаю, незабаром афганці отримуватимуть від півтора мільярда доларів на місяць. Частина — харчами, мануфактурою, ліками, зброєю. Це на 15 мільйонів населення.

Дохідна частина українського бюджету на 2002 рік, проголосована нещодавно Верховною Радою — десь 11 мільярдів доларів. Це менше одного мільярда на місяць для п'ятдесяти мільйонів громадян.

Якщо боротьба з Талібаном вигідніша за виробництво металопрокату й безпечніша за вуглевидобуток, то невже нам в Україні

нема з ким боротися? Невже ніщо українське не загрожує цивілізації та свободі?

Зважаючи на те, що американці практикують елементарно-формальний підхід до нових загроз, нам достатньо одягнути уряд і частину депутатів у чалми й наказати їм не голитися.

Геть монополію афганців на афганський тип економіки!

Дівчата зажадали вимкнути телевізор. Я вимкнув, але вигнав їх на кухню.

— Щось є в цих моджахедах, — сказав я. — Ми пам'ятатимемо за них після того, як їх усіх винищать американці.

— Не винищать, — з явним жалем сказав Юрко. — Ще Чемберлен казав: те, що істинно живе, не вмирає ніколи. Вони живі. Теракти 11 вересня, афганську операцію та війну, що насувається на Близький Схід, помилково трактують як загострення конфлікту цивілізацій. А насправді, це конфлікт у середині цивілізацій. Тобто конфлікт часів: жорстоке минуле воює з огидним майбуттям.

Попередником Усами бін Ладена був полковник Лоуренс. Під час Першої світової війни британці закинули його в Аравію, щоб він збунтував місцевих шейхів проти турків. Він агітував арабів за джихад, за відновлення халіфату, коротше, за все те, що нині розповідають салафіти. А тоді шейхи сміялися й швидше повірили б у сосиски, ніж у те, що така нудна, побутова річ, як іслам, може стати прапором боротьби.

Ісламський тероризм зростав у тих самих схронах, де і лівий терор сімдесятих. Мао, Маркс і Маркузе не менше, ніж Аль Вахаб вплинули на естетику та поняття ісламських революціонерів.

Теракти 11 вересня здійснили дуже європеїзовані люди. Я не вірю, що організатором був Усама бін Ладен. Неможливо, сидючи в мазанці в Афганістані, організувати в Америці події такої технологічної та психологічної складності.

Організатор був серед виконавців. І разом з виконавцями загинув. У цих справах той, хто замислює, планує і готує, той має і виконувати.

Усама тут зайвий. Гроші? Та хоч кредит! Вони ж не збиралися повертати.

На початку XX ст. ЦК партії есерів лише з газет дізнавався за вчинки власної бойової організації.

Те саме — закордонний провід ОУН та бойовики в Краю. Той, хто надихає тебе на смерть, має бути поруч з тобою, а не в безпеці закордоном.

— З іншого боку, — заперечив я, — все страшенно нагадує XII століття.

Ізраїль — як Єрусалимське королівство. Джордж Буш, як король Річард, оголошує Хрестовий похід на сарацинів. Міфічний Усама — як Старець гори, Алькаїда — ісмаїліти. Прикро, якщо все завершиться, як і тоді — прийде орда і всіх уб'є.

* * *

Ми прогулювалися зі співкамерником дядька Петра парком Шевченка навпроти червоного корпусу університету. Було світло, холодно, і нерозталий сніг скрипів під ногами. За парковими столиками зо два десятки чоловіків різного віку грали в шахи.

— Як вони можуть прораховувати ходи на холоді? — здивувався я.

— Вони мусять. Тут грають у шахи завжди, — сказав співкамерник. — Я був маленький, пам'ятаю, коли батьки привозили мене до Києва з Одеси, моя бабуса мешкала в будинку Мороза, як його називають, он він, бачиш? Так ось, вони завжди тут грали. І при німцях. Й коли бомбардували Київ. Бабуса казала, що й раніше при всіх владах і при всіх революціях. Мабуть й у XIX столітті, коли розбили цей парк, вони прийшли сюди й стали грати. Всі гадають, що найважливіше відбувається у міськраді на Хрещатику чи в секретаріаті президента на Банковій, чи в Кабміні, чи у Парламенті на Грушевського, чи на Лисій горі, куди з усіх цих місць раз на рік злітаються найповажніші відьми...

Але насправді Київ стоїть, доки тут, у цьому парку, грають у шахи. І якщо, бодай на день, припинять, він зникне. Зруйнується. Стане культурним шаром, заросте липами. Можливо, ходами чорних і білих фігур, виграними й програними партіями, визначається його некваплива історія.

Ну, біс із ним. Був щойно на Донбасі, у Фіми Звягільського. Приїздив Кучма зі своїм новим прем'єром Януковичем. Зібралися

основні донецькі, Кучма каже: «Всім текіли!». Налили великі бокали, офіціант повідбивав ніжки, щоб не могли ставити, недопивши. Дівок привезли. Коротше, пили три дні.

Треба виступати на шахті імені Засядька. Зібрали шахтарів, Кучма — п'яний вдупель, мичить. Фіма бере мікрофона каже: «Ура! Нам дали фінансування! З того вам — дві п'ятиповерхівки. Президент укачався в літаку, говорити не може. Всім дякую».

Закінчив, і далі — ще два дні загулу! От скажи мені, чого наш народ такий нездалий, пасивний, аполітичний? Скільки він буде їх терпіти?

— А тобі навіщо революція? — здивувався я. — Ти ж он з Кучмою бухаєш.

— Не знаю... чи країну шкода, чи себе.

Тим часом ми вийшли з парку, перетнули бульвар і біля пам'ятника Грушевському побачили величезний натовп. Тисяч десять, не менше. З чого б це? Як для опозиції — щось забагато, для пропрезидентських — занадто весело.

Виявилося, що це вождь однієї з харизматичних сект Сандей Аделаджа вивів свою паству помолитися проти СНІДу й за Україну, ніби це геть зовсім не сумісні речі.

— Бачиш, — сказав співкамерник, — цей негр, родом з Нігерії, здатен вивести людей на вулицю більше, ніж уся опозиція. І він не платить своїм людям, вони самі несуть йому десятину. І як це пояснити?

Я відповів, що він, мабуть, талановитий проповідник та організатор. Але справа також у тому, що світ змінився. Людям нецікаво фанатити заради реформ, виборів та партій. А заради Бога — цікаво. Люди переймаються останніми питаннями й не бажають відволікатися.

Партії швидко знелюднішають. Проте десятки тисяч киян є активістами різноманітних деномінацій. І мільйони в Україні.

За політиками не йдуть, бо політикам нема куди вести. Революційні війни у світі надихаються вже не Марксом, а Магометом...

— Мабуть, їх нерідко плутають, — блюзнірствував співкамерник, — обидва бородані, обидва містики, обидва містифікатори. Але ж цей підозрілий негр! Безбородий, безпонтвий!

Погано знає усі мови, якими розмовляє. Як всі ці тисячі людей повірили йому?

— А він вкладається в християнську традицію — являти великі речі через підозрілих суб'єктів. Уявляєш, наскільки дико на вулицях Риму виглядав апостол Петро — брудний ізраїльтянин, який володарям світу, римлянам, навченим у риторичних школах, утаємниченим у найвибагливіших філософіях, та їхнім елінізованим римським юдеям, розповідав калічною латиною, що теслярі інколи воскресають?

АЛИЛУЯ! АЛИЛУЯ! — співав натовп. Мені було цікаво послухати Аделаджу, але співкамерник потягнув мене подалі. Я розповів йому, що кришую такий собі закритий статусний клуб й мені треба час від часу тягати туди якихось солідних номенклатурних персонажів, аби члени клубу відчували свою дотичність до суспільної еліти, вірили, що незабаром і їх пустять у телевізор. Тому мені потрібні його приятелі — Табачник, Черномирдін чи хтось з оцих донецьких, які зараз підтягуються у Київ за новим прем'єром. А ще мені потрібен той барига, якого я мав вкрати, а він мені його так і не показав.

— Черномирдін — то для вас, мабуть, поки що зажирно, — відповів співкамерник, — а Табачника я вам відряджу. Він сам шукає, де б оце його хто послухав, потішити своє марнолюбство, повдавати авторитетність. У високі кабінети не допускають же ж.

А за баригу я саме хотів з тобою перебалакати. Гадаю, його не треба красти з-під хати. В нього є коханка. Київська. Інколи він приїздить до неї. Інколи — вона до нього. Там, біля вас, на Ворсклі є відпочинковий комплекс, дуже зручний для блядства, але й для вас, там можна все зробити інтимно, не заважаючи трудящим, не турбуючи мусарню. Вона, ця дівчина, мені маякне, коли вона з ним там буде.

— А звідки ти її знаєш? Вона не здасть?

— Не здасть. Я з нею живу.

— Ти бач, яка у вас мелодрама! Ти дуже влучно хочеш доповнити її кримінальною сюжетною лінією. Ускладнення змісту — принцип кожного серіалу.

— Це життя. Куди там серіалу...

— Добре, зробимо там. Зимова Ворскла, вечірній бордель, спільна коханка, Вовчик з торбою, дядько Петро з мотузком, голий барига —

«й не врятує нечестя нечестивого»... а сніг, що тихо падає з темного неба, ховає їхні сліди.

— АЛИЛУЯ! АЛИЛУЯ! — долунало до нас від пам'ятника Грушевського.

* * *

«Лідер» підібрав мене на Арсенальній. Він уникав зустрічей зі мною в офісі чи в кабаках. Я сів поруч з ним на заднє сидіння «кабана», й ми повільно рушили в бік Лаври. Він своїм звичайним розслабленим, недбалим жестом простягнув мені тисячу доларів. Це за останній тиждень, як і було домовлено. Ми мовчали. Зупинилися внизу, за рестораном «Царське село». Водій та охоронець вийшли мерзнути на повітрі.

— Ви недбало виконуєте свої зобов'язання, — сказав він. — Я просив вас покласти цю брудну потвору на три місяці до лікарні, натомість він бігає навколо офісу, що навіжений, світить синцями й волає дурниці. Заважає відпочинку трудящих, пише неоковирні заяви в міліцію. Що це?

— Так, дурня вийшла, — відповів я. — Ексцес виконавця. Молодь зовсім зіпсована амфетамінами та грантовими програмами на підтримку відкритого суспільства. В найближчі два дні ми зможемо повністю задовольнити вашу рекламацію.

— Я був прикро вражений. Йому навіть не зламали ноги. А на цій частині я наголошував окремо.

— Завтра все буде, згідно з проектною документацією. Виконавцям уже винесена догана. Підараси...

— Ноги, ноги!

— Я відповідаю! Ви ж знаєте, це загальна національна проблема — неналежна культура виробництва. Проте навіть у цьому недосконалому світі, який стрімко рухається до загибелі, ми впровадимо децицію порядку. Не пізніше, ніж завтра.

— Будь ласка, впровадьте порядок. Це важливо. Буває Новий порядок (орднунг), буває залізний порядок, буває соціалістична законність, буває порядок — син анархії (тобто анархія — його мати), багато яких порядків буває. Проте кожний порядок ґрунтується на

достеменному виконанні раніше взятих зобов'язань. Ви розумієте, про що йдеться?

(Бля, я розумів, що мені хочеться вдарити його ножем).

— Усе буде добре. Або краще, ніж добре.

— Ми продаємо членам нашого клубу витончені, а отже, дуже вразливі, емоції — надію, віру в майбуття, почуття власної значущості, дух спільноти, ми продаємо їм кращу сторону їхнього «я». Ніщо не повинно їх бентежити. Ніщо! Бо ми лише на початку. За останні два тижні наша чисельність зросла в півтора рази. Занадто повільно. У країні незабаром вибори. Кожен політик, якому ми продамо право звернутися до структурних зборів клубу, продамо сподівання на підтримку нашої організованої спільноти, має побачити в залі не менше, ніж тисячу добре вдягнених, респектабельних, надзвичайно впевнених у собі людей. А щодо вас, друже, я вбачаю свою педагогічну місію в тому, щоб звільнити вас у майбутньому від порочної необхідності заробляти низькорентабельним бандитизмом й спрямувати до одвічних вартостей, до значних сум. Продавати емоції. Захищати ближнього від вигаданих страхів. У цьому найвищий прибуток. У цьому справжнє панування.

(Ну так. Але ж у мене цей шахрай купує мордобій. А замість магічного жезлу — дає шматок арматури).

— Амінь! Я з вами, ребе!

* * *

Співкамерник маякнув мені, що барига з коханкою найближчого четверга матимуть добу розпусти в будиночках на Ворсклі, і я помчав додому.

Перший, кого я побачив, був дядько Петро.

— Ну що! — радісно закричав він. — Президент нагромадив терикон дурниць, аби нарешті увінчати його геніальним рішенням. Тобто, Януковичем. Тобто, це президент геніальний, а не Янукович. Янукович — лише прем'єр.

(Це дядько поспішає поділитися зі мною черговими узагальненнями, певне, йому давно не було з ким потеревенити за

світові проблеми. Як не дивно, я встиг зіскупитися за ним) Він продовжував:

— Довго перебуваючи на керівних посадах, Кучма зрозумів: суспільство складне, щоб ним можна було керувати. Тролейбуси їздять не завдяки уряду, але завдячуючи принципу електродинаміки. Вона не залежить від імені чергового прем'єра. Світ саморозвивається. Завдання урядів — не заважати.

Кучма раптом усвідомив себе капітаном корабля, на якому є все: бак, ют, таксель, фок-щогла й камбуз. Немає лише вітрил і кормила. Такому кораблеві штурман потрібен не для того, щоб визначати маршрут, а для комплектності.

Штатний розклад важливіший за напрямок руху. Ми ж не анархісти!

— Й ще до того, як твій уявний Кучма завершив думати твою думку, на нього зійшло просвітління, — сказав я. — От ви з Юрком не читаете Інтернету, а там написано: «Політик не думає. Він реагує». Якби Кучма думав, він тягнув би шостий термін на зоні, а не другий у президентському кріслі. Як там наш польський гість?

— Вимагає прогулянок. Доводиться інколи вночі виводити його з льоху подихати повітрям.

— Це небезпечно.

— Ми ж не звірі. Ти й без того нас з Вовчиком перетворив на вертухаїв!

— На завтра, на вечір нам потрібна машина й, про всяк випадок, пістолет. Є нагода вкрати баригу твого співкамерника.

— Ми колекцію заручників збираємо? Отой ТТ, який стріляє через раз, я віддав одній тямущій людині, може полагодить.

— Чому я за це нічого не знаю? Їдь забирай або шукай де хочеш.

Алла Іванівна чекала на мене вдома. Розказала, що була у гінеколога. Він порадив не зволікати з народженням дитини.

(Може, й гінеколога вкрати? Підібрав момент! Завжди якась лажа, не дають зосередитися на роботі. Проте заспокоймося перед стартом. Зрештою, політ — це опановане падіння! Перемога — то перевершена поразка. Шлюб, хай навіть і цивільний — добровільне рабство).

— Чому ти мовчиш? — розсердилась вона.

Процес заспокоєння забрав півтори години. Коли нарешті ми відірвалися одне від одного, щоб віддихатися й лежали на скуйовдженому ліжку, взявшись за руки, я, уникаючи зайвих подробиць, розповідав їй за своїх нових київських друзів: «Днями пили чай з Юрком. Він багато згадував за старі часи. Люди того покоління вміють дивовижно говорити. Я слухав, відкривши рота, десь години дві. Коли я чую нинішніх, відчуваю майже фізичне страждання. Вони не мовлять, вони мляво вибльовують погано перетравлене їдло. Що робиться в тих шлунках і головах, подібних на шлунки?»

«З полудня — Глеваха, з півночі — Москва, поміж ними Київ, в Києві — тюрма», — мугикав собі під носа дядько Петро, і я згадав тезу Дяківського про те, що в поезії є більше філософії, ніж у філософії. Суть української політики в тому, що ми — МІЖ, і в нас є тюрма. Нафти й газу нема, а тюрма є.

Україна перебуває між колишньою Югославією, колишній президент якої сидить у тюрмі, й ерефією, колишній президент якої сидить на дачі. Ну, і що б ви робили на місці Кучми?

— Що б ти робив на місці Кучми? — спитав я в дядька Петра. Він відповів:

— В Україні достатню вагу для надання хоч яких гарантій має лише одна людина — Карлос Паскуаль (американський посол).

— Він не зможе балотуватися, — заперечив я.

— Й не треба. Навіщо нам президентські вибори, якщо вони вже відбулися у Сполучених Штатах? Карлос Паскуаль в якості наступника Леоніда Кучми задовольнить також і опозицію. Він уже нині виконує основну функцію принцепса — є верховним арбітром. Опозиція знає, що важіль, яким можна підважити режим — за межами України. Тому всі опозиційні заходи розраховані не стільки на нашого, скільки на західного телеглядача. Вважається нормальним скаржитися американським конгресменам на українських посадовців...

— Америка, — сказав я, — то універсальна держава. Вона необхідна. Звісно, приємніше було б скаржитися курфюрстам Священної Римської Імперії германської нації або маршалам наполеонівської Франції. Втім, в Америці більше справедливості, хоча й менше смаку. Коротше, якщо нас поставлять перед вибором — Москва чи Вашингтон, ми тисячу разів виберемо Вашингтон! Він дольче, бо далі. Ти знайшов пістолет?

— Є ще краще: обрізаний дробовик, курківка. Дуже зручно ховати під пальто.

(Ну чому в нас все через жопу?)

Підійшов Вовчик. Із заручником лишився його молодший брат Ченя. Вовчик зміг позичити вантажний мікоавтобус, яким нещодавно ми везли зі Львова польського гостя, й повісив крадені номери.

Зранку я встиг обсервувати відпочинковий комплекс на Ворсклі. В'їзд на територію закривав шлагбаум. Поруч з ним будка охорони.

— Треба в'язати охоронця, — запропонував Вовчик.

— А ще адміністратора, прибиральниць, водія бариги, якщо залишиться й не повернеться на ніч до міста, — заперечив я. — Ми цивілізовані люди в європейській країні, ми заплатимо гроші і в'їдемо легально.

Перед шостою зателефонував співкамерник й повідомив, що парочка розмістилася у крайньому будиночку праворуч. Все ж таки, яка курва та їхня спільна лярва! Гіршими за жінок можуть бути лише чоловіки, подібні на жінок.

Алла Іванівна телефоном орендувала один з сусідніх будиночків. Ми прочекали до дев'ятої, повантажилися до мікроавтобуса й поїхали. Попереду сиділи дядько Петро та Алла Іванівна, а ми з Вовчиком сховалися у багажному відділенні. Я тримав обрізаного дробовика до якого, щоправда, було лише три споряджені шротом набої. Вовчик прихопив молоток.

— Я зараз роблю собі дозвіл на пістолет, який стріляє гумою, — сказав Вовчик, — такі дозволяють купляти депутатам і журналістам. Придбав собі посвідчення журналіста. Ні, щоб дозволяти всім! Розводять корупцію... Кучму геть! Уже домовився — вставляю посилену поворотну пружину, можна буде стріляти переробленими набоями. Сам бачив: отаку дошку пробиває!

— Вовчик, — сказав я, — якби ти пожив у Києві, як я, й нахлебтався політичної опозиційної мудрості, ти б знав, що треба вимагати не дозволів для всіх на пістолети з гумовими кулями (носити такий пістолет принизливо), а скасування ганебних розділів кримінального кодексу, які зазначають відповідальність за «білу» зброю. Людина із «гумкою» — лох, людина з клинком — кабальєро.

Крім того ще у 1137 році Церква заборонила використання запалювальних сумішей у військовій справі й, до речі, проклала

арбалети. Ми, звісно, знехтували й цією церковною настановою, в результаті — війна зі шляхетної справи перетворилася на промисел свинопасів, яким лишається й донині.

— Ми заїхали на територію комплексу. Алла Іванівна заплатила менеджеру за ніч й разом з дядьком зачинилася в будиночку. Ми з Вовчиком причаїлися в мікроавтобусі. Розгледіти дядька Петра ні охорона, ні менеджер не могли: було темно. Поки менеджер відчиняла двері й супроводжувала Аллу Іванівну до «гніздечка», дядько Петро паркувався й копирсався в мікроавтобусі, нібито у пошуках телефону. Волосся Алли Іванівни було сховане під пухнасту шапку, підборіддя тонуло у товстому шарфі, вона надягала великі окуляри й зробила не властивий їй макіяж. Ми сподівалися, що згодом описати чи впізнати її — буде важко.

Потрібно було чекати, поки вщухне рух між будиночками. В багажному відділенні ставало дедалі холодніше. Ми з Вовчиком боялися рухатися, тому страшенно змерзли. За півгодини ніби все стало тихо, лише з найближчого вікна долинала музика. Якась огидна попса.

Якщо нам не вдасться спрацювати технічно — втрутиться отой, що на шлагбаумі, чи водій з охоронцем (ми так і не знаємо де вони, можливо, поруч), чи менеджер зателефонує до мусарні, доведеться стріляти, щоб прорватися. Спочатку, мабуть, у повітря? Холодно в цій бляшанці! Вовчик тремтить.

Я чогось згадав знайомого, який колекціонує старі потворні бляшані іграшкові машинки.

Він бачить дитячу машинку і розчулюється. Одразу рефлексує це почуття і подобається собі в ньому. Потім помічає своє задоволення і соромиться його. В другій і третій дії він мислить і відчуває себе ззовні, як іншого.

Якщо за особистість ми достеменно знаємо лише те, що вона суб'єкт, то ось їх уже троє за секунду. В кожній голові спільнота. Особистість побудована як спільнота. Це важливо пам'ятати, коли здійснюєш сеанс психоаналізу чи допит.

Я змерз так, що, певне, не зможу нормально в'язати баригу. Аж раптом дядько Петро відкрив водійські дверцята. Я не помітив, як він підійшов. «Умикай пічку на повну», — прошепотів я. Автобус завівся. Вахтер не висунувся з будки, мабуть, дивився там телевізор чи дрімав.

Дядько під'їхав до крайнього будиночку праворуч. Ми вилізли. Алла Іванівна стукала в двері. «Це Лена, менеджер», — відповіла вона на питання з середини, яке я не почув. Вовчик притулився до дверей. Я відтягнув Аллу Іванівну й витяг дробовика з-під куртки. Двері прочинилися, ми ввалилися всередину. Вовчик схопив баригу за комір халата й повалив на підлогу. Я примудрився двічі вдарити того ногою у сонячне сплетіння, щоб він не зміг закричати. Краєм ока помітив лярву, замотану в простирадло, вона забігла у спальню. Барига мичав. Вовчик вправно тиснув коліном йому на голову й робив больовий ліктя, той смикав ногами. Я дістав з кишені скотч (пальці майже не слухалися) й кілька секунд зубами віддирав стрічку. Тоді знову вдарив його, засунув губку, яку не забув прихопити з дому, йому до рота й замотав скотчем голову, потім руки за спиною. Я підібрав дробовик, зайшов до спальні й наказав лярві одягтися. «Я нікуди не піду», — сказала вона. «У тебе хвилина!» — проревів я якомога зліше й ткнув її люфою. «Де машина, на якій ви приїхали?» — «З водієм повернулася до міста». От і добре. Я помітив, що Алла Іванівна допетрала прикрити двері. За кілька хвилин Вовчик заштовхав баригу до мікроавтобуса. Я зібрав їхні речі, перевірів, щоб нічого не лишилося, схопив лярву за руку й теж примостився з нею в багажному відділенні. Алла Іванівна знову сіла наперед й ми виїхали до шлагбауму. «Ви вже їдете?» — здивувався вахтер. «Зателефонували, що квартиру затопило, — відповіла Алла Іванівна, — ми, може, ще повернемося пізніше».

* * *

До Різдва ми встигли витягти з бариги шістдесят тисяч доларів готівкою та 2,6 мільйона гривень з банківських рахунків. Після того банк щось запідозрив й став зволікати.

Я зібрався до Києва, аби порадитися щодо цієї несправедливості зі співкамерником, але спочатку мав зустрітися з дядьком Петром та Вовчиком у кав'ярні Алли Іванівни.

Дядько Петро вже був на місці.

— Слухай, — сказав він, — коли витягнемо решту грошей, треба буде проштовхнути тебе в депутати.

— Полиш, — розсміявся я, — пролетарій інакше, як з бомбою до парламенту не зайде.

— Є такий собі Цибульський у Юлі в партії. Він у неї по газових справах, довірена особа. Співкамерник знає його ще краще, ніж я. Треба щоб він домовився тобі за місце у списку. Через нього. Гадаю, тисяч за п'ятсот доларів Цибульському, але не купляти місце, як інші, а ти ніби будеш від народу, як активіст з провінції.

— А якщо її партія не проскочить?

— Проскочить. Вона метка. Хоча багато чого не розуміє, бо політика — торгівля повітрям — значно складніша за торгівлю газом. Юля три роки розкручувала назву «Батьківщина». Вгатила купу грошей. За півроку до виборів вирішили взяти іншу назву: «Форум національного порятунку». Згодом стало шкода вже викинутих коштів й обидві назви поєднали. Й нарешті, ці дурниці відкинули й став просто «Блок Тимошенко»! На яких смітниках вони знаходять тих політтехнологів?

— А треба шукати не на смітниках, а по штрафних ізоляторах. Найняли б тебе, ото б тим їм підказав.

— На наступних виборах між собою змагатимуться назви та імена. Імена проти назв. І надія опозиції — Ющенко — нарешті додумався очолити «Блок Ющенка».

А якби комуністи допетрали відмовитися від власної назви на користь імені, вони мали б ще більші надії.

— Тут ви, дядьку, вже забрехалися!

— Я маю на увазі не ім'я лідера їхньої партії, яке я весь час забуваю. Вони б мали назватися партією імені Брежнєва. Так було б чесніше й тому ефективніше. Це стародавні комуністи накликали революцію, а нинішні — ностальгують за застоєм.

Імена матимуть загалом більший за назви успіх. Це віяння часу. Ми змудилися мешкати у безособовому світі. Нам знову потрібні герої та визначні негідники.

Бінладен виріс у відповідь на глибоку американську потребу в Бінладені. Зла не досить! Має бути диявол.

Замість диявола з'явився Вовчик. У руках він тримав газету. Я менше здивувався б, якби там був закривавлений ніж. Вовчик — дитя природи: ніколи нічого не читає. Буття сприймає феноменологічно. Газету він простягнув мені. Видання обласної ради. На другому аркуші

внизу я побачив заголовок: «Вкрадений з обласного музею шедевр, повернеться додому!»

Далі йшлося за те, що натюрморт XVII століття, написаний Кларою Петерс, був виставлений на лондонському аукціоні «Сотбіс», проте кмітливі експерти, досліджуючи його історію, виявили, що нещодавно він, у результаті збройного пограбування, був вкрадений з одного з українських музеїв...

— Я прямо зараз замочу цього поляка, — сказав Вовчик.

Дядько ще довго не міг сказати нічого. А я зламав стіл.

* * *

Я приїхав до Києва вночі, а вранці мене розбудив дзвінок Юрка. Він сказав, що повертається до Америки. Я зголосився відвезти його до Бориспільського аеропорту. Коли він вмотивувався до автівки, я спитав де його литвино-грузинка. «Ми розійшлися, — зітхнув він, — вона не витримала мене. Знаєш, я народився й дитинство і юність провів у Луганську. Там у п'ятнадцять років я втратив цноту у британському танку. Два танки Першої Світової досі стоять біля краєзнавчого музею. З продавщицею з кіоску ми залізли в один з них, і вона мене спокусила. Вона здавалася мені неймовірною красунею. Мабуть, від того, що все робила мовчки. Очі завжди обдурюють нас. Узагалі, те, що ми бачимо, сильно залежить від того, що ми чуємо. Блискавка прекрасна. А страшною вона стає коли гримить грім. Утім, нас обдурюють і вуха. Томас Кун, я колись зо два рази спілкувався з ним, любив повторювати, що ви не побачите об'єкта, доки правильно обрана метафора не дозволить сприймати його. А я кажу тобі: метафора — це брехня. Ми вирізняємо об'єкт, коли брешемо за нього. Кажемо: в неї обличчя, мов сонечко, хоча температура на поверхні сонця, навіть вранці, на шість тисяч градусів вища за температуру обличчя.

Усі відкриття здійснені на підставі теорій, які згодом виявилися помилковими. Аби досягнути істини, доводиться користатися вдало підібраною облудою.

Щоб з'ясувати істину за нашу війну в Афганістані, треба скористатися найбільшою брехнею — статистикою.

Операція щойно почалася, а на неї вже витрачено понад шістнадцять мільярдів доларів. У результаті загинуло менше двох тисяч афганців. Переважно жінок і дітей. Втім, ні стать, ані вік не перешкоджають бути терористом. Таким чином, на вбивство кожного терориста витратили понад вісім мільйонів доларів».

— Якщо це так, то це найбільш марнотратні вбивства в історії, — сказав я (ми саме в'їхали на Південний міст). — За будь-яку половину цієї суми кожен з тих афганців згодився б застрелитися сам.

— Афганістан майже не помітив наших бомбардувань. Все, що там можна було розбомбити, було зруйновано ще до початку вторгнення. А від гепатиту за останній місяць там загинуло більше люду, ніж від бомб.

За всіма підрахунками, терористичні акти 11 березня коштували їхнім організаторам менше одного мільйона доларів. Жертвами стали більше п'яти тисяч людей. Себто, вбивство кожного обійшлося у 200 доларів. Це дуже дешево, навіть за українськими розцінками.

Я навмисно наступаю на горло власним почуттям, абстражуюся від людського болю, сліз, страждань, від розпачу і гніву, від усього того, що є правдою, на відміну від цифр, які завжди — трохи брехня. Бо крізь сльози я прагну бачити майбуття.

Отже, якщо найбагатша країна світу воює з найбіднішою, хто переможе? Відповідь відома всім, окрім нас, американців — найбідніша!

А ось інша статистика. Після вбивства палестинцями ізраїльського міністра туризму, Ізраїль ввів танки на «території». За два дні були заарештовані п'ятсот активістів палестинських організацій та вбиті майже всі причетні до замаху. Я вчора пив каву з ізраїльським культурним аташе, він каже, ніби за цей час по танках та блок-постах палестинцями було випущено близько мільйона набоїв. Результат — один поранений ізраїльський солдат. Найбільш марнотратне витрачання набоїв від часу винайдення пороху.

Ось вам розірваність палестинської національної душі: вони бояться підійти на прицільну відстань, проте не бояться обв'язатися тротилом й підірватися на автобусній зупинці.

— Так буває. От італійці такі самі: погані солдати, але добрі терористи. Найкраща диверсійна група Другої Світової — десята флотилія МАС.

Я висадив його біля терміналу «В» й навіть трохи засумував. Він дотепний.

— Будь обережніший, у своїй Америці. У вас там Алькаїда, латиноси, Шварцнегер, фастфуд...

— Життя — таки дивна штука. Ми прагнемо впіймати його сутність, наперед знаючи, що помилка є єдиним інструментом пізнання, — сказав він, узяв наплечник й пішов до скляних дверей аеропорту — худа фігура, жовті чоботи, сива голова.

* * *

Співкамерника я надибав лише під вечір, у нього в офісі, й мав з ним тривалу напружену бесіду про сенс буття (про гроші).

Отримати з поляка п'ятсот тисяч за картину, яку він втратив, було нереально, навіть якщо загрожувати вбивством його брата. Він би не залишив брата заручником, якби заради нього був готовий на подвиг. Будемо тиснути, луканеться до мусарні. Тоді скільки? Сто п'ятдесят? Сто?

Пред'явити співкамернику, бо він привів поляків? Варто, але словесно не залякаємо. Впреться. Вкрасти і його? Тоді напевне нічого не отримаємо з поляка. До того ж, окрім співкамерника, ніхто не вирішить проблему з банком, який притримує гроші вкраденого бариги. Якщо цю проблему взагалі можна вирішити. (Співкамерник каже, що можна), Краще спробувати отримати з нього при подальшому розподілі. Тримати ще й третього заручника? Й з двома стрьомно. Я, курва, сплю погано, все думаю, тільки б Вовчик не забухав, десть не прохопився, тільки б дядько блядям не похвалився! А як далі будуть невдачі? Робити три трупи? За три жалюгідні копійки? А далі все життя ходити під пожиттєвим? Підарастичне суспільство відчуження. От саме така хуйня і називається екзистенціальним вакуумом. Співкамерник умовляє: «Ти тільки не роби дурниць». А може, повернути його стільцем? Я ще не зізнавався собі, але вже знав, що я їх не уб'ю. Й від цього на душі було як ніколи гидотно.

— От на фіга ці твої співкамерники та друзі твоїх співкамерників такі потвори? — спитав я дядька Петра, коли телефонував йому ввечері.

— А тому, — відповів він, — що життя — це шлях втрат і розчарувань.

— Завтра москальське посольство влаштовує прийом з якоїсь там нагоди. Хочеш піти? — запропонував співкамерник. Це він вирішив кинути цукерку на мій шлях втрат і розчарувань. Знав, що я тащуся з політики. — Там буде все наше начальство. Pozнайомлю тебе з послом, з Черномирдіним. (Співкамерник не міг приховати пістету перед Газпромом).

Я сказав:

— Добре, підем. А американський посол не влаштовує прийомів? А ще я хочу бути депутатом. Бути розчарованим у людстві державним службовцем першого рангу — значно стильніше, ніж бути розчарованим у людстві членом вуличного гуртка юних аматорів амфетаміну.

Мені зовсім не хотілося лишатися наодинці з власною депресією. Але я не пішов до нічного клубу знімати дівок. Навіть серед шльондр бува зустрічаєш жінку вишуканої, ледь не шляхетної зовнішності. А відкриє рота — відразу чути, що з Троєщини. Юрко, який летить нині над Атлантичним океаном, має рацію: те, що ми бачимо, сильно залежить від того, що чуємо. Мені не хотілося цим вечором трахати Троєщину, і я пішов нижче — у підвал Дяківського.

Дяківський проповідував своїм маргіналам. Їх зібралося чоловік з двадцять п'ять — не було чим дихати. Я сів на задню лавку, прихилився до якоїсь труби й став слухати. Добра проповідь — саме те, що мені було потрібно. Я подумав, що тепер розумію, як нещасні потрапляють у секти.

Тим часом Дяківський повчав:

— Люди поділяються на дві категорії: на тих, хто краде, й тих, хто не краде. Своєю чергою другі поділяються також на дві категорії: одні не крадуть із принципу, інші — з переляку. Так ось, останні не мають права засуджувати тих, хто краде.

Ви гадаєте, що це про Юлю? Ні — це про феодалізм. Якби проти короля повстав феодал, то король відрубав би йому голову. Чесно — за повстання, а не за контрабанду сибірського газу, хабар і фінансові трансфери. Судили б пишно, стратили б урочисто. З висловленням клієнту належної поваги. Кат у червоному, а жертва в білому.

Присутні пишаються своїм королем і розчулені мужністю жертви.

При ідеальній демократії розправу здійснюють люди, які пішли у судді чи прокурори, бо боялися красти. При реальній — ведуть слідство й виголошують вирoki подільники підсудних.

Феодали знали, що «здійнявши меча на свого государя, належить відкинути піхви якнайдалі». Демократи пруть на президента не з мечем, а зі столом переговорів.

Я розумію доцільність компромісів між владою та наркомарксистами Колумбії. Там громадянська війна, гинуть споживачі, недовиробництво кокаїну — страждає економіка. Але ж, у нас все не виходить за рамки балету. Пройшлися зо два рази Хрещатиком, трохи поштовхалися з міліцією (після футболу сутички сильніші) і всі вже волають за необхідність подолання суспільної кризи. Балет тільки-но розпочався, а вони вже вимагають примирення батьків Ромео з батьками Джульєти. А що ж тоді танцювати?

Я люблю феодалізм тому, що він чесний і веселий. Щоправда, теж не без недоліків. І саме недоліки були успадковані демократією.

Наші феодали ніколи не вміли розібратися між собою без татарів, а ми сьогодні не в стані розібратися без американців.

Час повертатися додому, до феодального затишку, до роботящих селян, шляхетних сеньйорів, прекрасних дам.

Всі наші уявлення про гідне і прекрасне в позах та стосунках гніздяться у феодалізмі. Там наше серце, а розум оперує масами, класами та соціальними групами. Це змова соціологів.

Вони досліджують те, чого нема — громадську думку. «А що нам скаже громадська думка?». А що нам скаже Дельфійський оракул? Тисячу років жерці приховували від греків, що Піфія померла. Соціологи хочуть не менше часу приховувати смерть громадської думки.

Якщо весь цей кіпіш не «повстання мас», а з'ясування стосунків у середині вузького кола негідників, які дедалі більше відчують себе сеньйорами та васалами, панами та підпанками, то для чого все це демократичне лушпиння? Покажіть нам герби і турніри. Заберіть політтехнологів, подайте герольдів. Не треба депутатів, дайте лицарів і принцес!

Прийом москальського посла виглядав саме так, як уявляють Московію американські туристи до того, як туди потраплять: ікра, балалаєчники, водка, якісь дівки в кокошниках, що підносять рюмки, й Черномирдін добряче напідпитку. Раніше я гадав, що дипломати, навіть москальські, на офіційних заходах собі такого не дозволяють. Хоча він тримався мужньо.

Були всі провладні телевізійні персонажі й більшість опозиційних.

Коли я набирив собі тарілку наїдків (там було що попоїсти), через стіл побачив «лідера».

— А ви що тут робите? — гукнув я до нього. — Що ловите?

— Нічого, — відповів він. — Просто безкорисливо люблю Росію, особливо Карачаєво-Черкесію та голанську колекцію Ермітажу.

При слові «голанське» мене пересмикнуло. Як відчуває, падло.

Співкамерник махав мені рукою з глибини зали. Коли я підійшов, він познайомив мене з дідусем, подібним до майстра цеху заводу будівельних матеріалів. Коштовний костюм, але все одно сидів неоковирно, як на трудовій інтелігенції. «Це Цибульський», — сказав співкамерник й представив мене йому, як отамана провінційних малоліток у нашій області, потенційного постачальника спостерігачів на виборчі дільниці, фаната Юлі, «може бути обличчям української молоді у вашому списку, подумайте!».

— За списки у нас думає Турчинов, — сказав Цибульський, — он він розмовляє з Мітрофановим. Але я йому скажу за вас. Він організовує партійну молодіжку для захисту результатів виборів.

Тут Черномирдін підійшов до мікрофону й виголосив промову за слов'янську єдність, за те що ми один народ, а з американцями ми різні народи.

— Що він каже? — перепитав Цибульський. Певне, недочував. У залі ніхто й не думав замовкнути.

— Пропагує гасло слов'янської єдності, — сказав я йому у вухо. — Це гасло є сильним своєю універсальністю, його можна підняти над будь-якою брамою, крізь яку нас женуть до казарми, цвинтаря чи тюрми.

— А-а, — протягнув Цибульський і відійшов.

— Ти тримайся за нього, — порадив співкамерник, — він дуже близький до Юлі, а Турчинов — нерпа. Коли Цибульського закрили, Юля пішла до Генеральної прокуратури його визволяти. А її не пускає

охорона. Вона в розкішній довжелезний шубі, як завжди, на високих підборах. Так вона нахиляється, бере шматок цеглини й з усієї дури кидає в скляні двері прокуратури! Шахрайка, але велика людина!

— А що в ній великого?

— Тобі це важко зрозуміти. Кожному з нас, якою би брутальною потворою він не був, для того, щоб вчинити підлість, потрібне, бодай мінімальне, душевне зусилля. Треба пояснити собі необхідність зради: я кидаю його, бо він сам мудак або він мабуть хотів кинути мене, абощо. А Юля такого душевного зусилля не потребує геть зовсім! Вона навіть не розуміє, що тут такого. Голови? Ну звісно ж існують аби по них ходити. Це як бокс. Великий боксер відрізняється від доброго лише долею секунди. Йому на долю секунди менше часу потрібно, щоб зреагувати. Юля не рефлексує, отже не послаблюється. А ми, посполиті, що б там собі не фантазували, якими б рішучими чи жорстокими себе не уявляли, у кожному своєму душевному мікрорусі відстаємо на долю секунди, отже...

Тут він побачив когось із топ-менеджерів Газпрому й миттєво, не витративши й долі секунди на завершення фрази, побіг до нього.

А я пішов до фуршетного столу вхопити якогось расстегая чи ікри, якщо не всю зжерли. Там бородатий фактурний москаль навіщував двом депутатам-соціалістам за євразійську ментальність. Але якийсь чинуша (чи то з Нафтогазу, чи то МЗС) вихопив у мене з-під носа останню канапку з ікрою.

— Блядь, — сказав я йому, — у вас виразна євразійська ментальність.

— Я тут скрізь чую слово «євразійство», — сказав він і потягся за рюмкою. — Що воно таке? Не розумію. (Щира людина, простий роботяга бланків, трудар прес-пап'є. Не боїться зізнатися, що не знається на моді). Я випив з ним і просвітив його: Кажуть «євразійське», щоб не казати — татаро-монгольське. Великий степ — специфічний базовий ландшафт, вісь усього євразійського. Або скорше навіть не вісь, а труба, якою народи перетікають з Азії до Європи. А колись і навпаки. Архетип труби — дуже важливий для москалів.

Чинуша нічого не второпав. Певне, таки служить у МЗС, а не в Нафтогазі.

Раптом, броунівський рух у залі отримав полюс. Усі повернулися в один бік.

— Що там? — гукнув я «лідеру», якого помітив неподалік.

— Ющенко прийшов, — відповів він.

Ми підступили ближче. Ющенко розцілювався з Черномирдіним. Навколо них накопичувалися «шістки» й спрагли за променями слави. «Лідер» з кислою міною сказав: «Преса та опозиція всерйоз заходилися любити Ющенка, якого не існує в природі, бо існуючого любити неможливо. Наче козак, який закохався у мертву дівчину-русалку, аби знайти собі загибель».

Ми зрозуміли, що не прощтовхнемося до нього й відійшли до вікна. «Лідер» продовжував: «Я провіщую філософію, а в них тут торжествує мистецтво. Сучасне. Постмодернізм. Естетика абсурду. Вчора менти пікетували Верховну Раду. Охорону здійснювали хто б ви думали? Теж менти! Тут невидимий режисер Всесвіту не дотягнув. Для довершеності абсурдистського кадру підтримувати правопорядок мали б опозиціонери в балаклавах з цеглинами та пляшками бензину в руках.

Уже кажуть, що труп Гонгадзе — не Гонгадзе. Тоді де Гонгадзе, з якого все почалося? Ночами літає над містом, як у малоросійському циклі Гоголя? Як недоречно було називати революційний комітет „За правду“, коли все перетворюється на легенду».

— До речі, — зауважив я (мені подобаються химерні словесні побудови, які поетизують побутове) — Гоголь був містиком і романтиком у Миргороді й вечорами поблизу Диканьки. А в Петербурзі — лише сатириком. Красиві персонажі в його полтавських оповіданнях. А в петербурзьких — лише один позитивний герой, та й той Акакій Акакійович.

— Є суттєва відмінність: наша дріб'язкова доба буде мірятися долями дрібних людців. Колись Гоголь обсмоктував маленьку людину в жалюгідних обставинах. Ми спостерігаємо маленьких людей в історичних обставинах, на чолі держав і народів. Хто б ЦЕ описав? Уявіть Чічікова в сільській церкві, вночі. Перед ним бісівщина і Вій каже: «Підніміть мені повіки!». Хто помре — Чичиков від жаху абсурду чи Вій від чиновницького скепсису?

Збіговисько Черномирдіна я полишав разом із Цибульським. Він ще встиг познайомити мене з Турчиновим (керівником Юліної фракції у Верховній Раді).

Я збрехав йому, що можу організувати п'ятсот бандитів і спортсменів у двох областях, щоб захистити голоси від антинародних фальсифікацій та забезпечити виборчу «карусель» для демократичних фальсифікацій.

На моє здивування, він запросив мене на зібрання християнської молоді, щоб краще познайомитися. Виявляється, у вільний від служіння мамоні час він прислужував Господу в якості пастора однієї з протестантських сект і по неділях читав проповіді.

Я подивився на Цибульського, той кивнув, а біля виходу порадив мені в жодному разі не відмовлятися, бо Турчинов вважає себе видатним проповідником і богословом.

— Навіть мені, — сказав Цибульський, — намагався навішувати за філософію християнства. Я так нічого й не зрозумів. Років п'ятнадцять тому, я ще був молодий і, як і всі, встиг позайматися руконогомаханням. Якось ми спитали тренера, ну от що головне в Кунг-фу? Він подумав, отак, мудро подивився на нас і відповів: «Головне в Кунг-фу — 25 рублів на місяць за тренування». До церкви я перейшов від східних філософських практик, тому вважав, що її головна ідея — 2 гривні за свічку.

Я замислився над цим, теж мудро подивився на Цибульського і сказав:

— Якщо коротко висловити основну ФІЛОСОФСЬКУ ідею християнства, звучатиме так: Син Давида — є Творцем Давида.

* * *

Турчинов проповідував у конференц-залі Будинку профспілок на Хрещатику. Було чоловік до чотирьохсот. Усе нагадувало комсомольські збори попередньої історичної доби. Але неподалік сиділо кілька симпатичних дівчат. А їм навіщо?!

Турчинов говорив правильно, але так нудно, що краще б брехав. Незабаром я припинив слухати й замислився за натюрморт Клари Петерс, який у нас підло вкрали британці, за недолугого поляка, котрий досі не відповів співкамернику за гроші, за банк, що мутив з рахунком бариги-заручника, за вибори, за Аллу Іванівну з її маніакальним прагненням якнайшвидше завагітніти, аж раптом із

жахом спіймав у себе в голові думку, яка майже промайнула в хаотичному потоці свідомості, проте зачепилася за стародавні асоціації, ото ж я раптом усвідомив, що Бах був лютеранином!

Музика, створена з аркбутанів і контрфорсів, з барочного вихору і таємниці темного, вечірнього, вже спорожнілого внутрішнього простору собору, музика-таїнство, писалася людиною, яка не визнавала таїнств.

Творчість є наскрізь іраціональним та алогічним жартом. Церковний обряд становить архетип європейського мистецтва. В українській мові слова «містика» й «мистецтво» — однокореневі.

Протестанти помилково називають таїнствами мавпування церковної практики, а себе помилково називають церквою. Це не до того, що вони погані, серед них багато правильних хлопців (той самий Бах), але Папа таки мав рацію, навіть тоді коли не мав сил придушити їх.

Вище за Київ по Дніпру є велике водосховище, яке називається «Київське море», проте Київ, на жаль, не є приморським містом. І київське «море», і лютеранське «таїнство» — несправжні.

Тим часом Турчинов усе ще промовляв і щось скептично зауважив за православних, але більш докладно, за протестантською звичкою, розкритикував католиків.

Протестанти та юдеї багато вкладають у дискредитацію католицизму. Для мене католицизм — це готика й бароко — істина у екстремальному відчутті. Єдине добре, що може зробити кожний турчинов — покаятися, причаститися, поцілувати нарешті папську пантофлю, спалити власні безглузді тези і заходитися викривати змову Лютера. Тим паче, що Лукас Кранах, який ілюстрував лютеранство, хоч іноді й сягав справжньої величі, лишався примітивістом. Клара Петерс, певно, взагалі була кальвіністкою. Від цього всі неприємності. Було б нам украсти якогось доброго католицького митця. Тоді б поталанило.

Я колись спостерігав лютеранський обряд, зокрема, і в тій церкві у Віттенберзі, де власне його впроваджував Лютер. На мене він теж справив гнітюче враження комсомольських зборів. До речі, наскільки я розумію, подібне враження він справляв і на Юнга, який невротиків-католиків відправляв до церкви, а невротиків-протестантів до своїх колег, для експериментів.

Необхідно підкреслити, що протестанти — наші брати, які тимчасово помиляються у деяких догматичних та філологічних питаннях. Проте колись вони звільняться від тоталітарної спадщини лютеранства-меланхтоніанства, поміняють боввани Лютера на пам'ятники Лойоли і зрозуміють, що свято — важливіше за працю, а головне, що суспільство і Церква не співпадають.

Турчинов нарешті завершив говорити. Всі встали помолилися (і я разом з ними), заспівали узявшись за руки щось веселеньке з рефреном «алилуя» й стали розходитися. Навколо Турчинова зібрався невеличкий натовп, крізь який я протиснувся до нього. Він посміхаючись розмовляв то з одним то з іншим, тоді звернувся до мене: «Як вам наше служіння?».

— Воно змусило мене замислитися, — відповів я, намагаючись якомога відданіше дивитися йому в очі.

— Пам'ятайте, що Ісус любить вас, — сказав він. — Післязавтра на десяту тридцять зайдіть до нас в офіс на майдані Лесі Українки. Як там вас звуть? Я попереджу охорону.

Цей негідник змусив мене сьогодні дві години слухати всю цю маячню лише для того, щоб запросити мене слухати маячню післязавтра? Чи не занадто великі жертви я приношу на вівтар своєї політичної кар'єри, яка ще навіть не почалася?

У розпачі я пішов на Шевченківський провулок до Дяківського, благо, він був наш православний брат.

У підвал мене не пустили одразу, попросили кілька хвилин зачекати. Здається, там когось били. Я з цікавістю прислухався до звуків, які долунали з-за дверей. Вони прочинилися так, щоб не можна було зазирнути, спиною вперед виліз Дяківський й запропонував випити кави у кав'ярні неподалік. Він явно не хотів, щоб я заглядав усередину.

Ми замовили тістечок і кави й усілися за столик у кутку. Я розповів йому за Цибульського, Турчинова, молитовні збори та своє бажання протиснутися в депутати за скромні гроші. З особливою цікавістю він слухав про Турчинова-проповідника. Він розсміявся і сказав:

— Найбільш успішна харизматична секта в Києві — «Посольство Боже» негра Аделаджі.

Я зауважив, що нещодавно бачив вихід у люди цієї секти біля пам'ятника Грушевському.

— Я подумував за аналогією назвати наш підвал Консульством Божим, — продовжував Дяківський. Це, з одного боку, скромніше, ніж посольство, а з іншого можна поекспериментувати з консульським збором.

Проблему можуть становити дипломатичні паспорти, бо ми представляємо невизнану Державу, до того ж монархічну — Царство Небесне.

Звісно, доведеться впровадити посаду єпископа зовнішніх справ. Бо у пострадянському Православ'ї переважно наявні єпископи внутрішніх справ або єпископи держбезпеки.

Можливо нинішня економічна криза відкриє для християн також і можливість створення незалежної податкової інспекції. Або хоча б окремих «бандпарафій», назвемо це так.

Щодо Турчинова, то для сучасних ересіархів він лише «попутник», як називали більшовики лівих есерів. Його секта для нього хоббі. Тому вона не розростеться.

— Мене цікавить його партія, а не секта (хоч етимологічно — це те саме). До віровідступника я ще не доріс, а в зрадники інтересів народу та демократичних принципів із задоволенням побалотувався б.

— Тоді не філософствуй при ньому. Вдавай ініціативного дурня. Володарі парламентських партій та їхні мажордами допускають у партійні списки три такі різновиди: по-перше, бариг, які заплатять за свої місця, по-друге, артистів, футболістів з політтехнологічною метою, або, в крайньому разі, самих політтехнологів, по-третє — солдатів партії, від яких очікується собача відданість й відсутність мізків.

Турчинов має бути впевнений, що ти за його командою кинешся блокувати парламентську трибуну, що ти вб'єш заради нього, а головне, заради нього покінчиш самогубством.

Вірних людей обмаль. Усі політики — потенційні зрадники, тому хворобливо потребують твоєї вірності.

Я колись працював із ним, коли з-під президентського дивану виліз майор охорони й став торгувати записами конфіденційних розмов свого патрона. Ми допомагали розкачувати бунт. Було цікаво, крім того, Турчинов підкидав нам гроші. Проте крім грошей, нам

потрібна була слава. На цьому ми й розійшлися. Він гадав, що мною можна керувати й помилився.

Я сказав йому: ми можемо іноді й покондотьерствувати, зрештою, українці колись формувалися як нація найманців, але є один нюанс: скромних кондотьерів не буває. Якщо я ризикую, теж хочу брати участь у політиці. Коротше, не кажи йому, що ми знайомі. Може, візьме тебе постачальником тюремного м'яса.

Але краще спробуй влаштуватися до нігерійця Аделаджі. Звідти легше стартувати в політику.

* * *

У середині тижня я повернувся з Києва додому. Увечері прийшли Вовчик та дядько Петро. Втрюх ми сиділи на кухні. Четвертим був штоф яванського рому. Вовчик перебував у резонансі з ландшафтом, тому ром йому не подобався, лише горілка, але в мене було бажання напиться.

Я сказав їм, що охуївший поляк не хоче давати за брата більше, ніж тридцять тисяч євро. Очі Вовчика налилися кров'ю, а дядько сказав:

— Тепер ти розумієш, що в Богдана була безвихідь? Я ж знав, що з ними не можна мати справу!

— Я йому передав, — продовжував я, — що за тридцять тисяч поверну йому брата без носа, вух і пальців на руках. Він істеричує, погрожує, що звернеться в поліцію у себе й до нашої мусарні, що взагалі нічого не дасть.

— Переговори веде співкамерник? — спитав дядько. — Може, він мутить, хоче наварити щось собі?

— Гадаю, що ні. Він нас обдурить на грошах бариги. От він взагалі хоче, щоб ми його не випускали. Так чи інакше, з поляком не можна затягувати.

— Я обох поляків завалю, — вирішив Вовчик.

— Треба брати. Думаю, таки зможемо вирвати п'ятдесят. Візьмемо скільки дасть, принаймні, будуть гроші на витрати, щоб завалити їх.

Вовчик ходив по кухні. Дядькові ідея вбивати не подобалася, але він мовчки сьорбав ром.

— Але це не найгірше, — сказав я. Вовчик сів. — Ми не знаємо, що робити з банком. Співкамерник каже, що наших там більше п'яти мільйонів гривень готівкою. І ми їх не можемо отримати.

— Все, що до нас приходить через співкамерника — гниль, — сказав Вовчик. — І я йому пред'явлю.

— Ми ще місяць тому лапу смоктали, — сказав дядько, — нині хоч трохи піднялися. Менше, ніж сподівалися, але пред'являти співкамернику буду я, а не ти, Вовчик.

Тут я згадав уроки «лідера»: більш ніж грошей, людина потребує перспективи грошей. Аби заспокоїти Вовчика, треба було надихнути його образом світлого майбуття. Я сказав:

— Бандитизм уже не рентабельний, а відтоді, як вийшла з моди організована злочинність, й нецікавий. У ньому дедалі менше творчості.

До мистецтва, як бачимо, ця країна ще не доросла, заробляти на «опіумі для народу» так само запаadlo, як на кожній наркоті, тому весь прибуток — у політиці.

Попереду вибори й друга серія бунту. І революція, і контрреволюція платоспроможні. Я бачив Ющенка, правда збоку, й Юлю. Ну, майже Юлю — з Турчиновим розмовляв, це її кінь. Кручусь у вищих сферах. Це все — публіка, місце якої під нарами. А вони там в Авторитеті. Під них башляють! З ними і американці, й москалі розмовляють, як ніби вони щось значать. Я в шоці. Був в офісі у Юлі, на Лесі Українки, Турчинов каже, що їм потрібна вулична армія. Бачить себе Наполеоном. Так ми їм її створимо!

— Може, краще за Кучму будемо валитися, — сказав Вовчик, — за президента?

— Не проштовхнемося. У нього донецькі. Ще й мусора... що такого ми йому можемо запропонувати, чого в нього нема? Хто така влада? Майбутня опозиція. Хто така опозиція? Майбутня влада. Поки в'їдемо в тему, Ющенко з Юлею вже будуть при владі. Й ми поруч з ними, радісно плюскатимемося в українському політичному болоті.

— Болото? — перервав мене дядько Петро. — Болото має суттєву перевагу перед горами — рівність!

— Років десять тому, — казав дядько Петро, — Бжезінський видав книжку — «Всесвітня шахова дошка». Найвдаліше в ній — назва. Зміст не цитують. Цитують назву. Але менше з тим, як виявилось згодом, політика здійснюється не на чорних і білих клітинах, а в голові шахового коня. І вже не геополітика, а психополітика. Це як механіка та електродинаміка. Індукція не вкладається в голови наївних механіків. Коли слон загрожує шахом королю, його не цікавить мат. Його цікавить, щоб преферансист за сусіднім столом притримав туза пік.

Мені раптом аж до сліз стало шкода дядька. Тут, на кухні у провінційному місті, майже селі, третьорозрядної країни на краю Європи, яка давно програла, цей вже старий чоловік мріяв за світову стратегію, подумки оперував континентами та океанами, прозрівав майбуття. Його жвавий розум повсякчас заводив його в халепу, він копирсався в побутовому дріб'язку, ламав крила ґратами, убивав час і і мною і Вовчиком, а десь там, можливо, реалізувався б у щось велике — у муллу Омара для Америки, в американського сатану для Афганістану. Шкода. Мабуть, зіп'ється.

А він все просторікував:

Наприкінці століття Україна отримала незалежність завдяки геополітичному колапсу в Євразії. І все було б добре, але тут геополітика вийшла з моди. Ми повинні стати активним учасником світової гри нервів. Бо в цих іграх найбільше втрачає не той, хто програє, а той хто не грає.

Я люблю Московію. Особливо нафту й газ. Я люблю Європу, особливо гроші. Я люблю Україну. Особливо свободу. Більше вона нічого не має. І, власне, за свободу — не за нафту, не за гроші — вмирали наші предки. І, власне, її — свободу — ми прагнемо помінати на ці самі нафту і гроші.

Була вже друга ночі. Вовчик спав на дивані, біля телевізора. Алла Іванівна, яка ненавиділа п'яні посиденьки, давно гепнула дверима спальні, а ми з дядьком займалися стратегічним плануванням. Це саме те, на що не можна шкодувати часу й чим завжди нехтують.

Коли Ігнатій Лойола (я багато читав за нього відтоді, як став відвідувати підвал Дяківського) з кількома приятелями опинилися в

Римі, вони захопили сквот — недобудовану чи закинуту будівлю неподалік Ватикану. Й тоді влаштували конференцію, яка тривала сто (!) днів. Кожен день багато годин вони займалися стратегічним плануванням. У результаті, вони спланували, вигадали, Братство Ісуса. Контрреформація отримала новий поштовх. Церква була врятована. Амінь!

— Вступ до Євросоюзу, — продовжував дядько, — є метою нашої зовнішньої політики. Євросоюз справді багато витрачається на підтримку своїх слабких членів. Щоб отримати ці кошти, вони змушені відмовитися від власної історичної долі, розчинитися.

Слово «Європа» викликає в пересічній українській голові цілу низку асоціацій: Бонапарт, Бісмарк, бароко, барбікани, аркбутани, брем'я білих. Ми прагнемо інтегруватися до Європи ХІХ століття, а її вже нема. Всі асоціації поставте на книжкову полицю й забудьте. Європа була переможена і знищена у Другій Світовій. За останні п'ятдесят років єдина історична подія — впровадження євро.

Ми мріємо сісти за стіл з панами, а доведеться довіку жити в лакейській. Бо Євросоюз — це дуже багата лакейська з властивою мораллю та манірою поведінки. Там нам пропонують бути лакузами лакеїв.

— Скільки можна! — Алла Іванівна чогось прокинулася й зазирнула на кухню. — Йдіть уже спати.

— Нація, як жінка, — сказав дядько, коли вона пішла. — Якщо вона достатньо тверезомисляча й прагматична, може віддаватися чоловікам за гроші й цим забезпечувати собі достатній рівень життя. Але коли вона свавільна та ідеалістична, то буде відмовляти чоловікам, бідувати без грошей.

Проте колись-таки ця жінка зустріне неймовірне, шалене кохання і, можливо, народить героя.

Якої долі ти хотів би для своєї доньки?

А для Вітчизни?

* * *

Мікельанжело так наставляв свого учня Марко Піно: «Завжди необхідно робити фігуру пірамідальною, змієподібно вигнутою, в

кратних співвідношеннях до одного, двох і трьох». Це я вичитав в доволі розумному дослідженні ренесансу, яке гортав тими днями.

Для Марко Піно то була технічна порада, для нас — це коан.

Не намагайтеся намалювати так самотійно, краще заплющіть очі і протягом десяти хвилин уявляйте пірамідальні змієподібні фігури в кратних співвідношеннях.

Затим голосно виголосіть початкові рядки першого ж латинського вірша, який спаде вам на думку, тоді вийдіть з кімнати, наповніть груди повітрям й радісно і бадьоро проживіть цей день суботній!

Таку вправу я практикував уже десь місяць, і моя екзистенція відчутно покращилася.

Радісно прожити суботу не дозволила суворі необхідність прийняття остаточних рішень. Грошей з бариги ми більше не могли взяти. Співкамерник наполягав на тому, що випускати не можна. Я теж знову схилявся до думки, що треба закупувати. Так безпечніше. Він міг когось побачити, щось почути. Міг почути поляка. Або можна було опоїти бодягою, щоб втратив пам'ять. Проте, це другорядне. Вовчика бісило те, що ми, виходить, подарували банку п'ять мільйонів гривень. Це особливо обурювало на тлі несправджених очікувань останнього часу.

Вовчик підбивав нас взяти філію банку штурмом. Мені ця ідея категорично не подобалася. Збройне пограбування банку — це по-бакланськи невибагливо. Проте показати Вовчику страх теж було небезпечно.

Дядько, на моє здивування, вагався. Раніше він категорично заперечував відвертий розбій. Тим паче, напевне доведеться стріляти.

Я раптом подумав, що ще два-три роки тому така авантюра мене збудила б. А нині я відчував себе занадто цінним, щоб отак безоглядно ризикувати перспективами. Мені було що втрачати. Не гроші, не майно — перспективу набуття статусу, моє майбутнє лідерство.

«Лідер» таки мав рацію зі своїм клубом марнолюбців. Він інфікував і мене. Мені здавалося, я кришую його, а він запустив мені в душу хробака. Може, він нечистий?

Я боявся новим для себе страхом. Це вікове? Згодом, коли я поділився цим переживанням з Дяківським, він сказав: «Створюючи рай, щоб поселити там Адама, Бог попідкуваввся укомплектувати його також спокусою та небезпекою. Інакше благо було б неповним.

До цього часу ти жив у власному індивідуальному раю — безвідповідально, вірніше, не здогадуючись, що відповідати доведеться. Муки спокуси й страх небезпеки — неприємні, але без цього не досягається повнота особистості».

Дядько стверджував, що в співкамерника є якась людина в банку, котра може дати інформацію, як там що.

І я поїхав до співкамерника у Київ.

* * *

Київ — дивний. У більшості міст — найцікавіше у центрі, у Києві все найкраще будувалося скраю. Софійський собор збудований за межами тодішньої міської стіни. Зрозуміло, і Лавра. Згодом печерські круглі рavelіни, Лисогірська земляна фортеця (Дяківський стверджує, що Україна володіє найбільшими у світі запасами Тотлебена). Найголовніше в мистецтві фортифікації — знайти місце, на яке ніколи нікому не спаде на думку нападати, й якомога краще укріпити його.

Я вперше зустрічався зі співкамерником у його новому офісі, який він облаштував теж скраю — на Харківському масиві. Щоб легше було тікати?

Кілька хвилин мені довелося почекати у приймальні (тепер у нього була приймальня. На чомусь він піднявся). Я залицявся до грудастої довгоногої секретарші, коли з дверей кабінету вийшов худий, сутулий чоловік з вусами, трохи подібний на редактора глянцевого журналу, а трохи — на каталу. Він галантно поцілував ручку секретарші й зиркнув на мене. Я зайшов до співкамерника, але він сидів не за офісним столом, а на дивані, в іншому кінці кабінету, біля низького столика на якому стояли чашечки з-під кави та цукерниця. Я усівся на крісло поруч. Він помовчав у задумі й, підвівши очі на мене, сказав: «Знаєш, для мене „героєм нашого часу“ (так ми писали у шкільних творах) є не Ющенко, не Кучма, не Янукович, а мій колишній приятель Петя, з яким ти, певне, зустрівся, коли заходив. Я хотів би оспівати його в поемі, хоча він, на жаль, все ще живий. Окрім того, я не вмію римувати».

— Прикро, що ти не сказав раніше, я б з ним сфотографувався.

— Цей Петя народився в Одесі і працював на заводі. Він пив, але згодом покинув цю прикру звичку. У 1986 році він був ліквідатором наслідків аварії атомної станції в Чорнобилі, а після цього лежав у Київському центрі радіаційної терапії. В ідальні він украв ящик алюмінієвих ложок і ще десь — кілька кілометрів простроченої кіноплівки. Далі вони всією палатою різали цю кіноплівку хірургічними ножицями на квадратики і клеїли їх на ложки. Прямо під лікарнею Петя продавав їх як дозиметри. Буцімто, якщо їсти цією ложкою і плівка червоніє, то нукліотидів забагато. Попит був добрий.

У часи перестройки Петя примудрився зробитися власкором «Комсомольської правди» по Україні, Білорусії та Молдавії. А в 1992 році — потрапив на Придністровську війну. Там його зо два рази ледь не розстріляли козаки. Їм здалося, що він — молдавський шпигун. Коли ватажки сепаратистської республіки Смирнов з Маракуцею їздили до Москви через Одесу, то зупинялися на квартирі Петі, біля оперного театру. Через цю квартиру йшов добрий відсоток контрабанди зброї, й під всіма диванами були напхані автомати й цинки з патронами.

Наступного року Петя випадково став одним з засновників партії «Громада», разом з колишніми комсомольцями Табачником і Турчиновим. Цього ж року Кучма став прем'єром і, Петя потрапив до Кабміну. Очолив новостворене управління інформації та аналізу. Кабінет — навпроти кабінета тодішнього міністра Кабінету міністрів Пустовойтенка.

Нахабний Петя на всі сто користувався урядовим зв'язком. Улюбленою розвагою було демонструвати знайомим свої можливості, викликаючи до себе на килим, скажімо, голову служби безпеки. І той приїздив.

Перші дні роботи в Кабміні Петя ще не мав службової квартири. Кілька днів він ночував на залізничному вокзалі, прасував костюм у туалеті і їхав на таксі на роботу. Минув тиждень. Він узяв двох найбрудніших вокзальних повій і провів їх до свого кабінету, через бюро перепусток, через охорону, через усі коридори, повз обалділу секретарку. Він закрився з ними, посадив на диван, попросив нічого не торкатися, ввімкнув радіо... Й так вони мовчки просиділи сорок хвилин. Потім він вивів їх знову через усі коридори. Всі колеги

зрозуміли, що шукати компромат на цю потвору безсенсово. Він кончений.

Кожного ранку, коли Кучма приїздив на роботу, у внутрішньому дворі Кабміну його зустрічав Петя, брав під ліктик, й вони півгодини гуляли, і Петя розповідав останні плітки. «Хмари збираються на Банковій (в Секретаріаті президента)...» і хто що злоумишляє, і на доказ давав слухати касети на диктофоні, на яких, крім тріску, нічого не було чути.

Щастя тривало недовго. Кучму відправили у відставку. Якось Пустовойтенко, який залишився виконувати обов'язки прем'єра, з'їздив на Банкову, а повернувшись зібрав найближчих соратників (був і Петя). Розмовляли, як завжди, при ввімкненому радіо (у всіх була параноя). «А знаєте, — сказав Пустовойтенко, — Президент виявився не такою потворою як ми всі думали. Ми щойно говорили і він сказав мені: працюй, головне збережи команду».

У цей момент трансливали новини, і не встиг він завершити фразу, як радіо передало, що Президент України підписав указ про його звільнення. В нього відпала щелепа — розповідав згодом Петя — й наступні десять хвилин він не міг вимовити жодного слова. До речі, подібна манера стосунків зберігається й нині, при президентові Кучмі. Більшість високих начальників дізнавалися про своє звільнення по радіо або з Інтернету.

Зрозумівши, що треба линяти, Петя обійшов усіх у Кабміні й у кожного позичив скільки міг: від п'ятисот доларів у міністра до п'яти доларів в охоронця. Більше його там ніхто ніколи не бачив. Його маринарка лишилась висіти на спинці крісла в його кабінеті, ніби він щойно вийшов і ось-ось повернеться.

А повернувся він до Одеси й вирішив, що відтепер буде кримінальним авторитетом. Наступні чотири роки він спеціалізувався на шахрайстві. Особливо він любляв брати замовлення на вбивства. А потім брати замовлення в того, кого замовили, на того, хто замовляв. Дяка Богові, всі лишались живі, хоча й трохи збіднілі.

Міські вибори 1998 року в Одесі були бурхливими. Спочатку вбили голову міської виборчої комісії, потім тяжко поранили голову комісії Жовтневого району. Потім — його наступника. Потім викрали й убили двох юристів виконкому. Кілька разів намагалися вбити мера Одеси Гурвіца. Його хотіли поцілити на виході з бічного під'їзду

міської думи. Для цього снайперу організували позицію в будинку навпроти. Гурвіцу поталанило. Того вечора перегоріла лампочка над дверима, і снайпер не зміг прицілитися, а наступного дня його взяло СБУ Він виявився москалем з групи, яка до того вбила в Москві Отарі Квантрішвілі.

Другим разом бригада, найнята в Гагаузії, замінувала на Гагаринському плато будиночок для відпочинку керівників виконкому, де вони по суботах грали в більярд. Електродетонатор спрацьовував від радіосигналу, який мали подати двоє хлопців, що засіли нагорі недобудованої багатоповерхівки навпроти. Решта мала добити поранених після вибуху.

Їх вислідкували, коли запеленгували радіопереговори. Двох підрильників бійці «Альфи» взяли прямо на будинку. Один — упав вниз і розбився, другий — прямо на місці став давати покази. Вбивць прикривала міліція, яка грала на боці конкурента Гурвіца, тодішнього одеського губернатора Руслана Боделана. На боці Гурвіца грало СБУ.

Незадовго до виборів міліція з'явилася до міської Думи арештувати заступника міського голови Ворохаєва. Петя саме сидів у його приймальні. Ворохаєва вдалося відбити. Й Гурвіц по телебаченню закликав одеситів на захист одеської мерії. Відразу зібралося кілька тисяч людей, наступного дня я залучив правильних хлопців, й надалі вони тримали перший поверх. Верхній поверх охороняла «Альфа». В день виборів вдалося розагітувати бригаду національної гвардії, і вони утворили зовнішнє кільце оборони. А навколо їздили машини управління боротьби з організованою злочинністю й гребли всіх, хто виходив назовні.

Петю кілька разів арештовували, але відпускали. Він насолоджувався ситуацією, ганяв між усіма ворогуючими сторонами, у всіх брав гроші, всіх дурих і ловив хвилини щастя.

Вибори ми виграли, але їх результати були скасовані лояльним до президента судом. Певний час Одеса керувалася через пряме президентське правління. Президент призначив мером нашого ворога Боделана, й нам всім довелося тікати до Києва.

Наступні два роки Петя працював зі мною. У нього була цікава властивість. Яку б здобич не вдавалося здобути, наступного дня в Петі вже не було жодної копійки, й він приходив позичати сто гривень на пельмені. Скажімо, розділили тридцятку Петя заїжджав у бутіки і

спускав усе на божевільно дорогі краватки й шкарпетки. В афериста може не бути грошей на хліб, але його запальничка має коштувати не менш, ніж півтори тисячі доларів.

Петя був дуже здібним аферистом, проте всі вони закінчують завжди однаково: розводом на довірі, крисятництвом. Кидають своїх. Коли я нарешті зібрався відрізати йому вуха, Петя вирішив, що вуха важливіші за репутацію, і що бути кримінальним авторитетом вже не модно, тож накатав на мене заяву в мусарню, що нібито я хочу його вбити.

Влаштував усе з властивою йому театральністю. Він знайшов в Одесі нещасного, який щойно вийшов з тюрми, дав йому автомат і сто доларів і сказав: «Відвезеш до Києва, на таку-то адресу, там його в тебе заберуть у під'їзді». Адреса була Петіна. Коли нещасний доїхав, Петя передзвонив у міліцію й заявив, що його хочуть вбити, й кілер з автоматом у під'їзді. Того взяли. Петя заплатив мусорам грошей, щоб у протоколі допиту з'явилися покази на мене. Що буцім я найняв того наркомана вбити Петю. Він вважав, що поки ведеться кримінальна справа, я не торкатиму його. Але я тоді вже не займався кунг-фу з Сивульським, а ходив до церкви й розумів, що Господь не любить крисятництва ще більше, ніж я, й покарає краще, ніж це міг би зробити я сам.

Один знайомий одеський бандит якось уночі вивозив його на цвинтар, примушував копати собі могилу, роздягнув, поламав ноги й кинув у ямі.

Але, як бачиш, живий і бігає.

Я не розумію, про що пишуть сучасні письменники, які фільми знімають наші кінематографісти. Такий матеріал під руками! Такі персонажі ще живі й на свободі! Така колоритна доба минає!

Ну та Бог з ним, поляк згодився дати п'ятдесят. Ви ще не замучили його брата?

* * *

Співкамернику дуже не сподобалася ідея віддати нам своє джерело в банку. З одного боку, це навіювало підозри, з іншого, мені на його місці таке теж не сподобалося б. Коштувало багатьох зусиль

змусити його. Наприкінці він знову переконував мене, що випускати заручника небезпечно.

Чисельність кандидатів на смерть стрімко збільшувалася, й це лякало. Належало вбити заручника, Вовчик збирався вбити співкамерника, вимагав їхати до Польщі вбивати поляка, ймовірно, доведеться стріляти, коли працюватимем у банку — два-три трупи там будуть, потім краще вбити «джерело», на яке нас виведе співкамерник.

Погані передчуття. Моя меланхолія швидко еволюціонувала в депресію. Чи не легше замість усього цього вбити Вовчика, покінчити з ним, як з важким минулим й поринути у веселі київські інтриги. Якщо вся та лоховня жирує в депутатах, то що такий хвацький хлопець, як я, робить на вулиці? Якщо Кучма так довго президент, то й дресирована мавпа може бути президентом.

Проте сама думка за те, що доведеться вбивати Вовчика, була гидкою. Я б собі не пробачив. Може, закрити його в льосі місяці на три? Тоді вони з Ченею вб'ють мене.

У найгіршому настрої я зустрівся з «лідером». Бесідували, як завжди, на задньому сидінні його автомобіля. Водій та охоронець мерзли ззовні (а таки було холодно). Порозмовляли за поточне. Він попросив трохи полякати свого колишнього юриста «так, не сильно, але щоб ефектно». Я сказав, що ми могли б двохсотграмовою тротиловою шашкою висадити двері його квартири. Або спалити авто. Ідея з дверима йому сподобалася.

Він дав мені тисячу за останній тиждень і півтори на двері. Тоді спитав, чого я сумний (значить, було помітно). Я збрехав, що від того, що хочу в депутати, а Турчинов з Цибульським не допускають мене до Юлі, якій я напевне сподобався б.

Він розсміявся: «Ти, як і більшість співвітчизників, так і не зрозумів, у чому сенс демократії й де заховано секрет капіталізму. Уяви, якби ті, хто прагнуть грошей, бачили б єдиний шлях їх здобути — увійти до наглядової ради або правління Національного банку, бо він здійснює емісію національної валюти, жодного капіталізму так і не виникло б! На щастя, він є. Капіталіст створює акціонерне товариство і сам друкує собі гроші — акції. Або трастову компанію і друкує такі ж гроші — сертифікати. В основі капіталізму — обіг цінних паперів. Усі цінні папери — гроші надруковані суб'єктами ринку. Звісно, це

сурогатні гроші, проте голова національного банку, який емітує „справжні“ гроші, ніде не є найбагатшою людиною.

Аналогічно, в умовах демократії, якщо правильно нею користуватися, парламент — не єдиний впливовий клуб. Вплив і статус можливо набувати в багатьох клубах, подібно до того, що цінні папери друкує не тільки Нацбанк.

Потрібно лише правильно відповісти на питання „хто вбив Хірама Абіфа?“».

— Якого, нафіг, Хірама? — спитав я.

Він подивився на мене з жалем. «Боже, — сказав він, — я вправляюся в євангельському спорті: метання бісеру на дальність.»

— Це якась масонська маячня?

— Ви таки плоть від плоті народу. Втім, на що я можу скаржитися? Ісуса не слухали! Андрій Первозванний водрузив хреста на цих горах, і їм знадобилися тисяча років, аби зрозуміти натяк, «Мазепа провіщав перед глухими». Тепер ось я... Знаєте, друже, ви тут за вибори страждаєте, а в Афінах класичної доби посадових осіб обирали жеребкуванням. І судячи з результатів, доля — кращий виборець, аніж народ.

* * *

Перед поверненням я завітав у підвал до Дяківського.

Мені треба було комусь поплакатися та вирішити питання з тротиловою шашкою.

Дяківський, напівлежачи на дивані, давав інтерв'ю кореспондентці якогось видання. Жінка — за тридцять п'ять, але дуже і дуже. Я б теж із задоволенням дав їй щось на зразок інтерв'ю.

Дяківський дивився їй прямо у вічі (гіпнотизував) й віщав тихим проникливим голосом:

— Коли читаєте, що напочатку Бог сотворив небо і землю, знайте — це метафора творення тотальної діалектики.

Нас вигнали з раю, коли ми не послухалися Бога. І ми одержали надію повернутися туди, коли вбили Його.

— Я читала, що Бог — це лише колективний невроз, — сказала кореспондентка, — нині ви переконали мене, що так воно і є. Колись

Бог виконував важливу допоміжну функцію, ту саму, що виконують нейтральні таблетки в ефекті плацебо, але нині Він шкодить. Біблія — занадто розлога й незрозуміла інструкція по користуванню Богом. Тому ніхто не знає, що з Ним робити. Тепер зрозуміло: лікувати.

Очі Дяківського загорілися — красива жінка виявилася розумною й іронічною (убивча суміш) він відповів:

— Усе — справа смаку. Мене захоплює ідея Бога, вам комфортніше з ідеєю загальнолюдського неврозу. Матеріалісти зазвичай послуговуються логікою суб'єктивного ідеалізму: якщо їхнє буття безсенсове, то позбавлена сенсу й ідея буття Бога. Сенс — ключове слово. Безсенсовість — головна образа тих, хто ображається на Бога. Бо кожний атеїзм приховує образу.

Атеїсти вирости на ґрунті християнської культури, але підсвідомо прагнуть редукції — юдейського чи ісламського бога, щоб до нього додавалася інструкція користувача і щоб сам він давав нам інструкцію з користування життям. Це від того, що ви балувані, браття й сестри!

Уявіть, сурмлять фанфари, злітає салют, сиплеться конфеті, з'являється главмасон, підходить прямо до вас й дає вам виграш у лотереї, велику буржуйську машину, багаторазову шенгенську візу й діамантове кільце. За це ви ображаєтеся на нього, бо він не сказав вам, що з усім цим робити.

Бог дав вам життя, безмежні можливості й свободу волі ними нехтувати. Якщо це нічого не значить без додаткових інструкцій, то віддайте це все. У Києві зазвичай стрибають під поїзд метро.

— Ми занадто заглибилися в суть справи, — сказала кореспондентка, — читачі не сприймають «великих ідей, висловлених у рішучий формі». Так ми ніколи не зробимо ліквідного інтерв'ю. Давайте повернемося до теми «релігійні спекуляції в політиці». Тобто, більше про спекуляцію і політику, ніж про релігію.

— Давайте краще поговоримо за вас. Ви заміжня? Чоловік багатий?

— Все складно. Якщо ви хочете інтерв'ювати мене, чи є вам де публікувати таке інтерв'ю?

— Ви тікаєте від відповіді. Де ми вечеряємо? Я пропоную «Гірчицю» на Шовковичній. Там пафосно та інтимно. Я буду до вас ненав'язливо залищатися, а ви жартома пручатися.

— О двадцятій тридцять. Але я хвилююся, ви не дуже подібні на релігійну людину.

— Вам ніколи не здавалося дивним, що Церкву легалізувала людина з обличчям Костянтина Великого, а, скажімо, не з обличчям Марка Аврелія? Бог користується й негідниками, не лише праведниками.

Він провів її до виходу з підвалу й повернувся з замріяним обличчям.

— Вона мене вразила, — сказав він.

Я спробував поговорити з ним за те, що турбувало мене. Це було важко, позаяк доводилося розповідати за почуття, уникаючи фактів, кримінальних подробиць, які зовсім не варто було знати сторонній людині. Крім того, думка його весь час тікала від мене до красивої кореспондентки.

Я припинив «сповідь», обговорив з ним деталі організації вибуху дверей юриста (це мали здійснити його хлопці) й, залишивши половину отриманих від «лідера» коштів, пішов. На душі не полегшало.

У задумі я виїхав на Володимирську, звернув на бульвар Шевченка й побачив Володимирський собор. Церква, відблиск свічок на латуні окладів, хор вечірньої служби — саме те, що зараз мені було потрібно. Я кинув автівку перед тролейбусною зупинкою і зайшов до собору. Купив десяток найтовстіших свічок і запалив перед Христом, Богородицею, мощами св. Варвари, перед святим Миколою, св. Георгієм, св. Пантелеймоном, св. Архангелом Михаїлом, св. Іоанном, св. Катериною Єгипетською, св. Володимиром Великим та св. Ольгою.

Я шепотів початкові молитви й розглядав затемні, як на мене, розписи собору. Кінець XIX століття. Огидна васнецовщина. Вони взагалі не відчували стіни. Цікаво, чому часто також неталановиті розписи XII або навіть й XVII століття так не дратують? Поганий живопис завжди викликав у мене щось подібне до зубного болю. Не дочитавши молитву, я вибіг назовні. Якби наші предки програли битву при Грюнвальді, нині ми молилися б під готичними склепіннями, а богослужбовою мовою московської патріархії була б калмицька.

Вирішили, що з «джерелом» співкамерника у банку буде спілкуватися дядько Петро. Я відмовився. Спитав, навіщо він лізе у цю халепу з дурнуватим Вовчиком?

— Не кидати ж його, — зітхнув дядько, — якщо буде сам, наробить дурниць.

— Удвох ви їх зробите вдвічі більше.

— Може й так. Окрім того, справді шкода грошей. Певне, Бог мав причину закласти до природи людини шал збагачення. Проглядаю статті Бінсвангера. Він і всі його подільники — екзистенціалісти — невиразно визначають екзистенцію, як «буття у світі». Насправді екзистенція — специфічно людське буття — це буття навколо грошей. Або буття у зв'язку з грошима, надмірними чи відсутніми. Навіть у Євангелії присутні монетарні метафори, лихварські притчи.

— Бог позичає, але Він не лихвар, — заперечив я. — Гроші і прагнення до грошей створив диявол, коли йому набридло винаходити нові спокуси і пороки. Він дав людям гроші, аби ті самі винаходили дедалі екзотичніші гріхи і купували їх. Гроші притаманні буттю, бо людині іманентна гріховність.

— Ти знижуєш рівень осмислення теми. Менше з тим, інколи я думаю, що ринкові стосунки є у загробному житті, якщо повірити в нього.

— Звісно є! Фінансові страждання, поза сумнівом, існують у пеклі, вони полягають у тому, що грішникам не повертають депозитів.

Утім, у мені теж, як і у Вовчику, спалахував гнів, коли я думав за підлість цих банківських потвор. Певне, просікли, що можна не віддавати, що ми беззаявні. Їх таки треба було покарати.

Вовчик підтягнув до справи двох братів Калініченків та мого сусіда Вітю, який нещодавно повернувся з армії. Вітя був у нього за водія. Він страшенно пишався коли сидів за кермом вовчикової «Ауді», щойно пригнаної з Німеччини. Калініченки були дурнуваті й взагалі не мали гальм. Баклани.

На общакові гроші Вовчик примудрився придбати два АКМС та ПМ. У Калініченків був ППС. Ще був наш старий, сяк-так поремонтований ТТ та обрізаний дробовик.

Москалі мають енергоносії, проте в Україні — найбільші в СНГ, практично невичерпні, запаси застарілої зброї. Скажімо, кількість пістолетів ТТ на складах обчислюється не штуками, не ящиками, а

«вагонними нормами». Велика кількість набоїв, якими треба буде виплачувати соціальну допомогу безробітним, коли гроші остаточно знеціняться.

Єдине, що мене турбує — це повна відсутність сумління в ділків нелегального ринку зброї. Ті самі ТТ мали б коштувати п'ять-шість доларів штука в роздріб, а штовхають їх за ціною від 600 до 1000 доларів. Така кричуща несправедливість від того, що весь цей ринок кришується ментами.

Зброя — це ресурс, корисна копалина (вона і зберігається під землею, у соляних шахтах), вона не має жодного прямого відношення до насильства, принаймні не більше, ніж сільськогосподарські знаряддя. У Камбоджі, коли трудящі робили антиноменклатурну революцію, вони не потребували зброї, розбивали чиновникам голови мотиками. Головне — не наявність засобів, а готовність, істинний дзен.

Дядько двічі зустрічався з «джерелом» і з його слів намалював план приміщень та систему охорони. Все вже було готове, але я відтягував скільки міг. Нарешті Вовчику це набридло, він прихопив з собою дядька, вони накупили якогось дорогого бухла й у середу ввечері завітали до мене.

Вовчик сказав, що дуже докладно розмовляв з баригою-заручником, навіть відрізав йому вухо, й дійшов висновку, що він не мутить, уся причина в банку.

Вони переконували мене, що треба все зробити вранці, а я не мав аргументів заперечувати їм, окрім того, що все це небезпечно. Я не міг зізнатися, що боюся, що в мене погані передчуття, яким я вірю більше, ніж двом п'яним ідіотам, які, схиливши голови й напруживши м'язи шиї, таранять двері тюрми ззовні.

Проте під ранок я так набрався, що погодився йти з ними. П'яний кураж. Мені було все одно, що далі.

Вони пішли піднімати бійців, а я заходився шукати балаклаву та стару шкіряну куртку. Десь у мене був некористований телефон і нова SIM-картка.

— Ти нікуди не підеш! — сказала Алла Іванівна. Я не почув, як вона вийшла зі спальні.

— Йди спи, — відповів я. Вона заплакала, що для неї було не характерно, й спробувала мене обійняти. Я вирвався й одягнувся. Вона стала переді мною на коліна. Я підіймав її, а вона падала. Вона

клялася, що розірве зі мною, якщо я вийду, чим би не закінчилося, ми не побачимося більше. Вона ридала так, що в мене розболілася голова. Її істерика тривала годину. Жінки дивовижно витривалі. Я сів на підлогу й зателефонував дядькові. Сказав йому, що не піду з ними. Нехай забирають мою частку і в тих грошах, які візьмуть в банку й у тих, що ми раніше отримали з бариги.

Я таки дуже кохав її.

Не роздягаючись, я ліг на ліжко й несподівано майже одразу заснув.

* * *

Алла Іванівна розштовхала мене. У двері дзвонили. Коли я відчинив, переді мною на колінах стояла мати Вітька, якого Вовчик узяв собі за водія. «Чого нині всі падають на коліна?» — подумав я. «Верніть мені мого сина!» — закричала вона.

Усе зрозуміло. Я зачинив перед нею двері й поспіхом вигріб всі гроші та свої документи, що були в хаті.

Міцно поцілував Аллу Іванівну й вибіг. Мати Вітька все ще лежала перед дверима й тряслася. Я перескочив через неї й побіг сходами вниз. У під'їзді зіштовхнувся з Вовчиком. Руки в крові, долоні порізані, погляд — божевільний. Я схопив його й потягнув до автівки. Краплі крові падали на брудний сніг. Ми рванули на виїзд з міста через приватний сектор. Основні виїзди вже могли перекрити.

«Що з дядьком?» — «Пов'язали. Вони всіх пов'язали. Там, коли ми завалилися, заблокувалися двері. Як в американському кіно. А я був перший, встиг забігти на другий поверх. Мусора з'явилися майже одразу. Може знали? Я розбив вікно й вистрибнув. Ось, порізався.» — «Пістолет?» — «Викинув».

Я згадав за заручників. Найближчим часом на хату матері Вовчика з'являться менти й знайдуть їх у льосі, навіть якщо ніхто з наших не розколеться. А хтось розколеться. Наглядати за заручниками лишався брат Вовчика — Ченя. Я дав Вовчику телефон, щоб він набрав Ченю й наказав йому просто зараз вантажити заручників в авто, з торбами на головах, вивезти їх до лісопосадки й викинути там, не розв'язуючи, щоб не побачили номерів. А тоді їхати до Києва.

Про всяк випадок, я рулив не по трасі, а бічними дорогами, тому до Києва ми прибули коли вже стемнішало.

Я весь час прокручував у голові варіанти майбутніх подій. Мабуть, зараз на всіх наших хатах здійснюються обшуки. Вітьок, напевне, вже в усьому зізнався, співпрацює зі слідством. За заручників він міг чути краєм вуха. Брати Калініченки, можливо, ще тримаються. Їх б'ють. Цікаво, чи звернувся поляк до міліції? Шкода, почекали б ще трохи, встигли б взяти за нього гроші.

Барига-заручник, скоріш за все, луканється в мусарню. Цікаво, чи вже встигли його пов'язати з нами? Доведеться тікати за бугор. Краще б в Італію. Дивитися на пінії, гуляти по античних руїнах... Коли я нарешті зберуся написати ведуту, зроблю це не у Венеції, а в Римі.

Рим вражає багатоплановістю видів. Куди б не дивився, бачиш чітко окреслені ближній, ближньо-середній, середній, середньо-далекій, далекий плани і там ще далі хмарки. Там усе — сцена з кількома прозорими завісами на яких намальовані декорації, так що ми проглядаємо їх одна крізь одну.

Прикро, що накрилися вибори та мій похід у політику.

Телефон співкамерника не відповідав, був відключений. Я залишив Вовчика на хаті знайомої дівчини, а сам рушив у підвал до Дяківського.

Він спілкувався з журналістами якогось німецького видання. Тут таки була кореспондентка, яку я застав у нього минулого разу. Це вона привела німців. По тому, як вона переглядалася з Дяківським, було зрозуміло, що їхні стосунки розвиваються. Дяківський, завжди лінивий, в її присутності розпустив хвоста й повчав:

— Сучасна політична система була винайдена британцями, коли вони почали культивувати рівновагу у себе та в Європі. Зараз це називають «стабільністю». Її завданням є унеможливити де б то не було концентрацію волі.

Відсутність волі вже змусила Україну піти на суттєві обмеження суверенітету, а подальший розвиток демократичних інститутів законсервує нашу слабкість.

Якщо припустити можливість виникнення десь у нетрях української душі власних амбіцій, то з усією суворістю запитаймо себе: що нам, власне, потрібно — демократія чи свобода?

Бо коли кажемо «свобода», то маємо на увазі, насамперед свободу рук тих адміністративно-промислових угруповань, тих особистостей, тих спільнот, які вже усвідомили власний інтерес на пострадянських пасовиськах. Дніпропетровці мають прав на багатства Сибіру чи Каспію не менше, ніж американці чи японці.

Натомість, нам підсунули багатопартійні вибори...

— Тобто, ви захищаєте свободу Кучми, коштом стабільності його виборців? — перервав журналіст.

— Я захищаю свободу тих, хто повалить його режим, а найбільше тих, хто гільйотинує тих, хто повалить й зазіхне на більше.

«Блядь, цієї філософії, мабуть, ще години на дві», — подумав я.

Дяківський продовжував:

— Партії грали в ситуації, яку Ортега-і-Гассет назвав «повстанням мас». Все почалося у XIV столітті, коли піхота стала перемагати кінноту. Під Мооргафеле та в Битві шпор. Поступово роль мас у політиці зростала, поки на межі XVIII та XIX столітті не стала визначальною. Європейські народи усвідомили, що управління, війна, торгівля є спільною справою всіх. Це усвідомлення породило європейські нації та політичні партії.

Політичні партії мають сенс за умов загальної політизації та класової боротьби. Але ті тенденції, які народилися під Мооргафеле, вичерпалися в зруйнованому Берліні. Повстання мас закінчилося. Світ повертається до попередньої психологічної ситуації. Маса якщо за що-небудь і борються, то лише за неучасть. Деполітизація та деідеологізація — загальна тенденція у світі. Й Україна передує в цій тенденції. За нових умов партії вже не маніфестують політичних прагнень мас. Бо маси не прагнуть. Партії — це політичні трасти. Створені з тією самою метою, вони дадуть аналогічний результат.

Британці знають, що немає різниці між вігами і торі. Американці не знають різниці між республіканцями та демократами. Функція їхніх партій — забезпечувати стабільність політичної системи. Але навіщо стабільність українцям? Навіщо їм стабілізувати невдачі? «Пацифізм — непогана річ, коли його пропагують переможці». Нащо він переможеним?

При партійних виборах особистостей просіюють крізь додаткове сито — партійне, щоб у парламент уже напевне проходили тільки найдрібніші.

«Диктатура партій є найгіршою з диктатур», — казали наші попередники в шістдесятих роках. У сімдесятих вони стріляли.

Якщо ми хочемо сильної політики, якщо ми хочемо соціальних та економічних перетворень, ми мусимо вийти з ілюзорного поля гри і повернутися в реальне.

У давніх Афінах, які перші почали практикувати демократію, політика полягала в тому, що посадових осіб обирали жеребкуванням. Згодом принцип добору змінився. Посадовою особою ставав той, хто був здатен говорити довше за інших. У давньому Римі до влади приходив той, хто найліпше вмів організувати циркові вистави. В нові часи — той, хто краще співав солодкі пісні.

Людина, яка прагне влади, мусить перемогти в грі, яка називається вибори. А чому не в шахи?

Потрібно, щоб боротьба за владу відбувалася саме в полі життя, а значить — поза виборами. Всі люди доброї волі мають бути зацікавлені у крахові демократичної системи, в поверненні до природної гри сил. Нам потрібні не інвестиції, нам потрібні вожді та герої. Хай вони стануть вождями та героями в сутичках, у диспутах, у конкуренції за ринки, за трубопроводи та шляхи, на чолі батальйонів у подертих камуфляжах, на чолі сеймів промислової шляхти, на чолі студентських барикад, на чолі хресних ходів. Хай вони очолять нас, і ми опануємо цей простір: «Солдати! Ви голодні, роззуті, роздягнуті, але в межах Садового кільця лежать найбагатші пасовиська в світі...». На іржавих бетеерах ми поїдемо по Європі від заправки до заправки, як наші предки від криниці до криниці!

Говорив він лише для кореспондентки, німців ігнорував. Нарешті вони попрощалися, кореспондентка пішла їх провести.

Я спитав:

— Можеш зробити два паспорти з європейськими візами?
Швидко.

— Все так погано? Можу спробувати, але буде дорого.

— Дізнайся.

— Скажу завтра, у що це стане.

— Ти йдеш, нарешті? — гукнула його кореспондентка (значить, вони вже на ти).

— Слухай, — сказав мені Дяківський, — підміни мене, виступи перед студентами-першокурсниками педагогічного університету. Я

зовсім не маю часу (він подивився на неї). Обіцяв університету ще два тижні тому, незручно. Скажеш, що ти мій заступник.

Після дурної ночі та жахливого дня, після годин страху, розпачу й стрьому я відчував себе виснаженим. Утім, було щось постмодерністське в тому, щоб почати день втечею, а завершити лекцією. Я сказав:

— Я, мабуть, уже у розшуку.

— Серед студентів-майбутніх педагогів тебе напевне не шукатимуть, — відповів Дяківський.

— Тоді я прочитаю їм лекцію про засади індивідуальної економічної політики. Або розкритикую живопис Пусена.

— Кажі, що хочеш. Лише не забудь десь там зауважити, що Ющенко поганий. Що Кучма — добрий, можеш не казати.

Молодий викладач, коли вів мене до аудиторії, не приховував розчарування відсутністю Дяківського.

На мою, тобто Дяківського, лекцію зігнали цілий курс — більше сотні дівчат і трохи хлопців. Споглядання дівчат (я дивився на них, поки викладач представляв мене) мене підбадьорило. Я почав спочатку невпевнено, але потім жвавіше:

— Цей Ющенко, який, значить, лідер опозиції — лох. Бухгалтер. Підписний Митрофан, як таких називали в буремні роки моєї юності.

А щодо Кучми, президента, то я вам таке скажу. Чомусь із двох, які попередньо перебували в рівних умовах, викликає моральне співчуття той, хто потерпає, а не той, хто нападає. Але ж той, хто наважився напасти, цим самим подолав інерцію, створив новий сенс, придушив спротив власного трупа. Він зробив вчинок. А той, хто потерпає, навіть якщо і захищається, всього лише реагує.

Камінь теж опирається різцю, але ж він поза мораллю.

Моральні норми створені смертельно втомленими людьми. Ці норми мусять бути переглянуті, адже ми сповнені сил, ще не відбиті нирки, і ми не віримо, що тюрма збудована саме для нас.

Коли засурмить сурма, і Господь покличе всіх перед стопи Свої, Він не судитиме нас за наші вчинки. Він простить нам усі наші гріхи. Він судитиме нас за те, що ми не вчинили, не за наші поразки, а за те, що ми не захотіли перемогти, за те, що не втрутились у бійку.

От ви колись закінчите навчання, й майже ніхто з вас не буде працювати за спеціальністю. Вам і вам (я показав рукою на двох

дівчат) поталанить вдало вийти заміж за грубесних потворних успішних бариг, які перед тим покинуть своїх дружин з причини кризи середнього віку.

Ще декількох бачу, які за рік-два знайдуть роботу в ескорті. Решта скнітимуть. Он ті хлопці зіп'ються, хоча он той, здається, вже на амфетамінах, лише один захоче весело й бадьоро жити життя.

Йому я розкажу про засади індивідуальної економічної політики:

— Отже, мій невідомий друже, задуши в собі баригу. Все що є витрачай одразу. Не накопичуй.

Це дуже важливо — дбати за структурою своїх витрат.

Чи ти живеш на сто гривень у місяць, чи на десять тисяч доларів, структура витрат має бути однакова — більша частина на пригоди, зброю та допомогу ближнім.

І завжди легко розставайся з грошима. Більше гусарства. Ліпше пропити, ніж скніти над накопиченнями.

Коли позичаєш, прощайся з цими грошима, не розраховуй, що повернуть.

Якщо раптом повернули, вважай це подарунком — одразу пропий чи пожертвуй хворим дітям.

Вчись у циган. Народжуй дітей, незважаючи на спроможність їх прогодувати. Бог допоможе.

Якщо кохана стимулює тебе до заробітку, полиш її.

Окрім того, нещасне кохання продуктивніше за щасливе. Присвяти їй сумний сонет, і сум мине.

Здатність притягувати гроші — містична. Кількість притягнутих тобою грошей не залежить від твоїх здібностей, освіти та вкладених зусиль.

Залежить лише від талану. Тим, хто не напружується, таланить більше.

* * *

Машину вдалося продати за третину вартості (бо без документів). Я доклав майже всі гроші, що прихопив з дому, й цього вистачило на один паспорт з британською візою для Вовчика. Він називався тепер Ройтблат Олександр Веніамінович і мав летіти як учасник чемпіонату

світу з фехтування, що відбудеться в Лондоні. Двічі чемпіон світу, тричі — Європи (на той момент він важив десь кілограмів сто двадцять). На квиток довелося позичати.

Ми пили цілу ніч перед його відльотом. Вовчик останні тижні конкретно закидався трамадолом. Я не вживав. Хіба що іноді трохи нюхав уранці.

Я вмовляв його подивитися колекцію Акрополя в Британському музеї. Він відповідав, що не запам'ятає, як це називається, і що коли я приїду до нього, ми вкрадемо її, а тоді роздивимось.

«Там багато тон, Вовчик, — засумував я, — ми не вивеземо її». Крім того, він не знав жодного слова англійською. Що він там робитиме? Як виживе?

Митницю та паспортний контроль він проходив не в повному адекваті. Але пройшов. П'яним таланить.

Співкамерник зник, мабуть, про всяк випадок виїхав до Москви чи ще далі в глибини Азії, до Туркменії, займатися газовими справами. Телефон був відключений.

Весь початок весни я промарнував у страху, невизначеності й депресії. Я вештався київськими вулицями, розглядав передвиборчу рекламу, уявляв, як зробив би її кращою, читав чудові «Прогулянки Флоренцією» божевільного Р'оскіна і мріяв за Італію.

Він дуже тонко зауважує: вище торжество високого мистецтва полягає в тому, що яка б мізерна частина його не вціліла, вона завжди буде прекрасною. Поки ви можете бачити бодай дещо, ви бачите майже все. Так ясно увічнюється душа митця його рукою.

Він стовідсотково має рацію, той Р'оскін. Як часто я відчував подібне, споглядаючи прекрасні уламки античності. Бо мистецтво — це те, що поза технікою (хоча техніка надважлива), воно творить чудо, а не лише форму.

Я сам собі здавався уламком скульптури, понівеченим безбожними кальвіністами, надгробком ренесансного лицаря, в якому лише поглядом Р'оскіна вдається розрізнити те, що колись буяло.

Раз на тиждень я, як завжди на задньому сидінні авта, бесідував з «лідером». Дяка Богові, в нього завжди була потреба потероризувати когось зі своїх подільників чи давніх знайомих. Він, як дитина новим мультикам, радів висадженим вибухом дверям, перебитим кінцівкам, спаленим автівкам.

Його клуб, як не дивно, розростався. Він відчував себе володарем невеличкої імперії й насолоджувався соціальним експериментаторством. Він повчав мене:

— Бог створив світ з нічого, а людину — з бруду.

І нам для творення найважливішого Він не дав іншого матеріалу.

Україну нам доводиться творити з нічого, а українців — з бруду. Ти щось сумний останнім часом. Не переймайся невдачами. Перемога від поразки відрізняється лише зусиллям творення, бо перемога — це перевершена поразка.

Я отримував від нього звичайну тижневу тисячу й доплату на чергову витівку, яку ділив з Дяківським.

Дяківський переживав бурхливий роман з красивою кореспонденткою, який швидко розгортався у драму (обидва були нівроку божевільні).

Я, як і його хлопці, трохи ревнував його до неї, адже для нас в нього лишалося мало часу.

Я двічі телефоном розмовляв з Юрком-американцем. Він казав: «Якщо західні хлопці класно грають у баскетбол, то їм зовсім не потрібно змагатися, де б те не було, за правилами боксу. Відповідно, вони ладні вкладати сякі-такі гроші та зусилля у те, щоб перебудувати боксерський ринг у баскетбольний майданчик. Це і є сенс всієї зовнішньої політики США».

Вовчик відзвонився днів за сорок після від'їзду й зажадав, щоб я негайно приїхав до нього: «Тут така тема, братело, ти охуєєш, коли побачиш!».

* * *

У неділю я сходив на службу до Видубицького монастиря (мазепинське бароко, жодних особливо дратуючих розписів і переробок), там якось дуже зворушливо співали. Я любляв розчулюватися під цей спів. Мені потрібно було підсилитися вірою, бо на дванадцяту я мав зустрітися з «лідером». Інколи він уявлявся мені Мефістофелем.

Цього разу він чекав на мене не в машині, а в буфеті на дев'ятому поверсі готелю «Дніпро» на Європейському майдані. Він сидів біля

вікна й з цікавістю поглядав на мітинг опозиції внизу. Підтягувалися звезені з областей мітингарі, а в якості трибуни вожді опозиції використовували сходи «Українського дому».

Крім нас, у буфеті був лише офіціант, який приніс пляшку шампанського.

— Як свідомий громадянин і патріот, — сказав «лідер», — я вирішив взяти участь у нинішніх заходах, підтримати опозицію. Але там холодно, тому я зайняв стратегічну висоту.

— «Кучму геть!» — скандував натовп внизу.

— Кучму геть! — сказав «лідер» й цокнувся зі мною. — Ці люди прийшли на безстроковий мітинг «до перемоги», але кожний має зворотній квиток на вечір.

От кажуть, що ми обдурюємо людей. Жоден лідер не витримає конкуренції з пасомим, людина досконало обдурює себе сама. Кожна безоглядність купує зворотній квиток.

— Мені треба поїхати до Англії, — сказав я, — не знаю, на який час.

— Гарний, але трохи лівий вибір, — зауважив він, — до вас там вже переховувалися Маркс та Ленін. Хочете попрацювати з фондами бібліотеки Британського музею? Написати щось значуще?

— Я в розшуці.

— По вас було помітно. Ви сильно змарніли. Потрібна допомога? Пропозиції допомоги, тим паче від нього, я здивувався.

— Мені дещо не вистачає на паспорт на інше ім'я та візу.

— Я підкину. Скажете скільки.

— Дякую. Я гадав, ви не любите людей.

— Значить, ви нічого не зрозуміли з моїх маленьких уроків. А чому ви так вирішили?

— Ви визискуєте найгірші людські якості.

— «Ю-щен-ко! Ю-щен-ко!» — скандував натовп.

— Ю-щен-ко! — він підняв келих, і ми знову цокнулись. — Он ті, — він показав у вікно, — політики, на відміну від мене, апелюють до найкращих людських якостей. І обдурять. Люди виявлять віру, сміливість, солідарність, патріотизм і розчаруються. Саме віра і патріотизм асоціюватимуться з брехнею.

Значно гуманніше визискувати пороки. Нехай терпіли розчаровуються у власних гріхах. Я ловлю їх на жадібності й

марнолюбстві. У декого виробиться рефлекс: згрішив — попав. Утім, більшість не навчатися навіть на власних помилках.

— Мабуть, жухати лохів раціонально, але це не любов. Принаймні, не християнська любов.

Він задоволено розсміявся й подивився на мене крізь бокал.

— То ви, мій любий розбійничку, християнин?

— Так.

— Ні. Ви — не християнин. Бо даєте неправильні відповіді на провокаційні запитання. Натомість, Євангеліє дає приклади відповідей на провокації. Ви мали б сказати: я грішник! Той, хто гостро усвідомлює власну гріховність, — християнин. Хто ж не під загрозою гонінь за віру, називає себе християнином, виправдовує свій гріх.

— Я хотів запропонувати вам свого заступника, який не гірше за мене зможе продовжити нашу співпрацю й допоможе вам у справах.

— У жодному разі! Я мав з вами справи виключно зі щирої симпатії до вас, далі звертатимуся до мусорів. Ми так мило бесідували... Мій клуб нараховує вже більш, ніж півтори тисячі членів. Уявляєте, мій дефіцит спілкування?

Мою ступінь відчуження від цього натовпу?

— Дуже шкода. Мені бракуватиме ваших уроків.

— Тоді дам вам останній. Не майте ілюзій щодо сенсу нашого з вами віросповідання. Антисеміти-неоязичники закидають нам єврейські корені нашої віри на тій підставі, що євреї розіп'яли Христа та знищили більшість апостолів.

Але насправді християнству нас навчили греки. Так ось, греки вважали, що більшість людей є лише знаряддями, що розмовляють.

Воістину, Христос радить любити ближніх, Він не наказує їх поважати.

Ми маємо допомагати їм, опікуватися ними, пестити їх, але не брати до уваги їхні розважання.

Ми, бува, забуваємо настанови наших учителів і прагнемо зробити «людину» з нашого водія чи бухгалтера. Багато чоловіків так нерозумно вчиняють зі своїми жінками.

Деякі жінки є сильними особистостями, людьми, але з притаманною жінкам недалекоглядністю прагнуть перетворити на «людей» тих нікчем, яких тримають поряд з собою в якості чоловіків.

Якби вони читали Біблію замість слухати маячню, на зразок цієї, то знали б, що Господь Саваоф вже колись сотворив людину з бруду. Далі цю потвору довелося виганяти від Себе. Ви сподіваєтесь впоратися успішніше за Вседержителя? Не смішіть Люцифера! У нього на всіх вистачить яблучок.

Людей мало, а буде ще менше. Всіх їх уже виловили або виловлять незабаром. Решту — просто любіть, не креативте. На відміну від грецьких «знарядь, що розмовляють», наші розмовляють забагато. Їхні розмови, «думки», їхній «вибір» — це і є той хрест, який несе сучасний християнин.

Старовинний християнин просто відсилав їх до стайні на порку.

Він замовк і подивився у вікно. Натовп потроху розходився. Заявлений опозицією безстроковий мітинг завершувався. Було холодно і вогко.

* * *

Дяківський не зміг влаштувати мені британську візу, зробив іспанську. Вовчик телефоном розказав, що гастарбайтери в Іспанії заробляють гроші на квиток на паром та перебираються до Англії. Британські прикордонники та працівники міграційної служби перевіряють прибулих вибірково, тому багатьом вдається прорватися. «Ти не канаєш під гастарбайтера, тому тебе не зупинять».

Нарешті Дяківський вчергове назавжди розірвав зі своєю кореспонденткою і озирнувся навколо. Перше, що потрапило йому на очі, була моя меланхолія.

— Ходімо повечеряємо, — запропонував він. — У жінок є суттєвий недолік: відсутність вимикача. Їх доводиться позбуватися, коли мелодія набридає.

Утім, виглядав він так, ніби позбулися його.

Він катував виделкою салат, але не їв, а казав: «Наші попередники завжди зауважували на класових чи національних аспектах революції. Жіноча емансипація сприймалася як побічний ексцес. Ї лише віднедавна усвідомили, що в основі перевороту — перверсія. Як прикро, що людина — не одностатева істота! Саме розділення статей лежить в основі поневолення. Маркс наголошував на продуктивних

силах та виробничих стосунках. Проте головне виробництво — це виробництво людей. Виробничі стосунки — це статеві стосунки. Саме вони не встигають за змінами технологій. Для народження й виховання не обов'язкова сім'я. А незабаром без чоловіка геть зовсім можна буде обійтися в акті зачаття.»

— Колись і без жінки, — додав я. — Від штучного зачаття до штучної утроби.

— Амінь! Так ось, у світі нині паралельно здійснюються два революційних процеси — ісламський та млявий лівий. Кожен з них дає свою відповідь на основне питання революції — статеве. Ісламістичні шеанці (йдеш до жінки, прихопи канчука), вони жіночу емансипацію накривають паранджею. Жінка — знаряддя, отже має бути подібною на знаряддя.

Натомість, ліва революція бачить вихід у гомосексуалізмі. Все одно скільки статей, кожна стаття самодостатня. Людина поводить себе, як одностатева істота через ігнорування протилежної статі.

Я погодився з ним:

— Позаяк християни ігнорують розвиток і наголошують на збереженні традиційних статевих, отже виробничих стосунків, вони програють.

Я замовив горілки. В Дяківського задзвонив телефон. Він поглянув на номер, який висвітлився на екрані, й кілька секунд вагався — чи відповідати.

Тоді відповів і вийшов розмовляти на вулицю. Це була його кореспондентка.

«Вона зараз приїде, — сказав він, коли повернувся, — але ти не тікай. Додаватимеш мені мужності.»

Я подумав, що мужність йому зайва. Він уже капітулював. Щоб відволікти його від очікування, я сказав: «Якщо ти кажеш за революцію, то ось що я помітив у своїх дослідженнях живопису: революція схована в архетипі європейської культури. Європейська культура цікава сама собі як революція. Відповідно в кожному столітті європейської історії можна знайти бодай одну велику революцію».

Він відволікся. Спрацював рефлекс на знайоме слово. Випив горілки, чого з ним зазвичай не траплялося, піднявся, сперся на спинку крісла й сказав: «Ти маєш рацію, але наприкінці XIX століття багатьом стало ясно (а наприкінці XX століття стало ясно всім), що для

підтримання стабільності, для розвитку, для зростання життєвого рівня зовсім не є необхідним надзусилля, екстраординарні особистості, напруження духу, зрештою — революції. Стало зрозуміло, що науково-технічний прогрес може бути організований не як революція, але як інерція, що цивілізація вже здатна до саморозвитку, і, до того ж, може задіювати тільки посередні якості людини.

Наші великі попередники зліва сформулювали основну проблему століття як проблему відчуження. Що малося на увазі?

Для того, щоб рухався потяг цивілізації, вже не потрібно кидати в топку героїв. Подвиги заважають. Видатні якості небезпечні. Демократія стала досконалим знаряддям відчуження, механізмом каналізування амбіцій у ніщо. При тоталітаризмі одні видатні особистості придушують інших. Демократія придушує всіх. Демократія — це безособова диктатура!»

Він не помітив, як зайшла кореспондентка, а я переглянувся з нею. Вона дивилася на нього, а він продовжував:

— Всього чотири проблеми були улюбленими проблемами минулого:

- а) соціальна проблема;
- б) проблема свободи;
- в) національно-конфесійна проблема;
- г) проблема інновацій.

Усі вони знімаються через саморозвиток відчужених суспільних форм. На тому місці, де мусила стояти мета революції, тепер порожнеча.

Революціонери хаотично метушаться, намагаючись заповнити пустку на місці ворога то жидо-масонською змовою, то емігрантами, то промисловим тиском на екологію, то все ще сподіваються на структурну кризу капіталізму.

Але за всіма цими хаотичними рухами ховається прагнення подолати відчуження. Подолати відчуження через знищення суспільної машини.

Вона підійшла і взяла його за руку. Відчуження було подолане.

— Ви сьогодні сумний, — звернулася вона до мене, коли вони сіли. Її очі були червоні, мабуть, багато плакала. Вона поклала голову йому на плече й дивилася на мене.

— У нього меланхолія, він полишає Вітчизну, — пояснив Дяківський. Певне, їм двом зараз легше розмовляти про мене, ніж за себе.

— Знаєте, до чого не можливо звикнути? — сказав я, — до невизначеності! Цей шматок життя для мене завершився. Всі плани крякнули. Дядько сидить, співкамерник утік. Юрко — у Штатах, «лідер» пішов до ментів, вас я бачу, можливо, востаннє. Справжнє відчуження — це коли не лишається нікого, з ким можна потеревенити за відчуження. А що ТАМ? Вовчик у тумані.

Хто такі ми, сказано вже у перших рядках П'ятикнижжя. Найважливіше напочатку: ми вигнанці.

* * *

Я був розшукуваним утікачем, і це внутрішньо підносило мене над гастарбайтерами. В автобусі на Варшаву серед цих нещасних одномірних людей, я тепер чіплявся за свої неприємності й небезпеки, немов за соломинку. Все, що завгодно, тільки не так, як вони! Навіть в'язниця романтичніша за цей автобус, пропахлий огидною їжею, спиртним та людським, який їде маршрутом «Львів — ницість».

Серед них я уявляв себе законспірованим графом Монте-Крісто, що дедалі гірше вдавалося. Так серед безнадійно хворих поступово втрачаєш віру у власне здоров'я.

Грошей майже не було, тому з Варшави до Іспанії теж довелося добиратися ощадливими гастарбайтерськими шляхами. На повні груди я вдихнув лише в океані, на поромі, який віз мене і ще кілька тисяч негідників до Англії. Була весна й, здається, саме ми відкривали навігацію. Мабуть, цей паром вміщав не менше людей, ніж колись уся Велика Армада. Тоді багатонаціональні команди іспанського флоту сунули завоювати англійців, а нині їдуть на них працювати. Горе переможеним!

Я дивився на обрій й уявляв себе вже не мстивим графом, але іспанським адміралом, і я розправляв плечі, відставляв ногу й впирав руку вбік, подібно до клієнтів майстерні Веласкеса.

Я мандрував таласократичними асоціаціями й згадав епізод Пелопонеської війни, який нещодавно вичитав у придбаній на

Петрівці непоганій мистецтвознавчій компіляції.

У першій битві між Самосом та Афінами, самоським флотом командував філософ Мелісс, Афінським — драматург Софокл (він тільки-но поставив трагедію «Антигона», й за це афіняни обрали його полководцем). Драматург програв.

Війна на морі — це більше філософія, ніж драматургія. Запам'ятайте це, якщо мрієте командувати крейсером.

Я вирішив покінчити з драматичним світосприйняттям й надалі охоплювати життя філософськи. Цьому трохи заважали побоювання нарватися на міграційну службу в Портсмуті.

Уже видно британський берег. Там на мене очікує нова пригода. І, можливо, вже міжнародний розшук. Зрештою, те що тебе ловить, не відчужене від тебе. Це я згадав останню розмову з Дяківським.

Відчуження ятрить душі порівняно нечисленної категорії людей, які на межі століть залишилися поза справами: це безробітні полководці, великі вчителі, вожді, пророки, кондотьєри. Я люблю цю публіку і хочу, щоб вони подолали відчуження і стали владою.

Трьома способами особистість може ставитися до Світу, якщо хоче лишатись собою:

1. Як Сорос. Використовувати слабкості системи. Завдяки своїм талантам йому вдається визискувати світові фінансові механізми, іноді навіть дестабілізувати їх. Але суспільна машина саморозвивається, і для соросів лишається дедалі менше місця.

2. Як Пабло Ескобар. Ховатися у щілинах системи. Проте «жорна правосуддя мелють повільно, але неухильно». Крім того, є дуже небагато кримінальних авторитетів, які не «стукають» ментам.

3. Як Мула Омар. Руйнувати суспільну машину.

Ці троє можуть не помічати один одного або ворогувати між собою. Але всі вони — наші союзники (я остаточно вирішив розірвати з важким кримінальним минулим й записатися в революціонери, здійснювати в подальшому лише політичні злочини). Лишень десь авторитет заміняє бюрократію, солідарність стає замість Конституції, а справедливість заступає Кримінальний кодекс, тільки-но десь естетичний критерій перевищує етичний, там ми відчуваємо себе на Батьківщині. Ми знаємо — це наша земля.

Як тільки десь у спалахах салютів, під виття сирен, весь обсипаний конфеті, об'являється вождь, отаман, князь чи пророк і

каже: «Влада — це я», і вимагає вірності собі, і бере на себе відповідальність за все, ми впізнаємо союзника, людину нашої нації, і нас стає більше.

* * *

Філософія допомогла, я щасливо промайнув прикордонну та міграційну служби і на портовій автостоянці обійнявся з Вовчиком. Він зустрічав мене разом із повнуватим білявим хлопцем, який мав дуже неприємне обличчя.

— Ярослав, — представив його Вовчик.

— Називайте мене граф Монте-Крісто, — сказав я Ярославові, — можна просто: Граф. Це моє революційне псевдо. Куди ми рушаємо?

Ми рушили до Геріфорда (це десь у глибині Країни). Ярослав сів за кермо, а Вовчик розповідав дивовижну історію за свої пригоди після прибуття до аеропорту «Хітроу».

Його довго не хотіли пропускати на паспортному контролі. Вони розглядали запрошення на чемпіонат світу з фехтування й, певне, запитували де його шпага.

Якби Вовчик хоч трохи міг розмовляти англійською, він би сказав щось підозріле, і його не пропустили б. На щастя він не знав жодного слова. Взагалі жодного. Окрім того він був п'яний, і ще прихопив з Києва чотири пляшки горілки.

Коли його таки пропустили (через п'ять годин), він не зміг знайти виходу з аеропорту. Не розумів написів, пив свою горілку, натрапив на ресторан, де їв піцу, знайшов телефонний автомат. Наступні чотири дні він там і жив, поруч з автоматом. Поліціянти вже пізнавали його, віталися з ним, махали йому руками та посміхалися.

З собою він мав сімсот доларів і майже всі витратив на піцу та дзвінки в Україну, до друзів і дівок з якими вів п'яні розмови.

Ви не повірите, але в ті часи в «Хітроу» ще не було навали пасажирів з колишнього совдепа. Лише на п'ятий день він побачив дівчину, яка читала книжку москальською мовою, отже могла відповісти, і вмовив її вивести його звідти. Її літак запізнювався, вона повела його до метро (виявилося, що underground — це і є метро). Вони доїхали до станції «Ватерлоо». Там були об'яви також і

польською. Польську Вовчик розумів від часів нашої колишньої роботи по автівкам.

Через поляків він знайшов циганів, які мали соціальне житло — двоповерховий будинок — де на другому поверсі здавали гастарбайтерам ліжка за 35 фунтів на тиждень, а самі мешкали на першому. Його провели до кімнати, де спало шість чоловік, а всього на поверсі мешкало з тридцять.

Він сів на ліжко і подумав, що це мабуть кінець. У такій дупі він ще не був ніколи.

Наступні дні він виходив рано й до вечора вештався навколишніми районами. Натрапив на ломбард і здав туди «кайдани капіталізму» — свого товстого золотого ланцюга, браслет і перстень.

Десь за тиждень на другому поверсі циганського будинку оселився українець, який просвітив його щодо гастарбайтерської економіки.

Реально було знайти роботу за 150 фунтів на тиждень. 180 — вважалося добрим заробітком. У Макдональдсі платили 145, але там можна було підкредити та харчуватися.

За 30–50 фунтів знімали ліжко. В середньому 20 фунтів на тиждень витрачалося на дорогу та 20 фунтів — на харчі, які треба було купляти у магазинах для бідних мережі Tesko.

Сам цей українець примудрявся харчуватися на один фунт на день, але то треба було мати особливі здібності.

Таким чином, гастарбайтеру вдавалося відкладати до 100 фунтів на тиждень. Саме тому всі вони і мріяли потрапити до Британії.

Незабаром, за допомогою сусіда українця, Вовчик добре вивчив асортимент Tesko. Потрібно було купляти лише позначені спеціальними смужками товари для жебраків. Трьохсотграмова банка бобів у томаті коштувала 7 пенсів, хліб — 9 пенсів, півтора літри води 7-12 пенсів, курка гриль — 80 пенсів, хоча інколи й більше фунта.

Пори всі намагання, Вовчику погано вдавалася заощадливість, тому ще за два тижні він прийняв найважче рішення у своєму житті й разом з сусідом поїхав на фабрику.

Їхали спочатку підземкою, а тоді на мікроавтобусі, всього півтори години.

Величезна фабрика виготовляла пластикові конструкції й широко задіювала працю іноземних робітників. Їх вишикували на подвір'ї, і

супервайзер роздав усім каски й довгі рукавиці з товстої гуми. Сусід працював біля пресу, а Вовчик — на конвеєрі. Він навіть увійшов у трансopodobний стан, так подіяв на нього ритм виробництва. У цеху було спекотно. За дві години Вовчик не витримав і скинув рукавиці. Майстер накричав на нього. Вовчик промовчав (уявляю, наскільки гастарбайтерська дійсність пригнітила його психіку!) й знову їх одягнув. Проте ще за дві години знову зняв. Хвилини дві він слухав крик майстра і дивився на його жести, тоді зняв каску й закинув її прямо через голову того вглиб цеху. Вийшов з заводу й попростував узбіччям вбік Лондона.

Він йшов, не зупиняючись, близько доби, навмання передмістями й незнайомими вулицями, аж раптом відчув, що впізнає місцевість. Це був район, яким він так часто гуляв навколо циганського будинку. Він зрозумів, що трапилося чудо — Бог вивів його до ночівлі.

Тут таки трапилося ще одне диво — в сусідній кімнаті поселилися троє «іспанців». Іспанцями називали наших гастарбайтерів, які спочатку працювали в Іспанії, накопичували гроші на паром, а тоді перебиралися до Англії. Вони розказали, що їдуть заробляти на збиранні полуниці. Нарешті Вовчик отримав вуха, на які можна було «навішувати». Він посадив співвітчизників на ліжко перед собою й переконував їх, що вони мають платити йому за «дах». Трохи лякав. Бити не довелося, вони згодилися. На ранок зникли. Блядь, ні в чому не можна покластися на співвітчизників!

Уночі, коли Вовчик повернувся на хату, виявилося, що цигани готуються до весілля. Якийсь приїжджий п'яний циган спав на його ліжку й що особливо обурювало, ногами на вовчиковій подушці.

Вовчик сів на цигана верхи й бив того в обличчя, доки воно не перетворилося на криваве м'ясо. Тоді взяв сумку з речами й пішов звідти.

На той час Вовчик трохи навчився орієнтуватися в підземці, тому йому вдалося добратися до «Вікторія бас стейшн». Від поляків він знав за казкове полуничне місто Геріфорд. Квиток туди коштував 16 фунтів. Ще одне чудо полягало в тому, що грошей вистачило — в кишені було 16 фунтів та десять пенсів.

У Герефорді на збирачів полуниці чекав фермерський автобус. Вони прибували з різних місць, тому очікувати довелося довго, Вовчик встиг виспатися.

Фермерський автобус доставив їх на колишню американську військову базу, в корпусах якої мешкали кількасот збирачів полуниці з усіх пострадянських країн. Як з'ясувалося згодом, бос цієї бази укладав з фермерами майже словесні контракти на постачання робітників. Окрім того, фермерам було зручно розраховуватися через нього, щоб не морочитися зайвою звітністю, дозволами на використання іноземної робочої сили тощо.

Найперше Вовчик здійснив екскурсію по всіх трьох корпусах бази. В одному з приміщень він наштотхнувся на своїх знайомих втікачів-«іспанців». Вони були вражені, а він тріумфував: ну що, бляді, бачите, які в нас довгі руки!

Коли він вийшов назовні, до корпусів під'їхала та сама автівка, яка ввезла нас зараз, а за кермом у ній був той самий Ярослав. Він привіз платню гастарбайтерам. Вовчик познайомився з ним і більше не відпускав його від себе.

Ярослав був одружений на латишці й мешкав у Британії легально. Вони з Вовчиком бесідували всю ніч й погодилися, що найболючішою проблемою була неможливість підтримувати дисципліну в отарі. Ярослав кілька разів телефонував босу, й під ранок Вовчик отримав контракт на 10 % прибутку за те, що звільняв боса від будь-яких проблем з людською природою гастарбайтерів. Вовчик брався перетворити їх на «знаряддя, що розмовляють» й розмовляють тихо.

Відтепер Вовчик за добрі гроші 24 години на добу міг займатися своєю улюбленою справою — мордобоем. Окрім того, він здійснив три новації: відібрав у всіх паспорти, запровадив систему грошових стягнень та відключив воду в казармах. Вони з Ярославом орендували у відповідної фірми вагончик з туалетами (на шість посадочних місць), вагончик з душовими кабінками (п'ять кабінок) та кухонний вагончик. Все це — на більш, ніж шістсот чоловік.

Відтепер тим, хто завершив робочий день, було не до бешкетування, у всіх було заняття — стояти в чергах до вагончиків. З'явилася також додаткова причина для штрафів тим, хто не витерпів у черзі.

Проблема була в тому, що більш ніж половина зароблених грошей все ще лишалася на руках у рабів.

— Ми це виправимо, — сказав я, — великий соціальний експеримент лише починається!

Я зателефонував до Юрка в Америку, щоб повідомити йому свій новий телефонний номер.

— Чим займаєшся? — спитав я.

— Умовив одного божевільного мільйонера середньої руки впровадити американо-європейську премію «мертва голова» (тоттенкопф).

Розумієш, справжня культура зазвичай не політкоректна, видатні культурні прояви сьогодення підлягають обструкції з боку бюрократичного Інтернаціоналу, або в кращому випадку замовчуються.

Оця премія має виправити викривлення й відзначати справді великі досягнення сучасного мистецтва, незважаючи на те, подобаються вони чи ні сексуальним меншинам, азіатським та африканським мігрантам, кремлівським агентам, неоманіхеям і ментам.

— Тоді я претендую на вашу премію. Ми з Вовчиком (ти його не знаєш, але він видатний митець, переслідуваний прокурорами-неоманіхеями) зараз перебралися до Британії та створюємо Полуничне місто (сучасне «Місто Сонця») на колишній американській військовій базі.

— І який це має стосунок до мистецтва?

— Ти печерна людина. Матеріалом для творчості сучасного митця є його аудиторія, соціум. Мармур і кіноплівка — для лохів.

— Сам ти лох! Місто Сонця і знущення над аудиторією — то ліве мистецтво, якщо цю маячню можна назвати мистецтвом. А ми культивуємо праве. Витвір або вчинок мають ґрунтуватися на європейських архетипах, вражати уяву, сприяти прирощенню волі до влади та волі до життя, надихати нас на боротьбу за білу Європу.

Лауреати премії в подальшому стають членами експертного комітету, доки не схиблять у бік неоманіхейства. Під час церемонії вручення — багато барабанів і вогню.

— Ти йобнутий фашист. Тебе ще не вигнали з Держдепу?

— Я маскуюся. Тут дуже важко вигнати людину з державної служби, якщо вона не висловлює публічної позиції. Я дію через інших. Яких не шкода. То що в тебе там за полуничне місто?

— Поки що підготовча стадія — нагромадження й чорнова обробка матеріалу. Далі планую витворювати ієрархію на основі розподілу функцій у хорі, як перевернуту тональну піраміду. Баси на вершині, фальцети — внизу.

Древле ваші потворні сталіни, полпоти, гітлери, ставили над публікою переважно етичні та економічні експерименти, а нині мають сенс виключно естетичні, що, звісно ж, не заперечує ринку. Приїзди сюди, сам побачиш. Мені потрібен поціновувач.

— Ні, я планую з'їздити до Іраку.

— Будеш шукати ядерну зброю Саддама?

— Авжеж! Її всі зараз шукають, але не там де треба. Гадаю, він сховав її в рештках вавилонського зиккурату. Там потрібно йти від містики, а не від техніки.

Мені теж захотілося до Вавилону, хоча полуничних справ було багато.

Ми широко розгорнули вербовку. Обіцяли гастарбайтерам небачений заробіток — 280 фунтів на тиждень. Звісно, то була брехня. За збір ящика полуниці робітник отримував 4 фунти. Аби зібрати десять ящиків на день, потрібно було мати неабиякий досвід. І взагалі, то була виснажлива праця.

Я згадав уроки «лідера», й ми стали брати платню за мрію. За те, щоб потрапити до нас на роботу, нещасний гастарбайтер мав сплатити 100 фунтів. Згодом ми збільшили суму до 250. Окрім того, платню він починав отримувати лише з другого тижня. Те, що він заробив за перший, ми обіцяли віддати йому в останній. Цього ніколи не відбувалося, бо кожен завжди виявлявся більше винен нам, ніж ми йому.

І нарешті я здійснив технологічний прорив в організації нашого маленького соціуму — скасував імена та прізвища. Запровадив номери. Як завжди в рабовласницькому суспільстві, нові технології доводилося нав'язувати силоміць. Новоприбулі вишиковувалися, кожному давалася карточка з номером, яку він мав зберігати. «Як тебе звуть?» — «Саша». Удар у живіт. «Як звуть?» — «Сто вісімдесят третій».

Звертатися один до одного теж дозволялося лише по номерах. Коли гастарбайтер вирушав на роботу, він залишав свою карточку на стенді в казармі, що полегшувало контроль. Завжди було видно, хто де.

Все рухалося непогано, але одне мене турбувало. Було зрозуміло, що чистого, нічим не підсолодженого насильства не досить. Потрібна була об'єднуюча, велика ідея, навіть ідея з ритуалом, культ, на зразок халдейсько-радянського. Жертвоприношення когось неслухняного. Можливо, інколи містерії, адже пригнічене его кожного раба мало б раз на 12 днів, за розкладом і регламентом, який ще належало визначити, зливатися з іншими у спільному шаленстві, виплескуватися в санкціонованій колективній істерії.

Від цих експериментів із сатанізмом мене зупиняв божественний страх. Я завжди палко вірив у Господа нашого Ісуса Христа, молився про заступництво до Його Пречистої Матері й шанував святих.

Цікаво те, що в мене ніколи не було жодних сумнівів, якими карталися навіть багато хто з праведників. Я чув, що, до прикладу, така дивовижна свята жінка — мати Терезія сповідалася в тому, що весь час мучилася сумнівами в існуванні Бога. Так це вона віддала Йому все своє життя!

А я бухав, тут в Англії особливо присів на гашиш, обдирав разом з Вовчиком нещасних гастарбайтерів, трахав проституток, і при цьому навіть не міг уявити цей світ без присутності Духа Святого, особливо в живописі.

Я завжди відчував, що мені воздасться за всю гидоту, яку я роблю. Й поруч з відчуттям Духа, повсякчас унюхував запах гарячої смоли. І в смолі я теж не сумнівався.

— Вовчику, — повторював я, — нас з тобою може врятувати лише мученицька смерть за віру. От її ми й мусимо відшукати. Пательня — це не метафора. Хоча тобі поталанило, ти не знаєш, що таке метафора.

Християнство — екстремістська релігія, куди там ісламу. Почитайте Біблію — переконаєтеся. Пролістайте Життєписи Святих — у вас не залишиться жодного сумніву. Хоча Бог — справді Любов. У класичних п'єсах про любов наприкінці всі помирають.

* * *

У гастарбайтерів була світла мрія — влаштуватися на фабрику «Чівас», де виготовляли квіткові букети. Чиста, приємна добре оплачувана робота. Наївне прагнення втекти з полуничного пекла до

квіткового ірію. І ми визискували цю світлу мрію, обіцяли працевлаштування в ірій. За 500 фунтів. Їх гастарбайтер мав накопичити працею в пеклі.

Ми з Вовчиком згадали всіх своїх знайомих, присіли на телефон й утворили вербовочну мережу в Португалії, Іспанії та країнах колишнього Совдепу. Ми обіцяли все. Потенційний гастарбайтер платив нам уже 1200 доларів за працевлаштування. Ярослав зустрічав завербованих бідолаг у Портсмуті й привозив на своєму мікроавтобусі до полуничного міста. Там їм відкривалася істина, а саме те, що життя — це шлях втрат і розчарувань. Пам'ятаю професора-хіміка із Санкт-Петербурзького університету. Наші вербовщики пообіцяли йому місце в Оксфорді. Він приїхав у костюмі з краваткою, невеличкою валізою й портфелем у руках. Так, у цьому костюмі (лише дуже брудному) він і збирав полуницю. За місяць уже страшенно схуднув, адже харчуватися йому теж доводилося виключно полуницею. Втім, як і більшості інших.

Аби розрадитися, я займався порівняльною етнологією. Виявилося, що найлегше забивати під нари вдавалося українців. Підлі й боязкі, як і поляки. Проте поляки відрізнялися тим, що не підставляли один одного, навпаки допомагали своїм. Я був прикро вражений нездалістю співвітчизників, з яких половина були галичанами. Діди цих людей спромоглися утворити Українську Повстанську Армію. Де подівся той дух? У мене колись був приятель, Славко, що копирсався з документами доби царювання Катерини II (вона знущалася зі співвітчизників зовсім нещодавно — в останній третині XVIII століття), так він каже, Україна тоді була, що Чечня! Пращури вміли Себе поставити. З нами загравали тоді, як нині з чеченцями. Москальським чиновникам було заборонено арештовувати українців, навіть за державні злочини, лише викликати до суду. Бо збунтуються, будуть проблеми. Уявіть, як тоді гребли москалів.

Боялися впроваджувати фіскальні органи. Українець мав сплачувати мізерний відсоток з власного доходу, який обраховував самостійно. Перевіряти ті обрахунки не наважувалися. Дурнуваті українці тоді сприймали ліквідацію Гетьманщини як звільнення. Бо гетьмани таки обкладали справжнім податком. Публікувалися таблиці відповідності рангів. Українській сільський староста мав чин поручика.

У тридцятих роках ХІХ століття на Дніпрі ще побутувало піратство.

Але до Полуничного міста потрапляли нащадки тих, хто вижив у голодоморі. Хто останню скибку хліба віддавав старому чи малому, не вижили й нащадків не лишили. Продовжили рід й передали у спадщину свої паттерн оф біхейвор ті, хто перетирав під ковдрою.

Українці вражали мене тим, що окрім подиву гідного боягузтва виявляли неординарну підлість один до одного, позичали своїм гроші під грабіжницькі відсотки й, на відміну від інших націй Полуничного міста, були геть зовсім позбавлені солідарності.

Я згадував стару донцовську тезу, щодо розірваності нашої нації на козаків і свинопасів. Щодо козаків, то в часи нашої рекетирської роботи в Польщі, ми та інші українські бригади вважалися найбільш відчайдушними, жорстокими та страшними. Десь не сильно відставали й білоруси (але білоруських гастарбайтерів було так само легко підкорювати, як і українців. Хоча вони відрізнялися спокоєм і щирістю).

Гейне колись стверджував, що добрий юдей — кращий за кожного християнина, а поганий юдей — гірший за найгіршого християнина. Десь так і ми по відношенню до інших — доходив я невтішного висновку.

Найбільше мені подобалися болгари. Добрі, чесні, слухняні й відкриті.

Литовці... Коли литовець сам, без земляків, він вівця. Проте коли їх збирається троє-четверо — перетворюються на банду. В середньому раз на два місяці вони напивалися під ранок й являлися мене вбивати. Доводилося знову їх заганяти в стійло. Якщо в тебе є ротвейлер, кожні півроку він перевіряє тебе на здатність бути його хазяїном. Й тут треба проявляти жорстокість. Група литовців — це колективний ротвейлер.

Литовським жінкам було запахло віддаватися будь-яким чоловікам, окрім литовських.

Молдавани й румуни — мотлох, який не потрапляв у класифікацію.

Ще з представників романських народів у мене було кілька справжніх іспанців. Вони боялися нас, але ненавиділи себе за свій страх. Тому душевна гармонія, в якій перебували інші, для них була недосяжна. Якось до мене явився один з них — Санчес. Він мав років

сорок, чорну іспанську борідку й ніж у руці. Каже: «Я прийшов, щоб тебе вбити». Я йому: «Ну вбивай». Ми кілька секунд дивилися один одному в вічі, й він втік. Страшенно пив й картався тим, що не наважується мене вбити.

Якось уранці, було ще темно, привезли цілий автобус латишів. Я зайшов усередину, щоб забрати їхні документи й гроші, водій увімкнув світло в салоні, я заляк — вісімнадцять здоровенних, мов баскетболісти, чоловіків. Як їх дресировати? Але вони виявилися найбільш покірними рабами, що корови в полі. Один з них тут таки зібрав у всіх гроші та паспорти й віддав мені. В подальшому дуже слухняно працювали й ніколи не задавали дурних питань про зарплатню. Щоразу було свято, коли в агентстві з'являлася латиська жінка, — радо спала з усіма.

Жінок було мало, й серед рабів точилися справжні баталії за латишок, деяким з яких було по п'ятдесят-шістдесят років. Вони якось підфарбовувалися, чепурилися й ніколи нікому не відмовляли.

Коли підкрадалася ностальгія, я телефонував Дяківському.

— Як там Ненька?

— Нормально. Все в межах історичної парадигми. Якийсь пришелепкуватий фермер з Миколаївщини захопив один з кабінетів у Мінсільгоспі. Взяв заручника. Погрожував учбовою гранатою та каністрою з бензином.

— І що, сподіваюся, народного героя не ув'язнили?

— Яке там! Знаєш, яким був тон усіх повідомлень у новинах? «Хоч один спромігся!»

Видно було, що менти теж співчують селякові, а не заручнику. Міністр сільського господарства погодився з усіма вимогами терориста-аграрія, лишень у того відібрали каністру та гранату.

— Ну звісно ж! Якби то був не фермер, а скажімо, машиніст тепловоза, його б пристрелили при затриманні. Бо всі українці — в душі селяки, а не машиністи тепловозів.

— Слухай, тобі зі старенької Британії все добре видно. Це мала б бути моя репліка, а не твоя! Зверни увагу, всі наші високі начальники народилися в селі. Навіть якщо політик годується з металургійного холдингу, він все одно з першого погляду здатен відрізнити пшеницю від жита. По-твоєму, це нормально?!

(Дяківський розкочегарився). Наша історія втопилася у наших чорноземах. Коли француз організовує страйк — українець запасає картоплю. Коли американець створює корпорацію — українець запасає картоплю. Коли албанець майструє Велику Албанію — українець запасає картоплю. Коли німець впроваджує євро — українець запасає картоплю.

— Що там з твоєю кореспонденткою?

— Учора я з нею остаточно розійшовся. Це вже було неможливо. Але слухай, коли нарешті переможе національна революція, і нами правитиме Великий хан всіх українців, білорусів та гагаузів, він встановить сувору кримінальну відповідальність за найменшу спробу займатися сільським господарством. За рецидив — розстріл. Відтоді Україна почне стрімко розвиватися й стане авангардом культури «катакомбних поховань».

Чотириста років тому українці ставали фермерами, відбираючи степи в татарів. Нині фермери мають здобути землю й долю в чиновників. Це важко, бо чиновники зліші від татарів.

Проте аграрні технології значно вдосконалилися за ці століття: не рівняйте коліщатий замок козацького самопала із затворною рамою автомата Калашникова. В цілому наша селянська працьовитість себе не виправдовує. По-перше, корейці, які займаються городництвом на Херсонщині, не вважають українців осілим народом. Кажуть, що ми пораємося з землею все ще з наснагою монгольських вівцепасів. Тобто, генетично не здатні до аграрництва. По-друге, в порівнянні з XVII століттям, наявна деградація ініціативи.

— Он фермер у Мінсільгоспі проявив ініціативу.

— Це, на жаль, виняток. Образливо те, що на Північному Кавказі мешкають такі самі черкеси, як у Черкасах, нічим не ліпші, все життя з сапкою на городі.

Але перше, що вони зробили, коли почалася «Перестройка» — озброїлися!

Якщо вже серйозно ставитися до законотворчості, то для успіху реформ на селі, їх треба здійснювати не за законом про землю, а за законом про зброю.

Зрештою, південь України знаходиться на широті Північного Кавказу. Це зобов'язує!

Якось уночі я прокинувся від жаху. Я ясно, предметно відчув поруч смерть. Навіть не смерть, зло! Я був абсолютно переконаний, що просто тут, зі мною, в кімнаті диявол. Я не ворухився заклаклий. Хотів промовити молитву й не міг згадати. Не знаю, скільки це тривало. Я весь вкрився потом й дрижав.

Потім диявол пішов.

Я не заснув решту ночі і вирішив усе змінити для себе. А вранці була неділя.

За третім бараком Полуничного міста я зібрав усіх гастарбайтерів, які не були в той час на роботах, й повідомив, що виголошу проповідь, а потім ми разом помолимося.

І я сказав їм:

— Більшість тих, хто приходять до Бога, керуються первісним страхом небуття, страхом смерті, котрий живе у кожному. Ми проживемо не так уже і довго. Комуś відпущено п'ятдесят років, комуś — шістдесят, хтось не дотягне й до двадцяти п'яти.

Надійде час, і уявіть, замість чорної старої з косою, прийде архангел Михаїл — з крилами, весь у білих шатах, потоках світла, з палаючим мечем. Він скаже: «Життя закінчується, і завтра ти, рідний, помреш... А хочеш жити іще?» І кожен скаже: «Хочу!». Та він неодмінно спитає: «Для чого?».

Перед обличчям смерті люди бувають чесні, тому ви вперше замислитеся: а справді, для чого?

Є інстинкт самозбереження, тобто інстинкт життя. Але чи цей інстинкт завжди корисний, завжди виправданий? Людина також хоче їсти. Та помітьте: необмежені в їжі, хоч трішки, завжди переїдаємо. Тобто, цей інстинкт корисний до першого шматка. А після третього шкодить. Так і з інстинктом життя. У перші десятиліття доцільно і корисно жити, а потім для чого? Щоб переїдати?

Прожити іще сімдесят років, щоб з'їсти більше огірків? А можливо, ти хотів би пережити іще раз службу у збройних силах? Іще раз просидіти в тюрмі? Подивитися іще двадцять тисяч телесереалів? Вони однакові. Це перший телесеріал вражав, наступні — повторення, яке урізноманітнюється технологією. Чим більше читаєш, тим менше дізнаєшся з книжок. І уже в п'ятдесят, шістдесят, сімдесят років кожна

нова книжка читається просто за звичкою читати. І нові ідеї, що-небудь таке, що вражало б, що по-справжньому викликало б сльози, трапляється рідко.

— Я сам був глибоко розчулений і незвично хвилювався, але помітив, що деякі почали куняти.

— Встати! — гаркнув я. Всі піднялися. — Побачу хто спить, в'єбу. Сісти!

Я продовжив:

— Жити ще сімдесят років задля того, щоб мати можливість милуватися природою? А скільки разів ти перші сімдесят років милувався природою? Спостерігав, як падає це листя, як світить це сонце, так, наче ти бачиш це вперше (чи востаннє)? Лічені одиниці разів! Скільки разів за останній час ти вибирався на околицю міста для того, аби просто споглядати? Вийдіть на природу і спробуйте споглядати її сорок хвилин. Одразу захочеться знайти який-небудь гриб. Або, в нашому випадку, полуницю. Ви не будете дивитися вгору, на хмари — ви будете дивитися вниз, на полуниці. Ви будете думати про попоїсти.

І всього лише заради того, аби іще сім разів на сорок хвилин забути про все і захопитися заходом сонця, виглядом вечірнього моря, ви хочете прожити наступні сімдесят років? Та це все можна зробити за тиждень. Ідіть і зробіть це, нарешті! Сидіти, бляді! Це фігуральний вираз.

А може прожити ще сімдесят років для того, аби що-небудь написати, намалювати, здійснити ВЧИНКИ?

Погляньмо на тих, хто здійснював вчинки! Ньютон міг би померти у двадцять п'ять років, і все одно вважався б великим. Олександр Великий всі свої завоювання здійснив до тридцяти років. Він міг би прожити іще сто років — це б небагато додало. Толстой після «Війни і миру» міг уже нічого не писати. Більшість того, що він писав потім, могло б і не бути написаним (і навіть ліпше, якби воно не було написане), а він закінчив «Війну і мир» років у сорок. Для чого було жити далі? Мазаччо — центральна постать Ренесансу — помер у 27. Цього часу йому вистачило, аби залишитися назавжди в історії живопису. Лічені одиниці могли творити після шестидесяти. Хіба варто жити так довго заради самоповторень?

Але справжня проблема криється у тому, що для більшості ближніх нічого нового не буде вже після двадцяти. Для чого тоді жити до сорока? Продовжувати весь цей жах заради тих кількох хвилин справжнього щастя чи справжнього осягнення, яке розсіяне по життю? Сядьте і спробуйте на папірці виписати всі ті випадки, коли ви жили по-справжньому, коли ви віддавалися сильним і високим почуттям? Чесно сумуйте хвилини. Ви одержите пару годин. Пару днів. Кілька тижнів. За весь цей час.

Про що йдеться насправді? Про те, що не буде ніякого архангела Михаїла. Буде п'яний санітар. І нікому не додасться навіть п'ятнадцять хвилин, не те, що сімдесят років.

І мова йде не про те, чи можливо зробити життя довшим. Мабуть, неможливо. Але його можна зробити товстішим!

Насправді ми маємо дуже мало повноцінних хвилин у своєму житті — хвилин звитяжної боротьби, небезпеки, високої насолоди. Ми могли б вмістити в нього тисячу раз по стільки!

Життя можна і потрібно робити інтенсивнішим. Усе залежить від комплексу проблем, які ми вирішуємо. Одна людина за півроку свого інтенсивного життя переживає стільки, скільки інша пережила б за десять або й за двадцять років. Тому що мрії зазвичай здійснюються, на відміну від економічних і соціологічних прогнозів, які не здійснюються ніколи. В цьому сенсі діти повноцінніші за старих.

Вони не розчаровані.

Насправді можна зробити життя товстішим. Церква саме і потрібна для цього. Об'єднана воля може діяти в кожному з нас, і все буде виходити швидше й сильніше. Тільки-но людина починає резонувати з усіма іншими і, головним чином, зі своїми завданнями, витворюється, контекст. Прорив можливий тільки в спільноті.

Ми перетворимо наше Полуничне місто на спільноту осягнення! Ви всі будете жити інакше. Треба лише ще більше працьовитості, дисципліни, відданості керівництву фірми. Тут дехто дещо собі дозволив учора. Ми введемо перед стрій цих пиздюків після проповіді. Почнемо наше нове життя з аутодафе.

Далі я мав намір проілюструвати вищесказане кількома прикладами з італійського живопису доби початку класицизму, але тут з'явилася поліція.

Поліціанти на п'яти автівках в'їхали крізь браму. Діяли швидко та енергійно, ніби чули мою проповідь.

Я скомандував: «у розхід!» Гадав, що зараз усіх в'язатимуть і рушив до того місця огорожі, де можна було непомітно перелізти.

Скоро з'ясувалося, що поліціанти приїхали арештувати вбивць лебедів.

Багато лебедів жило на водоймищах Герефорду та околиць. До них дуже ніжно ставилися й за вбивство лебедя переслідували, як за вбивство людини.

Як я довідався після від'їзду поліції, кілька наших вічно голодних гастарбайтерів учора вполювали чотирьох лебедів й таємно з'їли їх.

Не знаю, як поліціантам вдалося вичислити вбивць, зробили вони це за п'ятнадцять хвилин, закинули їх в автівки й поїхали.

Дяка Богові, поліція діяла чітко за наказом шукати swan killer й не зацікавилася нашою вкрай підозрілою компанією.

Проте було очевидним, що невдовзі варто очікувати на глобальну облаву. З Полуничним містом треба було терміново зав'язувати.

* * *

— Вовчику, — сказав я, — перед тим, як вдарити, доля завжди дає знак. Плескає по сідниці. Оцей приїзд мусорів — той самий знак. Повір мені, треба ставати на лижі. Геть полуницю! Картоплю давай!

На моє здивування, Вовчик не пручався. Невдача з наїздом на банк відучила його неконструктивно бикувати.

Ми прискіпливо відібрали сто найнадійніших, найпрацьовитіших рабів і перебралися в Барісент-Едмонт за 170 км від Кембріджа. Там придбали десяток вживаних «караванів», в яких розмістили нашу бригаду (десь чоловік по п'ятнадцять на караван).

Тоді Євросоюз дуже вдало впровадив безвізовий режим для прибалтів, що дало нам можливість поповнити кадри працюючими латишками.

Праця на сортувальному конвеєрі для картоплі відкривала великі можливості для заробітку. За кожну годину переробітку давали подвійну платню. Одна наша латишка встановила абсолютний рекорд — 36 годин безперервної праці.

Я купив BMW 525, орендував будинок і виписав до себе Аллу Іванівну. Ми придбали їй візу. Вона трохи впорядкувала моє життя, це було мені необхідно. Нічні відвідини нечистого спонукали мене взятися за себе й попиклуватися за душу.

У нас був румун, якого я застукав у «каравані», коли він відрізув шматок від величезного батону анаші. Вона виявилася дуже якісною. Я майже кинув пити й присів на анашу.

Трохи раніше зателефонував до «лідера». Я вже мав власний досвід побудови актуалізованої спільноти й відчував його майже колегою. Хотілося поділитися з ним переживаннями, набутими у процесі соціальної інженерії. Неочікувано він зрадив, почувши мене. Ми довго розмовляли, він щиро сміявся над моїми розповідями. Сам розповідав, що в його клубі марнолюбців вже пів Києва, багато начальства, ментів і прокурорських. Він вважає, що ще з рік протримається, перш ніж його хлопнуть. Кожна така піраміда колись валиться, бо, на відміну від єгипетської, стоїть на власній вершині, основою догори. Взявся спробувати допомогти по кримінальній справі, прибрати мене звідти. Я обіцяв заплатити начальнику слідства будь-які гроші, якщо це вдасться.

Наостанок він звернув мою увагу на те, який творчий зріст мені забезпечили неприємності і необхідність втечі. Він сказав:

— Пара прагне заповнити весь простір, проте для того, щоб вона працювала, її треба обмежити. Тоді утворюється тиск, необхідний для обертання колеса.

Бог підігріває амбіції людини розширитися до розмірів Бога й обмежує її до розмірів дитини.

Когось тиск розриває, але декого рухає вперед. Давай рухатися, друже!

Ми рухалися. Наша система вербовки працювала далі. Спочатку ми купували дозволи на роботу, так звані ID. Але позаяк вони друкувалися на звичайному папері зі звичайними штампами без жодного захисту від підробок, ми купили кольоровий принтер і почали їх підробляти.

Ми продавали їх гастарбайтерам по триста фунтів і тисячу п'ятсот брали з них за працевлаштування.

Випадково відкрилася ще одна жила — студентські ферми.

Існувала така програма: студентам пострадянських країн давали дозволи на літніх канікулах підзаробити працею на фермах. Звісно, багато хто зі студентів лишався значно довше літніх канікул. Я засилав до них вербувальників, які розповідали їм казки за неймовірні заробітки у нашій системі.

Уночі ми підганяли до ферми мікроавтобус й завантажували готових до втечі. Кожен з них мав кошти зароблені за сезон. Вони одразу сплачували нам за працевлаштування. Дорогою ми зупинялися біля супермаркету й давали їм півгодини затаритися харчами, водою й кому що там було треба. Коли вони йшли, ми від'їздили, залишивши їм лише приємні спогади. Їхні сумки діставалися на поталу вербувальникам. Ми з Вовчиком гребували копирсатися в мотлосі, обмежувалися грошима.

Усе було дуже непогано, я подумував за купівлю нерухомості в околицях Кембріджу.

* * *

Увечері, коли після дресування персоналу, я повертався до Алли Іванівни, задзвонив телефон. Брутальний голос з сильним грузинським акцентом сказав, що хоче зустрітися прямо зараз. З якого приводу? З приводу працевлаштування. Тоді завтра. Ні, треба зараз. Ми поговорили на підвищених тонах, і я послав його за сексуально-пішохідним маршрутом. Незадовго до того Британія недалекоглядно запустила доволі значну кількість грузинських біженців.

На ранок він знову зателефонував і повідомив, що вони вкрали Вовчика й за три години хочуть зустрітися з цього приводу. Я чомусь одразу зрозумів, що це правда. «Ти тварина, — сказав я, — я виріжу твою печінку, і ти її зжереш!».

Ми домовилися зустрітися на автовокзалі Кембріджа.

Я телефонував Вовчику, він був відключений. Телефонував усім, ніхто не знав, де він. Так, його справді вкрали.

У мене був пістолет «Зігзауер», я купив його у водія-далекобійника, він провіз його по частинах за три поїздки.

Ще була французька граната. Я вирішив взяти її, а пістолета поки що залишити.

Я залив у себе добряче горілки й поїхав на стрілку. Нічим добрим це не могло завершитися. Вони вимагатимуть грошей. Якщо в мене буде така сума, і я їм її віддам, вони все одно уб'ють Вовчика. Або вони вб'ють і мене, а вони спробують, або мене вб'є поліція, коли я вбиватиму їх. Суміш горілки, страху, ненависті й безнадії я перебивав молитвою. В дорозі я кілька разів прочитав «Богородице, Діво, радуйся» і зрозумів, що на її місці (прости Господи!) не став би допомагати такому, як я. Пречиста Діво, ти незрівнянно добріша за мене! Дай мені витягти цього балбеса Вовчика!

На автовокзалі я не одразу побачив їх. Я зробив коло по залі, тоді біля виходу до автостоянки до мене підійшов грузин, років тридцяти п'яти, другий тримався в двох кроках за його спиною. Правою рукою в кишені куртки я намацував гранату. Перед тим, як вийти з машини, я розігнув вусики й зараз притримував кільце, щоб не випало. У залі було людно. Ми з грузином дивилися один на одного, він почав щось говорити, і я відчув, як мене ззаду підхоплюють під руки й штовхають до виходу. Я встиг вирвати руки з кишень і висмикнув кільце. «Всі здохнемо, суки!» — закричав я. Вони відпустили. Я ступив до грузина, він різко повернувся й побіг від мене. Я механічно зробив за ним кілька кроків, потім озирнувся — нікого з них не було. Зі сторонніх, здається, ніхто особливо не звернув на нас уваги. Я сховав руку з гранатою в кишеню й вийшов з головного portalу. Вернувся в автівку й довго обережно вставляв кільце. Весь час озирався, чи не підходить хтось до машини. Вони зателефонували за двадцять хвилин. Я набив їм стрілку на дванадцяту ночі на автозаправці в кілометрі від свого будинку.

Я кури́в шмаль, пив горілку і віски й ходив по будинку з пістолетом. Алли Іванівни не було, вона ще зранку поїхала влаштовуватися на роботу на «Чівас». Теж придуркувата.

Каже, щоб не залежати від мене матеріально, якщо щось трапиться. Вже трапилося!

«Людина — це тварина, яка знає, що помре, — повторював я. — І що вони знайшли в цьому Пуссені? Ні світла, ні глибини, ні образів. Розфарбована картинка! Тварина, яка знає, що помре. От, скажімо, брати Караччі... Я знавець раннього академізму. У цьому снобізм. Ніхто не любить Караччі. Окрім мене. Хоча, навіть мені, це коштує неабияких зусиль. А колись вважалися крутішими за Рафаеля! Смерть

жене нас до Бога, крім того, в мене лише одна запасна обойма». Вже темнішало, коли вона повернулася. «Що сталося?»

«Та нічого!» Я ще пив. І тут мене вирубило.

Я прийшов до тьми від того, що вона трясла мене. Я лежав на підлозі. Мізки наповнював страшний, неймовірний грім. Я підняв важку голову з пульсуючою потилицею й побачив, що скло у вікнах дрижить і зрозумів, що грім наповнює весь будинок. За хвилину з'ясувалося, що низько над нами завис поліцейний гелікоптер.

У моїй руці все ще був пістолет. Я екстрадував обойму — там була лише половина набоїв, значить, я десь стріляв. Не пам'ятаю. «Навколо будинку повно поліції», — сказала Алла Іванівна. У двері вже грюкали. Я закинув пістолет під диван. А ще в кутку — звалені кілька тисяч фальшивих паперів ID. Двері вони зараз виб'ють.

«Відчиняй», — сказав я і знову опустив голову на підлогу.

* * *

Виявилося, що вже півтора місяці ми були в оперативній розробці. За грузинами теж приглядали. Їх арештували того ж ранку, що й мене. Вони не встигли вбити Вовчика. Він уклав угоду про співробітництво зі слідством. Давав покази на грузинів як потерпілий, на мене й кількох наших — як співучасник.

Мені показали запис з камер спостереження автозаправки.

Виявляється, пізно ввечері, у стані повного неадеквату, я завалився на заправку, де було домовлено за нову стрілку з грузинами.

На записі я бачив, як я у домашніх трусах, намагаючись ховати в них пістолет, підходжу до стелажів з бухлом і хапаю пляшку горілки. Намагаюся розплатитися на касі. Невдало. Прямо там відкоркову пляшку (однією рукою, затиснувши її між колінами) і п'ю з горла. Людина за касою, щось каже мені, але тут я, мабуть, бачу що під'їжджає автівка з грузинами. Вибігаю на зовні (це видно вже з іншої камери) біжу до них і стріляю кілька разів. Бон дають задній хід і, певне, тікають. Але цього вже не видно. А я, значить, пішов до дому й заснув на підлозі.

* * *

Я ліг на верхньому ліжку, щоб бачити лише стелю. На нижньому лежав негр-американець. Він вживав крег (у в'язниці можна було діставати наркотики).

Увечері давали йогурт. Негр здирав з баночки етикетку й з неї кутив. Крег дуже технологічний для куріння в туалеті камери — не дає запаху. Туалети в британських камерах відділені перегородкою. Вертухай може туди заглядати через вічко, а в основну частину камери — через друге. Він підходить раз на півгодини.

Я вирішив відмовитися від наркотиків, бо мав твердий намір вибратися звідти.

Тричі на тиждень я відбував допити, вони це називали інтерв'ю. На останньому інтерв'ю мене побили. Вони не вірили, що я грек.

Суд санкціонував утримувати мене під вартою, як Нікоса Каріякіса. Такий в мене був паспорт.

Вони хотіли привести перекладача на грецьку, я відмовлявся, казав, що не люблю свою Батьківщину — Грецію, а люблю Британію, бо тут дотримуються прав людини.

Я, не зважаючи на свою бідну англійську, намагався пояснити слідчим, що грецький світ народився колись з однієї корабельної команди (саме це рефлексується в міфі про подорож Арго). І люди, які сіли на цей корабель і попливли обслідувати ті острови і невідомі береги, — не ставили перед собою мети створювати грецьку культуру і грецьку цивілізацію. Вони хотіли торгувати — щось продати і щось купити, а по дорозі, якщо поталанить, — трішки пограбувати. Європейська цивілізація виникла з торгівельно-піратської активності греків ненавмисне й несподівано не лише для скіфів, але навіть для таких пильних людей, як перси.

Я сказав, що приніс їм цивілізацію. За це мене й побили.

У камері я розважався розмірковуваннями за те, що уже в середині XVII століття італійські митці рідко сягали вершин. Тоді прориви в мистецтві частіше відбувалися у Фландрії та в об'єднаних дияволом провінціях безбожної Голандії. Хоча вчитися всі їздили до Італії.

Але якщо ми візьмемо третьорозрядних італійців XVII століття, ми побачимо витвори надзвичайної технічної досконалості.

Це не особистий рівень, але рівень спільноти. І якби сьогодні хто-небудь міг застосувати таку техніку в живописі, він безумовно вважався би великим маляром століття.

Але спільноти нема. І тому це неможливо. Навіть сіра, навіть п'ятириядна людина могла сягати таких вершин, які нам сьогодні здаються уже недосяжними.

Все ХХ століття українці мріяли, щоб прийшов Вождь якогось такого масштабу, щоб у нього можна було закохатися безтямно, і щоб усім одразу і беззаперечно стало зрозуміло: це — геній історичної дії, чи геній війни, чи геній будь-чого на всі часи! Люблять чи не люблять Україну, погані чи добрі сусіди, щоб вони усі визнали: так, геній на всі часи. І ми молимося, щоб таке сталося, амінь! А бувають часи і бувають народи, бувають спільноти, які такого роду суб'єктів — геніїв на всі часи — штампують, як підшипники. Бо мають спільноту, мають контекст.

У спільноті витворюються ті дивовижні тонкі механізми, які дають можливість звичайній середній людині раптом сягати рівня, якого в інші часи можуть сягати лише генії.

Не знаю, чи вдасться це нам. Але сама по собі ця спроба зібратися для того, щоб витворити контекст, була б шляхетною.

Відкрилося вічко у дверях, нам просунули папірці, де належало відмітити, що саме ми вибираємо до наступного обіду — м'ясо чи рибу, картоплю, рис чи вермішель, а також товари, які бажаємо придбати, з в'язничної крамниці.

Розумно. В'язню треба надати можливість вибирати бодай щось, між рисом і картоплею. Власне, й на волі наш вибір зазвичай сягає не набагато далі.

Якось відкриється віконце в металевих дверях, просунуть папірець і я прочитаю: «Ти вибрав собі сенс існування? Ти обрав долю? Якій смерті віддаєш перевагу?».

Прагнеш вийти? А навіщо?

Коли в'язень мріє за волю, насправді він мріє за ширшу комфортнішу камеру.

Коли ми в камері, у нас є чітка, визначена мета — вийти. Коли ми на волі, яка в нас мета? Саме тому ми й попадаємося знову, бо підсвідомо прагнемо знову отримати мету.

Я ходив по камері, а негр лежав, розслаблений креном. Йому було добре, мені — буремно.

Невже зібратися, щоб витворити контекст — недостатня мета?

Коли Олександр Великий зібрав бригаду і рушив на Персію, він хотів розширити кордони держави. Тоді всі цим займалися, і він вирішив не відставати. Із подивом вони побачили, що за Персією існує ще щось. І можна піти туди. І пішли. Перед армією не стояло мети розширити еліністичну цивілізацію. Тоді не було ще поняття за еліністичну цивілізацію. Як Тартюф не знав, що він розмовляє прозою, так і вони не знали, що є культуртрегерами. Вони просто йшли. У них був наказ, який вони не виконали. Але як Греція народилася з корабельної команди, так весь еліністичний світ народився з цієї армії.

Всі великі досягнення людства, були зроблені МІЖ ІНШИМ. Хотіли спецій, а відкрили Новий Світ.

Коли найперші пішли за Христом, вони до кінця все ще не вірили, що це Бог, лише хотіли послухати. Хтось із цих апостолів хотів індивідуального зросту. Можливо, когось цікавили дива. Комусь набридло працювати. Хтось шукав для себе маленького індивідуального сенсу, щоб виправдати своє існування. А виявилось, що вони брали участь у найбільш значній історичній події всіх часів і народів. А вони не знали цього. Вони лише тупцювали за Людиною, яка їм сподобалася.

І нині мова йде тільки за те, щоб піти кудись. І наші сили настільки малі, а відомості про ворога настільки туманні, що ми можемо собі дозволити рухатися в довільному напрямкові. Головне — наважитися, зібратися й вирушити.

Куди б ми не пішли — на схід, на захід, на південь, на північ, я знаю, що ми дійдемо слави і величі. Тому що важливо не куди, важливо звідки.

«Звідки» — це попередній культурний багаж, який спонукає, який ятрить, який схвильовує і штовхає.

У Стівенсона в «Острові скарбів» є скриня мерця. З дослідження її вмісту і починається Велика пригода. Ця скриня — чудовий образ. У кожного з нас у кімнаті, в кутку стоїть так і не відкрита скринька давно зітлілого мерця. Вона стоїть так давно, що ми вже забули за її існування, вона настільки звична, що ми не помічаємо її.

Велика пригода не почнеться ніколи.

Дуже небезпечно не відкривати ці скрині одразу, небезпечно ігнорувати долю яка їх підсовує, вона не пробачає.

У цьому, власне кажучи, і полягає весь секрет нашої діяльності. Зібрати корабельну команду і вийти в море. Не відаючи, чи є скарб. Не знаючи, чи там попереду Америка, чи море мороку, яке обривається у Світову прірву; чи взагалі можна доплисти, і головне — чи можна повернутися. Просто це потрібно зробити, і ми обов'язково відкриємо нові континенти, нові світи і скарби. Так діяли ті, хто йшов до нас. І навіть помилки, навіть наші дурниці будуть мати значно більше сенсу, ніж занудна правда прагматиків.

Коли Колумб відпливав, було безліч людей, які казали, що це дурниця, до Індії не можна таким чином дістатися. І виявилось, що Колумб помилявся! Він шукав Індію, а знайшов інше, значно цікавіше, ніж Індія. Тому що люди, які лишаються на березі, бо вміють рахувати, завжди екзистенційно помиляються.

І все це не для того, щоб зробити своє життя довшим — можливо, навіть коротшим, але, товстішим, значно інтенсивнішим. Ми вмістимо туди пригод, подвигів, досягнень і багато-багато цукерок.

* * *

Аби краще вивчити англійську, я спробував читати книжки Толкіна з тюремної бібліотеки й не зміг.

Я не любитель багатотомних епічних океанів словесної води, для мене найвищим досягненням прози є розгорнуті афоризми, концентровані сенси. Вони передають інтонації, і такт дихання своєї історичної доби. Хоча я знаю людей, до думок яких я звик прислухатися і які (о жах!) знаходять глибини в текстах протилежної природи, в тому ж Толкені, наприклад. А «тексти-щілини» трапляються зрідка, коли автору вдається краєм ока побачити істину в жесті, фразі, випадковій ситуації.

Так ось, за досконалі тексти. Здається, що їх можна взяти руками і перебирати, як зернятка вервиці. Короткі історії, словесні згустки, де слова не відірвеш одне від одного. Ці історії — як щілини, крізь які ми раптом зазираємо в інший світ. Або в себе. Ось уривок з Жуанвіля (Хроніки Людовіка Святого): «Добрий граф Суассонський під час сущики весь час жартував й казав мені: „Сенешаль! Змусимо вити цих

собак, й клянусь капелюхом Господа (це була його улюблена лайка), ми ще розповідатимемо про це діло в кімнатах наших дам!“»

Або слова з мемуарів Гьотца фон Берліхінгена — лицаря-розбійника XVI століття, які часто цитують як досконале текстове влучання: «Якось я виїхав у поле й почекав обозу. Переді мною пробігла зграя голодних вовків. Бог поміч, добрі товариші, — сказав я їм, — ви відправляєтесь за тим самим, що і я! — І це здалося мені щасливою ознакою».

Крім того, коли якось уночі я займався медитативною конспірологією, то виявив змову гоббітів проти нібелунгів.

Підозрюю, що за завданням британської розвідки, неоманіхей Толкін написав псевдоепос «Володар кілець», аби витіснити зі свідомості тогочасної молоді автентичний європейський епос «Кільце нібелунгів».

Його зусилля та загальна кампанія денацифікації увінчалися успіхом. Толкіністи нині є, а вагнеристів майже нема.

Не дивіться кіна. Ходіть в оперу. І буде вам щастя, таке, як мені.

Негра-наркомана, мого сусіда, поміняли на симпатичнішого британця, засудженого на сімнадцять років. Він спілкувався таким сленгом, що я майже не розумів, проте все одно було цікаво, які в них поняття.

У в'язниці інколи можна було користуватися телефоном. Я розмовляв з Аллою Іванівною, просив її зв'язуватися з «лідером», який брався розрулити мою справу в Україні. Нарешті, вона переповіла мені, що дядько Петро все взяв на себе, слідство більше не має питань до мене. На диво, це коштувало не таких уже й великих грошей. Їй навіть переслали мій справжній український паспорт. Я так зрадів, ніби вже повернувся додому. Між тим, у Британії мені загрожував термін від восьми до дванадцяти років.

Адвокатша заспокоювала, що, як іноземцю, мені доведеться сидіти лише половину терміну. Повідомила, що вже визначені присяжні, й незабаром відбудеться попереднє судове засідання, де вони вперше побачать мене й де, до речі, можна спробувати поставити питання про зміну ув'язнення на домашній арешт, але шанси на позитивне рішення — нульові.

Я припинив удавати грека й назвався своїм справжнім ім'ям. Аллі Іванівні, за допомогою мого давнього приятеля Віталіка, вдалося

організувати довідку з нашої обласної «дурки» про мій параноїдальний синдром. Але цього було не досить.

Присяжних і суддів необхідно було чимось вразити, достукатися до їхніх сердець. Імітувати епілептичний напад? Небезпечно. У цій в'язниці було відділення для божевільних. Мій новий сусід не радив туди потрапляти — перетворять на дурня. Я вирішив «вскритися».

Чим? Я марно намагався відірвати якусь залізачку від ліжка. Тоді точив шматочок пластика. Різав ним руку, виходило погано. Сусід дивився на ці спроби зі жвавою цікавістю.

Нарешті, під час останнього «інтерв'ю», мені вдалося поцупити скріпку для паперу. Я довго точив її. Принаймні, шкіру вона протикала легко. В день суду я сховав її у задньому проході.

Перед тим, вночі я відірвав від простирадла кілька довгих тоненьких смужок — будуть бинтами.

Я не міг заснути, хвилювався, й як завжди, щоб заспокоїтися, філософствував, примушував себе думати за величне. Абстракції, якщо вживати їх за рецептом, мають неабиякий терапевтичний ефект.

Я згадував слова дядька Петра, який, за тисячі кілометрів звідси, можливо теж, як я, крутився на ліжку в безсонні й страхові. Так от, він якось казав мені: «Легко вірити в Бога, коли ти людина темна й неписьменна, коли не практикуєш. Сидячи десь на хуторі, не одержуючи серйозних неприємностей у вигляді нового знання, неважко молитися. Але тільки-но ти починаєш серйозно замислюватися над тими питаннями, які поставлені в Біблії, і тими питаннями, які поставлені в житті, твоя віра зазнає випробувань».

На відміну від дядька, я, мабуть, маю вроджений талант до віри. Я ніколи не сумніваюся в Богові. Мені легко казати, але уникати цього випробовування сумнівами є маловірством. Ми маємо зізнатися собі: так, 99 відсотків людської психіки справді є біологічними фактами. Людська психіка діє як машина, яку включено до біологічного механізму нашого тіла. А тіло включене до суспільного механізму, який, своєю чергою, включений до цивілізаційної машини, яка діє саме як тотальна машина.

Але ці механізми можуть бути досліджені та використані у боротьбі.

Я уявляв, що виголошую проповідь. На якийсь час навіть забув, що я у в'язниці і завтра суд. Я тихенько бурмотів собі під носа:

«Наведемо приклад. Сучасний пасажирський літак — дуже складний, напханий електронікою механізм. Він інтегрований в тіло системи супроводження, до системи дозаправки, до системи аеропорту, до системи промисловості — він включений в іще одну, більшу за розміром, машину.

Уявімо собі, що ми вирішили дослідити цей технологічний факт, не знаючи жодних інших фактів на Землі, — ми впали з Марса. Ми бачимо складну систему механізмів, пасажирський літак, який спрямовується і супроводжується через радіолокацію та іншу електроніку. Там все автоматизовано, хоча присутня людина — пілот. Його функцією є натиснути кілька кнопок протягом усього польоту і за чимсь там час від часу слідкувати. Людина активізується лише коли стається аварійна ситуація, але таке трапляється рідко тому, що це — досконала машина.

Більшість часу політ відбувається на автопілоті. Посадка проходить теж здебільшого в автоматичному режимі, і керування здійснюється із центру на Землі. Пілот при цьому непомітний настільки, що будь-хто може сприйняти і його за ще один невеличкий механізм у загальній системі.

Те саме відбувається і з нашою душею в людському тілі і в суспільній машині, і в цивілізаційній машині. Тут душа майже не працює. І все, що відбувається, є всього лише психічною механікою, механікою біологічною, механікою суспільною, механікою цивілізаційною, ширше, можливо, якоюсь природною механікою.

Проте інколи щось трапляється з пілотом — він може спрямувати свій літак не на аеродром, а в хмарочос. І в цей момент, коли він таранить Всесвітній торговельний центр, сторонній спостерігач може з'ясувати, що пілот, виявляється, — не механізм, — у нього є душа, він — особистість.

Літак спрямовано не так — проти логіки машини. Цього не могло бути! Він або з'їхав з глузду, або, якщо це повторилося, тоді це є свідченням душі. Розгортання терору є розгортанням душі.

Під ранок я таки задрімав.

Коли прокинувся, став на коліна в кутку камери, приблизно на схід, і довго молився, аби Христос вивів мене звідси для нового життя.

Сусід, про всяк випадок попросився зі мною й ще раз порадив не потрапляти у відділення для божевільних.

Коли мене повезли до суду, я зробив кілька глибоких вдихів і примусив себе не хвилюватися, відсторонитися власної долі. Я знову прочитав молитву й подумки продовжив проповідь:

„Наше „Я“, наша душа співвідноситься з нашою біологією так само, як пілот з літаком. Звісно, психіка у більшості це — біологічний факт. І тільки дуже невеликий відсоток людей інколи перетворює цей біологічний факт на факт вищого порядку.

Для того аби вивільнити душу, потрібно опанувати власну біологічну машину, як пілот опановує літак.

Мохамед Ата і його друзі знали, як це робити. Всі кажуть, що віражі були красиві...

Сьогодні ми, люди, перебуваємо в такому стані, що коли захочемо проявитися як особистість, по-справжньому, по-великому, то маємо щось зруйнувати. Будівництво автоматизоване.

Депресія долається вчинками. Якщо не на Всесвітній торгівельний центр спрямовувати метафоричний літак свого тіла, то принаймні час від часу відхилятися від курсу. І тільки відхилення парадоксальним чином дають рівновагу і той спокій, які необхідні людині для подальших досягнень“.

У британських судах підсудних тримають у таких самих „стаканах“, як і в українських. Буває дуже довго. Я почекав хвилин п'ятнадцять, тоді розстібнув штани й обережно дістав з анального отвору скріпку. Відігнув загострений кінчик, приготував смужки, які вночі відірвав від простирадла, закатав рукави тюремної джинсової куртки й заходився дряпати вени на передпліччях. По кілька десятків порізів на кожну руку, перш ніж нормально прорізав вену. Я замотав порізи смужками, щоб стримати витік крові, опустив рукави, підняв догори руки й став чекати. Було небезпечно занадто довго мати перетягнуті імпровізованими жгутами вени, але доводилося ризикувати.

Я далі шепотів проповідь до уявної аудиторії:

„Коли ми буваємо незадоволені, ми майже завжди незадоволені собою. Найчастіше не дощ спонукає депресію. Депресують, бо полінувалися взяти парасольку.

Часто незадоволення собою ми транслюємо на когось іншого — таким чином обманюємо себе. Доцільно ловити себе на цій брехні.

Незадоволення собою можливо долати тільки через мікроперемоги — змусити власні тельбухи підкоритися.

„Причина неврозу — невикористана воля“.

Дівчина, у якої я колись мешкав у Києві, показала мені іншу дівчину, яка пересувається лише в інвалідному візку.

Вона мала серію операцій і їй, аби жити далі, необхідні нові. Щоразу лягаючи на операцію, вона не знає, чи виживе. Дихає через пластикову трубку в горлі.

Попри те, вона жвавіша й оптимістичніша за більшість своїх одноліток. Вона багато вчиться, пише і є активним волонтером — допомагає дітям зі смертельними хворобами. Її волі вистачило б на батальйон спецназу. Вона не знає, що таке депресія.

Я подумав, що тоді був вражений, але постарався швидко забути за неї, й лише нині згадав. Я не сприйняв тоді знайомство з нею, як урок. Бо урок зобов'язував би, принаймні, віддавати частину награваного на тих хворих дітей, якими вона переймалася. Або, ще гірше, подивитися на себе прискіпливо, зрозуміти власне бадьоре здоров'я як здійснену Богом і не відпрацьовану мною інвестицію. Я не захотів виділитися з машини.

Ніщше, цей філософ з молотком, як його називали, казав, що людина — це дерево. І чим вище гілки тягнуться до неба, до світла, — тим глибше коріння йде вниз, до темряви, в зло. Можна уникнути доторку зла, якщо не тягтися до світла. У дрібних людей — дрібні гріхи, смішні. Диявол мало цікавиться маленькими людьми.

„Прекрасне“, — важке, зауважував Сократ (у нього не було молотка і поваги до людей з молотками). Тому найлегше здійснити прорив через гріх, через зло. Так воно, зазвичай, і трапляється.

Осідлати власну природу на якусь коротку мить з тим, аби це все-таки було небесним фактом, а не підземним, дуже важко. І це, зазвичай, не можливо без специфічного навчання.

Це не може бути досягнуто без зануреності у вивчення власної природи. Повинно рефлексувати, помічати власні слабкості, рефлексувати себе як машину, рефлексувати суспільство навколо як машину і власну включеність у культурний процес як включеність у машину.

Машину потрібно усвідомити, тобто усвідомити первородний гріх. Він забезпечує нам можливість життя і утруднює здобуття життя

вічного.

Коли ми розбираємося з собою, ми не повинні ставитися до себе, як до священної корови. Коли ми копірсаємося у власній душі, не потрібно казати собі: „Я копірсаюсь в ангелі“. Бо не в ангелі ти копірсаєшся, швидше всього. Ти копірсаєшся в мавпі. Ти копірсаєшся у психічній машині. Фрейд мав рацію. І для того, щоб скасувати Фрейда для себе, щоб скасувати Фрейда в собі, доведеться змиритися з тим, що він мав рацію на 99,9 відсотка.

Ми маємо обдурити власну мавпу, натомість зазвичай обдурюємо себе, той 0,01 відсоток, що в нас є справжнього.

Що скромніші ми будемо, коли розпочинаємо вивчення себе, що скромніше ми оцінюватимемо власні сили і власну значущість, то на більші речі ми будемо здатні в подальшому.

Християни — філософи з цвяхами в долонях — називають це смиренням. Воно дуже продуктивне“.

Грюкнув замок на дверях, я опустив руки, мені одягли наручники й повели до судової зали.

* * *

Я відчував, що імпровізовані бинти з уривків простирадла вже промокли від крові. Мене завели всередину прозорого боксу зі склопластику й зняли кайданки. Навпроти розташувалися присяжні, я одразу вибрав з них одну жінку й дивився лише їй у вічі.

Троє суддів. Моя адвокатша відразу почала говорити за необхідність випустити мене під домашній арешт у зв'язку з моїм психічним розладом й суїцидальними настроями.

Я скинув куртку й став здирати з рук бинти. Крові полилося дуже багато, я таки сильно порвав собі судини. Я пускав слину й волав: Хелп мі! Хелп мі! Ай дай...ай дай...».

Суддя підхопився на ноги.

— Хелп мі! — благав я жінку-присяжну, якій дивився у вічі.

Адвокатша, побачивши цю виставу, заголосила втричі швидше й трагічніше і показувала на мене рукою.

В очах стало трохи темнішати від нервової перенапруги й втрати крові. Я розумів, що не можна падати, обперся спиною на стіну й все

повторював: «Хелп мі! Ай дай...».

Жінка-присяжна знепритомніла. Як я з'ясував потім, основна проблема суду полягала в тому, що домашній арешт був можливий лише для тих, хто мав дім. Я, як Нікос Каріякіс, був власником нерухомості. Проте перед судом я виступав під своїм справжнім українським іменем. Судді довго не розуміли, як з цим бути, проте надмір крові спонукав їх знехтувати тією невідповідністю.

У мій прозорий бокс вкотили амбулаторні носилки, мене поклали на них й одразу приєднали крапельницю. Я закатав очі й вдавав вмираючого. А вони все говорили, моя адвокатша й суддя, я вже не встигав за змістом.

Нарешті мене повезли до виходу з суду. Поруч йшла адвокатша, вона тримала мене за руку. «Це було чудово, — казала вона, — всі розчулилися, судді в шоці. Ви відпущені під домашній арешт. Протягом трьох днів необхідно внести грошову заставу, але, здається мені — я не побачу вас більше».

Я стогнав.

* * *

Геть від поліції, від тюрми, від яскраво освітленого суду, у вечірнє місто, у темряву, у волю, до нового життя мене вивозили на санітарній автівці і з крапельницею, вставленою у вену.

Я прикидався непритомним. Двоє санітарів сиділо поруч. Зо два рази ми зупинилися на світлофорах. На третьому, я раптом піднявся, висмикнув голку з руки, прокричав санітарам, що маю бути вдома, бо в мене домашній арешт і вистрибнув на дорогу.

За два дні ми з Аллою Іванівною вилетіли до Ірландії. Я мав угорський паспорт. З Ірландії дісталися Польщі. А звідти — до Києва. У валізі ми щасливо провезли 140 тисяч фунтів.

На паспортному контролі в Бориспільському аеропорті я пред'явив свого справжнього українського паспорта. Там не було відміток вильоту й візи, прикордонник спитав, де я такий взявся. «Так вийшло, брат», — відповів я і дав йому дві п'ятдесятифунтові купюри. За двадцять хвилин я на повні груди вдихнув українську весну!

«Лідер» був перший, з ким я зустрівся наступного дня, бо мав віддати йому гроші за зникнення моєї особи з кримінальної справи. Крім того, я за ним заскучив.

Ми прогулювалися алеями Нового ботанічного саду, подалі від бузкових насаджень, там було не проштовхнутися від спраглих за весною киян. Він з цікавістю слухав за мої пригоди. У п'ятнадцяти кроках за нами пленталися два його охоронці. Раніше вистачало одного. Я спитав за клуб. Він поскаржився на донецьких, які підгрибають під себе країну, і, здається, прикривють клуб раніше, ніж він розраховував. «Вони мають перебільшені уявлення про кількість грошей в нашій системі. Крім того, прагнуть зачистити незрозумілі їм структури перед президентськими виборами. Нас хлопнуть, але нині з подачі американських фондів та інститутів створюється багато громадянських мереж. Мусора поки що не розуміють їхньої небезпеки. Я теж, мабуть, втечу в мережеву неформальність. Зараз підбираю назву. Найлегше вигадувати назви для екстремістських організацій. Тому найдотепніші назви у терористів: „Червоні бригади“, „Партія Аллаха“, „Сяючий шлях“, „Фракції червоної армії“, „Група соціалістичних пацієнтів“ тощо. А от спробуйте гарно назвати млявувату громадянську платформу, тим паче, солідний блок, який претендує на успіх у парламентських виборах.»

— «Союз серпа і колайдера», — запропонував я.

Він зітхнув:

— Ніщо в нинішній політиці не матиме успіху, якщо в назві не буде слова «Ющенко».

— Невже так і не знайшлося нікого, крім цього бухгалтера?

— Нікого й не могло бути. Останні часи надходять. Ми минаємо. В українців був Богдан — загальноєвропейська проблема, зловісна фігура шекспірівського масштабу. Потім Мазепа — улюбленець жінок, персонаж європейської літератури. Згодом Петлюра — фігурант єврейського фольклору. Й нарешті, Ющенко — головний біль Януковича. Все. Це крапка. Принаймні, не більше, ніж крапка. Та й то від того, що менше за крапку не буває.

— З цієї плавної послідовності вибивається Бандера.

— Ну то й що! Кожне гарне узагальнення ґрунтується на забудькуватості.

— Розраховуйте на мене. Будемо разом захищати демократію, якщо не поталанить надибати бодай щось не таке нудне.

— О, ти об'явився! — почув я крик Дяківського в телефоні. — Підтягуйся на Хрещатик, до міськради.

У трубці було чутно страшений галас.

— Що там у вас?

— Сам побачиш. Весело!

Коли я під'їхав, сутичка на сходах міськради була у розпалі. Дяківський зі своїми негідниками намагалися штурмувати двері. Вимагали чи то припинення якогось будівництва, чи то приватизації мешканцями якихось гуртожитків.

Їм протистояв натовп найнятих мером штрейкбрехерів (як розповів Дяківський, робітників комунальних служб і трамвайно-тролейбусного депо).

Було повно ментів, які явно співчували штрейкбрехерам. Хлопцям Дяківського доводилося штовхатися на два фронти.

Міліцейський полковник з управління громадської безпеки («Наш старий приятель, Червінський», — кивнув на нього Дяківський) у мегафон закликав припинити безлади й дотримуватися правопорядку. Багатьох бешкетників він знав в обличчя й звертався до них по іменах. «А-а! — кричав він. — А це в нас Семенюк. Стаття 71 Масові безлади. Минулого разу закликав — хто побачить полковника Червінського, плюйте йому в обличчя. Ну, ось я сьогодні тут, і що?»

На моє здивування, Семенюк, якого я пам'ятав по «роботі», яку ми робили для «лідера», підійшов до полковника й таки плюнув йому в обличчя. Полковник на секунду отетерів від такого неконвенціонального нахабства, а Семенюк кинувся тікати. Менти — за ним. Він забіг у двері сусіднього з Радою Центрального універмагу. Ми — я, Дяківський, менти — слідом. Я видохся на другому поверсі, а менти влаштували гонитву по всій будівлі в стилі бойовиків Джекі Чана. За кілька хвилин вони вполювали хлопця й потягли до бічного виходу збоку вулиці Богдана Хмельницького. Ми з Дяківським загубилися десь усередині й не наздогнали їх.

«Ти йди до виїзду з внутрішнього двору, — скомандував Дяківський, — вони туди підженуть „воронка“, щоб везти до мусарні, а там покалічать. А я побіжу за машиною, щоб заблокувати виїзд».

Я справді знайшов їх в арці виїзду й закричав, що я адвокат, і зараз мені привезуть посвідчення.

Ледь усі встигли віддихатися, прибув «воронок» (занадто швидко). Чому я тут сам? Де решта балбесів? Семенюка заштовхували туди, а я чіплявся за його одяг й мовив усе, що мені спадало на думку, аби затримати їх: «Не грузіть! Зараз сюди їдуть з главку. Він — помічник уповноваженого з прав людини. Де його портфель? Там документи Верховної Ради...».

Нарешті в арку в'їхав на автівці Дяківський й заблокував виїзд. Підтяглися хлопці й ще більше ментів. Усі довго кричали один на одного. З нашого боку справді виявився адвокат (Дяківський тягав його на акції, заради подібних випадків).

Врешті, досягли згоди, що хлопця дадуть забрати, але адвокат поїде разом з ним.

Ми повернулися на Хрещатик. Під мерією було майже порожньо. До Дяківського підрулило двійко недовірливих журналістів з прискіпливими питаннями. Він поважно ніс ахінею в їхні диктофони:

— Ті, хто критикують наш підвал, закидають нам непослідовність, провокативність, несерйозність, немасовість, продажність, співпрацю з вітчизняними чи зарубіжними мусорами, не розуміють, кого саме вони критикують й кому саме вони закидають.

Не варто лісопилці пред'являти відсутність мелодії, а бібліотеку сварити за всеїдність.

Підвал — це творча лабораторія. Вона досліджує смисли, методики, колективне підсвідоме, поведінкові патерни, парадигми і ваші забобони. В той момент, коли ви звинувачуєте нашого лаборанта у співпраці з лабораторною мишою, він досліджує саме вас. Будь-який експеримент — провокація по відношенню до піддослідного, але й до експериментатора також.

Це часто небезпечні й дещо антилюдські експерименти. А як ви хотіли? Істина вбиває. О! знову вибухнула алхімічна колба, потім добрешу...

Він схопив мене під лікоть й потягнув до найближчої кав'ярні.

— Знаєш, — казав він, — за останні місяці методами громадського тиску, ми припинили багато будівництва багатоквартирних будинків в історичній частині міста. Деякі будівельні

компанії втратили мільйони доларів. Мені інколи навіть стає страшно. Я б за таке вбивав.

Лише одна компанія з усіх принесла гроші, решта терплять, але на переговори не йдуть.

— Принаймні, набуваєш собі прихильників з числа мешканців старих будинків, які рятують від ущільнювальної забудови.

— Жодним чином! Вдячність не входить до числа чеснот співвітчизників. Ми добилися приватизації гуртожитків їхніми мешканцями. Люди, які були ніким, завдяки нам, раптом стали власниками нерухомості. Піднялися на десятки тисяч доларів. Гадаєш, хоч одне падло прийшло подякувати? Вони сприйняли це як належне! Остання надія, що задовбемо мера настільки, що він вирішить відкупитися. Проте, марні сподівання, бачиш, платять штрейкбрехерам, а не нам.

— Отака важка рекетирська доля. Світ несправедливий.

— А що твій Юрко-американець?

— Телефонував йому вчора. Ми ще минулого року збиралися до Іраку — шукати під фундаментом Вавилонської вежі ядерну бомбу Саддама. Там уже війна почалася, а ми так і не вибралися. То він пропонує їхати наступного тижня, бо пропустимо найцікавіше.

— Я з вами! — очі Дяківського загорілися. — Завжди хотів зблизька поглянути на американську воєнщину в дії.

— Що тут у політиці? Я два дні посидів в Інтернеті, подивився телевізор, — опозиція дуже слабка. Як вони збираються перемагати?

— У цьому вся штука! Для того, щоб перемогти, опозиція не повинна бути сильною, вона має бути нещасною. Садомазохізм опанував не тільки секс-шопи та жіночі журнали, він становить політичну моду. Штурм президентської Адміністрації — це застаріла естетика 1917 року. Натомість, страждати в наметах від холоду та міліціонерів — це «от кутюр». Таке носять, точніше, з таким носяться в усьому світі. Захід любить нещасних і не любить агресивних.

— Естетика жебрацтва?

— Авжеж! Комуністи поїздили танками по студентах на майдані Тяньаньмень, і капіталізм переміг в Китаї. А якби студенти попалили танки «коктейлем Молотова», то за східною традицією, китайці мали б п'ятдесят років громадянської війни, а не капіталізм.

Євреї збудували власну державу у ворожому середовищі й здобули кілька видатних перемог в арабо-ізраїльських війнах. Сьогодні вони входять у десятку країн з найпотужнішим військовим потенціалом. При цьому мають стійкий імідж страждальців і спромоглися замордувати весь світ комплексом провини перед собою. Жоден європейський політик не може розраховувати на успішну кар'єру, не покаявшись перед нашими братами євреями. До речі, про всяк випадок і я прошу у них вибачення... (Він кивнув комусь за одним із сусідніх столиків).

Вони ніколи не пропагували власних перемог, але завжди маніфестували страждання. Нам є чого повчитися, адже на відміну від євреїв, у нас справді немає перемог.

(Поки він промовляв, я думав за те, як всієї цієї маячні мені не вистачало в Британії!).

Дяківський патриціанським жестом наказав офіціантці принести ще один чайник і продовжував:

— Проте албанці переплюнули всіх. На противагу українцям, вони їдуть в Європу не працювати, а грабувати. Тому вважаються там біженцями. Албанці-чоловіки відзначаються злостивістю та непересічною жорстокістю. Це знають турки, італійці та всі їхні сусіди. Проте албанські жінки настільки талановито плачуть, що саме їх, а не згівалтованих ними сербів, захищає НАТО. Тільки албанцям в Європі дозволений імперіалізм. Вони будують велику Албанію і одержують за це не натовські ракети на голову, а торби з гуманітаркою.

Межа між жебрацтвом і пограбунком завжди важко вловима. Сьогодні перемогла естетика жебрацтва. Якщо ти любиш успіх і не любиш в'язницю, то мусиш сховати свого ножа в рукаві, зробити жалісне обличчя, а перед телекамерою потрясати рам'ям, а не пістолетом. Гадаю, в часи Другої Світової війни нацисти скоїли злочинів не більше, ніж союзники. Проте тупуватих націонал-соціалістів підвела схильність до старомодної агресивної естетики...

У кишені Дяківського задзвонив телефон. Він поговорив у слухавку, повернувся до мене і задумливо сказав:

— Нашого хлопця вже звозили до суду. Суддя присудив йому стягнення в розмірі 75 гривень. Хочеш плюнути в морду полковнику міліції? Готуй 75 гривень і плюй в своє задоволення!

— Якось усе дуже легко, — здивувався я.

— Авжеж! Не забувай, що ми є підлими наймитами антинародного режиму. Працюємо проти опозиції.

— А мер, якому ви дошкуляєте, хіба не є посіпакою антинародного режиму?

— Мер прагне сидіти на двох стільцях. Окрім того, ігнорує тих добрих хлопців з адміністрації президента, на яких ми зав'язані. Але слухай, якщо в мене є сімсот п'ятдесят гривень, чи можу я обплювати десять полковників?

* * *

Дяківський прихопив з собою журналіста з телекамерою з головного провладного телеканалу (заодно прославимося!), й ми вилетіли до Кувейту, через Дубай.

В Ель Кувейті нас мав очікувати Юрко.

Я дивився у вікно на хмари, які скопичувалися у рухомі гори й плинні долини, та уявляв, що ангели ховаються в проміжках між ними й душі праведників — у синіх тінях.

Дяківський позіхав, він не звик підніматися рано, й просторікував за бариг, які летіли з нами в літаку на відпочинок і шопінг в Еміратах.

— Поглянь на них і їхніх тьолок. Вони соціально активні, вони змогли трошки вкрати, вони інколи ризикували, їх, бувало, відстрілювали в дев'яностих, часом саджали. Ті, хто вижили — люди меткі й активні. Вони приїждять на курорт, в яку-небудь неймовірно красиву країну, і не цікавляться нею. Сидять тижнями біля басейну п'ятизіркового готелю і не виповзають назовні, їх не обходять піраміди чи музеї, їх не тягне поїздити на верблюдах, вийти у відкрите море на вітрильнику. Потім підривається зі своєю дурнуватою дружиною чи коханкою знову на літак і повертається додому, до офісу.

Вони не здатні уявити вищої мети. Їм поталанило — вони прорвалися якимсь чином. Далі вони не підуть, ніколи не зможуть об'єднатися, захистити себе, збитися у зграю тому, що вони потребують нас над собою, які все це зроблять за них, які їх примусять. Москальські бариги потребували Сталіна. Отримали Путіна. Наші потребували лібералізації, отримають бунт.

Я слухав його дзюрчання, але думав за дядька Петра.

Перед вильотом я з'їздив додому, щоб відвідати його у слідчому ізоляторі.

Коли за мною зачинилися залізні двері, серце нервово калатало в грудях — я занадто недавно полишив британську в'язницю.

Завели дядька. Ми обійнялися.

— Я тебе витягну, — сказав я йому, — ще не знаю як, але обов'язково.

— Навряд чи, — відповів він.

Я розповів за себе, поговорили за спільних знайомих, хто де сидить, що Вовчик ссучився в Британії, «і треба тобі було з ним за компанію лізти до того йобаного банку?». Дядько сумно посміхнувся й підвів очі на мене. Я відвернувся. Там щось проглянуло моторошне — чи то смерть, чи то доля, яка завжди подібна на смерть.

— Уся жалюгідність ситуації полягає у тому, що пропускаються нагоди, — казав він (я не одразу второпав, про що йдеться) — Україна могла увірватися в світову політику дешевим коштом, якби скористалася моментом. Коли в американців перед початком війни були зовнішньополітичні труднощі, коли на них свистіла вся Європа і сичала Московія, їм з пропагандистських причин потрібно було розширювати, хоча б формально, антиіракську коаліцію. Україна мала проголосити війну першою, встигнути на пару днів випередити США — нехай би вони до нас приєднувалися і решта прогресивного людства. Кілька рот добровольців потрібно було туди послати — ми б уже сьогодні брали участь у розподілі, а там де не копнеш — всюди нафта.

Польща відрядила 200 чоловік, але не побоялася заявити: «Так, ми члени коаліції і навіть якщо Америка не буде воювати — поляки воюватимуть, як завжди, до поразки». Але ця демагогія дає полякам нафту і участь у світовій політиці.

Україна посилає батальйон й одразу лякається, ми підтримуємо антиіракську коаліцію, але в той самий час ми не є членами коаліції. Ми є ніким.

Треба було брати свою частку у відбудові Іраку і свою роль в історичній драмі.

Зваблива стюардеса роздавала їжу в боксах і питво, за вікном — темно-синє небо й сніжно-білі хмари, попереду — екзотичні пригоди. А дядько, певне, лежить на тюремній койці, читає при тьмяному світлі

лампи, захищеної сіткою від вандалізму, або фантазує за долю світу, в який не повернеться ніколи. І кожен новий день для нього — погіршена копія попереднього. Перед розставанням він казав мені:

— Світ швидко змінюється, повертається до вільної гри сил. Оте, що ми мали в післявоєнному часі, — торжество законності, торжество банкірів над польовими командирами, загальну стабільність, яка всіх гнітила — сьогодні, здається, потрошку закінчується. Знецінюються міжнародні інститути. Всі розуміють, що ООН — доходяжна організація, яка невдовзі сконає. Наявні тепер блоки, союзи і вся політична конструкція світу так чи інакше буде ламатися.

Можливо, вона іще більше стабілізується в результаті цих змін, і світ, який будуватиметься на відкритій могутності Сполучених Штатів, буде іще нуднішим. Але кожен отримав шанс. Сміливі, нахабні, всі люди, які не бояться смерті, сьогодні мають шанс. Усе валиться. І це дуже добре.

— Якщо не просеремо революцію, — сказав я, — парламент поміняється місцями з тюрмою. Смотраций стане спікером, ти очолиш фракцію війни.

— Парламент складається з людей, які хочуть, щоб наш народ жив добре. А я хочу, щоб наш народ жив ліпше за всіх. І це настільки відмінні підходи, що різниця цілком може стати *casus belli*.

Дядька, який мав принципові розбіжності з парламентом, відвели на парашу. А я подумав, що такі, як він можуть бути лише або при владі, або в тюрмі.

* * *

Кувейт — маленька нуднувата монархія, нас там заарештували на цілу ніч за спробу познімати палац еміра, але кувейтяни розпухлі від нафтодоларів («Ламборгіні» — народний автомобіль), на місці Хусейна я б їх теж спробував завоювати, знахабнілих куркулів, які нічим не заслужили своєї нафти.

Юрко казав кувейтському мусору:

— Брате, кожний світогляд є еклектичним, більш того — внутрішньо суперечливим. Бо світ утримує в собі протиріччя. Тому кожен адекватний опис — є суперечливим. Я християнин.

Християнська публіцистика милується парадоксами. Можливо, ви чули за ранньохристиянську парадоксію? Християнство — вкрай еклектичне, бо забрало у язичників усе цінне, від грецького філософствування до мітраїстських дат. І слава Богові!

Мусор мовчки пив чай.

До українського підрозділу нас так і не допустили (українське командування й міністерство оборони билось в істериці, щоб ми нічого не побачили), він виявився найбільш засекреченим об'єктом на Близькому Сході. Як згодом з'ясувалося, проникнути до будь-якого американського чи британського фронтового батальйону не становило жодних проблем: хочеш посидіти в БМП — посидь, хочеш сфотографуватися з командиром — будь ласка!

Українських вояків на уазику ми випадково перестріли на набережній Ель Кувейту, вони «стріляли» сигарети.

«Доходяжна» публіка. В обносках, на антикварних машинах 60-х років випуску. Коли я запитав у них: «А не збираються посилати в Ірак?» — переляк був на обличчях цих людей. «Який Ірак? Ні, американці там розберуться самі, не треба нас до Іраку!». Вони не мріють за війну.

Чоловіки вже у віці. Всім у цьому батальйоні переважно за тридцять. Якби вони були молодими жінками, вони працювали б тут проститутками. Їм не поталанило — вони чоловіки. І їм уже за тридцять. Вони некрасиві, недоглянуті, і тому вони змушені вважати себе офіцерами і солдатами, і заробляти менше, ніж повії, але й сміливості у них менше, ніж у повій.

Ми орендували джип й поїхали до кордону. Коли наш фронтовий кореспондент усвідомив, що ми справді рухаємося на фронт, він збунтувався.

— Якщо мене вб'ють, хто годуватиме мою сім'ю? — вигукнув він.

— Ми! — відповіли ми.

— А якщо вас уб'ють?

Ми вже їхали сіро-жовтою неприязною пустелею і я подумав уголос, що журналіст — жертва Хусейна нам не завадила б напочатку, щоб не морочитися в Іраці, це гарна реклама нашому анабазису, а прикопати можна прямо тут.

Але Дяківський дотелефонувався до власника телеканалу й призначив його годувальником сім'ї переляканого загиблого.

Дивовижним чином це заспокоїло нашого бунтівника, надалі він мужньо й ініціативно становив авангард цього загону з чотирьох авантюристів.

Нас завернули зворотньо на першому ж блокпості.

Юрко був обурений: зрозуміло, якби нас не пускали б звідти, але чому нас не пускають туди?

Дяківський зауважив: добре, що в часи Олександра Великого на Сході ще не було системи блокпостів та розвинутої бюрократії, інакше він не дійшов би не те що до Індії, але навіть до Гавгамел.

Ми заїхали на заправку купити води. Худорлявий чоловік у військовій формі заливав бензин у свою автівку. Я підійшов до нього, представився журналістом і спитав поради, як краще дістатися до кордону.

«Їдьте за мною», — сказав він. І ми поїхали за ним, він махав рукою воякам на блокпостах, і нас більше не зупиняли.

На останньому блокпості перед кордоном він помахав нам й повернув убік, а ми рушили в невідоме.

«Це вже Ірак?» — спитав наш кореспондент, коли ми від'їхали кілометри на три.

«Певне, Ірак, — відповів я, — он дим на обрії».

Але то був не Ірак, за кілька хвилин ми під'їхали до кордону — вал п'ять метрів заввишки, під ним — рів і зверху, через кожні сто метрів, великокаліберний кулемет, націлений на Ірак.

Біля проходу крізь вал нам трапився увішаний каністрами, запасними колесами, уतिकаний антенами джип якоїсь знімальної групи, яка саме поверталася з Іраку.

— А де ваші каністри з бензином? — спитали вони.

— До Іраку зі своїм бензином? — здивувалися ми.

— Не знайдете жодного літру! А де ваші запаски? Доки проїдете 400 км, двічі поміняєте всі колеса. Ви не взяли супутниковий телефон? Іншого зв'язку там нема.

Утім, головна проблема була не у відсутності бензину і гуми, але у відсутності паперу. Тобто дозволу від генерального штабу на проїзд до зони бойових дій. Про це нам повідомив огрядний полковник, що куняв у затінку, який йому запопадливо створювали чисельні підлеглі.

— Нині неділя, — збрехали ми, — генштаб хотів дати нам папірця, але не працює.

— Не брешіть, — відповів полковник, — я сам щойно з генштабу. У нас війна, вихідних нема.

Ми тицали йому всі папірці, які мали з собою, він здивовано розглядав кирилицю, американський паспорт Юрка, й нарешті, втомившись від наших вигуків сказав: «фак оф, гоу!».

Ми вскочили в авто й перетнули кордон. За дві хвилини перший камінь полетів нам у вікно. Я чітко пам'ятаю своє враження: ніби хтось витяг кольорову касету зі світового плеєра й вставив чорно-білу.

* * *

Багато хто з бібліїстів локалізує Едем П'ятикнижжя на півдні Іраку. Й ми справді опинилися у раю: навколо безліч військових хамерів і автомат з боєкомплектom коштує 5 доларів, а можна сторгуватися і за три.

Рай був дещо зіпсований британськими патрулями — вони стріляли без попередження у кожного цивільного, в кого бачили зброю.

Ми заїхали в Басру, коли там завершувалася зачистка решток іракської армії та спецслужб.

Сподівання на те, що Америка загниває і невдовзі «крякне», тривають уже десь років сто. І сьогодні ми читаємо таке у кожній контрсистемній опозиційній газеті.

Не вірте. Американські і британські солдати нагадують легіонерів часів розквіту Римської імперії. Морські піхотинці з очима римлян — вони впевнені й доброзичливі. Їм не треба нікому нічого доводити — все уже давно доведено. Тому в них немає злості.

Москалі полюбляють розповідати, що американський солдат не здатен воювати, якщо за ним не возять теплу ванну. У мене не склалося такого враження. Якщо потрібно, сплять тижнями в пілюці між колесами своїх автомобілів. Ночують у болоті під танками. І коли конгрес накаже — завоюють весь світ.

Їхня військова могутність незворушна і незворотня. І ми повинні виходити з цього, якщо хочемо створити свій світ. Бо будь-який наш

світ так чи інакше буде входити у протиріччя з Москвою, а тоді з Америкою.

Якщо під час «Бурі в пустелі», першої антиіракської кампанії, коаліція ставила перед собою завдання не зазнати втрат, то завдання «Шоку й благоговіння», другої операції, полягало в тому, щоб не завдати зайвих збитків супротивнику.

— Повідомляли, що в Басрі були важкі бої. Щось я не бачу слідів цих важких боїв, — бурмотів Дяківський. — Мільйонне місто. Зруйновано всього п'ять будинків! Адміністративні будівлі спалені, будинок «Хімічного Алі», один корабель, пару ешелонів разом з танками згоріло, — і все. Басра — це смітник, але смітником вона стала при Саддамі, а може ще й при Османі.

Я не уявляю, як послати солдата у вуличні бої і заборонити йому стріляти. Те, що накази були виконані — свідчення дивовижної керованості військ.

Ми вешталися руїнами офісу місцевої спецслужби. Араби ворушили обгорілі меблі, перебирали розсипані скрізь папери, певне, з оперативних справ. Ззаду розбомбленої будівлі примостилася політична в'язниця на вісім невеличких камер. Вісім камер вистачало на те, щоб тримати в покорі велике півторамільйонне місто й усю неблагоннадійну шиїтську округу! Я здивувався, але Юрко сказав, що радянський репресивний апарат теж не був занадто чисельним, меншим, ніж нинішній український. Та й по політиці ув'язнювали у шістдесятих-сімдесятих роках небагатьох. Вистачає самої можливості репресій, масові репресії не обов'язкові. Демократія завжди потребує більше мусорів, ніж тоталітаризм.

По вулицях тинялися сотні тисяч людей, їм не було що робити. Звичайний плин життя зупинився.

Вартувало і нам зупинитися, аби розглянути щось, як до нас підходимо кілька чоловіків і дивилися на нас. За дві хвилини, їх було вже сотня. За п'ять — втрое більше і ми опинялися в середині цього тісного натовпу. Вони мовчали, а найближчі легенько торкалися нас ззаду. Це було моторошно. Ми ховалися до автівки й тікали звідти.

Ночували у великому будинку відносно заможного шиїта. За кілька доларів він давав ночівлю й годував журналістів, які зліталися на війну, як мухи на гниле м'ясо.

Крім нас, будинком вешталися чоловіки й жінки в жилетах з написами «Press», з багатьма кишнями, в касках, з ноутбуками, супутниковими телефонами, додатковими антенами, камерами. Юрко теревенив з ними й з хазяїном, а ми з Дяківським вибрали куток й полягали на матрасах. Було безліч вражень, а сил не лишилося зовсім. Ще вранці ми були в розпухлому від нафтодоларів Ель Кувейті, де вуличний натовп складається з мільйонерів. Три дні тому я вештався весняним Києвом. Три тижні тому сидів у британській в'язниці без перспективи вийти. Зараз я в Басрі, на північних околицях якої досі час від часу лунають постріли. Де я буду завтра? Світ чудовий!

Я сказав Дяківському: «Ти помітив наскільки потворні тут усі естетичні спроби? Від цих цементних пропагандистських скульптур вояків різних родів військ, які розставлені вздовж берега річки, обличчям до Ірану, до спроб нашого кмітливого господаря прикрасити цей будинок — усе стане лише краще від пожежі. Пам'ятки, приватні й казенні будівлі, архітектоніка міста, прикраси, вивіски, інтер'єри — все огидне. А в Ель Кувейті — все коштовне і все надзвичайно поганого смаку. Араби — антивізуали».

— Саундтрек теж не дуже, — ліниво відповів Дяківський.

— Гадаю, і пластична, і музична здатності притаманні виключно європейському генію.

— А що притаманне близькосхідному?

— Таємниця. Релігійна потенція, візіонерство — на противагу європейській візуальності.

— Кіплінгіанство. Хто почує заклик Сходу — тому нема спасіння.

— Я, здається, вже почув. Мені подобається війна.

— Це ти ще не бував під мінометним обстрілом.

— То й що?

— Був би в захваті.

— Невже й ми колись в Україні будемо, незважаючи на правила дорожнього руху, кататись на військових хамерах і в своє задоволення стріляти по вікнах районних прокуратур!

— Навряд чи. Надмір гетьманів, катастрофічна нестача отаманів. Колись я гадав, що десь там, у щілинах, серед 50 мільйонів співвітчизників причаїлися здібні і вольові люди, потенційні польові командири. А їх немає! Я займаюся просіюванням і пошуком по цих

щілинах багато років і мало можу знайти — майже немає, повір моєму досвіду.

Обмаль людей з римською адміністративною жилкою, здатних організовувати простір навколо себе. «Діти наших начальників будуть начальниками наших дітей». А хамерів з кулеметами не буде.

Тобто, багато кого можна пошикувати в батальйони, намалювати на грудях мішень, як казав Стівенсон, і кинути в атаку. Є ті, які будуть наглядати за своїми співкамерниками і забезпечувати порядок, якщо над ними поставити есесівця. Є носії амбіцій, нема носіїв сенсу.

Безліч потенційних начальників, немає потенційних володарів.

Поруч плюхнувся Юрко. Він почув закінчення промови Дяківського й втрутився: пам'ятаєте, як Лука пише, Христос на Тиверіадському озері каже рибалці Симону: «Закинь сітку», той відповідає: «Ми рибалили тут всю ніч й нічого не зловили...» але, по слову Його, закинули й спіймали стільки, що сітка прорвалася. І жах охопив їх від тої кількості риби.

Ось так і ми кажемо Христу: там нема риби, ми ловили. А Він відповідає — закиньте сітку ще. І жах охопить тебе і всіх, що будуть з тобою, від такого улову, який зловите. Весь секрет у тому, щоб ловити на Христа.

— Алилуя! — вигукнув я. — Не ми знаходимо людей, це Бог їх творить і пробуджує. Як і нас. У наших силах лише не пропускати знаки.

Засинаючи, я думав за те, що ми, українці, сидимо на узбіччі історії. Повз нас проходить черговий Хрестовий похід. Ми можемо плювати в спину Хрестоносцям (така стратегія москалів), а можемо спробувати їх наздогнати. Вони ще не сховалися за обрієм...

* * *

Власник будинку знав англійською лише кілька слів, що не заважало йому жваво спілкуватися з нами. Я пояснив, що мені необхідно придбати пістолет. Бо без нього таки страшноувато. Може, мешин ган? Ні, братело, саме пістолет. Маленький. Щоб було не видно, щоб не пристрелив патруль.

За дві години мене відвели до якогось діда через дві вулиці. Будинок замизганий, бідний, але на подвір'ї — пікап сімдесятих років випуску (свідчення заможності). Лівих задніх дверцят не вистачає, але, здається, їздить.

Дід дістав згорток — брудна, колись синя, сорочка — розгорнув, там був АПС. Запасних обойм нема. Я розібрав. Ніби все на місці. Зібрав. Показую жестами, що треба випробувати. Оріджинал! Оріджинал! Ні, треба випробувати. Показую долари. Дід незадоволений. Але ліземо до льоху. Льох величезний! Лець не більший за будинок згори. Все завалено мотлохом. В око впадають (окремо лежать, здається, сюди принесли нещодавно) дві шаблі, іранського типу, шамшири, одна, ніби зі срібними накладками на піхвах. Може бути, початок ХІХ століття. Так, до них ми ще повернемося. Я дістаю з сумки пластикову дволітрову пляшку.

Виливаю майже всю воду на підлогу, трохи лишаю. Тримаю горизонтально лівою рукою, обережно, щоб не відстрелити пальці. Приставляю люфу до горловини. Стріляю. Пляшку викидає з руки, але вона забирає відсотків сорок звуку. Хоча в замкненому приміщенні все одно сильно б'є по вухах. Куля вдаряється в стіну. Окей. Хау мац?

Дід дістає папірець, пише: «50». Я обурений. Пишу — «7». Він хитає головою, пише: «45». Поступово папірець викривається цифрами. Він двічі вдає, що припиняє торгуватися. Загортає пістолет. Я примушую знову розгорнути. Нарешті домовляємося за 15 доларів. Досилаю патрон і ховаю пістолет у наплечник.

Показую, що мене цікавлять шаблі. Де можна взяти?

Тим часом вилазимо з льоху на поверхню. У кімнаті якийсь хлопець. Дивиться на нас. Перемовляється зі старим, йде.

Старий нарешті розуміє, що хочу придбати шаблі. Крутить головою й виштовхує мене.

Юрко потягнув нас зустрічатися з якимсь британським полковником, який виявився нецікавим. Розмовляли на щойно влаштованій базі відділу морської піхоти, над якою майорів великий прапор хрестоносців — біле полотнище з червоним хрестом (четвертий прапор британського флоту).

Я намагався уявити, як подібні міста брали королі й лицарі третього Хрестового походу, і от їхній прапор знову тут.

Юрко між тим затіяв суперечку з Дяківським за українські справи. Він казав, що вільний світ (у його термінології — розширена Європа) бере Ірак морською піхотою, а Україну візьме партією Ющенка. Що ми нарешті повинні капітулювати перед цивілізацією — це єдиний спосіб отримати її.

— Натомість, ви, — казав Юрко Дяківському, — вкрай непорядно продалися старому режиму. Захоплюватися прапором хрестоносців у Басрі й одночасно прислужувати українському Саддаму в Києві — гидко.

Дяківський відповідав: Справа не лише в грошах, причина — у принципах.

Одна з основних пропагандистських тез, яку часто повторює Ющенко і ющенківці: «Ми хочемо жити за законом, а не за поняттями». Вони натякають на те, що прем'єр Янукович (і весь антинародний режим) живе навпаки — за поняттями, а не за законом.

У цій пропаганді є трішки брехні і трішки шкоди. Янукович не живе за поняттями. За поняттями він «мусор». Ющенківці не притримуються закону. Невідомо, якою буде їхня виконавча влада, а їхня судова влада, очевидно, буде «безпредельною», іще більш безсоромною, ніж нинішня. Ющенківці вже достатньо давно мають переважаючий вплив на Верховний суд і київські суди. Всі вони користуються доцільністю, а не законом. Під час попередніх акцій демократи порушили ряд статей кримінального кодексу, в тому числі й тих, що передбачають важкі покарання. З точки зору «понять», у цьому нема нічого поганого, проте нефіг «пиздіти» про закон. Кримінальний кодекс у новій редакції був прийнятий недавно. Він утримує ряд ганебних статей, за які майже одноголосно голосували і всі опозиційні фракції. Збиралися застосовувати їх проти нас, вуличних відморозків, а вийшло так, що вони самі підпадають під їхню дію. Зокрема, статті про створення, керівництво і участь у незаконних воєнізованих угрупованнях, блокування роботи адміністративних установ, перешкоджання рухові транспорту, спроби насильницького повалення існуючого ладу, тощо. Не кажучи вже за порушення виборчого законодавства, чого з боку помаранчевих було не менше, ніж з боку синіх. Необхідно наголосити, що ми, християни, сваримо помаранчевих не за порушення кримінального кодексу (бо більшість його статей написані сатаною), а за брехню.

— Сварити політика за брехню — все одно, що сварити його за політику, — заперечив Юрко. Проте Дяківський не давав себе збити:

— З брехнею ми розібралися, тепер про шкоду. «Легітимізм» шкідливий. Неприпустимо навіювати нації уявлення про якусь вищу природу права, іще гірше — міжнародного права, про сакральність закону. Нація повинна глибоко усвідомлювати те, що нав'язані нам правила працюють проти нас. Граючи за їхніми правилами, ми завжди програємо. Насправді, будь-яка власність — це крадіжка, а конституція — брехня. Авторитет вищий за бюрократію. Справедливість вища за кримінальний кодекс. Солідарність вища за конституцію. Слава важливіша за гроші. Любов краще організує, ніж страх.

В основі кримінальних «понять» лежать дуже здорові уявлення, вироблені людьми в екстремальних умовах (я скептично засміявся). «Поняття» руйнуються грошима. Блатні програли класову боротьбу ментам саме тому, що не були достатньо тверді в «поняттях». Що саме в «поняттях» не подобається помаранчевим? Що, за «поняттями», не можна стучати? (За законом — обов'язково). Що неприпустимо давати себе трахати в дупу? (За законом — неприпустима гомофобія). Що не можна красти у своїх? (За законом не можна порушувати лише нотаріально завірени угоди).

Не будемо забувати, що перші поняття були вироблені першими мучениками в Ім'я Господнє. І ці поняття не сильно відрізняються від теперішніх. Уся штука в тому, що наші великі попередники, на відміну від нас, своїх понять притримувалися.

* * *

Наступного дня ми підрядили сина нашого господаря бути нашим гідом по базару. Ми спілкувалися з торговцями й публікою, яка багато галасувала, а купляла мало. Син хазяїна, як міг, перекладав.

Ми присіли випити чаю, і тут я помітив учорашнього старого, в якого купив пістолет. Нарешті з ним можна буде через перекладача поговорити за антикварне залізяччя. Я взяв хлопця, й ми наздогнали його. Почали говорити, але старий явно був не налаштований до розмови. Я намагався зацікавити його, але він злився і квапився піти. І тут пролунав вибух!

Я аж присів від несподіванки. У вухах дзвеніло. Я кілька секунд розгублено озирався. Стала тиша. А тоді всі страшно закричали. Хтось побіг назад, хтось, навпаки, до того місця де вибухнуло. А ми побігли до Юрка та Дяківського.

Дяківський припускав, що зараз може бути ще й другий вибух, та ми все одно пішли дивитися. Не зрозуміло, куди саме була підкладена бомба (від того нічого не лишилося), навкруги були розкидані стільці, якісь речі і багато тіл. Поранених виносили, я навіть допоміг дотягти до чиєїсь машини якусь жінку (навіть чи вона вижила) і перемазався кров'ю. Поліції не було, санітарних машин не було. Американці з'явилися хвилин за двадцять й заходилися надавати медичну допомогу пораненим, які ще лишалися на місці, й оглядати контужених. Перевіряли вбитих. Я ледь не наступив — на землі, серед понівечених овочів лежала відірвана вибухом хлопчача голівка з відкритим ротом. Мені здалося, що я нещодавно, коли ми сідали пити чай, бачив цього хлопчика. Але напевне я помилився — не міг запам'ятати.

І я нарешті відчув війну.

— Чому підірвали ринок, а не, скажімо, військовий патруль? — спитав я, коли ми пішли.

— Баасисти показали місцевим шиїтам, що не прощають зради, — відповів Дяківський.

За годину ми зустріли журналістів польської знімальної групи, які розповіли нам про ще один вибух. Біля мечеті. На щастя, загиблих всього троє, мабуть, терористи погано розрахували час, могло бути набагато більше.

Ми поверталися до ночівлі, коли вже темнішало. У нашому джипі зовсім обмаль пального й не було де поповнити. Завтра доведеться просити у військових, бо ми планували просуватися вбік Багдаду. Ми звернули у свій провулок і не змогли проїхати — було завузько, інша автівка стояла впритул до стіни нашого будинку. Я вийшов і впізнав пікап, який бачив на подвір'ї старого, в якого купляв пістолет. У машині не було задніх лівих дверей.

Старий теж був тут, він обходив нашого джипа й прямував на вулицю, з якої ми щойно завернули. Я спробував зупинити його, але він відмахнувся й, не здіймаючи на мене очей, пішов геть. Юрко вилазив зі свого місця. Я підійшов до пікапа. В кузові було кілька

газових балонів і радянський двадцятилітровий молочний бідон. Я зазирнув всередину салону. Там, на задньому сидінні, хлопець, якого я позавчора бачив у старого, морочився з білим пластмасовим будильником і приєднаними до нього дротами, які через заднє вікно без скла тягнулися в кузов.

Я витяг з сумки АПС, скинув запобіжника і кілька разів вистрілив йому в голову і тіло.

Підбіг Дяківський, зазирнув до кузова і салону. Ми пішли в будинок, забрали нашого оператора, речі, сказали переляканому господарю, щоб не підходив до пікапу, доки не приїдуть ВІЙСЬКОВІ, Й поїхали вбік кордону З Кувейтом.

— Треба було розповісти військовим за старого, — сказав Юрко.

— Навряд чи його вдалося б знайти, — відповів Дяківський. — Вже втік. Він організатор чи помічник організатора вибухів на ринку й, мабуть, у мечеті та невдалої спроби підризу будинку, де ночують західні журналісти. Непростий дядько.

— А ми чого тікаємо?

— А раптом у тому пікапі не було вибухівки? Навіщо нам розборки з окупаційною адміністрацією та родичами вбитого? І як ми пояснимо звідки в нас пістолет? Отримали від терориста? До речі, ти викинув?

— Зараз викину, — відповів я. Подивився на свої руки. Вони тремтіли.

— Було б добре, якби пального вистачило до кордону.

Цікаво, що Юрко не запитав за напрямком втечі, чому ми повертаємося, а не здоганяємо армію коаліції у Багдаді. Нам усім було досить вражень.

Уже було темно, і ми їхали розбитою дорогою крізь пласку кам'янисту пустелю. Час від часу обабіч дороги траплялися якісь халупи та спалені автівки.

Я мовчав, а Юрко з Дяківським, який сидів за кермом, розмовляли за майбутню революцію.

— Сьогодні ми побачили революцію зблизька, — казав Юрко, — вона подібна на понівечений труп. Розмовляти за революцію мені подобається, а її споглядати — ні. Трупи не подобаються. І люди, які підривають не подобаються. А вони ж, мабуть, революціонери. Я

люблю американських солдатів. Вони допомагають пораненим. Але солдати, певне, контрреволюціонери.

— Це ви за суб'єкт чи за метод? — спитав Дяківський.

— Ну-у, за суб'єкт. Мабуть. Методи у вас в усіх однаково потворні.

— Отож. Коли ми робимо революцію, вірніше, коли ми мріємо про революцію, зазвичай ігнорується питання: хто такі «ми»? Оце питання самоідентифікації є основним питанням революції. А раніше основним питанням революції було питання про метод.

Християнам, котрі робили революцію в перших століттях, було цілком зрозуміло, хто такі «ми». Це були прості формальні відмінності. МИ сповідаємося, МИ приймаємо причастя, МИ віримо в Бога живого і цим МИ дуже відрізняємося від ТИХ, хто цього не робить.

І хоча мітраїсти теж причащаються, теж вірять у Мітру живого, тим не менше, їхнього бога звать не так, і вони створені спеціально дияволом для того, щоб вводити в оману людей. Формальна відмінність дуже суттєва.

Коли наші предки творили буржуазні революції в Європі, так само було добре зрозуміло, чим саме МИ відрізняємося від ТИХ людей — довжиною штанів. Вони носять короткі штани і довгі панчохи, а ми носимо короткі панчохи і довгі штани. Ми належимо до іншого суспільного стану і виконуємо різні суспільні функції, і тому ясно, кого маємо прибрати і на місце чие стати.

Нині ми з вами не відрізняємося довжиною штанів від тих людей, яких ми хочемо повалити. Ми не відрізняємося Іменем, бо вони індіферентні до імен.

Ісламісти прагнуть відрізнятись навіть зовнішньо. Ліваки плекають третю статтю, прагнуть відрізнятись навіть за вторинними статевими ознаками.

Адепти майбутньої християнської революції поки що в усьому подібні до філістерів-скінхедів.

Ми зупинилися. Я вийшов, разом з усіма відлив, підняв голову до неба з неймовірною кількістю зірок і зрозумів, чому монотеїзм народився в пустелі.

— Пророк Мухаммад, — сказав Юрко, коли ми приземлилися в Дубаї, — провіщав, що кінець Світу наблизиться, «коли пастухи стануть змагатися у висоті своїх будинків». Ось прямо зараз рейс на Шарм-аль-Шейх, можна покатися в Червоному морі, подивитися на різнокольорові риби й корали. Готельний сніданок і парасолька від сонця над дерев'яним лежачком — саме те, що нам потрібно після гостинної Басри.

Дяківський відповів, що йому огидні курорти «олінклюзів» для дрібнобуржуазної черні, п'яні москальські туристи, злодійкуваті єгиптяни, до речі, в Римській імперії єгиптяни мали винятково погану репутацію шахраюватих скандалістів.

І ми полетіли до Шарм-аль-Шейху.

Коли ми вдруге за цей день пройшли шмон перед посадкою на літак, я сказав Юркові, що насправді заскучив за Україною, бо після Британії був там лише кілька днів.

— Ти гадаєш, що мешкаєш в Україні? — вигукнув він. — Викинь цю думку з голови! Ми живемо на Земній кулі, а Україна — це те, що в наших серцях. І те, що в наших серцях, ми повинні нести скрізь у світі. Нашою Батьківщиною є весь світ. І ми маємо змагатися за панування у ньому.

Я уявив, як ми будемо змагатися за панування на пляжі, зважаючи на те, що в тюрмі я взяв обітницю більше не пити.

Море справді було чудове, й туристів виявилось мало через війну в Іраці. Всі, дяка Богові й Саддаму, боялися терактів.

Ще ми орендували авто, щоб поганяти пустелею. Надвечір нам трапилася оаза, і ми зупинилися відпочити під пальмами від жорстокого сонця. Коли знову сідали до машини, нас обступила зграйка арабчат — хлопчиків і дівчаток — найстаршому — років десять. Вони жебрали гроші.

Юрко, якому хотілося виглядати *very rich man*, засвітив перед ними пачку єгипетських фунтів (негідник!) і нічого не дав. Обурені арабчата самоорганізувалися миттєво! Молодші потягли дровиняки, щоб заблокувати колеса, старші побігли за камінням — бити скло і фари машини.

Вражало те, що розподіл функцій відбувся сам собою — в них не було навіть секунди, щоб перекинутися кількома словами.

Ми чудом встигли втекти. І згодом я довго розмірковував над тим, що українським дітям для того, щоб притертися, утворити організовану злочинну групу, розподілити між собою функції і навчитися розуміти один одного без слів, знадобилося б десь із півроку. Там секунда, тут — півроку. — У Західній Європі спільноти теж виникають миттєво, — сказав Юрко. — Доводилося спостерігати, як за півтори доби було організовано загальнонаціональний страйк у Британії. Проте навіть Франція пасує перед Сполученими Штатами. Ще на початку XX століття Макс Вебер відвідав Північну Америку і зауважив, що на відміну від атомізованого європейського, американське суспільство складається не з індивідуумів, а зі спільнот — сект, клубів, товариств, синдикатів, усіх форм об'єднань.

Варто нагадати що Вебер — німець. Усі німці кучкуються по профспілках, стрілецьких братствах, студентських корпораціях тощо. Але порівняно з американцями, навіть німці — атомізовані.

На Заході майже не доводиться витратити зусиль на організацію й утримання тієї чи іншої спільноти. Варто виставити прапорець, і люди збираються самі. Спрацьовують тонкі механізми расової психології.

У нас ці механізми відсутні, тому найпростіше — найважче.

— Отож бо й воно! — сказав Дяківський. — «Вчитися кучкуватися!» — ось гасло сьогодення. І варто робити це прямо зараз, поки бюрократія не отямилася.

А я згадав, як нещодавно, перед минулорічною втечею з України на одній фірмі познайомився із сімнадцятилітнім хлопчиком. Хороші дитячі очі. Його прислали партнери забрати готівку.

Директор фірми, якому не хотілося віддавати гроші, довго пояснював йому, чим авальований вексель відрізняється від платіжного доручення. «Ви знаєте, — сказало дитя, — я оце слухаю, а мені так хочеться вас ножем ударити».

От за такими малятами наше майбутнє.

Коли я спілкуюся зі співвітчизниками, весь час відчуваю себе таким дитям.

А ви?

Юрко полетів до Анкари, а ми з Дяківським та оператором повернулися до Києва.

Я розмірковував за дядька, як його витягти, а також за те, чим займатися далі.

Полуничне місто, британська в'язниця і все, що я передумав там, поїздка до Басри — змінили мене. Я відчував, що маю щось зробити для Бога. Вірніше не так — я маю щось віддати, покласти на вівтар. Інакше життя залишиться чим було, але ще більш скуйовдженим. Я ненавидів повторення. Один священник колись казав мені, що в старозавітні часи жертвували найкращу вівцю.

Я хотів віддати найкраще, щоб отримати найважливіше.

Коли ми пройшли паспортний контроль у Бориспільському аеропорті, я подумав: добре, що у верхах смута. Це дає шанс таким простим хлопцям, як я. Потрібно лише не повторити помилок минулого. І символічно, що Істина відкрилася мені там, де Господь відкрився Мойсею — на Синаї. Вона... Раптом я побачив знайоме обличчя — це був Льова! Він тусувався колись у клубі «лідера», ще на самому початку.

— Ти що, разом з ним?! — прошепотів мені Льова й показав очима на Дяківського. — він проти Ющенка!

— Справді? — здивувався я. — А ти що — за?

— Я в команді! В організаційно-креативному відділі. Скоро все зміниться. У Кучми дуже погано зі здоров'ям. Щитоподібна залоза. Вибори будуть на півроку раніше, а може ще скоріше.

— А якщо переможе Янукович?

Льова розсміявся: «У нього жодних шансів. Знаєш, що кажуть американці? Слухай, я зараз пробиваю у штабі одну ідею. Смолоскипний марш! По Хрещатику».

— Льова, це ж якась антисемітська стилістика. Які нафіг смолоскипи!

— Ні, ти нічого не розумієш. Тут мені будуть потрібні твої хлопці, з провінції. Я знаю, в тебе є. Уяви — двадцять тисяч. Зі смолоскипами. По Хрещатику. Крокують в ногу і рухаються далі, на Труханів острів.

— І що там?

— Ну а там... фуршет.

Я насилу розстався з ним. Дяківського зустрічали, він підвіз мене до центру. Так ось, на Синаї я нарешті зрозумів, у чому істина. Я стояв

на майдані біля виходу з метро. Перехожі штовхали мене. А я не міг її згадати. Я щойно, перед Льовою, був готовий прийняти, усвідомити і сформулювати її. Тепер сотні думок і спогадів роїлися в моїй голові, а найголовнішої не було.

Я повернувся до Києва. Тут водяться проблеми, тут трапляються гроші, тут бігає Льова, але істин тут не буває. Вони лише по дорозі звідси чи на шляху сюди.

Льова! Щоб ти здох, братело.

* * *

Ми прогулювалися з «лідером» доріжками ботанічного саду, милувалися на Видубицький монастир внизу. Він, як завжди вальяжно, не поспішаючи казав:

— У понеділок походив по бутіках. Шукав шахтарську каску Cartier та коногонку Ferre. Не знайшов. Замовляти не став: поки дочекаюся — вийде з моди.

За літо усі, крім Януковича, відпочинуть, and show will go on. Донецьк і Дніпропетровськ воюватимуть за Київ, допоки спатимуть Черкаси.

— До чого тут Черкаси?

— «Маленьке Чикаго на Дніпрі. Місто рекетирів і жінок легкої поведінки», — у вісімдесятих так казав «Голос Америки», і черкащани любляли цитувати це визначення. Тамтешні підлітки їздили до Києва знімати кросівки з київських мажорів. Чудовий був час! А трохи згодом достатньо було тупнути ніжкою, і барига сам ніс гроші. А потім все закінчилося. Де тепер Норік? Де Торпеда? Де інші красені? Вони програли класову війну ментам. Ментам — все, а нам — ностальгія. Я сам родом із Черкас.

Нам, простим хлопцям, для того, щоб розібратися в ситуації, марно зациклюватися на донецько-дніпропетровських розкладах. Яка муха вкусила Ющенка, що віддасть Москві Янукович, кому повірять у Держдепі? Нас все одно обдурять. Натомість варто взяти пляшку і з'їздити в Черкаси. Там усе стає ясно.

— Що ж там такого ясного, чого не видно в Києві?

— Там мудрість ландшафту. Вона підкаже найголовніше — коли тікати.

— Ви хочете розпустити клуб?

— Такі речі, як наш клуб, не можна розпустити. Їх можна лише накрити. Я зібрав панів засновників, їх дев'ятеро, й чесно повідомив їм, що нас скоро накриють. Вони не хочуть чути. Вони збагатішали за цей час. Вони набули статусу. Вони хочуть, щоб так було завжди. Але, як колись казав мій тренер з боксу, все, що має початок, має кінець. Я хочу піти.

— Вони, мабуть, образяться.

— Вони не образяться, якщо заплатять мені за те, щоб я пішов. У вас є пристойний діловий костюм?

— Десь висить малинова маринарка. Років вісім не одягав.

— Купіть костюм. Темно-сірий. Не дорожчий за півтори тисячі доларів. Й не дешевший. Черевики. За триста. Краватку я підберу сам, ви не впораєтесь. Годинник позичу. Ви маєте скидатися на чиновника-корупціонера, який приховує свої статки. В жодному разі не на баригу! Завтра о чотирнадцятій в офісі.

— Що я мушу робити?

— Мовчати. Солідно. Переконливо. Надійно. Легким кивком підтверджувати мої слова.

— Добре. Але шкода. Клуб — ваше дітище.

— Не смішіть мене. Клуб — це «гріб поваплений» (яскраво фарбована труна). Там, за їхні ж гроші, зібрані люди, які ніколи не зрозуміють кількох простих речей:

Якщо вас поважають, це не від того, що ви поважна людина, але тому, що той має здорову душевну організацію й здатен на таке вишукане й чудове почуття, як повага до ближнього.

Якщо вас захищають, це не значить, що ви щось цінне, це означає, що ваш захисник здатен до самовідданості й мужності, недоступних вам.

Якщо вам дають, то не від того, що ви потребуєте найбільше, а лише тому, що він добросердний.

Якщо вас люблять, це не від того, що ви заслуговуєте на любов, а тому, що той, хто любить, має велике й чисте серце.

Ніколи, ніколи не сприймайте повагу, допомогу, захист і любов, як належне. Це завжди чудо. Ті, хто дають вам, кращі за вас.

Я зовсім не очікував почути це від нього. Та й він, здається, одразу пожалкував, що висловився. Засміявся і сказав: «Друже, ви ще не в тому віці, щоб потребувати розуміння цих речей. Це як таємне знання погоничів волів. Нафіг воно кому потрібне — волів нема».

Він швидко попрощався й пішов.

І два охоронці — за ним.

* * *

Наступного ранку я завітав у підвал на Шевченківському провулку й помітив там пожвавлення. Дяківський інструктував двох юнаків і групу з кількох хлопців, яка мала їх страхувати. Наскільки я зрозумів, вони збиралися влаштувати скандал на прес-конференції американського мільярдера Сороса, облити його майонезом.

Сорос тримав фонд «Відродження», який фінансував грантові програми побудови відкритого суспільства, тобто, створення антиурядових мереж. Також, певне, служив розвідувальним потребам, туди текла величезна кількість інформації в заявках на гранти.

Коли хлопці висунулися на акцію, Дяківський ліг на диван і філософствував:

— У цих проповідях, у страйках, у війнах, на які вдається потрапити, у мріях і розмовах і має народитися спільнота осягнення.

Це нова спільнота, ось чому: наші предки розквітали в умовах тотального дефіциту. Багато небезпеки і мало матеріальних благ та інформації.

Натомість, ми скніємо в ситуації надміру. Можемо вибирати маніру поведінки, інформаційний струм, що любити і що ненавидіти, можемо вибирати між релігіями і професіями. Коли пропозиція занадто велика — надто велика і душевна порожнеча. Тоді небезпека давала актуальність. Нині ми самі вибираємо небезпеку з багатьох можливих.

— Дарма ви так з Соросом, — сказав я.

— Може й дарма, — зітхнув Дяківський, — але важко утриматися. Він занадто знаменитий.

— Слухай, мені треба витягти дядька. Можеш поговорити з начальством?

— Збройний пограбунок банку... Я навіть не уявляю, як пояснити, навіщо це їм. Багато подільників?

— Троє сидять, один бігає.

— Бачиш, хтось бігає. А чому твій дядько не бігає?

— Є люди, які притягують гроші, а є ті, кого притягує тюрма. Він людина старих понять — завжди попадається.

— Важкий випадок. Тут навіть втечу організовувати стрьомно.

— Я, мабуть, таки спробую.

О другій я вперше був в офісі «лідера», у його кабінеті, повністю обшитому чорними дерев'яними панелями. Важкі завіси на вікнах глибокого темно-синього, майже чорного кольору. На стіні в чорній рамі велика літографія з якоїсь відомої класицистської картини. Я придивився й зі здивуванням впізнав «Смерть Германіка» Пуссена.

«Лідер» посадив мене в крісло спиною до вікна, сам розташувався за великим чорним порожнім столом.

Відкрилися двері, зайшов худорлявий невисокий чоловік у темному костюмі з маленьким золотим клубним значком на лацкані. «Лідер» своїм звичайним млявим жестом показав йому на стілець. Довго мовчав, а потім заговорив настільки тихим голосом, що доводилося зосереджено прислухатися:

— Тридцять три тисячі членів клубу — та цифра, яку я встановив граничною для себе.

Чоловік зі значком хотів, щось сказати, але «лідер» зупинив його ледь помітним рухом руки.

— Проте популярність нашого таємного товариства дедалі поширюється. Крізь наші зачинені двері проходить дедалі більше adeptів. Зріст числа ієрархічних поверхів відкриває нашим членам шлях до істинної рівності в умовах досконало пірамідальної структури. Але для продовження проекту істинний засновник має набути легендарного характеру. Підвестися за хмари. Піти в містичне поле, розірвати з предметністю. Бо що може заснувати засновник, якого можна бачити і торкатися по п'ятницях? Ви, друже, єдиний, хто здатен досягнути це, бо саме ви краще за інших усвідомили природу процесу, який ми спонукали до буття.

— Лідере, ви... ви вирішили померти?! — вигукнув відвідувач.

«Лідер» трохи закашлявся, але швидко опанував себе:

— Ще краще. Я зникну в горах, там, де завершується рослинність й починаються голі скелі, в одному з таємничих коптських монастирів. Де довічно або принаймні доволі довго споглядатиму ніч (бо лише вночі полишатиму свою печеру) й наприкінці фінансового року надсилатиму короткі містичні послання для зачитування вголос на структурних зборах. Як ви гадаєте, друже мій, кого я міг би поставити на чолі клубу замість себе? Може, Юрія Юрійовича?

— Ви хочете почути мою думку?

— Вашу, вашу. Саме вас я запросив, свого найближчого соратника, найрозумнішого, найпроникливішого з усіх, аби ви допомогли мені прийняти це доленосне рішення.

— Юрій Юрійович, звісно, найкраще розмовляє, дає мотивацію головам структур, але...

— Кажіть, кажіть.

— Це суто моя думка...

— Вона дуже цінна.

— Він не має достатнього авторитету серед засновників.

— Друже, серед засновників і навіть у моїх очах достатнім і беззаперечним авторитетом користується лише одна людина.

— Хто?

— Ви! Послухайте, щойно мені спала одна думка. Так! Це ви! Ви людина, якій я можу довіряти беззаперечно, ви маєте очолити клуб, стати на фінансовій і статусній вершині. І лише вас з чистим серцем я зможу рекомендувати нашим кураторам.

— Кому?

— Невже така досвідчена людина, як ви, могла бодай на хвилину сумніватися в тому, що наша масштабна діяльність могла б здійснюватися без допомоги... закуліси.

— Спецслужб?

— Давайте не будемо казати вголос. Давайте не будемо казати нікому. В Одесі не ходять просто так. В Одесі ходять від когось! Я спеціально запросив нашого доброго друга, ви розумієте звідки (він показав на мене), щоб організувати контакт. Ви стаєте значимою фігурою в системі державної безпеки! Ось підписка про співробітництво, треба підписати. Посвідчення, звання, індивідуальний номер, паролі і спеціальний значок отримаєте завтра. Ледь не забув, занесете десять тисяч доларів.

— Десять тисяч?

— Так, ми передаємо раз на місяць цю символічну суму. СБУ теж потрібні канцелярські приладдя, чи там нову прослушку закупити. Це традиція. (Я кивнув.)

— Але ж ми лише наступного понеділка оновлюємо касу.

— Так. Як я міг забути? Дасте свої. Потім компенсуєте, ви тепер розпорядник фондів. А в понеділок ми проведемо церемонію представлення. Друзе, зустрінетесь завтра о десятій годині на Володимирській, 8, у ресторанчику під центральним офісом СБУ. Обміняйтеся контактами. Вітаю вас! Гадаю незабаром в Уряді звільниться місце віце-прем'єра по силовому блоку, втім, за це, ви розумієте, до чого я, ви порозмовляєте зі своїми кураторами трохи пізніше.

Коли він вийшов, «лідер», потягнувся, повернувся до вікна й сказав:

— Заберете завтра гроші. Тисяча ваша. З усіх сил зберігайте серйозність. Хай двоє чи троє в різних кутках кав'ярні зображують вашу охорону. А (він показав у вікно), он іде наступний претендент на головування.

Розмова з наступним повторилася майже слово в слово. А потім ще сім разів. У мене боліла сидниця, я дивувався витривалості «лідера».

Аби відволіктися, я розглядав літографію на стіні й гадав, чим саме міг привабити «лідера» сюжет смерті Германіка в Антиохії.

З усіх визначних митців найбільшою загадкою для мене є Пуссен. Я бачив доволі багато його робіт на античні теми, всі вони здалися мені нудними за композицією й живописом. Образів там геть нема взагалі. Чим пояснити його неординарну популярність? Адже вона мала місце ще до того, як склалася світова змова французьких мистецтвознавців.

Припускаю, що я не проник у специфічний контекст пуссенізму, хоча тогочасних італійських класицистів (братів Караччі й інших) розуміти навчився.

Я вирішив відверто зізнатися в цьому, навіть не зважаючи на небезпеку наштовхнутися на обструкцію з боку зарозумілих користувачів Інтернету.

Пуссен турбує мене значно більше, ніж, скажімо, Ющенко. Гадаю, наші спроби просочитися у світле майбуття приречені, доки ми не розгадаємо цю загадку.

Натомість, відсутність глибокого проникнення в Ющенка й навіть програш, або ще гірше — виграш, самого Ющенка загрожує нам значно менше.

Нарешті тортура повторенням завершилася. З кожним з новопризначених голів я зустрінуся завтра з інтервалом в півгодини й маю доставити «лідеру» дев'яносто тисяч доларів, з яких дев'ять — мої. Ну хіба ця видатна людина не заслуговує на повагу?

* * *

Після Туреччини Юрко злітав до Мюнхена, тоді сів на автобус, дістався до Києва і сказав: «У мене є старовинний приятель, інструктор з вітрильного спорту. Уявляєш, у 1942 році німці відібрали його, ще дитиною, за расовими критеріями, вивезли до Німеччини й включили до програми Лебенсборн.

Там йому й іншим відібраним на окупованих теренах расово чистим дітям давали ідеальне виховання. Але він вижив. Хочу його провідати.»

І ми поїхали до вихованця Лебенсборн на дачу.

Він сидів на кріслі на балконі й задумливо спостерігав, як сусіди та односельці працюють на городах, на які з його балкону відкривалася непогана перспектива.

— Отак може не рухаючись сидіти годинами, — пояснив Юрко. У самого вихованця городу не було, а присадибна ділянка поросла бур'яном. Це мені сподобалося, бо свідчило за філософський склад розуму власника. Він, певне, уявляв себе феодалом, який медитує на сезонні роботи холопів.

— Найголовніше в архітектурі будинку — це вид з вікна, — сказав він, коли спустився до нас.

— І як вам згадується Лебенсборн? — спитав я.

— Це були найкращі роки мого життя, — відповів він. — Коли я згадую Велику Німеччину, якою я її бачив, а я пам'ятаю кожен день мого перебування там, і згадуватиму саме це на смертному одрі, так

ось, коли я згадую дас Райх — кожен раз сльози розчулення з'являються на моїх очах.

Він справді замахнув сльозу.

— Ді банен хох! — проспівав Юрко початкові ноти пісні. — Не вір йому, ідеальною Німеччиною — є Сполучені Штати, бо найдосконаліші німці — католики — ще в часи культуркампфу виїхали туди й створили найкращу країну світу всупереч опору білих англосаксонських протестантів. Єдиний недолік той, що німецька мова заборонена в освіті. Якби не це, Америка була б Великою Німеччиною.

— І що було потім? — допитувався я у вихованця.

— Потім москалі повантажили нас у товарні вагони й повезли до совдепії. Ми знали, що вони розстріляють всіх дітей Лебенсборну старших за 12 років, тому розібрали днище вагону, щоб тікати. Виявилося, що під вагоном підвішені спеціальні ланцюги з гачками — проти втечі. Тому мій друг Франц загинув, коли стрибнув. Але мені поталанило. Я вибрався, тільки-но поїзд зупинився, щоб пропустити зустрічний. Це було вже на території України. Згодом вигадав собі прізвище й нікому нічого не розповідав, тільки вже значно пізніше, Юркові.

Зателефонував Дяківський: «Ти де? — запитав я. — Хочеш побачити людину, яка бачила Гіммлера?»

— Дяківський приїде? — спитав Юрко. — Революціонер на боці реакції хоче познайомитися з колишнім комсомольцем — вихованцем СС?

В якості чаю ми пили якое вариво (там була сушена шипшина, терен, чебрець і ще щось. Мене нудило, Юрко тримався). Вихованець розповідав за тонкощі ходіння під галсами на малотонажних яхтах. Він справді захоплювався цим спортом. Як Гейдріх.

За годину з'явився Дяківський. Він приїхав на маленькій порепаній червоній BMW. За кермом сиділа кореспондентка, з якою він разів десять остаточно розходився, останній раз ще перед моїм поверненням. Вони мали глибоку потребу катувати один одного.

— Ти збожеволів, — сказав я.

Дяківський зітхнув:

— Я нині проглядаю чудове дослідження Кіньяра по античній сексуальності. Він згадує слова Піфагора: «Всі душі є божевільними від народження з причини народження».

— Є такі люди, яким дуже погано, коли іншим добре, — зауважила кореспондентка і сердито подивилася на мене.

— Це Гітлер про Черчіля?

Юрко не дав нам посваритися. Він сказав: Той, хто цікавиться політикою, має глибоко в'їхати в європейську історію XVIII й XIX століть. Інакше ви не розумітимете підстав і спонук.

Якось мене розвеселили приклади поєднання функцій діячами того часу, які привідкривають для нас природу речей.

Як відомо, Фрідріх Великий вправлявся у війні та грі на флейті. І справді, флейта імманентна війні й асоціювалася з війною на тисячі років раніше за барабан.

Уроки флейти мають бути включені до навчальної програми академії Генштабу. Якби в консерваторіях вивчалася лінійна тактика пруської армії, ми б уникнули жахіть симфонічного авангарду.

Або Пилип Йосип Еніш — пов'язаний із Вюртенбергом теолог та архітектор.

Кажуть, архітектура — застигла музика. Так буває, проте, значно більше архітектура споріднена з теологією, бо прагне наслідувати Архітектора Всесвіту.

Колись архітектоніка Всесвіту — загальна теорія відносності та квантова механіка — будуть визнані розділами схоластики. Великий адронний коллайдер віддадуть під фундамент домініканського монастиря. Ченці швидше, вполюють «частку Бога», ніж наївний у справах полювання Хіггс.

Юстинус Кернер у Вайнсберзі лікував душевнохворих й одночасно очолював швабську школу поетів.

Поезія лікує наші душі, але не душі поетів. Для них вона — хвороба.

Історії хвороб в техніці дазайн-аналізу дуже поетичні. Не знаю, чи Бінсвангер посилався на Кернера?

Крістіан Фрідріх Даніель Шубарт жив у тюрмі та в театрі, позаяк служив директором театру й музики при дворі Штутгарта, поєднуючи це з професійною опозиційною діяльністю.

Театр — розповсюджена метафора політики. Для Шубарта це була змова, а не метафора.

Пізніше, у XX столітті ми знаємо Сахарова, який створював водневу бомбу й захищав права людини, які мають руйнівний ефект

більший за бомбу.

Гітлер і Черчіль любили живопис, але не любили один одного. Все це — війнятки. Вони — типажі попередньої доби.

У ХХ столітті й нині ми однофункціональні, тому виграємо в ефективності, проте програємо в глибині.

— Так, — сказав Дяківський, — велика історична доба, яка почалася знищенням Содому і Гомори завершилася в зруйнованому Берліні. А ми — мешканці іншої, пов'язаної з тією лише ностальгією.

— Гадаю, — сказав я, — що велика доба завершилася трохи раніше — у вісімдесятих роках дев'ятнадцятого століття, зі смертю живопису.

— Велика доба, — сказав вихованець Лебенсборну, — завершилася наприкінці десятого століття, зі смертю Одіна, германського бога поезії та війни. Після того, війна була остаточно відділена від поезії і сенс існування світу вичерпався.

— Велика доба завершилася в шостому столітті до Різдва, в пізній архаїці, — раптом сказала кореспондентка, бо вже в п'ятому мудрець констатував: «Світ невинно змінюється до гіршого, бо всихає і затоплюється водою».

Я зрозумів, що саме в ній знайшов Дяківський.

* * *

Я знову відвідав дядька у слідчому ізоляторі. Він змарнів. Виглядав гірше, ніж минулого разу. Розповів йому за Ірак, намагався, щоб це було кумедно. Він пожвавішав і сміявся, мов дитина.

Сказав, що в камері спілкується з кримським татариним, активістом їхнього національного руху. Їздив материковою Україною, грабував обмінники.

Дядько спитав його, якщо уряд винесе рішення, а Меджліс винесе протилежне, — кого слухатимуться татари?

— Звісно ж, Меджлісу, — каже.

— Розумієш, як класно! Меджліс кримсько-татарського народу — нелегалізований, незареєстрований, ніким не визнаний. Здається, навіть і не робив спроб узаконитися.

Це не тільки не орган влади, але навіть не громадська організація в юридичному сенсі. Але для них, для цих двохсот тисяч чоловік, безперечним є те, що Меджліс — інстанція вища, ніж українські органи влади в Криму, вища, ніж українські органи влади в Києві і вища, ніж ООН, ОБСЄ і НАТО.

Є Меджліс, а все інше — тимчасові прикромці, з якими так чи інакше доводиться рахуватися, але про те, щоб слухатися їх — не може бути й мови.

І що? Усі, починаючи від Президента і закінчуючи головою якоїсь там Ялтинської адміністрації, змушені рахуватися з Меджлісом. Вести з ним переговори, ніби він юридично існує. Іти на поступки цьому Меджлісу. І ці кримські татари мають виняткове становище, значно вигідніше, ніж будь-яка інша етнічна чи релігійна група в Україні. Хоча вони — меншість навіть у Криму. Їхній приклад доводить, що це ефективний спосіб поведінки. Нам потрібен меджліс українського народу! Ні, ти послухай, українці мають поводити себе, як меншість, щоб набути більше прав і впливу.

Я нахилився до його вуха й прошепотів: «Ми навряд чи домовимося витягти тебе за гроші. Дуже важко. Треба організовувати втечу. Або з лікарні, якщо тебе вдасться покласти туди на обстеження. Або зі „слідчого експерименту“. Документи ми змайструємо. Я почну готувати цю справу. Ти трохи потерпи».

Він відповів, також пошепки: «Треба організувати так, щоб ти особисто не брав участі у нападі на конвой. Я більше не хочу, щоб ти занадто ризикував».

Я перервав його: «Якщо будеш слухатися, я все організую якнайкраще. Зайвого ризику не буде. Лише проявляй терпіння. Хочеш до трійника? Є можливість доплатити хазяїну за кращу хату».

Він відмовився. Сказав, що в тій, де він зараз, нормальний колектив.

Повертаючись до Києва, я думав, що «організувати якнайкраще» буде — не просто. Потрібно знайти кількох відчайдушних подільників, які не зіллють. Це найважче. Знайти транспорт, зброю, продумати тактику. Не засвітитися при нападі й при підготовці. Можливо, це ще важче, ніж підібрати кадри.

За кадри, треба побалакати з Дяківським. Я завітав до нього наступного дня.

— Ти сам, без своєї кореспондентші? Щось трапилося? Вона захворіла?

— Її призначили редактором новинного блоку на «Плюсах». Вони там складають пул політологів, у яких братимуть коментарі головних подій. Суцільні ідіоти. О, давай в ці ідіоти запишемо тебе! Будеш тричі на тиждень на тридцять-сорок секунд з'являтися в прайм-таймі, інколи кликатимуть на ток-шоу. Я колись зареєстрував Інститут глибинного буріння громадської думки. Десь валяються документи. Будеш нести пургу в якості його директора.

— А що треба казати?

— Банальності. Уникай парадоксів і осягнень. Секретаріат Президента щодня виготовляє список тем, які потребують висвітлення й вказує, як їх трактувати. В цілому притримуйся цих інструкцій. Їх тобі надсилатимуть.

Я пошепотівся з ним за хлопців, яких можна було б залучити до нападу на конвой, якщо до цього дійде. Він сказав, що поговорить попередньо з двома, в яких впевнений, що не здадуть і не розпатякають.

Перший коментар я дав «Плюсам» вже наступного дня. «Ти бачив?» — спитав я Дяківського. Він відповів, що навіть якби й дивився телевизор, ніколи нікому не зізнався б у цьому. Імідж не дозволяє. Але його кореспондентка сказала, що покатить, лише очі бігають. Фіксуй погляд на одній точці — на носі інтерв'юера чи на об'єктиві камери.

Я став відпускати бороду. По-перше, щоб більше скидатися на політолога. По-друге, так на екрані мене важче буде впізнати потерпілим по минулих епізодах моєї творчості.

Десь за два тижні мене запросили на запис ток-шоу. Це відбувалося в «олівці», як його називали кияни, високому будинку-башті над Бабиним Яром. В ньому розташовувалися студії та апаратні кількох телеканалів. На мене й кількох інших учасників при вході очікувала дівчина з листком паперу.

Були двоє млявих депутатів від опозиції, ще один, крім мене, мутнуватний політолог, депутати від більшості. Нас припудрили, після чого з'явилася кореспондентка Дяківського (вдавала, що не знайома зі мною) й прочитала нам короткий інструктаж: будьте активні, можна переривати одне одного, кажіть одразу суть, усю «воду» ми виріжемо

при монтажі, й найголовніше: через електронно-променеву трубку наших телевізорів не передаються думки, лише емоції. Тому переконуйте аудиторію не аргументами, а емоціями. Якщо ви будете говорити нормально, глядачеві здаватиметься, що ви спите. Йому буде здаватися, що ви говорите нормально, тільки, якщо ви будете втричі емоційніші, ніж звичайно.

Дуже довго налаштовувалася техніка. Нам весь час казали: «Ще хвилинку».

Я зрозумів, що таке релятивізм. Є «академічна година» — 45 хвилин. А є телевізійна «хвилинка» — теж 45 хвилин. Нарешті почався запис. Всі говорили прямо протилежно щойно прослуханим інструкціям. Нудно і довго.

Як новачок, я верз щось не в тему: «Я очікую покращення влади з 1986 року, від початку перебудови, яка нічого не покращила. Вибори у Верховну Раду Радянського Союзу. А влада не кращає. Потім 1991 рік, Державний Комітет з надзвичайного стану. Виявився не кращим. Потім валиться Радянський Союз, і обирається Верховна Рада України. Погана! Незалежність — це добре, а уряд поганий. Потім одні вибори — ще гірше, другі вибори — не наша влада, треті вибори — знову погано. На відміну від молоді, я чую розмови про те, що наступна влада буде краща, ніж попередня, уже вісімнадцять років. І я підозрюю, що наступні вісімнадцять мені будуть розповідати те саме.

Це індукція. Якщо вісімнадцять років я сиджу біля вікна, і бачу, що пройшов один негр, пройшов другий негр, третій і четвертий, і всі роки проходять одні негри, то швидше за все, я в Африці. Якщо вісімнадцять років повз мене проходять вибори, а влада не кращає, то швидше за все, я в Україні.

Принцип математичної індукції каже нам, що після виборів Ющенка, краще не буде... (я трохи втратив думку і від хвилювання забув висновок, який хотів сказати. Тут я згадав дядька Петра й почав за татарів)...от кримські татари, побувши в Україні, на відміну від нас не все життя (повертатися сюди вони почали на початку 90-х) вирішили не чекати вісімнадцять років. Вони приїхали сюди, подивилися й за тиждень зрозуміли — краще не буде. Треба собі створювати Меджліс, збиватися в орду й вирішувати свої питання самотужки...». Тут мене перервали й слова до завершення запису вже не давали.

Я гадав, що це повний крах, і моя телевізійна кар'єра завершилася. Проте, на моє здивування, коментарі в мене брали й надалі й навіть ще кілька разів запросили на ток-шоу. Певне, сподобалися емоції. А на зміст ніхто не звернув уваги.

* * *

У середині літа менти накрили клуб. «Лідер» мав рацію — це таки мало статися. Всіх засновників й основних дійових осіб добряче потрусили на гроші, але на довго нікого не закрили. Внутрішня кухня клубу була організована доволі розумно. Як я дізнався пізніше, подібні установи в інших містах (був певний час, коли вони були в моді) закінчили більш трагічно.

Юрко, який все ще вештався Україною (чогось не повертався до Штатів), зловтішався. Він недолюблював «лідера». Він казав: «Начувайся, з Дяківським теж закінчиться погано. Він втягнув тебе в телевізійну кампанію проти опозиції, це дурість з твого боку. За півтора роки бухгалтер буде при владі. Окрім того, режим занадто огидний, щоб працювати на нього. Країні потрібна демократія, НАТО й президент укорінений у вулик, народний. Біснுவатий таких зневажливо називав „фьолькіше“. Але це саме те, що вам зараз потрібно».

— Наприкінці дев'яностих, — відповідав я, — коли крякнув банк «Україна», яким керував Ющенко (він вчасно зістрибнув, незадовго до банкрутства), пів Києва займалася його боргами. Я тоді теж намагався відщипнути й проглядав заставні зобов'язання. Найбільше мені сподобалися два. Один кредит був виданий банком під яйця птахофабрики у міру їх несіння курми, а другий — під відтинок асфальтової дороги від правління господарства до свинарника. Для мене так і лишилося загадкою, що саме вони збиралися зробити з тією дорогою після неповернення кредиту. Перекопати?

Я не питаю, бо що я міг почути у відповідь? Хіба що українську народну пісню. Всі наші пісні і політичні програми склались у відповідь на подібні німі запитання.

Саме тому в них так багато почуття і так мало сюжету.

Розумієш, однією «Україною» він вже керував. Чому ти гадаєш, що результат керівництва другою буде кращим?

— Тому що Януковичу, з його донецьким кодром, не можна віддавати владу.

— А ми з Дяківським відмовляємося від вибору між шахраями і бандитами. Наш вибір — Кучма! Той хто не буде. Працювати на Кучму — все одно, що працювати на Навуходоносора. Навуходоносор, звісно, негідник, але він мертвий. Його нема. Кучми майже нема.

— Жалюгідне виправдання!

— Якось мав побачення з дядьком, він звернув мою увагу на кримських татарів. Я весь час думаю за них. Коли українці укладали з ними угоди (наприклад, Богдан Хмельницький), завжди треба було платити, зазвичай, ясиром. Давали можливість уводити в полон здорових чоловіків, красивих жінок і маленьких дітей. Сьогодні за лояльність кримських татар Українська держава знову ж-таки платить. Привілеями. Кажуть, що скнара платить двічі. А слабкий платить весь час. І ми маємо платити кримським татарам за те, що вони нас ошчасливили і повернулися в Крим.

Я запитую себе: якщо ці люди приїхали, одразу зорієнтувалися і вже вимагають платні, то чим ми гірші? Вони отримують і з Ющенка і з Януковича.

Нам не вистачає одного — ми все ще не відчуваємо себе чимось окремим. Від політики, наприклад.

У татар одна перевага: вони зрозуміли, що вони — інші. Інші мають більше прав. Я, наприклад, інший. Дяківський інший. Його хлопці інші. Вони довели, що можуть псувати життя начальству.

Той самий Сорос впливає на політику багатьох держав. Перед ним запобігають прем'єр-міністр України, вся опозиція, з ним зустрічається Президент. Він — спекулянт! Спекулянт приїжджає в Україну і має можливість повчати наших начальників, нашого Президента, яким чином йому вести політику, як додержуватися прав людини. І той це вислуховує! Це показують по телевізору. Але наші хлопці і дівчата можуть піти і закидати Сороса майонезом.

— Ну то й що?

— Завтра закидають гранатами. Ми — інші! П'ятдесят мільйонів — недостатньо, щоб їх брали до уваги, а п'ятдесят чоловік — достатньо. Ну, може не п'ятдесят, але п'ятсот — напевне! Тут така

ситуація, що татари поставили себе, не вдаючись до терору. Акціями громадянського впливу. Наразі цього досить. Та й бояться, бо далеко не чеченці.

Ми теж ще не переходимо межі. Все має визріти. Але плекати відмінності треба завжди.

Наш конкурент — не Ющенко й не Янукович. Наші конкуренти — такі як ми. Наші вороги глобальні — москалі, Америка, бюрократичний Інтернаціонал, а ти спонукаєш нас боротися з комахами.

— Якщо діяльність Дяківського проплачує й підстраховує секретаріат президента, то вся ця філософія — лише самовиправдання.

— Бін Ладена теж патрунувало ЦРУ чи Військова розвідка, але бачиш, як вийшло.

Юрко лише хитав головою.

* * *

Я розмірковував над тим, де взяти зброю й куди дівати дядька після втечі. Якось, у підвалі почув розмову з київським баригою, який потребував контактів Дяківського у Придністров'ї. Барига налагодив під Києвом виробництво піратських компакт-дисків. Непоганий бізнес, але американці натисли на українське керівництво, й менти закопали подібні підприємства. У зв'язку з цим виникла ідея поставити заводик у Придністров'ї — невизнаній республіці на південно-західному кордоні України.

Придністров'я — це ідея! Можливо, там можна прикупити два автомати, пістолети й гранати, а потім сховати дядька. Варто подивитися чи не легше там зробити молдавський чи москальський паспорт. Я умовив Дяківського скататися туди.

Юрко впав на хвіст. Ми їхали мерседесом бариги. Він сам був за кермом, Дяківський поруч з ним, а ми з Юрком позаду. Одеська траса ремонтувалася й розширювалася, доводилося часто скидати швидкість. Я примусив баригу вимкнути музику й повідомив йому, що менти цілком мали рацію, коли конфісковували його завод компакт-дисків, якщо він тиражував таке ж лайно, яке слухає. Барига сказав, що все зло від американців з їхнім глобалізмом і авторськими правами.

Дяківський відірвався від написання есеески своїй кореспондентці й сказав, що істинним автором всього є Бог, тому всі права належать Йому, а не американцям. Я спитав чи є Бог також автором улюбленої пісні нашого водія «ти целуй мене вездє, восемнадцать мне уже»?

Дяківський замислився й відповів, що коли людина мислить, сприймає і в кожному творчому акті, вона користується запозиченою здатністю, що Бог є єдиним джерелом думки, творчості й волі.

З другого боку, людина здатна псувати те, що зачерпує з цього Джерела, але не зрозуміло як, бо волю до перекручення вона запозичує Там же ж. Але американці перекручують більше всіх.

Юрко не витримав хули на Сполучені Штати й зауважив, що у світі є тільки дві країни, які поводять себе правильно і в яких нам варто вчитися. Це США та Ізраїль. Вони ефективно використовують ракети «повітря-земля».

У них в кожному поколінні з'являються особистості, здатні брати на себе відповідальність за все.

— Зрозуміло, що можна брати приклад з кожної з цих країн окремо, — сказав Дяківський. — Але важко брати приклад з них обох одночасно.

У той час, коли весь світ робив ставку на армії, на кораблі й калібри, тобто, коли всі мілітаризувалися, Сполучені Штати піднялися на біржі. Американську імперію створив не солдат, а біржовий маклер.

— Американське суспільство, — сказав Юрко, — побудоване релігійними людьми — сектантами, пуританами, баптистами, втікачами-католиками, які спекуляції та спекулянтів вважали чимось недобрим. Америка стала великою попри волю та уявлення тих, хто її заснував.

— Так отож! Ніхто в XIX столітті не міг припустити, що найбільша потуга у світі буде створена смішними людьми в краватках метеликом. Вони ходили з козячими борідками і в кумедних старомодних капелюхах.

Але уже в XX столітті, коли всі знали, що все вирішує економіка, що потрібно ставити на біржу, що економічними потугами, виробництвом, фінансовими операціями, ефективною роботою фінансової системи створюються великі сили і народи живуть саме цим, виникає держава Ізраїль, яка будується на кібуцах та воєнізованих

поселеннях, яка сублимувала в державотворчість весь двохтисячолітній страх, образу, страждання, крутість єврейського народу. На ущербній психології, на цьому страхові, який вони терпіли, на всьому цьому нехлюйстві, на воні єврейських містечок вони і виростили державу, яка сьогодні є надзвичайно ефективною і якій ми з вами сьогодні вимушені заздрити.

Де воно взялося? Хто міг передбачити? Хто міг вгадати, що геноцид єврейського народу — саме цей двохтисячолітній страх і буде тим, на чому збудують ЦАХАЛ?

Двісті ядерних боєголовок має країна з п'ятимільйонним населенням, — нащадки шинкарів і лихварів.

Велич щоразу будується на речах несподіваних. У XVIII столітті армії трималися на палиці капрала, якої «солдат мав боятися більше, ніж ворожої кулі». Всі передові країни дбали за те, щоб тримати сувору дисципліну, якимсь чином примушувати рухатися по полю бою довгі шеренги. Вони і гадки не мали, що найсильніша армія нової Європи буде створена на запереченні шпіцрутена, на речах, які здавалися анархією і дурницею — на Свободі, Рівності і Братерстві!

Ці речі, які ніяк не могли бути прив'язані до поля бою, і в кращому випадку були речами кабінетними, філософськими, і подумати, що саме вони дадуть перевагу маневру і зосередженого вогню, було неможливо.

Тим часом ми проїхали Умань й зупинилися перекусити в «Загадці» — єдиній пристойній забігайлівці на трасі.

Я подумав, що назва трохи дивна для їдальні. Хіба що загадкою має лишатися з якої саме тварини зроблені ці котлети.

Дяківський, який не переймався побутовим, продовжував:

— Ми ніколи не вгадаємо на чому, в якому субстраті, на яких саме речах, на якій філософії, чи на відмові від філософії, чи на біржі, чи на образі, чи на переляку, чи на неймовірній сміливості буде створена майбутня велич. Ми не знаємо, що буде. Ми знаємо тільки, що можна сподіватися лише на диво. І дивом для всіх тих американських пастушків-ковбоїв, була фондова біржа.

— Я зауважив, що в українській відповідником слова ковбой — є свинопас. Але, якщо свинопас у нас означає — салогуб, то ковбой — є одним з образів американського героїчного міфу. Втім, це лише

підтверджує твою теорію, що велич майструється з неоковирних, найменш підходящих речей. Як ото — біржа.

— Вона могла там і не з'явитися, — кивнув Дяківський і сьорбнув компоту. — Могло піти зовсім іншим шляхом. Німці використовували фондову біржу лише для заробляння грошей. На теософії і ксенофобії теж створили непогану державу, але не таку динамічну. Не перемогли.

На чому може бути побудована наша велич, ми не знаємо. Є тільки один спосіб — іти вгору. Тобто виходити з того поля гри, в якому ми перебуваємо сьогодні. Велич досягається тільки через «інакше». Якщо ми приходимо у світ і бачимо, як тут все влаштовано, напевне можна сказати, що майбутня велич буде створена «інакше», ніж тут є. І ми можемо взяти будь-якого олігарха, і коли спробуємо розібратися, що було причиною його успіху, то виявиться, що щось інше, але не бізнесові якості. Люди, які краще за нього рахують, є його бухгалтерами. Сміливіші за нього — в його охороні. Підліші за нього — приходять до нього з податковими перевітками.

Вони є олігархами через інакші речі. Не через суто економічні. Вони прийшли з іншої площини. Вони спустилися на цю пласку рівнину, на якій розподілилися правила гри і не розбилися. В цьому не їхня заслуга — просто випадково вони виявилися людьми іншої породи, які до того ж потрапили в потрібне місце і в потрібний час. Але не через ділові якості. Через фарт. Через диво.

Так стається все. Я не знаю, через що ми переможемо. Я тільки знаю, що через «інакше». І тоді, коли ми намагаємося прийняти ситуацію, яка уже склалася, поняття, які уже склалися, ми зраджуємо це «інакше», ми зраджуємо нашу майбутню велич.

Тоді, коли ми співвідносимо себе з опозицією чи з владою, тоді, коли ми навіть лише вживаємо термінологію, яка тут усталилася, ми прирікаємо себе бути внизу. Ми зраджуємо те «інакше», щодо світу і що над світом. Тобто ми зраджуємо Бога, зрештою.

Вверх, тільки вверх, в «інакше»!

Ми вже їхали далі й скоро перетнули Південний Буг, як на мене, найкрасивішу річку в Україні.

— Треба не пропустити поворот на Платонове, — сказав баризі Дяківський.

Я дивився на хатки, що траплялися праворуч від дороги й уявляв, що там, за вікнами, якісь люди дивляться на нас, на автівки, на життя,

яке проноситься повз них. Як це, усе життя прожити в такому будиночку при дорозі?

Майже нікуди не виїжджаючи, сприймати дорогу, як річку? А можливо й батьки й діди цих людей, п'ять поколінь мешкає на цьому самому місці, над ними пролітає історія, а для них лише вічний цикл чотирьох сезонів. Дивляться на нас і думають: «Ви кажете час минає? Час стоїть. Минаєте ви». Не пам'ятаю, хто з селяків сказав це. Втім, двадцяте століття поїздило по них асфальтовим катком. Мабуть цим будиночкам років по п'ятдесят, селу — хіба що втричі більше. Може, вони ще не встигли віддихатися від війн, переселень, колективізацій, голодовок, розпаювань... і їм здається, що вони лишень зупинилися, ще не виспалися. Ось я змінюю міста, жінок, заняття, широти й гадаю, що в цьому сенс. А якщо справжній сенс можливо спіймати лише на хуторі, посеред степу? Сімдесят років дивитися на обрій, на маленький цвинтар, де колись ляжеш, на курей. Свинка хрюка. Кульгавий собака бреше під вечір. Страшно.

Ми повернули з одеської траси праворуч, на порожню дорогу, яка вела нас пагорбами угору-вниз, порослими випаленою сонцем жовтою травою.

* * *

Все економічно цікаве в Придністров'ї належало фірмі, яка чомусь називалася «Шериф». Колись її власники починали з монополізації контрабанди, але згодом зайнялися й іншим великим бізнесом. За загальною модою пострадянських олігархів, взяли на утримання місцеву футбольну команду й побудували для неї розкішний тренувальний центр з критим стадіоном, який на тлі тираспольської обшарпаності й неможливості, виглядав, мов величезний космічний апарат інопланетних прибульців.

Власниками «Шерифа» були двоє відставних мусорів — українець та гагауз — та якусь частку, здається, мав син місцевого президента. Ми зустрілися з ними у їхньому головному офісі. Наш барига довго розповідав за особливості бізнесу піратських компактдисків, його навіть слухали з ввічливою цікавістю, поки не було поставлене головне питання — за очікуваний прибуток.

— В доларах — десь мільйони чотири на рік можна мати, — сказав барига.

— Слухай, — сказав гагауз (він був більш говірким і вів розмову). — За чотири мільйони на рік, я не дам собі праці навіть перейти до сусіднього кабінету.

На цьому розмову було завершено, й ми поїхали до знайомих Дяківського у Верховній Раді, до спікера, здається. Потім — до ще якихось знайомих, у Бендери, на другому березі Дністра. Юрко пішов вештатися на ринок. Республіка, за моїм поверховим враженням, страшенно нудна. Немов великий радянський колгосп на задвірках світу, на узбіччі часу.

Впровадили б вони тут бодай трохи романтики — перевдягнули б президента на князя, проголосили б феодалізм, проголосували б єрусалимські ассізи замість конституції, огородили б Тираспіль кріпосною стіною з вежами, заборонили б футбол, організували б важку кавалерію. Більше б заробляли на продажі шляхетських гербів, ніж на продукції Рибницького металургійного.

— А коли ми зустрінемося з тими з ким варто? — спитав я Дяківського.

— Мені тут теж набридло, — відповіді він. — Поїхали в Кам'янку.

Ми підібрали Юрка й вирушили на північ. Втім доїхали ми лише до Рибниці й позаяк вже було пізно, зупинилися там й оселилися в страшнувотому готелі, де нічого не змінювалося принаймні з вісімдесятих.

Барига, який весь день був за кермом, ліг спати, а ми зібралися в номері Юрка, відкрили вікна, теревенили, Юрко з Дяківським пили місцевий дефіцитний коньяк «Суворов», яким нас пригостили в «Шерифі».

Юрко казав, що якщо Дяківський і має рацію щодо запозичених якостей і єдиного Джерела, то це Джерело не дзюрчить під каменем в лісі, а швидше нагадує океан. Коли ви проявляєте волю, і здатні мислити — ви це робите тому, що в вас є частка Божественного. Тобто, ви, звертаючись до себе, звертаєтесь до Бога.

Спробуємо зрозуміти це за допомогою метафори, позаяк це єдиний завжди доступний нам спосіб розуміння.

Є океан — Бог. Існують чарки різної форми, в які набрана вода з Океану. Ці чарки — люди.

Процеси в чарці, не ті, які відбуваються в Океані. Хоч там і там вода, але в чарці ви ніколи не побачите тайфуну, Гольфстріму і синіх китів. Коли людина вмирає — чарка розбивається. І вода знову виливається в Океан. Але все одно, те, що в вас є крім форми скла — це те, що зачерпнуто з Океану, з Бога. Ви є чаркою, в якій є кілька мілілітрів Бога. Ви цілком можете уявляти себе в цьому смислі.

На це Дяківський сказав, що, на відміну від Бетмена, Зорро є цілком вигаданим персонажем. Далі ми теревили за вартості та вартість гвинтівок Ремінгтона, фоном грав телевізор, налаштований на український канал, на новини. Різали вухо звороти:...незаконна трудова діяльність (незабаром казатимуть за незаконне мучеництво)... незаконне видобування вугілля (не алмазів, вугілля, ніби Англія вісімнадцятого століття)...нелегальні шахтарі (колись таких називали гномами). Все це — хвилина. Все ж таки ми перебуваємо всередині дуже щільного асоціативного потоку, насилу встигаєш впорядковувати світ метафорами. Неділимою одиницею світу є, як ми вже знаємо, зовсім не атом і навіть, як ми підозрюємо, не «фундаментальна частка», але мізансцена. Бог творив суще більше мистецькими, ніж інженерними засобами, як театр, а не лабораторію.

Потім Дяківський ще трохи підпив і заходився згадували старих знайомих з ПМР (нехай буде задоволений ними Аллах!). Також згадав нашого видатного кінорежисера Олександра Муратова. Він якось порадив придністровцям, які боялися раптового румунського наступу (бо не знали, що румуни бояться їхнього), замість того щоб підривати міст через Дністер у Рибниці, перекрити його торбами з піском і поставити кулемета. Ті погодилися, натягли цих торб, Муратов ліг на них і заснув. Прокинувся від того, що пішов дощик, але встати не зміг. Вирішив, що уві сні його зв'язали румунські диверсанти, але незабаром з'ясувалося, що то він приклеївся, бо придністровці обламалися засипати пісок й притягли з цукрозаводу торби з цукром. Його якось відділили й понесли кудись до ванни відмокати.

Гарні були часи, героїчні. Багато наших братів спилося на тій війні, нехай земля їм буде пухом!

Колись Совіти вміли перетворювати подібні епізоди на легенди. Але у 1992 році радянський агітпроп вже крякнув, а путінський ще не

вилупився, тому епопею про звитяжну оборону Муратовим Рибницького мосту знаю лише я. Тепер і ви.

— За 45 років до цієї цукрової пригоди, — сказав я. — Мій дід очолював Воронежський інститут цукрової промисловості. Воронеж сильно зруйнувала радянська авіація, тому інститут передислоковували до Ленінграду. Дід змушений був часто їздити між цими двома містами. Якось восени на станції, де робив пересадку, він побачив жінку, яка бігала між пасажирами й просила допомоги — в неї вкрали пальто й продуктові картки. Дід віддав їй своє пальто й поділився картками. Та пообіцяла віддати й записала його адресу. Коли він повернувся додому, бабуся була в розпачі, адже він повірив нахабній шахрайці. Він був невинуватим, завжди всім вірив.

Десь за три тижні біля їхнього будинку зупинилося двоє чорних автовок і бабуся зрозуміла, що приїхали арештовувати. З авто вийшла «шахрайка» з дочкою та чоловіком, вони привезли пальто. Чоловік справді виявився поважним чином у МГБ, він подякував, і вони разом пообідали.

За рік чи два діда заарештували. Він потрапив під репресії, верхівка яких відома, як «ленінградська справа». У нього саме трапилося страшне запалення легенів. Коли його волочили коридором обласного управління МГБ, в людині, яка випадково йшла назустріч, він впізнав чоловіка тої жінки, якій він допоміг на станції. Але чоловік удав, що не помітив його. Втім, він зробив так, щоб вони зустрілися на допиті й сам написав за діда всі відповіді у протоколі. Невдовзі дід уже був на свободі.

Я не хочу цим нав'язати думку, що доброта має рацію. Багато добрих людей були розстріляні. Рацію має доля. Але доброта вища за долю.

— Що спільного між обороною рибницького мосту, ленінградською справою та нашою спробою налагодити порушення авторського права у промислових масштабах? — сказав Юрко, — Випрасувані, логічно послідовні розважання — неадекватні, вони завжди є згвалтуванням дійсності. Світ, кожна особистість, нація, її історія складається з подібних мізансцен, поєднаних асоціативно.

Варто відволіктися від численних інтелектуальних спекуляцій щодо життя й узяти його не так, як ми його аналізуємо (предмет аналізу занадто невизначений і мінливий, спробуй затягти його на стіл

прозекутора!), але так, як відчуваємо. Зрештою, відчуття і пригоди первинні, аналізуємо ми лише слова, якими все це (завжди приблизно) описуємо. Метафора вмирає, коли перетворюється на визначення, а ми прагнемо живої поезії.

* * *

Наступного ранку ми виїхали до Кам'янки. Ландшафт поцікавішав, рівнина змінилася пагорбами, відчувалося, що ми вже в південному Поділлі.

Заїхали на хату до Лісника, як його називав Дяківський. Барига з Юрком залишилися в автівці, а ми з Дяківським і Лісником розмовляли в садочку за будинком.

Лісник мені сподобався — така собі людина вкорінена в ландшафт і в буття. Ми швидко домовилися за все необхідне. Я залишив йому половину грошей за два автомати, пістолет, дві гранати Ф1 і три РГД. Він мав перекинути це через кордон і доставити до Вінниці.

— Я не торгую, — сказав він, — це зі старих запасів.

Дяківський запропонував йому взяти участь у моїй справі. Той сказав, що подумає.

Я залишив йому гроші й фотографії дядька для виготовлення придністровського паспорта. Я знав, що придністровцям не важко було оформлювати собі й москальські паспорти, москва була зацікавлена в збільшенні числа своїх громадян на цих теренах. Але то на майбутнє.

Я був задоволений. Якщо він погодиться допомагати, така доросла людина сильно знадобиться при підготовці.

На зворотньому шляху я не прислухався до розмов, але весь поринув у складання планів організації втечі. Можна спробувати відбити дядька під час виїзду на «слідчий експеримент». Він погодиться вказати на схрон зброї та вибухових речовин, його вивезуть до лісу... але там буде стільки ментів, що якщо їх всіх убити, нас можуть звинуватити в геноциді. Навіть за формальними ознаками, бо мент — не професія, мент — національність.

Тоді втеча з лікарні. Треба корумпувати медчастину слідчого ізолятора, аби з нападом якоїсь страшно важкодіагностованої хвороби дядько був переведений до цивільного шпиталю. Доведеться

корумпувати також начальника відділення, а може й двох-трьох лікарів, щоб тримали його деякий час і щоб їхній діагноз не протирічив діагнозу тюремного медика. Час буде потрібен на випадок, якщо ми не зможемо напасти в першу ніч. Його охоронятимуть щонайбільше четверо мусорів. Ми обеззброїмо їх, скуємо кайданками й матимо десять-п'ятнадцять, а може, якщо поталанить, і більше хвилин на втечу, доки приїдуть менти з найближчого райвідділу (якась же ж падла їх обов'язково викличе!).

Їхню зброю треба лишити на місці, тоді міліцейські заходи з нашого перехоплення будуть менш інтенсивними. Важливо одразу вискочити в одну з сусідніх областей, вони будуть підняті на перехоплення значно пізніше, ніж наша.

Для контакту з лікарями СІЗО й цивільного шпиталю потрібна людина, яка, по-перше, зможе їх умовити, по-друге, та, фотографію якої не матимуть менти, які проводитимуть розслідування. А вони обов'язково запідозрять лікарів і пресуватимуть їх. Хтось потече. Йому показуватимуть фото всіх, хто має стосунок до дядька. Моє — в першу чергу.

Лісник — людина, яка з першого погляду викликає довіру. Але найголовніше те, що він зникне в своїй Кам'янці одразу по завершенню справи. Якщо він погодиться.

Проте подальше дослідження теми, яке я здійснив по поверненні з Придністров'я, виявило неприємну обставину. Хворі зі слідчого ізолятора перевозилися не аби куди, а до лікарні швидкої допомоги, де з кількох палат була влаштована мінітюрма, з залізними дверима, ґратами на вікнах і вартою. Все лікування здійснювалося там. Було важко симулювати й забезпечити діагностування настільки смертельної хвороби, яка дала б можливість доправити в'язня до цивільної профільної клініки.

Я мав довгу оперативну нараду з Дяківським, де ми дійшли висновку, що треба когось зарання влаштувати на роботу до тієї лікарні швидкої допомоги в якій влаштоване відділення для в'язнів. Дівчину-медсестру? Вона зможе заприятелювати з мусорами й по своїх службових обов'язках мати доступ за залізні двері. Та де її взяти?

* * *

У пошуках і приготуваннях минула решта літа. На початку осені об'явився «лідер». Зателефонував.

— Ви полишили печеру? — радісно запитав я.

— Скоріше, повернувся з прощі. Звідки стається чудо, яке створює великі народи, яке спонукає великі успіхи, народжує видатних людей, яке кличе праведників і неймовірних негідників, яке приносить поразки, яким заздять переможці? Ці дивні речі розкидані на шляху прочанина до Царства Небесного.

Перемогу може дати нам лише Бог. І в пошуках Його ми змушені вистрибувати за межі правил. Виходити з цієї площини. За межі життя. І там ми спотикаємося об чудеса, їх багато за межами, за які потрібно вийти.

— Ви досягли результату, я медитую під цей текст. Можете навіювати мені що завгодно.

— Друже, я очікую на вас у редакції «Столичних новин» на Кловському узвозі.

Очікував він мене в офісі власника, який розташовувався над редакцією. Власник дуже хотів бути подібним на олігарха, але грошей ні на футбольний клуб, ні на телеканал не вистачало, тому він утримував газету.

Вони сиділи на кріслах перед столиком з кавою поставленою прямо на гранки, а мене посадили на диван навпроти.

— За дев'ять місяців, — сказав власник, — з початком виборчої кампанії, я переорієнтую газету на підтримку Ющенка. А до того часу заграватиму з його опонентом — діючим прем'єром, з Януковичем.

— А якщо Ющенко програє? — спитав я.

— Якщо програє, я за тиждень до закінчення другого туру повернуся до Януковича. Я бачив кілька ваших виступів по телебаченню й чув за вас від нашого спільного друга (він шанобливо подивився на «лідера»), тому в мене до вас дві пропозиції. Перша — постійна колонка на другій шпальті. Друга — пов'язана ось з чим. На Атлантичному узбережжі Африки є чарівна країна — Ліберія. Природа — як на рекламі «Баунті». Алмазні копальні (туди ми не ліземо), уранові родовища, золото й ліс. Там, як належить, була громадянська війна, на щастя, перемогла демократія, новий президент з'їв вуха попередника й утвердив законність. Я йому подарував позолочений АК. Він мене вважає своїм другом.

Туди треба заходити одразу серйозною бригадою, брати під охорону золоті родовища й лісозаготівлі. Збереш команду, чоловік у триста?

— Хоч на завтра!

Я одразу уявив, як ми на іржавому пароплаві причалюємо до ліберійського берега, і я на чолі роти лучників заганняю рабів на копальні. Що може бути романтичніше?

«Лідер» посміхався. Ми попрощалися й пішли.

— Яка приємна людина! — поділився я своїм захватом.

— Сидів за вбивство. На зоні був попкарем, — відповів «лідер», — за Африку — не бери до голови. Свистить. Але слухай, незабаром вся країна поїде мізками на Ющенку. Я вже відчуваю феромони масового психозу. Якщо ми ще не здатні атакою легкої кавалерії увірватися в історію, будемо визискувати істерику. Коротше, час від часу для симулятивних протестних акцій мені буде потрібна масовка й тямущий актив. Це не так романтично, як Африка, натомість, потім у нас буде за що з'їздити до Африки.

* * *

— Ви! — сказала вона, — ви безчесна й продажна людина!

Вона була в групі пікетувальників Генеральної прокуратури. Впізнала в мені зловорожого політолога з телебачення. На ній був червоний плащ і руде волосся — явні знаки того, що зустріч не випадкова.

За годину в кав'ярні я пояснював їй: «Нагорі тісно. У нас багато свободи, поки ми — ніхто. Це як космонавт, коли хоче піднятися вище всіх у космос, погоджується жити в бляшанці. Будь-яка тюремна камера в Лук'янівській в'язниці в сто разів комфортніша, ніж його корабель.

Чим вище в небо, тим більше обмежень. Тим більше самозречення. Тим менше можливостей, насправді.

Або твоя аудиторія — сотня чоловік, і ти можеш говорити все, що тобі заманеться, або, якщо ти хочеш вийти на аудиторію десять мільйонів — зважай на інтереси тих, хто тебе виводить. Ти можеш шепотіти деякі речі, вставляючи між рядками. Що вибрати —

можливість спілкуватися з десятима мільйонами, говорячи мало, чи говорити все, але мало кому? Я зрештою думаю, що потрібно робити і те, і те».

Вона сказала, що все це — лайно. Вона вірила в Ющенка, томудесь тиждень пішов на те, щоб вона повірила мені й три тижні на те, щоб закохалася.

Я збрехав їй, що одружений. Було непотрібно, щоб нас бачили разом, особливо міліцейські камери. Її звали Леся. Я відчув у ній здібності. Вона закінчила педінститут. Я переконав її піти на курси медсестер. Ми їздили до лісу стріляти з пістолета (вона була в захваті), я викладав їй основи конспірації (з власного кримінального досвіду), вона натхненно готувалася в революціонерки. Наприкінці листопада я розказав їй за дядька (збрехав, що він політв'язень), й вона погодилася, щоб я влаштував її до нашої обласної лікарні швидкої допомоги.

Я дорого заплатив за паспорт для неї на інше ім'я та за фальшивий диплом про середню медичну освіту.

— Твоє головне завдання — отримати доступ до відділення для в'язнів. Це не має бути занадто важко, бо медсестри там не дуже хочуть працювати. Кокетуй з мусорами. Погоджуйся на їхні брудні пропозиції.

— Тоді ти розлюбиш мене.

— Дурненька, я кохатиму тебе завжди (я подарував їй перстень з маленьким діамантом, щоб вона була більш впевнена в моїх почуттях). Тобі доведеться працювати там довго, можливо місяць чи два. Ми домовимося з тобою про зв'язок і побачення.

Розвідувально-спецушним суржилом її тип називається «ініціативниця». Людина, яку не потрібно мотивувати, їй тільки треба дати можливість терористичної дії, вона сама того прагне. Є люди, яких на слизький шлях революції штовхають ідеї чи обставини. Вони швидко втомлюються.

Але є ті, кого до тих чи інших деструктивних ідей штовхає революційний архетип їхньої психіки. Вони ніколи не зможуть жити нормальним рослинним життям. Часто природня революційність не виглядає, як невроз. Люди побутові значно більш невротичні. У звичайному родинному гніздечку бісів водиться побільше, ніж у підпіллі.

Революційність — властивість психіки якогось відсотку двоногих, щасливих власників плоских нігтів. Вона уживається з іншими випадковими властивостями й набутими якостями. Природні революціонери можуть бути потворами і святими, дурнями і філософами, вони навіть можуть бути контрреволюціонерами.

Якось теревенили з Юрком за шекспірівські сюжети, які так щедро постачало нам ХХ століття. Порівнювали долі Котовського та командира летючої бригади УВО Юліана Головінського, Юрко зауважив, що коли людина з бандитів вислужується у червоні командири, то вона — потолоч, а коли з червоних командирів йде в бандити — красень.

У тому смислі, що свідомо відмова від соціального статусу, тим більше в армії, не може не викликати захвату.

Якби Головінський діяв на Сицилії чи у США, за нього були б написані сотні книжок та знімалися кіносаги, серіали та просто бойовики, у нас він забутий. Він був не менш результативний за Ділінжера, навіть якщо переводити злоті в долари, й не зважати на те, що Ділінжер діяв у жирній Америці, а Головінській — в галімії Польщі. Крім того, Головінській, на відміну від Ділінжера й Котовського, — значно глибша й культорологічно цікава натура, він Гамлет, а не простуватий Робін Гуд.

Браття, Шіллер написав своїх «Розбійників» щось у 19 років. У нього навіть не було комп'ютера, обходився банкою чорнила. А вам що заважає прославитися в драматургії?

* * *

«Лідер» орендував під офіс поверху будівлі «Столичних новин». Ми обговорювали трояндову революцію в Грузії. Я сказав, що у нас подібне неможливе. Там публіка обурилася виборчими фальсифікаціями, які, певне, мають якийсь сакральний сенс в їхній культурі, якої я не знаю. Українці занадто прагматичні, вони не переймаються подібними дурницями.

Якщо їх не спонукали до повстання негаразди дев'яностих, то нині, на підйомі, коли всі набираються кредитів, коли ціни на нерухомість зростають, як навіжені, коли нарешті почали жити жирно,

коли кожний, кому щось не подобається, легко може отримати некваліфіковану роботу в країнах, які йому подобаються, жодних масових акцій громадського незадоволення не відбудеться, бо всі всім задоволені.

— Хіба що трапиться диво, — посміхнувся «лідер».

— Диво?

— Мій друже, ви християнин, ви повинні вірити в диво. В чудеса тут, а не десь там колись. Зрештою наявність душі — це наявність чудесного. Ми живемо і усвідомлюємо себе тому, що так явлене чудо. Людина нічим цього не заслужила. Вона не виробила в собі свідомо власну свідомість, вона не воліла власної волі — це їй просто було дано. В певному віці ми раптом відчули себе як окреме і знайшли в собі можливість волі — ми цього не виробляли. Дозріло тіло, і душа нарешті змогла в ньому уміститися. Позаяк усе цінне, що у нас є, має чудесне походження, то і апелювати треба, безумовно, до чуда. Тільки через Чудо і трапляються досягнення.

У тому числі й масові, як щойно в Грузії, як завтра в Україні.

Це розуміє і східна традиція. Ви можете вчитися все життя, будувати якийсь там свій процес розуміння, але все одно, справжнє досягнення відбувається миттєво, поза вашою свідомістю і волею. Ви безумовно маєте робити якусь роботу, ви маєте жити особливим чином, але осяяння, залучення до істини відбувається через спеціальну точку на черепі «саторі», через спеціальне місце на карті — Майдан Незалежності, для прикладу.

«І цієї самої миті на нього зійшло просвітління», — так закінчується безліч дзенських анекдотів. Там ще б'ють дрючком, бо самого лише чуда не досить.

Систематичною працею ви можете набути знання і розширити свій кругозір. Але просвітління — раптове різке усвідомлення істини, істинного співвідношення речей — це мить. І головне, що воно може бути відчуте тільки один раз. Коли вдруге ви подумаєте ту саму думку — вона вже не буде істиною. Тобто це буде просто правильна думка. На третій раз, це буде лише цікава думка. На четвертий раз, це буде банальність, а на п'ятий — брехня.

В істині цей момент емоційного вибуху є основним. Утім, повернемося до наших баранів. На післязавтра, на дев'яте грудня, на річницю арештів після бешкетів під Секретаріатом президента мені

потрібно десь півсотні відморозків для підтримки опозиційних заходів. Поки що всі ці новомодні мережеві технології мобілізації громадянського активу суттєвих результатів не принесли, тому будемо працювати, як завжди, бандитами. Подумайте над бюджетом.

Думати за бюджет я пішов у підвал Дяківського. Він лежав на дивані в глибокій задумі.

— Тебе знову кинула твоя кореспондентша? — спитав я.

— Ні, — відповів він, — ми разом дійшли рішення розійтися. Цього разу остаточно.

— Не сумуй. Вже незабаром Армагеддон й усі неприємності завершаться.

— Саме за це я розмірковую. Наші далекі предки у XIII столітті тут у Києві вели непримиренну боротьбу за добробут проти свавілля князівської адміністрації. За цілком зрозумілі речі, за які й справді потрібно було воювати: за чистоту вулиць, за те, щоб добре був проведений водопровід, за те, щоб не крали намісники, за зменшення комунальних платежів. А потім прийшли монголи і все спалили. І все, що здавалося таким важливим, перестало існувати.

Ми у подібній ситуації нині. Ми боремося за речі, які зникнуть. Воюємо проти негараздів, які незабаром згорять.

Усі наші дріб'язкові проблеми, імена, які нас оточують, політики, усі ці симпатичні і несимпатичні люди, все, про що мислимо щодня, що бачимо по телевізору — все згорить. І на згарище прийдуть зовсім інші люди, проблеми і сюжети, до яких ми, як завжди, будемо не готові.

— «Лідер» просить півсотні людей для забезпечення якихось антипрезидентських заходів.

— На чотирнадцяте?

— Так.

— Бач, як добре, — ми саме готуємо на цей день акції проти їхніх заходів. Скільки дає?

— Треба порахувати, скільки ми хочемо.

— Щоб вистачило бійців і проти опозиції, і на захист опозиції, доведеться підтягувати публіку з областей.

— Та він заплатить.

— Якби вони не були такими потворами, що президент з цими донецькими, що опозиція зі своїм Бухгалтером, віддали б всю

ситуацію мені. Я б мистецьки довершено організував їм протистояння. Всі були б задоволені. Без зайвих жертв, без мусарні, до речі, й коштувало б усім дешевше.

* * *

У другій половині жовтня москалі заходилися насипати дамбу до українського острівця Тузла між Керчю та Таманським півостровом, там де Озівське море переходить в Чорне. Вони підло стверджували, що відновлюють косу Тузла, Україна справедливо заявляла, що Тузла — то острів, а не коса. Вони хотіли відібрати в нас його й розширити свої територіальні води. Це б дозволило їм не платити за прохід кораблів через протоку.

Як не дивно, Кучма був готовий до спротиву й загрожував відкриттям вогню, якщо будівничі дамби наблизяться до острова.

Підвал на Музейному провулку спорожнів, Дяківський зі своєю публікою гайнули до Керчі, організовувати оборону Тузли, якщо прикордонники не наважаться стріляти. Це, звісно, був більше пропагандистський жест. Але кількох людей він послав на москальський бік протоки, розвідати можливість підпалити що-небудь з техніки, задіяної на будівництві дамби.

Я лишався у Києві, щоб не переривати підготовку втечі дядька, а Юрко рихтувався услід за Дяківським.

Ми пили каву на залізничному вокзалі, Юрко втовкмачував мені свою теорію формування національної психології, він казав: «Уявлення та образи в суспільній свідомості виникають спонтанно. Ці дивні, часто нічим не викликані і завжди не адекватні уявлення формують власний предмет. Об'єкт формується власними образами.

Можна змінити не тільки вираз обличчя, але й антропологію лицевої частини черепа в наступному поколінні, якщо подарувати дзеркало троглодитам. У стосунках з суспільним дзеркалом, саме відображення є активним чинником.

Напружся й уяви себе маленьким єврейським хлопчиком. Ти ще не встиг зробити чогось особливо гидкого: ні замісити мацу на крові християнського немовляти, ні розбестити свідомість титульної нації через контрольовані тобою ЗМІ, ти пілікаєш на скрипці і дивишся на

світ своїми темними, широко розплющеними очима. Проте всі навкруги від самого твого народження вбачають у тобі втілення світового зла, елемент тривалої змови, щось підступне й огидне. Це мимоволі піднесе тебе у власних очах, дасть поштовх на все життя, це змусить до заглибленого самоспоглядання чи до надзвичайної активності.

Від античних часів народи, яких не помічали, зникли, яких ненавиділи, живуть.

Сьогодні нам дає шанс антиукраїнська істерія в Москві, що розгорнулася широким фронтом від Державної Думи до останнього тролейбуса далеко за Садовим кільцем. У голові пересічного москаля Путіна українець живе, як щось середнє між євреєм (як втіленням світового зла) та „особою кавказької національності“ (як злом локальним). Наше завдання — стати гідними ненависті, яку ми викликаємо, підвестися до висоти створеного москалями образу».

Я провів його до вагону. Він посміхнувся огрядній провідниці біля входу й повідомив мені, що, здається, не нудьгуватиме в дорозі.

А я поїхав на україно-москальський телеміст, організований каналом, де підвизалася кореспондентша Дяківського.

Я вигадував репліку, яку доведеться вмістити в дві хвилини (більше часу не дадуть). Я думав, що міжнаціональні стосунки буває цікавіше споглядати, ніж стосунки статеві. Проте якщо віденський дідусь сидить уже в кожному мізжечку, а сексуальна революція (як і кожна революція) вступила, нарешті, в другу фазу (спочатку просвітила, потім інфікувала), то, щодо чарівного світу національної революції, людство досі скніє у фарисействі і невігластві. І це після 1848, і після 1933, і після 1991! Вважається достатнім знати, що всі народи (крім сербів) хороші, особливо євреї.

Насправді ж, національні стосунки ще очікують на свого Фрейда. Ним буду я.

Почнемо з Едипового комплексу конкретного пацієнта, який «на Землі займає більше місця, ніж в історії», з перших проявів лібідо...

Щось заскладно й задовго. Треба простіше. Десь так:

«Опустимо період Великого Князівства Литовського.

Після того українці предметно взяли участь у московських справах на початку XVII століття. Дві третини війська Лжедмитрія були українцями (переважно аріанами). Ми влаштували їм велику

смути, і це був єдиний період в історії Московії, коли проста людина вповні насолоджувалася свободою та добробутом. Селяни були щасливі. І навіть їм були ці Романови?

Якби наші хлопці не повилазили з Лаврських печер, щоб здійснити їм адміністративну та церковну реформу, москалі досі огідно хрестилися б двоперстям. Ми навчили їх справжньому православ'ю, адже ми мали високий рівень освіченості завдяки єзуїтам. Ми створили їм бюрократію та централізовану державу, адже ми вийшли з Запорозької вольності.

І хоча москалі колонізували Крим, ми колонізували північ Кавказу та Сибір. Як стверджує видатний сходознавець Артеменко, калмики досі в побуті всіх некалмиків називають хохлами, а калмики є фахівцями колонізації.

У ХХ столітті вихідці з нашого боку „риски осідлості“ створили дві держави: СРСР та Ізраїль.

Дніпропетровці керували Радянським Союзом у його найщасливіші часи — в період застою. Коли за справу взяли самі москалі, він миттєво розвалився. В наших братерських стосунках Україна завжди відігравала роль Авеля.

Москалі виштовхали нас із Союзу.»

Щось знову заскладно. Але я вже доїхав й піднявся до студії. Всі встигли загримуватися й сідали на стільці згідно з папірцями, на яких були написані прізвища. Учасників — чоловік десять. Зі знайомих я побачив Табачника, якогось клерка з МЗС (колись зустрічав на прийомі в москальському посольстві), очільника Спілки письменників (він часто виступав по телебаченню), решта — депутати й на моє обурення — жодного військового. Я, слава Богу, був єдиним представником політологічної громадськості.

Телеміст, як і всі телемости, швидко перетворився на базар. Москалі, як завжди, брали горлом й безсоромною безупинною брехнею. Я раптом зрозумів сенс старовинного блатного вислову «нахабний, мов колимський підарас». Наші візаві на екрані всі до одного були колимськими підарасами. Це в них домінуючий типаж.

Наші теж драгували, але млявістю й звичайними апеляціями до дружби. Особливо я зненавидів якогось нашого депутата з Криму — явний ворог, підігравав москалям.

Аж ось дівчинка піднесла мікрофона мені. Я вдихнув й промовив:

— Хвилюючись за майбутнє співіснування наших народів, ми обрали на президента найбільшого русофіла в країні Леоніда Кучму. Неконструктивна позиція Москви за півроку перетворила його на печерного націоналіста.

Ми віддали вам своє серце, а ви хотіли Севастополя.

Ми свистіли, а ви не танцювали. Ми співали сумних пісень, а ви не плакали і підло хотіли розрахунків за газ.

Конструктивним, зв'язуючим елементом в СНД є українці. Вони стануть тими, хто закопає ваші амбіції.

Ви тут кожен згадуєте за свою бабцю з Чернігова чи за дідуса з Конотопу, ви роздмухуєте антиукраїнську істерію, але шукаєте в собі українське коріння. Ось вам надра національної підсвідомості.

Для позбавлення невротичних явищ пацієнту необхідно усвідомити правду в тій редакції, яку пропоную я.

На нас, націонал-фрейдистах, лежить місія всіх врятувати. Всі вже готові. Проте електрошок потрібний нині, поки Москва не оговталася від демократизації. Союз Києва з кавказькими повстанцями, припинення воєнно-технічного співробітництва з москалями, мобілізація армії — і в Москві вишикуються кілометрові черги записуватися в українці. Першим буде Путін...

Ота кримська потвора, яка мені найбільше не сподобалася, відпустив на мою адресу кілька нечемних зауважень після того, як у мене забрали мікрофона.

По завершенню ефіру я вийшов скоріше за всіх. Було вже темно. Будка охорони зі шлагбаумом стояла при в'їзді, далеко звідси. Автомобільна стоянка перед телецентром не освітлювалася. Я сів до машини й, не вмикаючи двигуна, став чекати. З бардачка витяг балаклаву. Під'їздили й від'їздили автівки. Он вийшов Табачник. Ще кілька учасників телемосту. Роз'їхалися. А ось і наш клієнт, отой кримчанин.

З кимось ще хвилину розмовляв біля виходу, тоді попрощався й пішов до машини. Я виліз зі своєї й попрямував до нього. Одягнув балаклаву. Дяка Богові, темно. Він відкривав дверцята «Шкоди». Почав обертатися на мої кроки, але я встиг прихопити передпліччям його горло, рванув на себе, тоді зробив «гільйотинку» й придушив уже на землі. За секунд десять він знепритомнів. Я поглянув навколо — ніби все тихо. Витяг у нього гаманець з внутрішньої кишені (здається,

нічого вражаючого, але хай буде), тоді кілька разів каблуком вдарив у голову й повернувся до своєї машини. Скинув балаклаву. Це дурня — так ризикувати. Але дуже кортіло.

Дорогою додому я згадав, як колись давно мені довелося побувати в «Охотному ряду» — величезному торгівельному комплексі біля Кремля. Чотири поверхи під землю, фонтани, прозорі ліфти-розкіш, якої, як тоді мені здавалося, не буває і в Парижі. Я дивився на все це і думав: «Якщо нам не вдасться врятувати ерефію від подальшого розпаду, то нашим святим обов'язком перед братами-москалями буде дорватися сюди раніше, ніж дорвуться чеченці». Чеченці, на жаль, встигли перед нами.

* * *

Незабаром конфлікт навколо Тузли вщух (Москва ще не встигла набратися нафтодоларів і нахабства), Дяківський повернувся. Повернувся і Юрко й повідомив, що злітає на тиждень до Грузії, а звідти — повернеться до Америки.

— Коли знову до нас?

— Наступної осені, прилечу на вибори.

— Гадаєш, буде щось цікаве?

— Впевнений. Поглянь, у 2001 — революція в Сербії. 2003 — у Грузії. Обидві революції дуже подібні: громадянські мережі, технології ненасильницького саботажу, великий вплив на події західних посольств тощо. Але справа не у змовах і технологіях. Хоч як би вам не хотілося бути ближчими до північної Європи, до Скандинавії, звідки варяги, до Литви, до Польщі, з якою вас, на жаль, так багато поєднує, але геополітичний, й глибше — психополітичний, археополітичний сенс України в тому, що вона — міст між Балканами й Кавказом. Ви значно більше — балканокавказці, ніж ляхолитвини. Ви в резонансі з Балканами й Кавказом. Те, що сталося там, станеться й у вас.

Тому мене трохи турбують ваші з Дяківським антиющенкоівські екзерсиси. Чого ти хочеш? Куди йдеш?

— Не знаю. Просто йду. Сам інколи думаю — куди? А тоді припиняю. Знаєш, Тевтонський орден просувався на північ, бо шукав

Гіперборею, казкову країну на Полюсі. А там не було жодної Гіпербореї. Шукали Гіперборею — утворили Прусію — Германську імперію — Третій рейх.

Геракліт казав, що уві сні — ми кожний у своєму окремому місці. А в бодрствуванні — в одному спільному.

У нас у кожного своя Гіперборея. І позаяк вона у кожного своя, напевне можна сказати, що її там не існує. Там щось значно більше, ніж Гіперборея. Те, що не вміщується у наші сонні уявлення, — спільне, світле, широке місце бодрствування.

Я відвіз його до аеропорту й поїхав побачитися з Лесею, яка вже три тижні працювала в лікарні швидкої допомоги, куди незабаром мали доставити дядька Петра.

Вона зняла квартиру, куди я міг приїздити для конспіративних побачень.

— Як ти?

— Дуже сумую за тобою.

— Ти якась бліда.

— Усе нормально. Вдається перевести дядька?

— Так. Тюремний лікар уже заковтнув гроші. Наприкінці місяця переведуть до тебе. А ну припиняй сумувати! Сядь до мене на коліна.

— А ми поїдемо постріляти?

— Сонечко, коли все закінчиться, ми стрілятимемо, скільки хочеш і в кого захочеш. Уже скоро. Ми все зробимо на Новий рік, у ніч з тридцять першого на перше. Це буде найромантичніша новорічна ніч у твоєму житті.

— Я кохаю тебе так сильно, що ти навіть не можеш собі уявити.

— Я ще сильніше.

— Це не можливо. Чому ти досі в сорочці?

— Намалюй мені план відділення для в'язнів.

— Уранці...

Уночі вона розповідала про життя лікарні. Їй доводилося робити неприємну роботу, виносити судна за хворими в'язнями, ще гидкіше їй було загравати з ментами («вони гірші за кримінальних, п'ють і весь час прагнуть схопити і треба сміятися»). «Ще заввідділення запрошує на побачення, обіцяє перевести мене від кримінальних на чистішу роботу. Я не люблю виду крові. Але вже звикла. Розкажи мені щось».

Це означало, що я маю розповідати, як ми будемо жити разом і які на нас очікують карколомні та веселі пригоди. Я спіймав себе на тому, що мені подобається фантазувати на цю тему. Я не казав їй, що насправді, принаймні перший час після справи, ми не зможемо бути разом. Мене обкладуть менти — я буду перший, кого вони смикатимуть. Алібі має бути залізобетонне. Лесею найкраще буде сховати бодай місяці на три разом з дядьком у Придністров'ї. Хоча тамтешні менти співпрацюють з нашими.

Під ранок вона лежала на мені й засинала. А я перебирав у голові всі нюанси підготовки — документи, автівку, ще одну легальну автівку, бо треба буде розділитися — за кілька годин після нападу я вже маю бути в Києві й веселитися з якоюсь пізньою компанією, а Лісник з дядьком та Лесею рано-вранці будуть перетинати придністровський кордон. Уявляв, як ми входимо до тюремного відділення, як кладемо на підлогу конвой. Якщо дядько буде не єдиним пацієнтом, можна забрати ще й другого. Це зіб'є з пантелику слідство. Проте куди його потім? Прикопати? Ні, обійдемося дядьком. Господи Ісусе Христе, Сине Божий, помилуй нас, грішних!

* * *

Після католицького Різдва дядька Петра перевезли до лікарні швидкої допомоги. Все йшло за планом. Тридцятого грудня Лісник маякнув мені, що висунувся з Придністров'я на місце. Вранці тридцять першого я зустрівся з Семенюком і Ромчиком — хлопцями, яких порадив мені Дяківський, і які допомагали мені в підготовці акції. Семенюк ховав автівку й займався документами на неї.

— Машина доїде? — спитав я.

— Машина класна! Навіть шкода буде потім спалювати.

У дівчини Ромчика зберігалася наша зброя. Ромчик сказав: «Я не поїду з вами».

— Ти що?! — вигукнув Семенюк.

— Я не готовий. Я все принесу, куди скажете, але на справу не піду. Не готовий.

Це була майже катастрофа. Нас лише троє, і це дуже мало. Ментів, яких нам доведеться обеззброїти, теж буде мінімум троє. А в нас одна

людина має лишатися в машині.

— Ромчик принаймні не здасть? — спитав я Семенюка.

— Ні, точно не здасть. Він просто злякався. Мабуть, його дівка на нього вплинула, щось відчула.

— Знайома ситуація.

Виходу не було. Доведеться діяти втрьох.

Увечері я завіз свою автівку до автомайстерні й залишив там. Майстри підтвердять, що бачили мене в Києві, ще й напідпитку, не дуже дієздатного (я вдавав п'яного). О двадцять першій я виголосив тост у ресторані, де гуляла знайома компанія з «Транснафти», й ми з Семенюком погнали по харківській трасі. Я спеціально мав купюрами по сто гривень, для мусорів, якщо зупинять. На повороті на Решетилівку ми підібрали Лісника. Свою автівку він залишив тут-таки. Й звідси, якщо все буде добре, вони з дядьком й Лесею поженуть на Дніпродзержинськ й далі, вбік Придністров'я, а я з Семенюком — на Київ.

— Халати не забули? — спитав Лісник.

— Нічого не забули, — відповів я. — Але нас лише троє. Те, що я мав йому заплатити, розділю між вами.

Ми під'їхали до лікарні з тилу, між гаражами о 00.40. Дуже зручне місце, яке я намітив зарання. Нас було не видно з вулиці. По місту запускали феєрверки, вештатися компанії, але тут було тихо.

Я вийшов з машини. Мені на шию кинулася Леся — вона вже чекала.

— Я все зробила, — сказала вона. — Домовилася з цими, з ментами, що зайду до них після дванадцятої відмічати.

— Кохаю тебе, — прошепотів я. — Дядько в якій палаті?

— У першій наліво. Пам'ятаєш, я тобі малювала?

— Так. Зрозумів.

Семенюк відкрив багажник й діставав звідти білі халати, гумові рукавички й медичні маски. Лісник вставив ріжок в АКМС й дослав набій, поклав до медичної сумки. Я вкрутив запали у дві гранати, сховав у кишенях, теж взяв автомат, а Семенюку дав ПМ й скотч.

— А мені? — запитала Леся.

— Сонечко, щойно вони відкриють й ми завалимо, ти одразу виходь і йди до машини. Чекай нас тут, треба щоб при машині хтось був. Ми загубили одну людину. Не сперечайся, так треба.

Я перевірів, чи нічого не забули. Тоді сказав: «Помолимося!».

Усі перехрестилися, й ми рушили. Леся завела нас із бічного входу, який вона зарання залишила відчиненим. Ми зайшли, перечекали в предбаннику — хтось проходив — тоді посунули до тюремного відділення. Десь з другого поверху долунали вигуки й сміх — чергова зміна святкувала Новий рік.

Ось залізні двері. Ми приготували збою, зняли запобіжники. Стали один за одним, так щоб у вічко зсередини було видно лише Лесю. За нею я, за мною Лісник, за ним Семенюк. Я торкнувся її плеча. Вона натисла кнопку дзвінка.

— Це я! — крикнула вона в двері. — Ви що там усі, вже напилися?

Двері відчинилися, й ми увірвалися всередину! «На землю!» — заволав я й, відсунувши Лесю, прицілювався в обличчя менту, який відчиняв. З-за моєї спини праворуч вирвався Лісник й підскочив до двох ментів, які сиділи за столом, заставленим бухлом й наїдками на газетах. Вони отетеріли. Семенюк закрив двері, й Лісник вистрілив у стіну між ними. «На землю!» Вони впали. Повалився й той, у кого цілювався я. «Візьми їхню зброю!» — скомандував я Семенюку, й тут з ліва, з коридорчика, де двері до палат, пролунали постріли. Я відчув, як близько пролетіла куля, повернув туди автомат й став стріляти сам. Четвертий мент (таки був четвертий!) застрибнув в двері палати. Ми стали так, щоб він не міг обстріляти нас, й щоб ми могли підстрелити його, якщо він спробує висунутися.

— Кидай гранату в двері, — прошепотів Лісник, — вони незачинені.

— Не можна, там дядько, — відповів я. Й тут я побачив, що Леся, яка не вибігла, як я їй наказував раніше, осідає на підлогу. Я підхопив її й одразу побачив куди влучила куля — у верхню частину грудей. Вона дивилася на мене й ніби як усміхалася кінчиками вуст.

— Все, — сказав я, — уходимо.

Я передав автомат Семенюку, а одну гранату Лісникові — «Кинеш їм, коли вийдемо».

Підхопив на руки Лесю, потім на плече, й ми вибігли. Лісник кинув гранату й зачинив двері. Ми побігли до виходу (почули вибух) й до машини.

«Почекай, тут же ж лікарня, — схопився я, — треба її до реанімації!».

Лісник поклав пальці до її шиї: «Вже не треба. Поклади її тут». Я поклав її на сніг. Світло ліхтаря відбликувало в її очах. Мертвих... «Швидше!» — гукав Лісник. Я знову підняв її й добіг до автівки. Посадив її на заднє сидіння. Поруч з нею Семенюк. Сам сів за кермо, Лісник поруч, й рвонув на виїзд. Ментів на КП не було, певне, святкували. По алярму їх ще не встигли підняти. Ми їхали й їхали.

— Що робитимемо з нею? — спитав Семенюк.

Я не знав. Звернув на бічну, до лісу. Тоді на підмерзлу ґрунтовку, до річки, де я раніше планував притопити зброю і все, що залишиться зайвого. Тут у річку заходила труба з теплими викидами, й вода не замерзала.

Зупинилися на березі. Семенюк обгортав халатами автомати й кидав їх у воду. Я виніс Лесю під світло «габаритів», її очі були так само відкриті, й вона все ще ніби усміхалася. Дитяче обличчя. І тут я заплакав. Сів на сніг і взяв її руку.

— Їдемо, їдемо, — сказав Лісник, — вставай, треба валити чимшвидше.

Він знайшов у багажнику щось важке, домкрат, здається, й подав мені. Я прив'язав до неї скотчем, підняв її, зайшов по пояс до річки й навіть не відчув холоду. І відпустив її під воду. Лісник уже сидів за кермом. Я сів поруч і ми поїхали.

* * *

Наступні місяці було дуже погано. Як ніколи. Я пробував пити, і мені було гидко. А ще я не міг молитися. Я весь час думав за неї. Дитяче личко з величезними мертвими очима. Вона безтямно вірила кожній моїй брехні. І я використав її кохання і її ідеали, і її віру, і її життя. Вона те все віддавала, а я використовував. Користувався. Я ж знав, що навіть у разі успіху, її життя буде зламане. Скільки б їй довелося ховатися по норах? Що б там з нею стало?

Часом мені хотілося, щоб там, у лікарні, вбили мене! Я згадував усі наші розмови, голос, дотики, тільки її живі очі не міг згадати, лише мертві, під ліхтарем.

Мене кілька разів допитували. Дяківський і його кореспондента підтверджували моє алібі. Менти всі залишилися живі, але всі поранені. Потім я відключився від усіх й майже не виходив з хати. Бісилася Алла Іванівна, я не хотів її бачити. Дяківський інколи намагався мене кудись витягти. Не хотілося.

Минуло більше трьох місяців.

У середині квітня зателефонував «лідер», він виходив на зв'язок і раніше, я навіть якось з ним зустрівся ще в лютому, але попросив його не чіпати мене. Я чомусь спросоння взяв трубку. Він сказав: «Мені потрібна ваша допомога, під'їдьте зараз на Берківці, на цвинтар». І він перервав розмову.

Щось, певне, трапилося. Я поїхав. Кинув машину біля воріт. Він чекав мене на центральній алеї цвинтаря. Світило чистеньке квітнєве сонце. Своїм звичайним млявим жестом він відіслав охоронців і попросив мене прогулятися з ним.

— 1 вирішив я зазирнути у нетрі народної душі, — сказав він. — Виявилося, що її не так легко відшукати. Проявитися в політиці їй заважає гніт антинародного режиму. В телебаченні її стискають іноземні формати. В Інтернеті — швидше побачиш колективне підсвідоме, проте душа — не тотожна підсвідомому і відрізняється тим самим, чим пісня відрізняється від невротичного марення. Попса запозичена, фольклор законсервований, але є місце, де ми повертаємося до себе, — цвинтар!

Ми носимо маски і граємо навіть наодинці з собою. Проте маски падають у прикордонні, там ми справжні. Істинного себе не побачиш на сонці, лише в тіні смерті.

Погляньмо на надгробки більш-менш заможних людей, які дозволяють собі не користуватися пропонованим стандартом (він промовляв голосом гіда). Це чиста творчість, не обтяжена запозиченнями. Коли багатій будує віллу, він бере західні каталоги й вкрадені проекти. Одягається він у Мілані. Але на цвинтарі його душа роздягається. В Європі цвинтарна мода геть інша.

Наші сучасні цвинтарі — музеї потворного. Під надгробками лежать мертві тіла, але дизайн надгробків свідчить за мертві смаки тих, хто ще не ліг. На цвинтарях Румунії — милий примітив. Поляки мавпують минуле. Українці лякають майбуття. Саме за майбуття треба замислюватися над могилами.

Коли Шпеєр з Гітлером проектували архітектуру Рейху, вони намагалися врахувати також вигляд руїн, на які колись перетворюються їхні витвори. Рештки Рейхсканцелярії мали бути величними.

Наші нинішні музеї наповнені надгробками й поховальним інвентарем. Намогильні пам'ятки й трофеї гробокопателів формують у нас відчуття прекрасного, уявлення за минулу «золоту добу». Коли майбутні археологи досліджуватимуть знайдені тут, на Берківцях, вироби з житомирського граніту, вони вирішать, що на початку доби української навали, українці ще не були європейцями.

Адже характерною ознакою європейців є пластична здатність. Пластичний геній значно менш притаманний іншим культурам. У європейців він всеосяжний. Особливо антиестетичними є всі семітські культури, а також персидські й тюркські. Майже повна нездатність до витворення прекрасних речей і звуків дивовижним чином не перешкоджає їм мати визначні досягнення у поезії.

Несподівано, тут на цвинтарі, я раптом відчув полегшення. Я ніби повернувся на два роки зворотньо, в безтурботність. Коли всі були на волі, і вона була жива, бо я ще не знав її. Чи це його голос гіпнотизував мене, чи весна, чи те, що він торкнувся моєї естетської хвороби, не знаю, я знову відчув інтерес до слів, до думок, до вражень, до життя. Він казав далі:

— Українська нація є музично обдарованою. Натомість постійний азійський тиск, який вона повсякчас відчувала, перешкодив їй проявитися у візуальних мистецтвах (адже співати у проміжках між боями або по дорозі на каторгу ще можливо, а вже створювати скульптурні композиції — важкувато).

Чи не єдиним нашим генієм у царині візуального лишається Довженко. Всі інші, пов'язані з Україною, видатні митці, мають німецькі прізвища: Пінзель, який блискуче завершив добу бароко, Тотлебен, який перетворив фортифікацію на справжнє мистецтво, себто остаточно звільнив її від практичної функції.

Але я під впливом його голосу вже замислився за витoki цього свята огидності, яке ми бачили навкруги. Я опинився у своїй тарілці.

— Українська душа була жорстоко спотворена радянською владою, — сказав я. — Радянський стиль існує. Він швидко подолав ранній футуризм і конструктивізм (як занадто фашистські) й далі еволюціонував від «ассиро-вавилонської могутності» (термін

радянських мистецтвознавців 1930-50-х років) до пізнього соц-арту, який досяг досконалої потворності у монументальних композиціях, присвячених воїнам-визволителям, що їх розмножували до останніх днів існування режиму.

Радянські мистецтвознавці мали рацію: це ассіро-вавилонські, халдейські, монгольські архетипи. Орда — здійснений монголами й тюрками китайсько-персидський синтез. У мистецтві він проявлявся в «гей-славянських» будівлях останніх Романових, у Бессарабському Леніні, у «кльопаній матері» на Печерських схилах, у цвинтарній естетиці сучасних українців, в архітектурі ерпещешних молитовень. Утім, воно скрізь вилазить (я розійшовся).

З другого боку, наша деградація вписується в світовий мейнстрім. Світ обирає потворне. Це занадто розлога й спокуслива тема, щоб докладно розкривати її на ходу, тож я наголошу лише ось на чому: колись люди любили мило й милувалися переважно красивим, а будували те, що подобається. Міста принаймні не дратували мешканців. Фламандці й голанці, як видно з пейзажів і ведут XVI–XVII століть, милувалися посполитими фехтверковими будиночками. Нас і нині не дратують руїни навіть господарських будівель римлян і використовувані ними матеріали. У XX столітті огидне стало предметом масового вжитку.

Винайдення бетону колись прикрасило давньоримські міста. Винайдення залізобетону спотворило італійські. І всі інші. Втім, так і має бути в останні часи.

«Лідер» кивав головою, ніби заохочував мене. Ми саме проходили повз кількох цвинтарних робітників — копачів могил, які сидючи грілися на сонечку. Він раптом підійшов і звернувся до них:

— Браття й сестри, сядьте прямо. Тричі глибоко вдихніть й повільно видихніть. Бодай на десяток хвилин утримайтеся від низькоякісного спиртного й продумайте заповіт (колись же ж треба це зробити!). Перший пункт у ньому має бути такий: «Нащадки, в жодному разі не самовиражайтеся на моїй могилі. Поставте там простий березовий хрест (не з березозамінника, в крайньому разі — зробіть цю березу з сосни), а на нього повісьте солдатський шолом, в якому я захищав останні рубежі краси від азійських орд мистецтвознавців, концептуалістів, кліпмейкерів і субпідрядників ритуальних служб!».

Вони дивилися на нього перелякано. Я вперше після тієї ночі сміявся.

* * *

— Я не питаю, що з вами трапилося, — сказав «лідер», — навіть, якби ви захотіли розповісти, я не любитель слухати сповіді. Але сповідь вам конче потрібна.

Ми сиділи на лавці й спостерігали, як у тридцяти метрах від нас двоє копачів розпочинають новий ряд могил.

Він продовжив: «Коли болить живіт — треба до туалету. Без введення їжі ми можемо жити місяць. Без виведення — не протягнемо й тижня. Коли болить душа, треба йти до сповіді. Ми накопичуємо всередині безліч огидного. Висповідання так само необхідне, як випорожнення. Те, що ви робите з собою, негігієнічно. На кордоні Київської й Житомирської областей, якщо звернути праворуч й проїхати... Я зараз намалюю як, бо словами пояснити важко, там є занедбаний хутір. Колись один священник, виведений за штат, прихопив з собою якогось дніпропетрівського наркомана (той дуже багато заборгував, могли прибити) й приїхав на болота, в той депресивний хутір. Побудували халупу, стали молитися, збирати ще алкоголіків, наркоманів, якимось їх реабілітовувати. Нині там релігійна громада. Хутір — уже немов Амстердам. Прориті канали, осушені болота, збудовані фундаментальні теплиці, корпуси — окремо для чоловіків, окремо для жінок, колишні наркомани збирають з іржавих деталей трактори й вантажівки, натхненно моляться й забезпечують себе власною працею („Щось воно за описом занадто нагадує моє полуничне місто“, — подумав я). Є церква. Її розписує дочка священника разом з дівчинкою, яку колись з саркомою привезли сюди, щоб померла по-людськи (з онкологікарні виписали, як „відмовницю“, так їх називають, коли вже нічого не допоможе, вже помирає, й лікарі відмовляються далі тримати в лікарні). Якимось відмолили. Нічого, бігає, сміється. Малює добре. Додому не повертайтеся, прямо звідси з'їздіть, посповідайтеся. Я його попереджу, щоправда там погано ловить телефон».

І я поїхав. Притопив по Житомирській трасі. За Бузовою зупинили менти. 50 гривень. Незабаром звернув праворуч по схемі, намальований «лідером» на зворотньому боці листівки «Ющенко — так!». Спочатку села, потім ліс, кущі, знову ліс, бетонка, ще звернув ліворуч й по краю хутора-до поселення християнської громади. Невелика церква, двоповерхові будівлі, викопане озерце, далі справді виднілися канали. Не огорожене стіною, але брама навіщось була. Біля брами кілька дешевих й дві-три вартісних автівки, автобус. Я кинув машину поруч й зайшов у браму.

За довгим, поставленим прямо на дворі столом, на лавках сиділо зо три десятки дітей, якісь жінки годували їх величезним пирогом й напували червоним компотом — на столі кілька трьохлітрових банок. Діти перекрикувалися з жінками, сміялися й бешкетували, як звичайні діти, але вони були незвичайні. У третини були милиці, вивернуті калічні ніжки, я помітив кількох церебральників, одна дівчинка — в інвалідному візочку, присунутому до торця столу.

— Ці всі діти тут живуть? — спитав я в однієї з жінок.

— Ні, — відповіла вона, — вони з дитячого будинку для сиріт-інвалідів. Їх привозять до нас двічі на тиждень. Ми з ними молимося, граємося й підгодовуємо їх. Там у них скрутно. Ще одягаємо, нам сюди в подяку привозять для них платтячка хороші.

— А де е-е... священник? — спитав я.

— Отець Макарій? В церкві, служить, — вона показала рукою.

Я увійшов до церкви й зупинився в дверях — вона була переповнена. Стало спекотно, я зняв куртку, огрядний червонолиций панотець натхненно правив вечірню. Він був вкритий потом й відчувалося, що години служби є щоразу кульмінаційними годинами його життя, він ніби жив словами молитов. У половині присутніх вгадувалися приїжджі — хтось з навколишніх сіл, он той — певне, з житомирського начальства щось відмолює, барига середнього рівня, його жінка поруч, діти. Служба тривала неймовірно довго. Я спочатку був захоплений спостереженням, потім боліли ноги, потім я увійшов в транс й слова молитов віддавалися в моїй голові, немов у резонаторі.

Я молився за панотцем (давно не робив цього) й піт, який стікав з мого лоба, змішувався зі сльозами.

Він освятив відро води й став кропити присутніх, щедро, не шкодуючи, кожного окремо. «Як звуть?» — закричав він мені. Я

назвався. Він вилив мені на голову, за пазуху й на спину піввідра, промовляючи: «В Ім'я Отця і Сина і Святого Духа!».

Нарешті служба завершилася. Всі цілували ікону й підходили під благословіння. Я підійшов останнім, послався на «лідера» й сказав, що хочу сповідатися.

— Він телефонував, — відповів Макарій, — пізно вже, ходім вечеряти, завтра посповідаєшся, після вранішньої служби. Переночуй у нас.

Я хотів заперечити, але подумав: куди поспішати? Куди їхати? Чим інше місце краще, ніж це?

* * *

Мені знайшли ліжко в будівлі для чоловіків, на першому поверсі. Крім мене, в кімнаті ночували ще двоє. Вони перекинулися між собою лише кількома словами про якусь «крильчатку», я так зрозумів, щось у двигуні трактора. Запропонували спільно з ними помолитися перед сном, після чого вимкнули світло. Мені було видно вікно й краєчок місяця крізь нього. Я думав за те, як усе несподівано. Якись нові люди, нові обставини, нові події увірвалися в моє життя, Доля явно знову бере його в роботу.

Після ранкової служби ми з панотцем вийшли з церкви. Поруч з нею на коротких бетонних стовпах, на рівні людського зросту, висів великий дзвін.

— Тут усі стають під нього, — сказав він і підштовхнув мене. Отець дзвоном явно пишався. Я пригнувся й засунув під дзвін голову. Макарій обережно, щоб не задіти мене, розхитав важкого «язика» й вдарив ним. Дзвінке гудіння зо всіх боків увірвалося в мою голову. Він ударив ще раз. Почекав, поки звук стихне, й витяг мене. «Добре», — сказав він задоволено.

Ми обійшли озерце й сіли на вкопану над ним лавку.

«Розповідай, — сказав він, — кайся». Я мовчав. Тоді він сказав: «А давай я тобі розкажу. Уявляєш, в мене був бізнес з „Енергоатомом“. Добрий. Я вмів викрутити. І так, серйозно підгулював. Нормально жив. Жінка, дочка вже доросла. І жінка (інколи ходила до церкви, я — ніколи) все пиляє, чогось, каже, давай повінчаємося, давай

повінчаємося. Може, боялася, що буде криза середнього віку, і я її кину, на молодій одружуся? Я ж підгулював. А якось так набухався, насвинячив, щось її сильно образив. Потім, щоб трохи залагодити, кажу — ну, ходім вінчатися. Й пішли ми до монастиря. В нас був недалеко. До речі, це не дуже правильно, що вінчають у монастирях. Монастир — для тих, хто пішов від життя. Хто вмер для світу. Туди треба приносити відспівувати. Майже мертві нехай ховають мерців. Але ми пішли.

Я кажу попові (такий був, старенький) — вінчай давай. Він каже — добре, що ви вирішили, наважилися, тільки спершу треба ж причаститися, сповідатися. Я йому: ну, давай, причащай. А він: треба добу поститися перед причастям. А вам, мабуть, не менше, ніж три. Я ледь не посварився з ним.

Він не поступається, такий негідник. Жінка в розпачі — все кінчено. Ну добре — кажу. Прийду за три дні. Мені після загулу було так кепсько, що триденний піст — було зовсім неважко. Й без того нічого не лізло. Приходимо до церкви, ще жінка, теща. Іду я до нього сповідатися. Й, уявляєш! — тут мене накриває! Коротше, отямлююся я, як згодом дізнався, хвилин за сорок! Відчуваю, що я весь у сльозах й несамовито волаю на всю церкву. Перелякана теща поруч, тримає за руку, священник з єпітрахіллю. І це весь час той я ридав і волав. Якось вони мене заспокоїли, вивели. Потім повінчалися. Але так Господь мене взяв. Сам узяв, попри мою волю. І за деякий час закінчив я семінарію заочно, у автокефалістів. З ними тоді зійшовся. Рукопоклали мене у священники. Став дуже близьким з митрополитом Мефодієм, предстоятелем нашим. Я багато тоді справ вирішував для церкви, зв'язки ж ще великі лишалися, в уряді та в інших місцях. Мефодій тягав мене з собою до всякого офіціозу, церкву представляти. І так мені нудно стало. Я ж усе це раніше вже відбував. Кажу Мефодію — більше не можу. Хочу просто служити десь у селі літургію. Він, на диво, зрозумів, але став мене умовляти прийняти чернецтво, щоб зробити з мене єпископа. Каже — треба щоб бодай один тямущий єпископ поруч зі мною був. Я подумав, подумав і згодився. Жінка забезпечена. Дочка доросла. Що заважає? Певний час не міг жінці сказати, а тоді наважився. Іду оце додому, щоб їй же ж повідомити. Заходжу, ще не встигаю сказати, а вона — у нас новина! — Яка? — Я вагітна. Я так і сів. Це — явний знак. Не бути мені єпископом. Й таке полегшення

відчув! Мефодій розсердився. Гадає, що це я навмисне так влаштував. Вивів мене за штат. Я потинявся, потинявся й приїхав сюди. Тут моя жінка, дочки — доросла й мала, мої алкоголіки колишні, наркомани. Й цей час, що я тут, на болотах, — найщасливіші роки мої. Я кожную хвилину дякую Богові. Він вів мене. Й я вірю, що йтиму за ним до самої смерті. Давай я молитимуся коротко, а ти кажи — амінь!».

Ми стали на коліна й гаряче помолилися. Тоді я сповідався йому в усьому. Це було дуже довго, він терпляче слухав й іноді переривав молитвою й просив, щоб я казав — амінь. З моїх очей лилися сльози, я не хотів завершувати. Нарешті, він відпустив мені гріхи й дозволив пожити тут ще кілька днів, допомагати йому на службі.

Це було моїм другим народженням.

Я не хотів від'їздити, але він перестав звертати на мене увагу, а на четвертий день вигнав. Сказав, що я впадаю в небезпечне клікушество.

Перед поворотом на Житомирську трасу я зупинив машину й довго сидів і дивився на дерева з маленькими яскраво-зеленими листочками і слухав весінніх пташок.

* * *

У червні почала розкручуватися виборча кампанія. Це обіцяло прибутки, але я шукав сенсу. Двері підвалу на Шевченківському провулку раптом розчинилися й звідти, відштовхнувши мене, вибігло півтора десятки хлопців, вони пронеслися вбік Хрещатика.

Я спустився вниз. Дяківський розпитував юнака, якому оглядав руку й дівчину з розбитою грубою. Хлопець був блідий і ледь не втрачав свідомість від болю. «Рука зламана, — виніс вердикт Дяківський, — і що, ви нікого не впізнали, зовсім незнайомі?».

— Вони несподівано наскочили, — відповіла дівчина, — ми хіба що хвилин десять, як почали роздавати листівки. Одразу стали бити, все поєдирили з рук.

— Вони, мабуть, з нацальянсу, — тихо промовив хлопець, — там неподалік їхній штаб.

Дяківський гукнув когось у глибинах підвалу й наказав відвезти постраждалого до шпиталю, накласти гіпс.

За деякий час з Хрещатика повернулися хлопці, які раніше ледь не збили мене з ніг при вході. Старший сказав: нікого нема, мабуть одразу втекли. Треба робити засідку. Когось з малих знову поставимо на агітацію. Якщо на них стрибнуть, тут ми їх і ламаємо.

— То чого ви стоїте? — сказав Дяківський. — Валіться.

Він приліг на диван.

— Весело стає? — спитав я.

— Отож! — відповів він. — Ми ж по-старосвітськи звикли поділяти співвітчизників на козаків і свинопасів. І все тих свинопасів лаяли, зневажали. Проте... скажу я тобі, перебувати в суспільстві активних свинопасів — ще те задоволення.

— А може дарма ми так на того бухгалтера наїжджаємо? Янукович — он більше змоскалізований і взагалі, «бандитам — тюрми» і все таке...

— Тебе цікавлять Ющенко й Янукович?

— А тебе хіба ні? Ти береш участь в антиющенківській кампанії.

— Бо Ющенко не платить. Я кондотьєр. Хто вже нині пам'ятає, проти кого воював Гаттамелата. А пам'ятником захоплюються усі, хто бодай трохи цікавиться мистецтвом. Я тобі скажу так, наші далекі предки у XIII столітті тут у Києві вели непримиренну боротьбу за добробут проти свавілля князівської адміністрації. За цілком зрозумілі речі, за які й справді потрібно було воювати: за чистоту вулиць, за те, щоб працював водогін, за те, щоб не крали намісники, за зменшення комунальних платежів. А потім прийшли монголи і все спалили. І те, що здавалося таким важливим, — перестало існувати.

Ми у подібній ситуації нині. Ми боремося за речі, які зникнуть. Ми воюємо проти негараздів, які незабаром згорять.

Усі наші дріб'язкові проблеми, імена, які нас оточують, політики, усі ці симпатичні й несимпатичні люди, все, чим переймаємося щодня, що бачимо по телевізору — все згорить. І на згарище прийдуть зовсім інші люди, проблеми і сюжети, до яких ми, як завжди, будемо не готові.

Якимсь новітнім монголам, за яких ніхто не здогадується, можливо, потрібен лише невеличкий детонатор у кілька десятків чоловік. Кілька ідей, кілька текстів — і все тут вибухне. І гостре усвідомлення того, що наближається катастрофа, — не повинно нас деморалізувати, але загострити наш зір.

— А якщо не придуть монголи?

— Це есемески від коханих, бува, не приходять, а монголи придуть неунікнено. Вся наша історія міжкатастрофічна — від світової війни до геноциду й далі наступна світова війна, закінчення якої означає лише те, що незабаром черговий геноцид.

— Добре, те, чим ти займаєшся, не важливе, а чим переймаються всі інші — незначуще. Тоді в чому сенс твого підвалу?

— Ми тут творимо найважливіше. Себе!

— І що в нас більш унікального, ніж є в Ющенку? Що ми робимо не точно так само, як він?

— Друже, всі все роблять однаково. Відрізняються лише мрії. Протягом усієї історії люди сідали на коней, брали зброю в руки, збиралися в армії і їздили воювати. Але ті, хто в 1793 році сідали на коней, збиралися в армію і йшли воювати, мали нові спонукаючі мотиви, прапор, і гасла. І саме ці дріб'язки — колір прапора і кілька слів гасел — змінили світ.

Христос, коли ходив по землі, робив рівно те саме, що робили тисячі різноманітних учителів і проповідників до нього. Він навіть народився в ту саму дату, що й Мітра, у той самий спосіб — від Діви, воскрес, як Осирис, і Мати, оплакувала його, мов Ізида Осириса.

Але присутність у цій неунікальній історії мало ким поміченої, важковловимої Речі — Духа Святого, походження Якого важко з'ясувати найкращим теологам, таки спасло невдячне людство.

Ми прагнемо нового, небаченого і нечуваного, але говоримо слова, які майже не будуть відрізнятися від тих, які говорили до нас і які говорять інші; так само ходимо з одного кінця Києва в другий. Так само стаємо біля чийхось дверей і стукаємо, поки не відчинять, так само просимо, допоки не дадуть. І так само б'ємо, як били до нас, і стріляємо, як стріляли до нас. І молимося тими самими словами, якими моляться уже дві тисячі років. І ми можемо зробити небачені і нечувані речі тільки в тому випадку, якщо роблячи те саме, молитися будемо про інше.

Загрімилі вхідні двері, й зі страшним гаміром до підвалу ввалилися хлопці, які повернулися з засідки. Вони були радісні й збуджені — полювання було вдалим. Вони кричали: «Ці гниди попалися! Одразу з'явилися, кинулися на наших малих й тут ми з усіх

боків, усім влупили ще й порозбивали молотками коліна, вже не стрибатимуть!».

Дяківський задоволено посміхався. Хтось приніс чаю, печива для всіх і він продовжував уже не лише для мене, але й для мисливців:

— Що МИ маємо пропагувати? — постійно питають. Що ми можемо пропагувати, крім Ісуса Христа? Що ж тут нового? Нічого нового, але... все нове. Тому що коли ВОНИ говорять «Ісус Христос» — то мають на увазі ніщо. Вони уявляють собі занудне моралізаторство. Коли вони приймають Тіло Господнє під час причастя, то хочуть, щоб воно було солодке і не застрягало в зубах.

Ми говоримо значно більш категоричні речі, ніж вони. Бо ми говоримо про СЕБЕ.

Свого часу в Польщі була створена профспілка «Солідарність». У назві утримувалася вся програма і вся суть діяльності. «Ми проти режиму і за солідарність», — сказали ці люди, бо насильству держави можна протиставити тільки солідарність. Вони дуже швидко повалили режим, між іншим.

Коли агітував Мухаммад, він агітував за СЕБЕ. За те, що Бог один, і я — Його пророк. «Ви маєте вірити, що я — Його пророк», казав він тим людям, які ні у що вірити не хотіли. Чому вони пішли за ним? Чому люди пішли за «Солідарністю»? Чому люди завжди ішли за тими, хто пропагував СЕБЕ, хто пропагував СВОЄ ім'я?

Ті, хто йшли за соціалізмом, найчастіше не читали Маркса. І всі революційні марксистки, які зробили Жовтневу революцію, озброєні робітники і матроси, не знали, що таке соціалізм. Вони ішли за СЛОВОМ. Ішли за словом, бо бачили перед собою кілька десятків людей, які вірили в це слово понад усе. Вони хотіли просто іти за вірою, за здатністю цих кількох десятків людей вірити. Тому що людина хоче вірити. І людина, яким би скептиком вона не була, хоче знати, що поряд є люди, які вірять. На відміну від нього, на відміну від нас усіх, таких розумних і таких скептиків. Кожна людина спрагла.

Серце, яке не вірить — все одно, що шлунок, який не перетравлює. Серце голодне.

Ми можемо запропонувати цьому світові тільки віру. За що ми маємо боротися? За НАС. Де вихід? У НАС. Яка мета? МИ і Царство Небесне так, як його розуміємо МИ. У нас більше нічого немає нового. Христос говорив про Царство Небесне, і люди пішли на мученицьку

смерть заради Царства Небесного, про яке не мали жодного уявлення. Ніде не написано, як там насправді.

Яка географія Царства Небесного? Що там взагалі відбувається? Чи є там менти? Віра — це основне. Не у що вірити, а просто інтенсивність віри.

Я не знаю, що там. Я не знаю, до чого приведемо МИ. Я не знаю, які загрози насправді прийдуть найближчим часом, і проти чого ми будемо боротися. Я знаю тільки те, що причиною, кінцем, наріжним каменем сьогодні є тільки МИ. І наше уявлення про кадрову політику Архангела Михаїла. Для всього світу в найближчі сто років. Починаючи із завтрашнього дня.

І ми будемо робити оці звичайні речі, які багато разів робили до нас, але з новою вірою (а нове для нас — тільки наше ім'я, все інше — старе. І все вже було старим у часи Ісуса Христа. Він нічого нового не сказав, крім того, що Він є Двері, і в Царство Небесне можна увійти тільки через Нього). Усе нове, що сказано в Євангелії — це слова Ісуса Христа про самого себе. Він просто пропонував людям Себе і Царство Небесне, про яке кожен мав здогадуватися сам (у міру власної зіпсованості).

Ми маємо наслідувати Христа. Не тільки тому, що це добре, а тому, що у нас немає іншого виходу. Ми не придумаємо нічого нового. Ми віримо у всю спільноту, яка є сьогодні підніжжям Ісуса Христа. Більше нічого ексклюзивного. Нічого нового, що могло б дратувати людей, звертати їхню увагу. І коли ми приходимо, усі одномірні не усвідомлюючи відчують страх і спрагу. Мені дивно, що багато з нас усе ще проявляють дурнуватий, непотрібний і шкідливий скептицизм щодо наших близьких перспектив.

Ми вже згадували більшовиків, які боролися не проти царизму. Вони боролися проти тимчасового уряду, який прийшов йому на зміну. Як і нам, мабуть доведеться, у перший раз серйозно виступити не стільки проти режиму, скільки проти тих, хто його повалить. У нас були великі попередники, які стикалися з тими самими проблемами, з якими стикаємося ми. І ті люди, які робили революцію, і ті люди, які протистояли цій революції, і ті люди, які в 30-х і 40-х роках молилися і стріляли на Західній Україні. Молитися і стріляти нам іще доведеться дуже багато. І я сподіваюся, що все ж-таки молитися більше, ніж стріляти. І ті люди, які повставали у пізніші роки. Усіх цих людей ми

повинні згадувати. Тіла їх лежать у землі, але душі — у Царстві Небесному, очікують на нас. І ми туди зможемо увійти тільки в тому випадку, якщо будемо у чомусь крутіші за них. Тому що менш крутих у Царство Небесне вже не беруть. Там забагато народу. Забагато людей, котрі виявляли чудеса мужності. Забагато тих, котрі творили чудеса віри. Тому не потрібні повторення. Потрібні лише ті люди, які увійдуть в історію. Тільки ті люди, які перевершають попередників, яких згадуємо через молитву за них. І я хочу звернути увагу наших братів, на те, що ми в цьому плані сильно не доганяємо. Молитися важливіше, ніж стріляти. Спонукаючі мотиви важливіші за технічні навички. Талібан створили люди, які значно більше молилися, ніж стріляли. І вивчення сур із Корану та регулярне творення намазу було корисніше з військової точки зору, ніж уміння корегувати мінометний вогонь.

І свого часу християни перемогли майже без пострілів.

І коли мусульмани почали діяти, багато народу було покрутіше за них, мали довші мечі і були сміливіші. Перемагали не мечі, а намаз п'ять разів на день.

Давайте будемо вірити хоча б, як наші брати мусульмани. Віра не може бути запрошенням до сну.

Ми з вами досі не перемогли, бо не вміємо помолитися.

Про дорогу, про перемогу і про успіх. Якщо ми не вміємо молитися про перемогу, не буде перемоги. І мусульмани, і ліві терористи у 60-х роках починали одночасно. Про лівих екстремістів у Європі вже всі забули. А мусульманська революція живе, процвітає і незабаром переможе. У тому випадку, якщо ми не розгорнемо революцію християнську. Християнська революція означає те, що ми будемо добрими християнами, ліпшими, ніж вони є мусульманами.

XXI століття будуть творити релігії, попри технології. Якщо хтось думає, що просто надувши щоки і розпустивши соплі пузирем, ми чогось досягнем — він помиляється. Нічого не досягнем. Бог досягає. Ми можемо бути лише хорошим знаряддям. А для цього доведеться бути добрими християнами. На повному серйозі молитися. Молитися і стріляти. Стріляти і молитися.

Людина має поставити себе. Поставити себе важливіше, ніж політикувати. Бо політика найчастіше — це форма компенсації. Тут ти лох лохом, а потім вийшов на майдан і відчув себе людиною хвилин на

п'ятнадцять, а потім повернувся — і ти знову лох, у себе в університеті, на роботі, чи вдома.

Сміливістю, честю можна так само заражати, як і зневірою і безчестям. Ми можемо заразити це суспільство своїми поняттями і своїм духом, Святим Духом. Коли кожен з нас здатен буде поставити себе у вузах, на підприємствах, на базарах, — нам все одно буде, як зватимуть президента — Ющенко чи Янукович — він не буде нічого значити у цій країні. МИ будемо все значити.

* * *

Але на відміну від Дяківського, який не очікував нічого доленосного ні від Ющенка, ні від Януковича, я на вибори сподівався. Ситуація після них зміниться й, можливо, мені легше буде домовитися за дядька.

Якщо переможе Янукович, будемо терти з донецькими блатними. Знову ж таки, Янукович сам сидів, має розуміти, як воно. Хоча нема гірше примусорьонних, ніж з колишніх блатних.

А переможе Ющенко, «лідер» буде у фаворі. Дядька запишемо в правозахисники — борці з антинародним режимом і його антинародними банками. Щоправда, Ющенко — сам банкір, може відчувати класову єдність з іншими спекулянтами.

В офісі «лідера» на Кловському узвозі я застав власника «Столичних новин», якусь дуже красиву «глянцеву» жінку й чоловіка років тридцяти п'яти. «Це Шумілов,» — кивнув на нього «лідер», так ніби це прізвище мало бути мені відоме. «Шумілов», по моєму, був кокаїністом.

— А вас я знаю, — сказав він, — ми кілька разів санкціонували ваші ефіри та інтерв'ю. Нічого так, у міру дотепні. Щось вас давно не було видно. Я скажу своїм дівчатам, щоб збільшили частоту ваших виходів.

Вони сиділи на кріслах у кімнаті за кабінетом й пили щось безсоромно коштовне. Я теж сів. Пити відмовився, але під'їдав цукерки, поки переді мною не утворилася ціла гора зім'ятих обгортки.

— Ми замовили соціологічне опитування, — казав Шумілов, — Янукович обходить Ющенка майже на 15 відсотків. І, як ви розумієте,

ми не дамо скоротити розрив. Донецькі не віддадуть владу. Крім того, гарна економічна кон'юнктура. Всі радісно беруть кредити. Вибори зробить південно-східний виборець.

— Подивимось, — сказав «лідер». Донецькі все роблять правильно. Але по-перше, некрасиво, а по-друге, вони не мають на це права. Киньте в обличчя голодному хліб. Він його з'їсть. Втамує голод, але вдячності не відчуватиме. «Як» важливіше, ніж «що». Виборець потребує делікатності більше, ніж кредитів. Видовища важливіші за хліб.

— У змаганні бандитів з шахраями приз видурять шахраї, вони на вищому ступені еволюції, — сказав власник «Столичних новин». — Я теж ставлю на Ющенка. Але я відкритий до пропозицій.

— Хто б не виграв, — заперечив Шумілов, — президентом буде Янукович, тому що доля секретаріату президента не повинна залежати від мінливих настроїв виборців. Ми вже досягли домовленості з ним, що голова секретаріату залишається після виборів.

Красива жінка засміялася. Я так і не зрозумів, хто вона й кому з присутніх чоловіків належить.

— А ви, друже, — звернувся до мене «лідер», — як людина з народу, на кого поставите?

— Важко сказати... в душі кожного українця махновець бореться з вахтером. Вахтер, зазвичай, перемагає, проте махновець — непередбачуваний. Україна десять років догулювала застій. Якщо прийде Ющенко — буде бардак. Це, мабуть, добре...

— Правильно! — посміхнувся Шумілов. — Це основна теза нашої пропаганди: Ющенко — це анархія і нацизм.

— Якось анархія трохи не ув'язується з нацизмом, — засумнівався «Столичні новини», — не можна ж звинувачувати людину одночасно в імпотенції і згвалтуванні.

— Тільки не треба намагатися в політичних гаслах узгоджувати протиріччя, — сказав Шумілов поблажливо, — сприйняття фрагментарне. Одна частина мозку любить солодке, сусідня — прагне схуднення. Обидві діють автономно. Саме тому, основна теза реклами нашого кандидата — «підняття пенсій через зниження податків». Знаєте, — звернувся він до мене, — а нумо побалотуймо вас у президенти. Нам таки треба буде виставити кількох технічних кандидатів для використання квот у виборчих комісіях та для

озвучення деяких тез. Через них гнатимемо чорнуху. У вас чесне обличчя простого трударя. Ви нам підходите.

— Йому це не треба, — швидко сказав «лідер», — він відданий демократичним принципам. Он у вас є Дяківський, його й виставляйте.

— Дяківський — бандит, — скривився Шумілов. — Працювати з бандитами — все одно, що заганяти зайця вовками. Ніколи не знаєш на кого кинуться — на зайця чи на тебе. Ви однак подумайте. А ми подумаємо про гонорар.

* * *

Коли гості «лідера» розійшлися, й ми залишилися удвох, я сказав:

— У мене до вас два питання: чому ви не дали мені стати президентом й хто ця жінка — реклама досягнень пластичної хірургії?

— Сподобалася? — спитав він.

— Ні, — збрехав я, — чому там подобатися?

— Не треба тобі працювати на Шумілова. Це в жодному разі не закінчиться нічим добрим, ще й на гроші обдурить.

— Якщо він така погана людина, навіщо ви маєте з ним справу?

— Бо добрих людей нема, — він помовчав. — Рятуює те, що й зовсім поганих обмаль. У молодості для мене все ділилося на чорне й біле.

Це було наївне світобачення. Насправді, світ ділиться на чорне і сіре. Вірніше, на чорне і брудне.

Біле — це чудо і трапляється так рідко, як чудо. Моліться на нього, коли зустрінете. Коли Христос перетворив воду на вино — то було не чудо.

Справжнє чудо він явив, коли під тортурами не дав показання на апостолів і коли просив прощення для тих, хто розпинав Його.

Наприкінці тижня буде спільна нарада керівників виборчого штабу Ющенка й координаторів основних громадських мереж. Ви будете одним з цих координаторів. Тут уже змайстрували аналог грузинської та сербської ударної організації для перевороту. Мені треба інтегрувати вас туди в керівництво.

Коли я виходив від нього й сідав до автівки, думав, що рік тому пропустити можливість балотуватися не в якісь там галімі депутати, а

ні фіга собі, в президенти, для мене було б трагедією. Тоді я мріяв за велику політику, справжню солідну корупцію, статусність і телеєфір. Нині я навіть здивувався, наскільки мені було все одно. Я відчував, що маю зробити щось для Бога, щось справжнє. І що я майже розумію що.

Я рулив до себе на Оболонь і раптом звернув увагу, що якась машина ніби пасе мене. Я не крутився, щоб перевірити, але поїхав складнішою дорогою, і в мене відпали сумніви.

Чому б це? У зв'язку зі справою щодо нальоту на лікарню швидкої допомоги? Менти могли отримати якусь нову інформацію й розпочали спостереження.

А може, це СБУ у зв'язку з нашою з «лідером» роботою для опозиції?

Автівку я про всяк випадок залишив не під своїм будинком й додому пройшов кривою доріжкою. Хоча навіщо? Менти можуть вичислити мій будинок по мобільці, по прив'язці до соти.

До всього того, в мене на хаті, не надто вибагливо заховані в диван, зберігалися дві гранати з тих, що колись привіз Лісник. Я все лінувався переховати деінде. Це перше, що треба зробити завтра.

Вранці я протер гранати й детонатори від відбитків пальців і загорнув їх у пакет. Якщо мене братимуть зараз, на виході з будинку чи далі на вулиці, я встигну викинути його. Менти все одно напишуть, що знайшли при мені, але однак адвокату буде легше.

Перед тим, як вийти, я довго дивився у вікно, але нічого підозрілого не розгледів. Зателефонував Семенюку й попросив, щоб він заїхав до мене.

— Чого так рано? — спитав він, коли приїхав. — Що сталося?

— Ти нічого не помітив у під'їзді, чи на сходах, чи на поверсі? Ніхто не пасе?

— Нічого. Все добре.

— Тоді будеш виходити перший, я за тобою. Обійдеш будинок зліва, там я тебе наздожену. Мені тут треба дещо винести, а вчора пасли.

Усе було добре. Я наздогнав його, й ми пішли до машини. Але я крутив головою й уважно приглядався до всього.

І тут, коли ми майже дійшли, я побачив на лавці біля одного з під'їздів знайому фігуру. Ми зупинилися, і я зробив кілька кроків назад, за сміттєвий контейнер. То був Ченя, молодший брат Вовчика. Я

не контактував з ним ще відтоді, як поїхав до Британії. Він сидів до нас впівоберта й не побачив мене. То була випадковість, що я помітив його перший. Він займав зручну малопомітну позицію, з якої міг спостерігати за машиною й за підходами до неї. Я не сумнівався, що саме це він і робив.

Я зробив знак Семенюку, й ми тихенько ретирувалися.

Спіймали таксі й поїхали на Шевченківський провулок.

Якщо задіяний Ченя, значить, пасуть не менти. Це добре.

Але тоді хто? Семенюк заважав мені думати. Вночі він дивився новий москальський фільм популярного режисера Болванова «Війна» про москалів і чеченців. Й ділився зі мною враженнями. «А ти дивився?» — питав мене.

— Дивився. Не Лермонтов. Не в сенсі геніальності. У Лермонтова теж вистачає слабеньких рядків. Коли він пише, як читач. Натомість — він непоганий поет, коли пише, як офіцер. Відмінність москалів позаминулого століття в тому, що вони інколи були чесніші й не сублімували особистого захвату від своїх ворогів. Цей заздрісний захват маніфестувався в літературних кавказьких сюжетах і у військовій моді на кавказьке, яка тривала до Першої світової включно. Причини цього захвату в тому, що москалі ніколи не мали такої чарівної речі, як європейський феодалізм. Усі наші уявлення про належне і прекрасне в людських стосунках мають феодальне походження. Честь, вірність і вірність слову, чисте романтичне кохання, самопожертва в ім'я символів, шляхетність — усе це феодальні поняття.

Москалі про це дізнавалися з книжок, а горці такими народжувалися. Москальський дворянин, навіть князь, все одно лишався холопом царя, а отже, холопом взагалі. «Дворянин» — однокорінне «дворовому». Москальський офіцер на Кавказі був казенною людиною, а горець, навіть коли пас свої вівці, був лицарем.

Сьогодні порівняння ще більш не на користь москалів.

Я розрахувався із таксистом, і ми спустилися до підвалу. Я попросив Дяківського доручити комусь сховати пакет з гранатами, а потім спитав за сучасних чеченців. Він відповів:

— Я не дуже люблю чеченців (вони колись відбили у нас одного баригу), але вважаю, що в них є чого повчитися. Я спостерігав їх у Чечні.

Чеченець ходить, розгорнувши плечі, з піднятою головою, з твердим поглядом. Він постійно змушений підтверджувати власну гідність. У разі завданої йому образи (особливо якщо в присутності інших) — вважається, що він має убити кривдника. Він це знає і це знання відбивається на його поставі. Регулятором стосунків є кровна помста. Вбивши, він і його родина матимуть проблеми з родичами жертви найближчі п'ятдесят років. Цього не хочеться, тому всі ввічливі. Коли до кімнати входить чоловік (навіть молодший за присутніх, навіть незнайомий), всі встають, щоб висловити йому повагу. Ви питаєте, чому вони так воюють?

Вони так живуть.

Тепер спустіться у московське чи київське метро і погляньте на ці похилені потилиці. Зрештою, зазирніть у дзеркало. У ці бляклі очі. Постмодернізм. Цивілізація екранів. Світяться мільйони екранів. Перед мільярдами згаслих очей.

Наш розум на боці стабільного суспільства низин.

Наші серця на боці горців.

А чого ти питаєш?

— Та ми з Семенюком подивилися кіно з основною темою: «Чечени — гади. Але ж як було б добре, якби наші були, як чечени!». Там звичайна сюжетна лінія. На початку фільму жорстокі красиві сильні чоловіки пригнічують нещасних, звичайних, ображених. У другій половині, хтось зі звичайних ображених (щоб тобі, Семенюче, було легше ідентифікувати з цим персонажем себе) виявляється крутішим за крутих, вбиває та ображає красивих та сильних (зовсім як глядачі під час сеансів підліткової мастурбації). Справедливість і їхні комплекси торжествують у фіналі.

Дяківський засміявся і сказав: «Не дивіться більше москальських фільмів. Брехня тут не в тому, що звичайні люди нездатні воювати. Навпаки, з більшості людей можна зробити непоганих солдатів. Я знаю багатьох деградованих суб'єктів, які, потрапивши на війну, виявляли чудеса мужності. Проте для них неможлива ініціатива. Вони нездатні організувати власну війну. Для цього потрібна інша порода.

Всі ви потребуєте вищої сили над собою. Я маю сказати тобі: стій тут, стріляй туди. Сам собі ти не зможеш цього сказати. Ти ніколи не вгадаєш місця, не визначиш напрямку. Інакше б ти уже робив це.

Звичайний хлопець здатен потрапити на війну. Але він не здатен її розпочати. Тому я не вірю фільмам, де звичайні хлопці, на свій розсуд, воюють із красивими сильними чоловіками. Я вірю у звичайних хлопців, які пишуть заяви у міліцію, наглядають у тюрмах, представляють державне звинувачення.

Чеченці ведуть феодальну війну. В банді непотрібні звичайні патріоти, які готові померти за Вітчизну. Потрібні ті, які приїдуть на власному транспорті, зі власною зброєю та грошима на набої. Лицар повинен озброюватися сам і на власному коні являтися до сюзерена. Спробуй дати автомата голому патріоту. Перше, що він зробить — це продасть його. А потім — тебе.

На всю Московію не так уже й багато людей, які здатні ініціативно вести війну: начальник генштабу, командувач федеральних сил на північному Кавказі, декілька „бригадних пап“. Натомість у феодальному чеченському суспільстві кожен сам собі генеральний штаб. Добра порода.

Нам, вівцям, подобаються фільми про вовків. А ще більше — про овець, які рвуть вовків. Війна триває. Просто є такий глибокий тил, де ніхто не знає, що існує фронт.»

Я розповів за стеження за мною й попросив допомоги. Мабуть, варто виловити Ченю, вставити йому паяльник в анальний отвір і попросити розповісти, що відбувається. Ми обговорили кілька варіантів. Проблема в тому, що він міг бути озброєний і діяв не один. Потім поговорили за мої перспективи у штабі Ющенка. Потрібно буде більше людей, якщо нам одночасно доведеться здійснювати акції на його підтримку й проти нього. Крім того, якщо за нашу акробатику пронохають, може образитися секретаріат президента.

— Така важка місія білої людини: «Захищати мавп до останнього англійця», — доволі загадково висловився Дяківський. Втім, мені було не до герменевтики. Ченя був не менш відморожений, ніж його старший брат Вовчик.

* * *

Перед зборами штабу Ющенка та координаторів громадських мереж «лідер» представив мене кільком керівникам виборчої кампанії

як політолога й перспективного громадського діяча з власною бригадою, який спочатку з недовірою ставився до нашого кандидата, але переглянув свою позицію, мужньо відкинув спокусливі пропозиції секретаріату президента балотуватися технічним кандидатом, а нині готовий захищати демократію й мріє поцілувати пантофлю Ющенка за найближчої нагоди.

Серед присутніх начальників я знав лише Турчинова, який згадав мене.

— Добре, що ви тепер з нами, — сказав Турчинов. Ми відправимо вас до Польщі на тижневий американський тренінг з технологій ненасильницького спротиву, а тоді — до Англії на трьохденний семінар щодо захисту результатів виборів від виборчих комісій.

— Вистачить Польщі, — швидко сказав я, — ненасильницький спротив мені більше подобається, ніж Англія.

Я тихенько поділився з ним думкою, що краще б ми просували його патронесу Юлю, ніж нашого недолугого хлопчика. Він зітхнув й сказав, що ні виборці, ні американці ще не готові сприймати благо у чистому вигляді. Але моя позиція йому сподобалася, й він запропонував триматися ближче до нього.

— Потерпіть, — пізніше заспокоїв мене «лідер», — й учіться. Зрештою, політика — це вміння спонукати людей, які не подобаються нам, робити те, що не подобається їм.

Сходка тривала цілий день. Я не ночував удома й не користувався машиною, вона лишалася там, де я кинув її того вечора, коли помітив стеження.

Наступного дня я звернув на Шевченківській провулок і раптом побачив Ченю. Він йшов мені на зустріч і радісно посміхався. Я швидко озирнувся — нікого підозрілого, — здається, він був сам. Я теж посміхнувся й вдав здивування. Ми обійнялися. «Ти як?» — «А ти?». Він, звісно, проходив тут випадково. Я теж радий бачити. «Як Вовчик?» — «Та, давно не телефонував. Слухай, є тема. Тут в однієї бабці є картини старі, треба щоб ти подивився. Давай підем завтра. Вона сама мешкає. Тільки нікому не кажи, бо приб'ють бабцю, а ми акуратно візьмем тіпа на реставрацію. Вона мене любить. Не кажи нікому, що мене бачив, я тіпа в розшуці. Давай завтра підем. Сам будь, щоб ніхто не знав. Там грошей зробимо дохуя». Ми домовилися про час і місце зустрічі й розійшлися.

— Я збираюся переїздити, — сказав Дяківський, — на Поділ. Цей підвал занадто негігієнічний. Там уже знайшли більший. На наступному тижні робитимуть сантехніку. Можеш відвезти свого Ченю туди. Там зараз порожньо. Ще три дні нікого не буде.

— Мандрівний підвал, — сказав я, — це могло б бути назвою мелодрами жахів.

— Тобі, мабуть, більше подобаються фільми про серійних убивць-маніяків, а не за космічних прибульців-вампірів?

Зателефонував «лідер» і попросив підігнати масовку на конференцію про наші перспективи в Євросоюзі. Головний виступ — у Юценка. Треба ще, окрім його охорони, розставити по залі наших бійців, щоб перешкодити можливим провокаціям.

— Коли перед Україною, — зауважив Дяківський, — нарешті відчиняться двері Євросоюзу, звідти пролунає привітання «салам алейкум!», — а не звичне європейське «шалом!», яке вони всі очікують там почути. Давай так: одного нашого провокатора наші бійці впіймають, щоб показати ефективність, а іншому — вдасться кинути яйце. Бо нам же ж треба звітувати й перед секретаріатом президента.

— Може, хай кине, але не влучить? Все ж таки «лідер» платить краще, ніж секретаріат президента.

— А що робити з патріотизмом? Отак і віддамо Вітчизну на поталу англосаксонським плутократам-глобалістам?

Нехай доля вирішить. Влучить — значить вона за континентальні сили секретаріату. Промаже — значить, вона за атлантистів-демократів.

* * *

Я забрав машину з Оболоні, де покинув її того вечора, коли помітив стеження, й поїхав на Червонозоряний проспект. Усе було спокійно. За мною ніхто не їхав. На повороті з Червонозоряного на Пролетарську, я зупинився й помахав рукою Чені, який чекав на мене. «Сідай». — «Та тут два кроки пройти». — «Сідай. Не кидати ж тут. Сідай назад, тут у мене на передньому комп'ютер у коробці, потім завезу до майстерні». Він сів. Я запитав: «Слухай, он у тому генделику є сигарети?» — «Ти ж не куриш». — «Та з вами хіба не закуриш!» Ми

під'їхали до генделика. До обох задніх дверцят підійшли Семенюк та ще один хлопець Дяківського Мойша й втиснулися до салону так, що Ченя виявився між ними. «Міліція!» — закричав Семенюк й тикнув Ченю в ніс пістолетом. Мойша обмацував його кишені. Я натиснув на газ.

Семенюк з Мойшею після недовгої штурханини одягнули на Ченю кайданки й чорний пакет на голову. Зброї в нього не було.

Вхід до нового підвалу Дяківського на Подолі був з двору — дуже зручно. Ми затягли Ченю вниз, поклали на підлогу і я спитав: «Ченя, навіщо ви слідкуєте за мною, і хто мав чекати мене на хаті, куди ти хотів мене відвести?» Він спробував заперечити. Я заткнув йому рота ганчіркою й зав'язав скочем. А також очі. Після цього ми довго били його ногами.

— Ченя, — сказав я згодом, — це не я тебе б'ю. Хто я такий? Ніхто! Це твоя доля тебе б'є. Коли Бог вдаряє, Він завжди вчить нас. Удар — послання. Удар — урок. Таким чином Він розмовляє з нами найзрозумілішою мовою. Ти ще можеш вижити, якщо розкажеш усе. Якщо ні, я буду сильно боятися того, чого не знаю. Тому вб'ю тебе. Гадаю, ти ж не сумніваєшся в цьому?

Зрештою, ось що я почув від нього. Його знайшов бари́га, якого ми колись, за наводкою співкамерника дядька Петра, тримали в льосі у Вовчика. Співкамерник тоді мав рацію: того бари́гу таки не можна було випускати. Яким чином він його знайшов, Ченя не знав. Могло бути кілька варіантів. Менше з тим, бари́га найняв Ченю допомогти виловити мене. Ченя казав, що його довго катували, перед тим, як він погодився. Я не дуже вірив цьому. Ченя любив гроші, і їх йому дали. Вони з бари́гою спочатку не могли знайти мене, а потім я став з'являтися на телебаченні, й вони зрозуміли, що я в Україні й у Києві.

Бари́га підрядив людей Норіка чи то колишніх людей Норіка — Ченя не знав точно. Вони хотіли вполювати мене, коли я приїздив на побачення до дядька, але я давно не був у нього, тому стали шукати в Києві. Сьогодні вони чекали на хаті, куди мене мав привести Ченя.

Я переписав усі цікаві номери, які були в його телефоні. Знову зав'язав йому рота скотчем і разом з Семенюком піднявся на повітря.

— Що робитимемо далі? — спитав він.

— Гадаю, ті що були в засідці на хаті, коли не дочекалися нас з Ченею й не змогли до нього дотелефонуватися, все зрозуміли й

злиняли. Деякий час їх не буде, вони розважатимуть, що робити. Поїдуть радитися додому.

— А що з цим?

— Не знаю. Треба подумати. Хай Мойша його повартує, а нам треба їхати на конференцію до Ющенка, трохи позахищати європейські вартості.

Коли ми вже під'їздили до Українського дому, де відбувалася конференція, я згадав і розказав Семенюкові свого улюбленого хадіса про Сталіна:

«Передають зі слів полковника Чечила (нехай буде з ним Аллах), а той чув від абу Хасіма, а тому розповідали люди з-під Котовська, що в 1941 році румуни зайняли Бессарабію та Одеську область.

І румунські солдати у селах ходили по хатах і питали: „Мамка, це Мошкау (Москва)? А де Шталін?“, і в кожного була фотокарточка тов. Сталіна. Бо командування їм сказало, що хто вполює Сталіна, тому дадуть корову.

Але Г-дь урятував тов. Сталіна.»

* * *

Метальник яйця не влучив. Доля була за Ющенка. Наступного дня на Подолі я мав конференцію з Семенюком та Мойшею щодо долі Чені. Семенюк вважав, що треба закопувати. Але я не погодився. Ченя — просто малолітня потвора, але справжня небезпека — від мстивого бариги. Якщо ми відпустимо Ченю, барига розумітиме, що той все розповів мені. Крім того, він буде підозрювати, що Ченя може працювати на обидва боки, тобто боятиметься його використовувати. Ченя зробив усе, що міг — спробував підібратися до мене. Віднині він не має унікальної пропозиції, барига може замінити його на будь-якого бійця. Тому зовсім не обов'язково брати ще один гріх на душу. Ще трошки помордуємо й відпускаємо.

— Давайте хоча б очі повиколоємо, — запропонував Мойша. Я зітхнув. Господи, Ти бачиш з КИМ мені доводиться працювати!

Ченю ми випустили. Решту літа й початок осені я багато носився за Ющенком по Україні. Спочатку я відчував антропологічну цікавість до всього того зборища шахраїв та бариг, які робили його виборчу

кампанію, потім — лише втому. Суспільна істерика наростала — цю нарцисичну й закомплексовану людину на повному серйозі вважали месією.

«Янукович — ще тупіший, — втішав мене Дяківський, — твій плутається в словах, не в стані завершити жодного речення й продовжує його в безкінечність, а мій не здатен розпочати. У кожного нашого президента своя культура мовлення. Той, який поки що діє, звик наприкінці речення казати „бля“. А позаяк це не вкладається у телевізійний формат, наприкінці в нього завжди неоковирна пауза, розміром з „бля“.»

«Лідер» не жартував, зберігав драматичну серйозність і закликав мене до самопожертви в ім'я його грандіозних інтриг. Він казав, мляво жестикулюючи лівою рукою: «Реалізовувати свободу, плисти в довільному напрямкові можна, коли на морі штиль. Але коли здійсмається ураган, треба плисти лише згідно з ураганом. Це важко й небезпечно, але кожний інший напрямок — самогубний. Голос Бога — у сильному вітрі».

— Ні, — заперечував я, — написано, що Бог — у голосі пронизливої тиші, після цього вітру.

Я ходив оглядаючись. Крім есбеушників, нікого небезпечного не помічав, але розумів, що барига може й не зупинитися. Ченю я відпустив, але баригу доведеться якось убити. Не все ж життя перебувати під сокирою!

Проте найбільше мене пригнічувала безсенсовість. Я думав — заради чого я плентаюся за «лідером»? Заради грошей та перспектив. Перспектив здобути більші гроші. А навіщо мені гроші? Для життєзабезпечення. Й це життєзабезпечення потребує так багато зусиль, що на життя сил не лишається. А коли ж буде сповнене сенсу, творчості й революції життя? Коли зуби повипадають.

«Що ти нудишся? — питав Турчинов. — Є розвага. Юля мала виступати перед агітаторами Рівненської області. Проте вона нині на ток-шоу. Її мав замінити Соболєв, але він ще не приїхав з Тернополя. Виступи ти, вони все одно зберуться, не в такій кількості, як на Юлю, але ти ж там будеш».

Агітаторів зібралося сотні чотири.

«Ю-щен-ко! Ю-щен-ко!» — закричав я в мікрофон. Зал підхопив. Далі ідей в мене не було. «Ющенко, — продовжив я, — це наша

європейська перспектива. Ось уяви собі, що сьогодні приходиш додому і засинаєш, як завжди.

І ось уві сні тобі являється Богородиця. І каже тобі, людині, яка ніби уявляє себе Християнином: „Знаєш що, рідний, я так вважаю, що у тебе має бути місія в цьому світі. І через цю місію ти спасешся. Так от: завтра ти мусиш продати все, що маєш, розпихати всі свої шмотки і, на зібрані кошти, поїхати назавжди в місто Суми, почати проповідувати в Ім'я Ісуса Христа, в Ім'я Моє, і збирати Хрестовий похід на Воронеж...“.

Ти прокинешся і напевне подумаєш: „Що я такого з'їв?“ А якби ти був справжній Християнин, це приголомшило б тебе. Ти подумав би, що це — дуже важливий знак. А так ти скажеш, що це уже, можливо, „шизуха“ підкрадається. В ліпшому випадку, ти підеш по психоаналітика чи будеш гортати сонник — щоб це могло означати, таке явлення і така бесіда. Бо насправді — ти ніякий не Християнин.

Ти подумаєш, а може це біс в обличчі Богородиці до мене явився, і нашіптує мені такі от неприємні речі? Але ж Вона справді явилася! Вона не просила тебе розтлівати малолітніх. Вона не просила тебе іти на базар і красти пиріжки. Вона просто сказала зробити те, про що ти і так здогадувався. Адже десь глибоко в душі ти знаєш — не маючи місії, не побачиш Царства Небесного.

А тут бац! Замість Богородиці наяву з'явився я, такий самий лицемір, як ти, але ти необережно прочув цей ЗАКЛИК. Тобто пропозицію від Бога тобі було зроблено (пусте, що через такого непутящого кур'єра), і що ти робитимеш з нею?

Якщо ти не поїдеш звідси, не вирвешся з рутинного потоку життя, не будеш збирати Хрестовий похід куди завгодно, не переповниш свого земного життя, то хрін тобі буде, а не життя вічне.

Ти нікуди не поїдеш, не будеш збирати Хрестовий похід саме тому, що ти ніякий не Християнин. Тому, що тобі нудно читати Євангеліє. А нудно тому, що ти його не боїшся.

Якби ми з тобою були християнами, Київ став би Новим Єрусалимом, Москва зникла б, а весь світ переймався б не Армією Махді, а об'єднаними батальйонами Пресвятої Богородиці. Амінь!»

У залі почалося якесь ворущіння, а потім смішки й вигуки незадоволення. Я швиденько передав слово керівнику місцевого виборчого штабу й вшився звідти.

У вересні у розпал виборчої кампанії, Ющенко страшно отруївся, і я зрозумів, що тепер він точно переможе. Він вже не просто месія, він ще й мученик. Янукович навіть не додумався бодай підірвати собі машину.

Згодом Ющенко зі страшним спотвореним сіро-зеленим обличчям з'явився на трибуні Верховної Ради й звинуватив у замаху на себе антинародний режим.

Режим відповів, що то в Ющенка герпес, а не замах, і це була непереконлива відповідь. Усім було цікавіше уявляти агентів з отрутою, які прокрадаються на кухню, ніж читати медичні довідники (розділ «хвороби шкіри»).

— Якщо недолугий штаб не зіпсує кампанію, справу вирішено, — казав «лідер».

Коли Ющенко переможе, то цією перемогою він має завдячувати герпесу, а не своїй політичній програмі. Найкраще, що могли б зробити для Ющенка його соратники, це просидіти весь час виборчої кампанії в тюрмі. По-перше, що це за антинародний режим без політв'язнів? А по-друге: жлобським є бажання увійти в історію, проминувши в'язницю.

Ми розмовляли в його офісі на Кловському узвозі. Відчинилися двері, й увійшла красива жінка, яку я колись бачив у нього разом з Шуміловим з секретаріату президента та власником «Столичних новин». З нею була дівчинка, років шести, певне, дочка.

Поки жінка цілувалася з «лідером» (з цього поцілунку я так і не зрозумів характеру їхніх стосунків), дівчинка підбігла до величезного акваріуму, який за тодішньою модою був умонтований у стіну кабінету, й побачила там велику червону однушку рибу (решта здохли). «Мамо! — закричала дівчинка, — дивись, яка риба!». Ми всі повернулися на цей вигук. Дівчинка була вражена, захоплена, здивована, збуджена, вона ляснула себе по колінцях, і здається, сама була готова стрибнути до риби.

Я спробував згадати, коли так само сильно дивувався, й не зміг. Якщо я не буваю в таких станах, як вона, навіщо я живу? Певне, саме ці стани «захопленого задивування», як називав Шпенглер найвищу

насолоду людського духу, мав на увазі Христос, коли давав нам імператив «будьте, мов діти».

Жінка сказала: «Коли вже закінчатся ці ваші вибори, вся ця політика, я хочу на море. Воно мені сниться».

— Море, — сказав «лідер», — у Юнга — символ підсвідомості.

— А навіщо моїй підсвідомості снитися самій собі? — поставила жінка наївне запитання, до якого я, мабуть, не додумався б.

— Це їй сниться підсвідомість іншої людини, з якою вона прагне злитися або в якій потонути. Саме тому її символізує вода.

— Сонечко, це маячня, — заперечила жінка, — я так втомилася тонути, що, моя підсвідомість хоче лише купатися. Їй засмагати.

Я дивився на неї і згадав за київських книговидавців братів Капранових, з якими колись перетнувся на якомусь ток-шоу. В очікуванні ефіру ми обговорювали симпатичну гримершу, й вони узагальнити питання: чому в Україні досі так багато вродливих жінок? Адже впродовж останніх семисот років красиві молодиці є основною статтею нашого експорту. Колись ними наповнювалися гареми, нині борделі. Теоретично порода мала б погіршитися, але цього не сталося. Вийдіть на Хрещатик — переконаєтесь.

Брати Капранови знайшли геніальну відгадку: носієм гену жіночої вроди є чоловіки.

— Не дивіться на неї так прямо, не моргаючи, — звернувся до мене «лідер», — це природньо, але невічливо.

Я справді, замислившись, втупився в жінку. Якось по-дурному.

— Нехай дивиться, — засміялася вона, — він занадто дорослий хлопчик, щоб захоплюватися рибами. В його віці вже не соромно спостерігати за жінками.

— За що ви весь час думаєте? — спитав «лідер».

— За те, що жіноча краса передається по чоловічій лінії. Можливо, це єресь, з точки зору ортодоксальної замшілої генетики, проте, з погляду соціології — це щира правда. Погляньте на цих нещасних, неоковирних, нездалих українських чоловіків — вони ГЕН носять. Розвиваючи думку братів Капранових, можна припустити, що носієм гена чоловічої мужності є жінки.

— Якщо це так, — сказав «лідер», — то метою української жінки є передати мужність своєму синові й пригнобити її у своєму чоловікові.

— Якщо це так, — сказала жінка, — то сенсом життя українського чоловіка є передати вроду своїй дочці й перетворити на повторну квочку свою жінку.

Її дочка, якій вповні передався ген, награлася з рибою й тепер малювала на листках, які витягала з розкиданих по столі тек.

— На що ми сподіваємося, протягуючи на президентську посаду нашого носія гена жіночої краси? — спитав я.

— На «Енергоатом», — швидко відповів «лідер», — у крайньому випадку на «Укртранснафту».

Жінка засміялася й похитала головою.

— Ганнуса, — сказав їй Лідер (значить, її звать Гануса), — мені маякнули, що на нашого друга, — він кивнув на мене, — через прокуратуру намагаються поновити кримінальну справу. Подивися, що можна зробити. Він потрібен нам на волі, принаймні, до перемоги справедливості у другому турі. Якби у США всіх грабіжників банків та викрадачів людей оперативно ув'язнювали, там не постало б ні капіталізму, ні демократії.

— Ви прокурорша? — спитав я.

— Це в нас сімейне, — відповіла вона.

Її батько колись був генеральним прокурором, колишній чоловік підв'язався заступником генерального прокурора, вона сама очолювала якийсь департамент.

Саме те! Я розповів їй за дядька-правозахисника, видатного політичного мислителя, даоського мудреця, екстрасенса й аскета, «і спраглі правди за величезні гроші тюремщикам, пробираються на побачення до нього, аби бесідою з ним очистити душу й досягти просвітлення». Коротше, вона мусить забрати його справу до себе й зробити так, як підкаже їй серце й безсмертна душа, що в її прекрасному тілі має передпокій раю.

«Лідер», напівлежачи в кріслі, поклавши голову на руку, вражено дослухався мого безсоромно-натхненного словесного потоку.

— Ми мусимо врятувати його, як артефакт культури, як феномен національного буття, — казав я. — Ми дозволяємо собі не писати сонетів, не слухати симфоній Бетховена, не цікавитися живописом, не сперечатися з Хайдеггером, бо вся ця археологія мила, але не обов'язкова, як спеції, без яких можна обійтися.

Проте культура — це м'ясо, а не спеції.

Буття людини сутнісно відрізняється від буття каменя або рослини. Людське буття усвідомлює себе засобами мистецтва. Культура — це, зокрема, й спосіб й навички рефлексії. Нація усвідомлює себе через рефлексії видатних особистостей. Таких, як дядько Петро. Амінь!

— Останнє було зайвим, — сказала вона, — але я подумаю.

* * *

— Потрібно перебувати в тих місцях, де відбуваються події, — сказав Юрко. Він прилетів у день голосування першого туру виборів. Ми кілька годин вешталися по виборчих дільницях, спілкувалися з людьми, які вишиковувалися у довжелезні черги. «Усі за Ющенка!» — радісно повідомляв він. Ми приземлилися пообідати в його улюбленій гидотній забігайлівці за Бесарабкою. Під'їхав Дяківський з кореспонденткою (вони знову зішлись).

— Грифи кружляють над полем бою? — звернувся він до Юрка. — Передчувають смачне стерво?

— Не стерво. Живе м'ясо пригод. Завжди треба кидати все й негайно вирушати туди, де пульсує історія, де зав'язуються її вузли. Там ми потрапляємо під руку Долі. Україна, на жаль, ще не Ірак, але нарешті й тут, чуєте? — легенько дрижить земля — це хода Бога неподалік.

— Але ж цей наш бухгалтер, так неестетично, — зітхнув я.

— Так і конкурент далеко не Антиной, — заперечив Юрко. — Бухгалтер, принаймні, не так лякає.

— А краще б лякав, — сказав Дяківський, — слабка людина при владі у сто разів жорстокіша за сильну. Слабак самостверджується через знуцання над ближніми. Раніше я не міг зрозуміти жорстокого ставлення до слабких у спільнотах, що перебувають в екстремальних умовах, наприклад, у в'язницях.

Згодом я осягнув причини. Слабкі — небезпечні. Слабкий підставить, донесе, зрадить, злякається у найвідповідальніший момент. Тому не слід з ним мати справи. Його треба таврувати, заганяти під нари. Й тобі не дозволять спілкуватися з ним, бо він і тебе зробить опущеним. Так люди убезпечують себе. Дяка Богові, тюремні порядки

не поширені по наш бік колючого дроту. Проте, можливо, і нам не варто обирати президентами й депутатами осіб, справжнє місце яких — під нарами?

— Бійтеся слабких, не бійтеся сильних, — додав я.

Кореспондентка повідомила, що не має часу слухати нашу маячню й поїхала до себе на телеканал засипати синхронами пробиті демократією інформаційні прориви в оборонних валах авторитаризму.

— Як дядько? — спитав у мене Юрко.

— Зараз справу забрала Генеральна прокуратура. «Лідер» підігнав одну прокуроршу. Красиву. Його навіть возили до Києва на допит, до неї. Не знаю, чи щось вийде. Принаймні, йому розрада. Він від неї у захваті. Тільки за неї й розмовляв, коли я приїздив на побачення.

— Не змарнуй нагоду, яку дасть революція.

— Не буде жодної революції, — сказав Дяківський.

Юрко повернувся до сусіднього столика, де сиділи (за виглядом) оптовик з Бесарабки й дівчина, до якої він залицявся, мабуть, якась офісна панянка з Троєщини.

— Смачного, — сказав їм Юрко, — вибачте, можна спитати, за кого ви голосували?

— За Ющенка, — відповіла дівчина.

— А якщо буде фальсифікація виборів, вийдете протестувати, як у Грузії?

— Вийдемо! — сказав «оптовик» й кивнув на своє помаранчеве (в кольорах виборчої кампанії Ющенка) кашне.

— Вони вийдуть на вулицю, — сказав нам Юрко.

— За таку дурницю, як чесні вибори, ніхто занадто ризикувати не буде, — відповів Дяківський. — покричать й підуть спати далі. Кон'юнктура добра. Нерухомість піднімається. Всі беруть кредити, після голодних дев'яностих, насолоджуються радістю споживання. В кожній другій сім'ї батько — чи мусор чи чиновник.

Юрко засміявся: «Більшість революцій несподівані для революціонерів. Але, якщо відверто, вони несподівані для всіх. Спрогнозувати неможливо. Революція виникає не тоді, коли з'являються передумови, не тоді, коли є привід, не тоді коли попрацювали підривні елементи, але тоді коли хоче Бог. „Дьо ле Во!“, як кричали учасники першого Хрестового походу. Однак, те, що на вас очікує, є оксамитовою революцією. Головне слово в цій метафорі

„оксамит“. В нього упаковується незадоволення, яке можна розбурхати. Таке повстання стає можливим, коли влада не пручається. Перефразовуючи Ілліча, лише та революція чогось варта, коли влада нічого не варта. Весь секрет у тому, що ви б’єте режим, а він боїться відповідати. Так навіть аматор перемаже у першому раунді.»

— А може режим пручатиметься, — сказав я.

— Ні. Всім ключовим фігурам буде пояснено так: якщо ви готові, мов колумбійські наркомарксистки доскону в карпатських лісах боротися з глобалізмом, то можете поорудувати кийками по головах протестувальників. Але якщо ви хочете продовжувати легальне економічне життя, тоді тікайте, а не стріляйте. Й ви переконаєтеся — для ваших очільників виявиться неможливим колекціонувати долари й не зважати на їхнього емітента.

«Оптовик», який дослухався розмови, нарешті впізнав Дяківського (той часто виступав на телебаченні) й заходився доволі агресивно щось закидати йому. Я порадив «оптовику» закрити єбало й навіть проявив готовність йому в цьому допомогти, але Дяківський зупинив мене. Він лагідно звернувся до нього: «Друже, ви не маєте рації. Втім, люди завжди помиляються щодо того, що вони хочуть, щодо того, що їм потрібно й щодо власного призначення. Беріть приклад з мене — не зважайте на бажання інших, а свої використовуйте лише як дрова для вогнища волі. Й пам’ятайте:

„Бог вимагає, диявол пропонує.

Бог карає, диявол пестить.

Бог дає необхідне, диявол бажане.

Бог обмежує, диявол виводить за рамки.

Бог любить, диявол трахає“.»

«Оптовик» вислухав це, хотів щось заперечити, але подивився на мене, тоді забрав свою троєщинську даму й ображений пішов до каси.

* * *

Лише днів за десять нарешті оголосили результати підрахунку голосів. Ющенко десь на дві десяті відсотка випереджав Януковича. Ще за десять днів мало відбутися голосування другого туру виборів.

Мені вдалося прошлангувати участь в організації захисту народного волевиявлення на виборчих дільницях і в окружних комісіях, тобто підготовку до фальсифікацій в інтересах демократії, проти фальсифікацій антинародного режиму. Ми з Семенюком заїхали на Печерськ, до приватної галереї, поглянути колекцію живопису, яку нам намагалися впихнути в урахування боргу. Боржник пробував прилаштувати цю мазанину в статутний фонд якогось банку, або хоча б взяти під неї кредит, щоб розрахуватися з нами, але банк з переляку збанкрутував.

Семенюк дивився на чорно-білі та біло-сині абстракції й зітхав. Боржник навертав за неймовірну вартість цього лайна. Я спитав каталоги європейських виставок, на яких воно виставлялося. Він заткнувся.

— Ну добре, — сказав Семенюк, — нам не пролізло, але ж воно все таке. А деяке точно таке саме й чогось там коштує.

— Успіх торгівлі не залежить від якості товару, — відповів я, — все залежить від якостей продавця. Це коротке викладення суті сучасної економіки. Зокрема, й політекономії живопису. Слухай — (це до боржника) — приміщення галереї викуплене?

— В оренді.

— А чого ти не викупив, коли гроші були? Мовчи! Тепер будеш мовчати. До двадцять першого, до дня народного волевиявлення принесеш десятку. Саме десятки не вистачає на перемогу демократії. Інакше, штопаний гандон, тобою буде займатися служба безпеки виборчого штабу Ющенко.

Моя порада: принести або здохнути. До їхніх рук краще не потрапляти. Ющенко сам віртуозно вправляється з праскою й паяльником.

Для закріплення я вдарив його з ліктя в бороду, але не дуже вдало, змазав. Треба потренувати якось. Він вискочив на вулицю. Я сказав переляканій галерейній жіночці, щоб зробила нам кави й пояснив Семенюку:

— Сучасне мистецтво й маніпуляції з ним протягом ось уже ста років є найбільшою аферою в історії. Картини, скульптури, асамбляжі будуть зібрані разом і посядуть почесне місце в грандіозному музеї людської дурості поряд з астрологією та демократичними вартостями. Відколи накопичення предметів мистецтва стало засобом вкладення

капіталу, коли з'явився товарний обіг живопису, виникла проблема порівняння вартості картин, кожна з яких є тим більш мистецтвом, чим більш унікальною. Ба більше, нема єдиного критерію вартості. За тими критеріями, за якими ми оцінюємо Рубенса, Лукас Кранах — лох.

Загалом, будь-яка природна ситуація є унікальною, але унікальною в ній є випадковість, а визначальною — повторюваність, за умови що ця природна ситуація не сприймається естетично, як мистецтво.

Натомість, у витворі мистецтва унікальність є атрибутом. Витвір є мистецтвом, коли він новий по відношенню до попередніх. Його повторення вже не є мистецтвом.

Фактично обертається еквівалент — експертна оцінка. Справжнє мистецтво осідає в музеях, вилучається з обігу. Джоконду ніколи не виставлять на аукціон. Тому є потреба в нових витворах, вірніше, в нових об'єктах експертних оцінок. Бізнес потребує зняття унікальності, як неунікальна купюра, наближення властивостей потоку мистецтва до грошового потоку, а по-друге, простору для трактування. Крім експерта, ніхто нічого не мусить розуміти. Ось вже більше ста років живопис відповідає цим потребам. Сам подумай: кожне сполучення форм і кольорів може зродити незліченну кількість асоціацій, які спонукають таку ж кількість трактовок. Чим менше зроджувані асоціації детерміновані сенсом, включеністю мови витвору в асоціативний потік життя, чим менше асоціації «законні» (за Гессе), тим більше витвір мистецтва відповідає потребам «експертної оцінки», потребам продажу. Тому так довго живопис є абстрактний як кількість. Як природа випадковий, як природа неунікальний.

Я відчував натхнення й збирався продовжувати ще хвилин сорок, але зателефонували від Турчинова й попросили про зустріч. Домовилися перед Печерським мостом.

— Залиште свою машину й телефон тут, — сказав помічник Турчинова, коли ми зустрілися, — далі поїдемо на моїй, а потім пересядемо ще раз.

— До чого така конспірація?

— Не знаю. Там розкажуть.

Я віддав телефон й ключі від машини Семенюкові: «Покатайся по своїх справах, а годину на дев'яту прижени до мене, додому. Якщо я ще не повернуся, віддаси Аллі Іванівні».

Я сів поруч з помічником на заднє сидіння якогось фольксвагена, й водій повіз нас повз новий ботанічний сад на Наддніпрянське шосе. Всі мовчали, а я думав за те, що Малевич та Кандинський були завершенням розвитку тієї тенденції в мистецтві, що здомінувала у ХІХ столітті, її крайнім вираженням. Тому їхні картини мають право висіти в музеях, де експозиція зазвичай відповідає потребам систематизації. Фраза «Смерть живопису!» є анаграмою, складеною з перших літер імен митців кінця, а крапка наприкінці має квадратну форму і є квадратом Малевича.

Фотографія вирішила більшість завдань мистецтва, а мистецтво фотографії вирішило їх ще більше. Сьогодні має сенс лише той живопис, де концентрація художнього змісту на квадратному сантиметрі полотна не терпить випадковості, де втручання випадковості дисонує, як брехня (випадковість і повторення — завжди брехня).

Ми з такою цікавістю досліджуємо технічний бік творчості, бо хочемо ще і ще раз мати підтвердження передчуття, що все може бути створене зі всього.

Ми доїхали до Кончі-Заспи, там звернули, ще раз й пересіли на інше авто. Воно покрутилося між будинками й парканами й заїхало у браму якогось свіжозбудованого барижного маєтку. Брама одразу замкнулася за нами.

У центральні великій кімнаті будинку зібралося чоловік з п'ятнадцять. Серед них — кілька опозиційних депутатів, керівництво виборчого штабу, двоє якихось галичан. Мова йшла за те, що противник зможе порахувати результати голосування краще, ніж ми. Потрібно скидати режим методами громадського тиску. На Майдані Незалежності до дня виборів нашим штабом буде збудована сцена для мітингу, який почнеться після закриття виборчих дільниць. Туди треба звозити намети й стягувати людей з областей. Натопі має свою гравітацію. Маленька маса не притягує, але, якщо ми стягнемо тисяч двадцять п'ять, які там залишаться, то за тиждень буде вже п'ятдесят. Потрібні намети, електрогенератори, пічки, дрова, мільйони помаранчевих стрічок й безліч іншого. Обговорення технічних моментів тривало години три. Я мав допомагати в забезпеченні охорони та організації клакерів, які будуть розсереджені у натопі й задаватимуть йому потрібні реакції й вкидатимуть правильні гасла.

«Ну от, — подумав я, — ми й доросли до державного перевороту. Скоро нас всіх заарештують. А може дадуть вийти на майдан й порубають саперними лопатками. Треба було співпрацювати з антинародним режимом. Оце зараз поїхав би десь... на Сицилію. Там ще градусів до двадцяти й о цій порі найкрасивіші атмосферні ефекти. Сходив би в археологічний музей Сиракуз.

Або до Іспанії. В Барселоні розкішне зібрання романських фресок. До музею Далі не поїхав би. Він робив себе, як торгівельну марку. Всі його витвори краще сприймаються не в оригіналі, а в репродукціях. Позаяк мистецтво на той час уже вмерло, а митці все ще були живі, саме з життя й доводилось робити живопис, а картини — лише сувеніри по ньому. Життя й зовнішність Далі — ексцентричні. Якщо для величі не було підстав, окрім бажання величі, то величиною бажання й належало хизуватися. Він повісив своє мирнолюбство на вивіску, а ми всі шукаємо — що там за нею? Й щось таки знаходимо (не дарма ж купляли квитки!)

Його жінка Гала — необхідний елемент конструкції. Вона відповідає середземноморському культурному архетипу — Жінка, яка спонукає, яка веде — Беатріче, Дульсінея, Ізоolda, Елоїза. Без Гали не було б необхідної інтриги.

Він переписав заповіт і велів поховати себе не поруч з Галою, а в „театрі“, як він називав свій музей, бо вважав, що пожежа занадто сильно пошкодила антураж „замку“ Гали.

Крім репродукцій та анекдотів, для посмертної підтримки бренду „Сальвадор Далі“ було необхідним місце поклоніння. Ймовірно, до пожежі це мав бути „замок“ Гали, але після пожежі це стало неможливим».

Після наради змовників розвозили по домівках. Я дивився на увішаний політичною рекламою Київ (білборди — теж таке собі мистецтво) і думав, що нині політика і мистецтво такі, що пов'язані з ними події, розумування навколо них, є цікавішими за них. Вони не є букетом життя, як перше, вони як етикетка на пляшці вина. Вино випите, колекціонування етикеток може являти певну цікавість для фахівця з етикеток, не для цінителя вина.

В'їзд до подвір'я будинку, де ми з Аллою Іванівною орендували квартиру, був перегороджений ментовською автівкою. «Щось дуже швидко, — подумав я, — ми ще до пуття не змовились, а нас вже

приїхали арештовувати.» Я пройшов до свого під'їзду. Було повно ментів і людей. Побачив свою машину з відчиненими передніми дверцятами.

На землі поруч лежало тіло, навколо якого клопотав судмедексперт. Менти не пускали близько, але я розгледів, що то був Семенюк. Йому стріляли в голову. Кривава пляма не була великою.

* * *

Юрко мав рацію. Усі ці кияни пішли на протест, як на свято. Майдан переповнився, весь Хрещатик був перекритий, уставлений наметами, на сцені тривав безперервний мітинг, влада була деморалізована, незабаром уже ніхто не вірив, що вона наважиться на репресії. Помаранчеві блокували Кабінет міністрів. Анархія, братерство, десятки тисяч веселих, збуджених людей — все це страшенно надихало.

Я, пропахлий димом багать, біля яких ми грілися, невиспаний давав десяте за цей ранок інтерв'ю, цього разу москальському журналісту:

— Я люблю свободу. Свобода несе небезпеки й багато незручностей (ось ми наприклад заважаємо проїзду трудящих). А коли ви в тюрмі, вас годують за розпорядком, регулярно виводять на прогулянку, ви можете звертатися зі скаргами до адміністрації. Коли тікаєте на волю, вам, можливо, доведеться голодувати, по вас навіть будуть стріляти. Але свобода все одно краща, ніж тюрма. Хоча багато хто з москалів притримується іншого погляду.

Ще раз, «Свобода — не право, але привілей». Ми виступаємо за анархію для анархістів. А хто хоче жити під ментами, нехай живе.

Суспільство має функціонувати нормально й ефективно. Без всіляких деструктивних елементів. Деструктивні елементи (ті, хто виживе) мають зібратися у християнські братства й бути над суспільством.

Принцип існування християнських братств має полягати в тому, що вони ніколи не дозволять собі перейматися такою вульгарністю, як економіка, лише філософією, живописом та позаекономічним примусом.

Спочатку ми приходимо, як жебраки, тоді — як розбійники й вже по тому — як князі...

Юрко був щасливий. «Захоплюють будинок профспілок, — прокричав він мені, — ходім швидше туди!» Активісти виламували двері у приміщеннях першого поверху, але ми піднялися вище, до кабінету голови Федерації профспілок. Там опозиційний депутат, колишній мер Одеси Гурвиц саме цього голову й дресирував.

— Тут буде штаб Помаранчевої революції, — казав Гурвиц. У руці у нього був маленький генеральський пістолетик ПСМ.

— Ви здійснюєте кримінальний злочин, — тремтячим голосом відповідав блідий голова.

— Злочин? — задоволено посміхнувся Гурвиц, — значить так, у вас є три хвилини на те, щоб очистити від себе це приміщення, дві хвилини вже пройшли. До виконання!

Юрко сміявся від захвату й казав мені: «Я очікував на це все життя! Ось так треба було проголошувати незалежність!».

Але я запізнювався до «Лідера». В нього на мене мала чекати красива прокурорша Ганнуся.

Я захопив Юрка з собою. Вони не з «Лідером» бачилися відтоді, як Юрко привів мене на Поділ, де «лідер» починав клуб марнолюбців.

Лідер розслаблено сидів у кріслі й задумливо дивився на величезний екран телевізора над акваріумом. Там п'ятий канал вів безперервну трансляцію зі сцени майдану. Він привітав нас млявим жестом лівої руки.

— А де Ганнуся? — спитав я.

— Красиві жінки мають право запізнюватися, — відповів він, — разом з Турчиновим я зустрічався вчора з американським послом, у нього в резиденції, не в посольстві. Він вимагає утримувати Ющенка від передчасних переговорів з президентом Кучмою. Наш Бухгалтер боїться, весь час намагається втекти домовлятися.

— Але не варто перебільшувати роль США, — сказав Юрко, — не всі стихії підвладні Вашингтону.

— За стихії цікаво, — відповів «Лідер» й трохи пожвавився, — кольорові революції доводять нам, що можливі ефективні технології управління суспільством, яке побудоване на технологіях. Стандартна методика працює для таких різних націй, як грузинська, сербська,

українська, кіргізька. З власного досвіду знаю, що стимулювати людину віддати гроші, важче, ніж переконати віддати життя.

І якщо суспільство споживання таки виробило ефективні стимули купівлі товару, тим більш дієвими є стимули до вибору президента. Заманити нас на Майдан не важче, ніж у супермаркет. Зрештою, транснаціональні компанії щодня утворюють нам нові потреби. Десять років тому ми не здогадувалися, що не можемо існувати без мобільного телефона. Ще півроку тому ми не здогадувалися, що життєвою необхідністю є чесні вибори.

Метод стає технологією, коли перестає залежати від якостей користувача. Ми спостерігаємо революції без революціонерів. Більше того, революціонери лише заважали б! Менеджер з продажів не повинен мріяти себе Робесп'єром...

Зайшла Ганнуся. Всі встали привітатися.

— У вас дуже цікавий дядько, — сказала вона, — ми тричі проговорили по кілька годин. Я влаштовувала допити. Як ви розумієте, його справи безнадійні. В нормальних умовах. Від вас тхне димом. Я не знаю, що буде після усіх цих безладів і масового, блюзнірського порушення чинного законодавства. Але цим треба користатися. Гадаю, вам не варто марнувати час на цьому збіговиську на Майдані. Зональний прокурор, якому я передала справу, здійснював розслідування злочинів декого з опозиціонерів й нині дуже боїться. Я підготую його до розмови з вами. Справа має зникнути. Це не вирішить всіх проблем. Є ще ряд документів і речових доказів. Вам доведеться попрацювати. Ви повинні чітко виконувати всі вказівки й діяти в тій послідовності, яку визначатиму я.

Вона відвернулася від мене й перекинулася кількома репліками з «лідером».

«Невже, старий негідник дядько Петро примудрився зачарувати її?» — думав я.

Потім я провів її до автівки, а коли повернувся, «лідер» сказав мені: «Масовий психоз. Навіть Ганнуся з'їхала з глузду. Ніколи б не повірив, що таке можливо. Вона — акула».

* * *

Пізно ввечері я заїхав на Поділ до нового підвалу Дяківського, де я три місяці тому катував Ченю. Перед дверима терлося кілька його хлопців. Вони неприязно покосилися на помаранчеві стрічки, якими був увішаний мій одяг.

Всередині біля входу валялися шматки арматури, заготовлені, щоб відбиватися від можливого нападу. Дяківський грався з ножом.

— Ну що ви там? — хмуро спитав він.

— Все добре, захопили будинок профспілок, залу засідань міськради, почали блокувати Кабмін.

— Ну-ну.

— Мені потрібен автомат. Я абсолютно впевнений, що Семенюка завалив мій барига, для якого тоді Ченя мене випасав. Семенюк був у моїй машині, біля мого будинку. Його переплутали зі мною. Я хочу все зробити сам. Уже дві людини загинули замість мене. Семенюка необхідно помстити. Крім того, барига виявився впертим, колись таки він мене вполює. Зараз усі менти в ступорі. Найкращий час.

— Ми поїдемо вдвох, — сказав Дяківський, — по-перше, Семенюк — моя людина. А по-друге, мені краще не маячити в Києві. Всі здуріли. Хтось з твоїх помаранчевих придурків на мене стрибне, проявить нечемність, доведеться його підрізати. Клопіт! Потім тікай-ховайся... Разом поїдемо. А що ми за нього знаємо?

— Знаю, де мешкає. Якщо машину не змінив, знаю номер. З Чені тоді вибили номер телефону. Все.

— Мало. Будемо якось ломитися в хату. Може поталанить.

— Я післязавтра маю здибатися з одним прокурорським, по справі дядька. Після того можемо їхати. Ще потрібна інша машина з фуфловими номерами.

Через день у ресторані «Гірчиця» на Шовковичній я зустрівся із зональним прокурором. Він думав, що йде на зустріч з адвокатом. Генеральну прокуратуру вже двічі блокували. Він справді був наляканим. Повз ресторан саме проходила колона, чоловік вісімсот, з національними та помаранчевими прапорами. «Банду геть!» — скандували вони. Він приніс з собою чотири грубезних теки «Справи». Спитав, що я хочу звідти прибрати. Я сказав, що щойно був на засіданні штабу Помаранчевої революції, де складалися списки тих, кого після падіння режиму арештують у першу чергу. Його ім'я там фігурує у верхніх рядках. Він вважається членом банди, яку «геть».

Тому він має віддати мені всю справу. А я попідкуюся, щоб його ім'я зникло з проскрипційних списків. «Зателефонуйте зараз Ганнусі. Вона вам скаже, хто я. Які мої можливості».

— Вона казала, ви адвокат.

— У штабі багато адвокатів. Це традиція з часів Французької революції.

«Ю-щен-ко! Ю-щен-ко!» — долунало з вулиці. Він сказав, що хоче триста тисяч. Я вирвав з його рук теки й відповів, що зараз цим рятую його життя. Але позаяк він друг Ганнусі, потім передам йому п'ятдесят.

За дві години ми з Дяківським виїхали мститися за Семенюка.

У Броварах на повороті на Переяслав стоїть церква, побудована в дев'яностих. Коли ми проїздили повз неї, Дяківський згадав, що нині неділя. У божевільному Києві, мабуть, ніхто й не помітив цього. Ми перехрестилися.

— Треба було сходити до служби, перед такою справою, — зітхнув він, — хоча, може, краще після. З одного боку перед небезпекою варто причаститися. З другого боку, їдемо ж за смертним гріхом. Не праведник у соборі, грішник ближчий в бункері до Бога... Що роблять християни в неділю під час літургії? Вони здійснюють Таїнство.

Що роблять у результаті літургії? Кнують таємну змову проти світу. Ви не маєте таємниці (тайників, конспіративних квартир, явок, паролів)? То, мабуть, не маєте і Таїнства. Сучасні деномінації відрізняються від Святої Церкви, як групи історичної реконструкції «наполеоністи» від Великої армії Бонапарта. «І ворогам Твоїм Таємниці не повім...», — промовляємо ми перед Причастям. Про що це? Не майте ілюзій — про конспірацію.

* * *

Зранку ми сиділи в автівці неподалік будинку бариги й дивилися на під'їзд. Падав сніг. Потроху світало. У нас був АКСУ, зовсім новий, та ПМ. Ще двохсотграмова тротилова шашка, на випадок, якщо доведеться висаджувати двері, та кілька гранат. Чекати нудно і я чогось згадав, як колись уперше потрапив закордон. То була Чехія, й там я був

приголомшений першим у моєму житті великим готичним собором. Мабуть нині, коли я вже побачив доволі багато, він би не справив на мене такого враження, але спогад про мій захват був мені дорогий. Я казав Дяківському:

— Колиходиш до собору Св. Віта в Празі, потрапляєш у зовсім інший Світ, просторіший, світліший, більш повний, ніж той, де ти у себе, де ти знаєш все, як буденно знаєш географію трамвайних зупинок, де ти є хазяїном, своїм. Ти заходиш у Віта і знов почуваш себе учнем, маленьким хлопчиком у незнайомій майстерні великого Майстра.

— А може давай знайдемо Ченю, — відповів Дяківський, — хай викличе баригу.

— Навряд чи вони спілкуються після того, як ми тоді його виловили. Окрім того, знайти Ченю не легше, ніж баригу.

Ми вирішили, якщо барига вийде, ми, поки він сідатиме до авта, під'їдемо і розстріляємо його. Якщо не встигнемо, то поїдемо услід і там, де він скине швидкість, стрілятимем на ходу. Це дуже ризиковано, але ми розраховували на те, що деморалізовані менти зараз ніде не виконують своїх обов'язків.

А якщо не вийде? В хаті хтось є. Це видно по світлу у вікнах. А може, там лише жінка й діти? Як з'ясувати? У під'їзді є консьєржка, відеонагляд. Можна щось збрехати консьєржці й розпитати в неї. Але вона запам'ятає обличчя. Ще й може не сказати. Чи не знати.

Так розмірковуючи, ми прочекали майже до обіду. Й тут я ледь не вдавився снікерсом, який гриз з нудьги. До під'їзду підкотив чорний, представницького класу, BMW й з нього, з водійського місця, виліз СПІВКАМЕРНИК! Й потупотів усередину. Нам поталанило! Це падло тут, і це означає, що барига в хаті. Бо до кого ж іще він міг приїхати!

Окрім того, ми поїдемо за співкамерником, коли він вийде, вихопимо його й попросимо викликати баригу до себе чи в якесь зручне місце. Цікаво, чи не співкамерник йому розказав за мене?

Чекати знову довелося довго. Дяківського ятрило те, що він, революціонер, змушений був тікати від Помаранчевої революції. «Це жодним чином не революція, — казав він. — Це фестиваль. Революції були великими подіями, які несли за собою позитивні наслідки, хоча самі події були деструктивними. Але не важить знак — важить лише величина заряду. Велика Французька революція принесла незліченні

жертви, але народила новий світ. Революція 1848 року складалася з терористичних актів, але призвела до постання Європи націй і пришвидшила розвиток, який, через колоніалізм, полегшив життя нещасним мешканцям решти світу.

Революція, яку пропагуємо ми, ймовірно, теж буде деструктивною, так само, як і попередні. Але на відміну від них, вона не допоможе прогресу, — це буде чисте екзистенціальне насильство. З одного боку, це буде християнська революція. З другого — безсумнівно, повстання козаків супроти влади свинопасів.

Для нас суспільство — як природа для наших предків. Прадавня людина з якихось причин відділила себе від природи за допомогою шматочка вугілля, коли вперше намалювала тварину — і сталася велика подія, коли свідомість стала дзеркалом природи. Ми почали творити другу природу — цивілізацію. Нині цивілізаційна машина саморозвивається, не потребує наших видатних якостей і нас, як особистостей. Але особистість творить революцію, бо хоче взяти своє. Вона хоче домінувати над машиною, знайти своє місце НАД цивілізацією.»

— О, виліз нарешті, — сказав я. Обережно я поїхав за співкамерником. Незабаром він зупинився перед рестораном «Ворскла». Ми стали поруч. Він вийшов з машини і побачив, що я йду до нього. Він був так заскочений моєю появою, що стояв і чекав коли я підійду. «Привіт!» — сказав я і показав йому пістолет. Тоді попросив, щоб він сів на заднє сидіння своєї машини. Він настільки не сумнівався, що я стрілятиму не вагаючись, що одразу послухався. Я сів поруч з ним і впер пістолет йому в бік.

Дяківський взяв сумку з автоматом і гранатами, замкнув нашу машину й сів на водійське місце BMW. Коли ми від'їхали, я сказав: «Якби я хотів тебе вбити, вже б убив. Нам треба трохи грошей, і щоб ти викликав на розмову баригу, в нас є до нього питання». Він хотів щось сказати, але я попросив, щоб він мовчав. Я думав за місце. Воно не мало бути підозрілим, і звідти має бути легко втекти. Ми почекали годину. Було б дивним, якби співкамерник просив приїхати баригу, якого щойно бачив. Я говорив зі співкамерником за гроші та рахунки, виставляв до нього претензії, щоб він переконався, що ми хочемо дойти його, а не вбивати. Я згадав вірменську шашличну на Окружній. Там був хороший лісок, і тікати можна було в чотирьох напрямках.

Ми переїхали туди і зупинилися в ліску.

— Друг, — сказав я співкамернику, — у тебе є одна спроба. Ти викличеш сюди баригу. Якщо він не приїде, я одразу застрелю тебе. Подумай три хвилини й набирай його номер.

Я приставив пістолет до його голови, так, щоб він бачив. Він сильно хвилювався. Це погано. Я опустив пістолет, щоб він трохи заспокоївся. «Увімкни гучний зв'язок», — сказав я.

Він нарешті впорався з собою й зателефонував: «Ало! Не спиш там? Ти не повіриш, знаєш хто тут зупинився, їде до Києва? Черномирдін! Так, так, російський посол. Приїзжай, я тебе познайомлю. Прямо зараз, він за сорок хвилин їде далі. Є тема по нафтопереробці!».

— Все. Зараз буде.

— На чому?

— На мерсі же-ель. Сірому.

Ми під'їхали ближче до шашличної.

Дяківський дістав автомат. Знову пішов сніг.

— До речі, а що ти тут робиш, на провінції? — спитав я.

— Ми конденсатом займаємося.

— Врізки? Хто криє — прокуратура, есбеушники?

За 25 хвилин ми побачили мерс.

Зупинився поруч з нами. Є водій. Вийшов барига. Дяківський вивалився з водійського місця, й стріляв короткими чергами, майже впритул, з чотирьох метрів. Я виштовхнув співкамерника з машини на інший бік, виліз за ним і тричі вистрілив йому в голову. Тоді повернувся, щоб допомогти Дяківському. Барига лежав на землі, його водій спробував вискочити, але теж був вбитий. В нього Дяківський стріляв крізь бічне скло.

Ми сіли в BMW й рвонули геть звідси.

Машину залишили в місті, сумку зі зброєю Дяківський заштовхав у сміттєвий бак по дорозі. Ми пройшли до стоянки ресторану «Ворскла», забрали свою автівку й поїхали на Київ. Нас жодного разу не зупинили. Революція — це справді чудово.

Результати другого туру виборів були скасовані. На повторному голосуванні, звісно ж, переміг Ющенко. Фестиваль тривав. Усі будівлі центральних органів влади були блоковані. Хлопці барабанили кийками по порожніх металевих бочках. Помаранчеві стрічки, помаранчеві емоції, помаранчеві очікування.

«Лідер» був злий і не вилазив з інтриг. Дяківський зі своєю кореспонденткою поїхав чи то грітися, чи то паломничати по Святих місцях. А я всі гроші, що були, витратив на знищення слідів і речових доказів кримінальної справи дядька.

«Лідер» радив поквапитися, бо — казав він — ще не пройшла інавгурація революційного президента, ще не призначений новий революційний уряд, ще революційна публіка не забралася з майданів, а повзуча контрреволюція вже бере своє. Незабаром вас знову саджатимуть. Контрреволюція, зрештою, завжди перемагає.

— Не дають Енергоатом? — спитав я. Він зламав золоту ручку й зіпсував чорнилом краватку, яка коштувала, як невеличка квартирка.

Кримінальну справу ми скасовували через суд. Я був без копійки. Заплатила Ганнуса. Вона ж поїхала зі мною забирати дядька з тюрми.

Був сонячний морозний день. Вона розчервонілася й стала ще красивішою. Дядько вийшов з дверей поруч з залізними воротами для автозаків, побачив нас і зупинився.

Тоді підійшов до Ганнусі, став на коліно й поцілував їй руку. Здається, вона плакала. Мені було погано видно. Потім обійняв нас обох і сказав:

— Знаєте, всі ці революційні гасла — «Ющенко так!», «Хайль Гітлер!», «Вся влада радам!» й навіть «Свобода, рівність, братерство!» — ніщо в порівнянні з тим, першим гаслом всесвітньої революції — «Віра, Надія, Любов».

Воно валить УСІ трони й відкриває двері ВСІХ тюрем. Я люблю вас.